

# SOBOTNA PRILOGA



Foto: Joco Židarič

## Roka, ki daje, roka, ki jemlje

**P**red časom se je v Zagrebu nekdo usedel za mizo in prelił na papir neizmerno bolečino: »Moji bratje v Sarajevu jedo travo in v kratkem bodo vsi moji bratje pomrli, razen če ljudstvo ne vstane in kiklopu velikosrbske politike z motiko ne izbije krvavega očesa.« Grozljiv stavek, ki strse do kosti. Mogoče ga je uvrstiti v dolgo vrsto besed (in dejanj), ki pričajo o strahotni stvarnosti Balkana: slabih sedem let pred nastopom tretjega tisočletja vlada tam srednji vek; vojskovanje je grozovita mešanica modernega in tradicionalnega, vanj zapleteni ljudje še vedno obsedeni od prastarih podob, kjer se maščevanje tesno veže z iztikanjem in uničevanjem oči. Toda to je posebna tema. Lotimo se raje druge, ki zadeva vse nas.

Stavek je bil natisnjen v Atentatu na Sarajevu, dobrih dvesto strani obsežnem zborniku, v katerem s prozo in poezijo nastopajo ljudje iz Bosne in Hercegovine. Nekateri so še vedno tam, drugi so razseljeni. In kakor vsi po vrsti sovražijo napadalce ter si dajejo duška v preklestvih, ki jim jih kličejo na glavo, postaja zmeraj bolj jasno tudi to, da sovražijo drug drugega. Tudi nesrbski prebivalci te dežele kažejo simptome, ki bi nam morali biti zdaj že znani. Tisti, ki so oblegani, sovražijo one, ki so odšli. Tisti, ki so odšli pozno, sovražijo te, ki so odšli zgodaj, še bolj one, ki so odšli, še preden se je začelo. Sovraštvo je doma tudi med obleganimi, ki se delijo na ducat načinov; ločnice se ustvarjajo v skladu z denarjem, dostopnostjo do humanitarne pomoči, možnostjo za evakuacijo otrok; ločnice se ustvarjajo na podlagi izjav proti sovražniku – kdo je kdaj molčal in zakaj, kdo je kaj rekel in kako; meje se rišejo tudi na podlagi davnih izjav in dejanj, tistih iz malone pozabljenih dni tako imenovane jugoslovanske idile.

Atentat na Sarajevu je zato že doživel atentat, ki ima podobo strupenih besed zamere. Vse bi bilo v redu s to knjigo, je konec maja zapisal eden od najbolj znamenitih bivših Sa-

raječčanov, ko se v tej knjigi ne bi šli mokrocetoče poezije ljudje, ki so vse življenje sejali zgodbe o genocidnosti nekega naroda ali pa se grebli za fotelje s priljubljenim dominantni politiki ali se, če nič drugega, vedli vsaj kot strahopetna svojata, ki se zdrzne šele tedaj, ko ji poči pod lastno rito. Ti so, se je glasil sklep, opremljen s seznamom imen, še bolj krivi za bosanske grozote kot Mladić in Karadžić skupaj. In zdaj ne pokažejo niti toliko sramu, da bi molčali v svojih mišjih luknjah! Ne, zdaj točijo krokodilje solze v podobi kičastih pesmi!

Tudi to je današnja Bosna, kolikor je je tam in kje drugje. Ko bo vse to mimo in se bo kakšnemu ostarelemu pesniku zazdelo, da bi rad počival na sarajevskem pokopališču, ga bo čakala usoda Marlene Dietrich. Skoraj petdeset let je minilo, kar je pela po tujih krajih, tujim vojakom, pa so njeno krsto optujali, ko je končno prišla domov, da bi počivala v Berlinu.

Bosanski razkroj ni vreden pozornosti samo zato, ker se o njem malo ve, ker se, iz sočustvovanja z neizmernim trpljenjem, noče vedeti, ampak predvsem zato, ker gre za uničevalen fenomen, pa se tudi tega, kdo ve zakaj, noče vedeti. In ker je tako, se ustvarja fantastično zmalicene podobe. Pri tem so nekateri deležni izjemnega popusta, drugi zmernega, tretji nikakršnega. In nasprotno: pri nekaterih je dovoljena vsakršna neumnost, pri drugih pa le zmerina.

Najbolj neumnilenega ravnanja je deležna Hrvaška. Večini kritikov se zdi samoumevno, da je treba vedenje njenih ljudi in poteze njenega režima obravnavati brez popusta. Vse, kar je tam nerazumnega – sam bog ve, da tega ni malo – se pripisuje nekakšni aprilni netolerantnosti in samozavestnosti Hrvatov. Izrazi, ki se pri tem uporabljajo, so lahko sorazmerno blagi, kakršen je vsesplošno uporaben nacionalizem, od izjemno ostrih, denimo fašizem ali fašistoidnost. Večini kritikov se zdi odveč upoštevati olajš-

valne okoliščine, ki bi jih vzelo v pretres vsako pošteno sodišče – recimo izjemen stres, ki ga doživljajo ljudje, kadar so napadeni, kadar so njihova življenja posredno ali neposredno ogrožena, kadar se jim dobesedno spodmikajo tla pod nogami.

Ta nepopustljivost je posebej izrazita pri spremljanju spopadov med Hrvatmi in Muslimani v Bosni. Vsi bi želeli pozabiti, da je večina Bosne brez posebne zaskrbljenosti osem mesecev opazovala uničujoče boje na hrvaških tleh, da se njen politični vrh do tega ni hotel opredeliti, da je dopuščal obstreljevanje hrvaških ciljev z lastnega ozemlja in podobno. Nihče noče nič vedeti o tih misli, če ne celo privoščljivosti, ki je do marca 1992 valadala v Bosni, da so si tisti, ki jih usoda tepe, to že morali na neki način zaslužiti...

Verjetno pa se veliko sovraštva, ki zdaj bruhna na dan, napaja prav iz tega. Kadar se življenje do skrajnosti zaostri, postanejo ljudje neizprosnosti v svojih primerjavah med niansami trpljenja. Vojaki, ki prihajajo s fronte, se dušijo od sovraštva do ljudi, ki se jim ni treba vojskovati; ljudje, ki so zgubili dom, bi zatrli vse, ki se lahko spijo v lastnih posteljah; tisti, ki morajo živeti od miloščine, živijo v onemoglem besu do onih, ki pomoč dajejo.

Razlogi za sovraštvo nesluteno rastejo in zakrivajo vse obzorje. Zato danes maščevalni naklepi, ki kipijo sredi Bosne, niso usmerjeni samo proti Kiklopu, ki bi mu bilo treba z motiko ubiti oko. Sovraštvo se usmerja proti vsem, ki ne vedo trave, pa četudi jedo skromno, proti vsem, ki živijo navadno življenje, naj je še tako težavno. Usmerja se tako proti tistim, ki imajo orožje in so ga uporabili, kot proti onim, ki imajo orožje, pa ga nečesto uporabijo.

Če je o življenju na ozemlju nekdanje Jugoslavije v prihodnosti sploh kaj jasno, potem je to, da bo stopnja zamere na njem zelo visoka. Tudi ko se ne bo več izražala s streljanjem in posilstvi, z obglavljanji in bombardiranj, bo

življenje komaj znosno. Kajti sovražili se ne bodo samo ljudje, ki so drug drugemu povzročili neizmerno zlo, ampak tudi tisti, ki drug drugemu niso nič storili. Tudi to, da se nekemu ni nič hudega zgodilo, je lahko vir za sovražno zamero.

To med drugim pomeni vrsto usodnih posledic za Slovenijo. Najprej: Sloveniji zlepa ne bo odpusteno, da je tako zlahka in poceni ušla. Kakršnokoli že bo življenje v njej, v prihodnosti s tistim sto, dvesto, petsto, sedemsto kilometrov proti jugovzhodu bo zavidanja vredno. V opustošenih krajih je za tiste, ki jedo travo, tudi regat razlog za zavist. Nato: Slovenija bo obravnavana brez popusta. Kar koli bo storila, nikdar ne bo dovolj. Vsaka pomoč, ki bo dana, bo premajhna, kajti tudi kos kruha bi pravzaprav lahko bil zemlja. In vsaka pomoč, ki bo dana, bo sporna že zaradi tega, ker je natanko to – dana in pomoč. Z njo se namreč ustvarja eno najbolj ambivalentnih razmerij – roka, ki daje, ima moč in pomeni oblast, četudi je dobrotljiva. Roka, ki jemlje, pa izraža nemoč in ponižnost. V tem razmerju so ponižanja neizogibna in skupaj s tem konflikti.

Da se bodo izražali v zgodbah, ki so univerzalne, mora biti jasno vsakomur, ki se mu zdi vredno gledati čez plot lastnega kraja in časa. O tem pove marsikaj zgodba o Heinrichu Heineju, ki se je pred preganjanjem zatekel v Francijo in po dolgem točlenju revščine sprejel penzijo. Odtlej si ni nikdar več drznil reči nič pohvalnega o francoski oblasti, da ga ne bi imeli za ponižno, prodano dušo.

Da se bodo izražali v besedah, ki bodo neumnost, bi tudi moralo biti jasno. Dvajseto stoletje je za opise človeške zvrženosti poskalo toliko besed, da se ponujajo kot vsakdanji klišeji: vse je lahko kolonializem, rasizem, fašizem, nacizem, ksenofobija, šovinizem, fašizem, nacizem, ksenofobija, šovinizem. Pri njihovi uporabi se bo – a zakaj uporabljati prihodnji čas? – se kaže silovita nezmernost, ki vsaj toliko pove o onih, ki jih

izrekajo, kot o tistih, ki jih opisujejo. Navsezadnje je ta država razpadla med opojnim prepevanjem pesmi o »bečkih kočijah« in »slugah«, med zanosnim zatrdjevanjem, da naj se kar odcepijo, na kolenih nas bodo še prosili, naj jih sprejmemo nazaj... Tako rekoč nič na svetu ne more izravnati teh pričakovanj z neumnostjo, ki je spravila na kolena neskončno množico ljudi, da zdaj prosijo – na meji, uradih, v begunskih centrih, občinah, kjerkoli. Nič na svetu ni tako težko pogoltniti kot zarečni kruh in nič zaloga ne poplakne tako dobro kot nekaj opojnih strupenih besed.

To je potemtakem treba vzeti za olajševalno okoliščino in popust. Ampak hkrati je treba vzeti s popustom nasprotno reakcijo. Samo slepci so mogli pričakovati, da se bo uravnavanje odnosov med ljudmi bivše Jugoslavije odvijalo tako, kot da se ne bi nikdar nič zgodilo, pa se zdaj lahko, celo moramo, pogovarjati in vesti tako, kot da se prvič vidimo.

Kako kočljiva so ta razmerja, se danes kaže v vseh begunskih centrih, ob vsaki mejni rampi, v vsakem uradu Caritas in na vseh mogočih šalterjih. Ta skrajno kočljiva vprašanja so v zadnjem času povzročila hude napetosti med pisatelji, ki se trudijo po najboljših močeh storiti kaj za svoje kolege, pa čisto nič ni ne dovolj, ne dovolj dobro, ne dovolj pametno, da ne bi zbujalo zamer. Če je intervencij sto, bi jih bilo lahko še bistveno več, če se vzame v okvirje tega, bi se lahko še onega, če se v Sarajevu pošilja denar, je seznam sporen, ker na njem niso samo neoporečni ljudje. Če se objavi knjiga, so v njej tudi napacni avtorji... in tako dalje, tako rekoč v neskončnost.

Položaj je mučen in bo še dolgo. Za razreševanje bo potrebno veliko strpnosti in prizanesljivosti, na vseh straneh. Če je ne bo, se utegne res zgoditi, da bo kdo zamahnil z motiko.

Alenka Puhar



## VSEBINA PP poštni predal 29

Romana Dobnikar-Seruga  
Srbi iščejo novega srednjega napadalca  
Anton Zabkar, vojaški analitik  
Slavko Pezdur  
Meta Hočevar  
Portrait tedna

23

Ljubo Bavcon  
Demokracija pravna država in afere

France Bučar  
Presežek politike

Viktor Blažič  
Kdo vse skrbi za nas  
Obnavljavci Jugoslavije

24

Vesno Stojanov  
Preživeli smo nekaj zelo težkih trenutkov

Kiro Gligorov

Jažica Grčić  
Srmežljiva poslovnost  
Se bo Cerkev v Sloveniji znebila revščine?

Silva Čeh

Poletna privatizacijska trgovina  
Lastninjenje

26

Janko Lorenci  
Arthur je vest Slovenije  
Francu Juri, karikaturni in kritik

27

Stojan Žuko  
Zvečini gumi Evropa  
Na prehodu iz Evropske skupnosti  
v Evropsko unijo

Vesna Bertonec Popit  
Dva para tujih čevljev na en par domačih  
Premalo zaščiteno slovensko gospodarstvo

Veljko Rus

Nenehan proces popravkov  
Japonska: izčave prerazvite dežele

28

Marijana Lavrič  
To ni vazaha, to je mompera  
Peter Opekca, slovenski misijonar na Madagaskaru

29

Damijan Slabe  
Sajaste evropske sanje  
Nemci in strah pred tujci

Prvi otroci z novimi geni  
Medicinska revolucija

30

Marko Zorko  
Za večnost – prestopit, prosim!  
Med drugim

Jejka Štetić Adamič  
Tališni ali taleči se lonce?  
Za prgišče Amerike

M. B.

Kako sem postal utrjen  
Moja brezposelnost

31

Marijan Zlobec  
Somrak bogov na Dunaju  
Ob 180. obletnici Wagnerjevega rojstva

Res takoj zapolniti sleherni luknjo?  
Zobozdravstvo

32

Boris Jež  
Kulturni imperializem po primorsko

Moja Drčar-Murko

Čudež v Milanu  
Italija kot politični laboratorij

Oto Giacomelli

Vsemogočni športni birokrati  
Koliko se do zloma vrhunskega športa

36



## Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevaje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolgi prispevki, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strnitve), ne da bi bila tako bistveno okrajšana vsebina njihovega sporočila.

Delo, 29. maja

Odprto pismo...

Spoštovani profesorji in raziskovalci, zaposleni na tujih univerzah in inštitutih, so v Delu objavili odprto pismo, naslovljeno tudi na ministra za znanost in tehnologijo Slovenije.

Kot minister za znanost in tehnologijo sporočam javnosti in podpisnikom, da izredno cenim njihovo pobudo za povečevanje že doseženega ugleda in kakovosti slovenskih univerz. Menim, da je v interesu uspešnejšega razvoja Slovenije potrebno in koristno odpreti in podpret vse možnosti za uporabo kvalificiranih ljudi in njihovega znanja, še posebej, ko gre za znanje na vrhunski raziskovalni stopnji.

Zato podpiram predlog, naj se za vsa imenitna učiteljska delovna mesta uvede sistem javnih razpisov in da naj razpis omogoča izbiro strokovno najbolj ustreznih kandidatov na podlagi enakopravne obravnave vseh prijavljenih ne glede na mesto prejšnje zaposlitve. Te postavke bi po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo morali uveljavljati v zakonu o visokem šolstvu.

Glede nostrifikacije tujih diplom menim, da naj se postopek bistveno olajša, pospeši in poceni, recimo na podlagi spiska ugodnih tujih institucij, kjer odprave strokovno preverjanje izdelkov, opravljenih pri njih, vendar pa obdrži vsaj za kadrovske potrebe državnih univerz na Slovenskem. Privatne institucije naj bodo v tem oziru popolnoma samostojne.

S spoštovanjem!

Prof. dr. Rado Bohinc, minister za znanost in tehnologijo

Delo, 10. junija

Odprto pismo predsedniku Kučanu  
Očitek, ki ga je italijanska historiografija vedno in povsod namenjala dejstvu, da smo v Trst maja 1945 vkorakali s slovensko, ne pa z rdečo zastavo, odpira zanimiva vprašanja pravih konotacije našega nacionalnega vprašanja. Ko je Janko Prunk objavil slovenske nacionalne programe, se je marksidno v stroki zmrdoval nad obselelostjo predlaganih tem, kar se je ponovilo tudi ob njegovem narodnem vzponu. Dilemo postavim v kontekst, ali je zgodovinskoje tista »državna« znanost, ki ob kritični preproji preteklih dogodkov skrbi tudi za divulgacijo nekaterih znanj, ki so nam nujno potrebna za narodno edifikacijo. Ne zavzemam se seveda za to, da bi zmilitizirana zgodovina nadomeščala pravo, z viri podprto stroko. Menim pa, kar počenjaio vsepovsod na svetu, da obstaja prostor, kjer se med resničnostjo in stereotipom edificira tudi nacionalna zavest.

O očitkih sem govoril na začetku. Dr. Francu Zwitterju je Carlo Schiffer očital, za njim pa so to ponavljali v vseh državnih historičnih revijah tako rekoč vsi analitični rezistence v Evropi, da je s svojo angažiranostjo v NOB vnašal elemente buržoznosti in nacionalizma v čisto razredno vprašanje socialne revolucije v Evropi. To se nedvomno da razumeti v kontekstu, da je po neki evropski racionalistični logiki nekemu narodu omogočeno zaokrožiti lastno nacionalno državo tudi preko etničnih meja, medtem ko je prestopitev teze praga drugim, t. i. nezgodovinskim narodom prepovedana.

In v tem smislu je v našem zgodovinskem društvu ob 70-letnici Janka Pleterskega dozorela misel, da je iz zaradi opusa, ki ga je vložil v zakladnico slovenskega zgodovinskega pisja, in zaradi prispevka k nasti nacionalne misli in zavesti pri Slovencih zaslužen do take mere, da predlagamo zanj državno odklikovanje. Dela Janka Pleterskega, ki so v glavnem izhajala pri Slovenski matici (bibliografije ne bi navajal, saj so izšle v strokovnih revijah), so nespodbitni mejnik vsake rezonirane kritike, istočasno pa so bila tudi podlaga za naš predlog predsednika države.

Revizija zgodovine zadnjih let seveda še ni stvar zgodovinskega, kajti kot bi dejal Marc Block, »je vse, kar še ni staro 80 let, stvar publicistične«. Zato lahko ekskurz gošpoda Rupla o »zaslužnih« in »nezaslužnih« upravičeno stajemo v to pomožno vedo naših humanističnih ved.

Boris Gombač, Zgodovinsko društvo, Ljubljana

Delo, 9. junija

Najostreje protestiramo proti odločilnemu vetu

Gospod France Tomšič je v časniku Delo objavil v imenu sindikata Neodvisnost-KNSS pismo, ki je po vsebini žaljivo zame in mislim še za mnoge člane državnega sveta. Razumel bi odziv večine državljanov, ki zadeve ne poznajo in se o njej tudi ne morejo poučiti. Ne morem pa molče sprejeti takih besed od bivšega poslanca, ki je imel več kot dovolj priložnosti, da se divjim privatizacijam postavi po robu v času mandata, še manj pa od eminentnega člana vodstva stranke, ki je bila v dveh preteklih vladah in je tudi v sedanjih ter se ni potrudila da bi bili predlagani ali sprejeti ukrepi, s katerimi bi se preprečila divja privatizacija, in če so, sprožila ukrepe za njihov pre-

gon. Če bi g. France Tomšič pazljivo prebral zakon, na katerega je državni svet izglasoval odločilni veto, bi se lahko prepričal, da daje dovolj možnosti, tudi brez spornega člena, da se preganjaio in kaznujejo divje privatizacije. Vprašanje je, ali obstala v vladajoči koaliciji, tej pripada tudi stranaka, v kateri vodstvu je g. Tomšič, želja, da se to uresničuje. Ali pa morda g. Tomšič misli, da smo se člani državnega sveta, ki smo izvoljeni s imenom in priimkom po sistemu, ki ga je sprejela skupščina, katere član je bil, dolžni ravnati po navodilih takih ali drugačnih strankarskih organov in sindikatov ali pa izhajati iz podmene, da je kriminal vse, kar se je na področju družbene lastnine zgodilo v času, ko je bil sam delegat v skupščini Slovenije z večjimi pooblastili, kot jih imajo sedaj člani državnega sveta.

Franc Vodopivec, član državnega sveta

Delo, 21. maja

Polz v umiravitvi

Ko sem prebral genialni pogled dr. Dušana Radoniča na zadevo Barga do zadnjega stavka, sem najprej odšel v mariborski terarij pogledati, ali se kroddidla že zamenjati. Zlostem, ker se to ni zgodilo, sem se vrnil domov, vzel po dolgih letih spet v roke pesnitve Petra Petroviča Njgoša »Lažni car Stepan Mala« in se razpokal, ker današnji časi ne poznajo pustolovcev, ki bi se izdajali za ruskega carja Petra III. Ob izganjanju tesnobe iz svoje duše sem pomislil na sveto pismo, ki pravi, da je najneumnejši človek, ki je moder v lastnih očeh. Štiri mesece je potreboval član senata UMI dr. Dušan Radonič, da se je po njegovem mnenju dokopal do neizpodbitnih dokazov, ki bremenijo rektorja in njegove ožje sodelavce za sodgovornost pri pripravi in izvojanju študija v Bargi. V kasnejšem besedilu seveda ni sposoben navesti nič enega dokaza. Torej je vzrok njegove pisarje lahko le dvoje:

– vsi štirje neposredni odgovorni za to pustolovščino (Njgošev pesnitev je prejel slučajno omenjena) si še vse časa na bolj ali manj agresiven način prizadevajo individualno odgovornost preleviti v skupnisko. Pa v preteklosti neshetokrat preizkušeni način je zelo učinkovita obramba. Ta je še toliko bolj potrebna, ker bi v primeru sodnega procesa prišlo tudi do odškodninskih zahtevkov.

– dr. Dušan Radonič je bil do pred kratkim tudi kandidat za novega rektorja univerze. Ne zanima me, kakaj je EPF spremenila svoj predlog. Prav gotovo je za to obstajal razlog. Osebnost sem s tem, ker nisem podpisal izjave o kandidaturi, že prepustil to me to ismeniti, ki ga bo izvolil svet univerze. Vam kot delovnemu človeku prav gotovo ne bo težko izbrati dejavnosti, ki bo najbolje usrežala vašim sposobnostim. Bojim se, da le lahko ambiciozni ljudje, ko se jim zapre pot za napredovanje, postanejo nevarni za svoje okolje.

Sedaj pa odgovori k vašim pogledom:

1. Vaše navedbe na prvi sveta univerze dne 20. 5. 1993, kjer vam je ob odločitvi predsednika sveta vaš kolega s fakultete dal mimo dnevnega reda na razpolago več časa za govor, kot smo ga po dnevnem redu imeli za celotno sejo, bo preverila posebna komisija sveta. Zelo mi je nerodno povedati, da kot dekan v svojem pismu ne ločite med upravo univerze in njenimi strokovnimi službami ter rektoratom. Pripravljen sem temu ni mogče čuditi, saj ste se kot dekan od 29. 9. 1987 (v šestih letih) udeležili le izredne seje sveta 23. 4. 1993 ter že navedene zadnje seje. Torej vas kot dekana univerza kot celota ni kaj preveč zanimala. Izjema sta bili volitve in zadnji dve seji, kjer ste po volitavrosko želeli restiti čast najlepšega in najboljšega.

2. Obtožba, da se je rektor na nezakonit način postavil v vlogo razsodnika, je navedena kleveta. Sklep o predlaganih ukrepih je sprejel znansivno pedagoški svet univerze 9. marca ob le enem vzdržanem glasu. Sklep je zakonito potrdil svet univerze na izredni seji 22. 2. 1993 (v šestih letih) udeležili le izredne seje sveta 23. 4. 1993 ter že navedene zadnje seje. Torej vas kot dekana univerza kot celota ni kaj preveč zanimala. Izjema sta bili volitve in zadnji dve seji, kjer ste po volitavrosko želeli restiti čast najlepšega in najboljšega.

3. Vse vaše tako ali drugače zapisane izjave o tem, kaj je kaj vedel oziroma ni vedel o pripravljani in izvedbeni fazi projekta, se pobijajo z dokumentarnimi zapisniki kolegija rektorata, na katerih je poročal dr. M. Mulej (13. 1., 10. 2., 24. 2., 2. 3., 23. 3., 18. 5., 31. 8., 21. 9., 26. 10., 9. 11., 23. 11., 30. 11., 21. 12. 1992). Vsi zapisniki so na razpolago v pravni službi univerzitetne uprave in jih lahko preberete tako vi kot tudi novinarji. Da mi je 18. septembra 1992 bila s strani prorektorja dr. Muleja kot soredaktorja skupnega senata predložena v podpis pogodba, ki s programom, ki se je začel izvajati že v maju 1992, ni imela nič skupnega, seveda spretno zamolčite. Zanimivo je, da je dr. Mulej še novembra in decembra 1992 poročal o pripravljanih delih. Torej so se v primeru sodelovanja z Italijani priprave na skupne programe nepooblaščen prekvalficirale v definitivno izvajanje programa. Pri direktorju univerzitetne uprave so na razpolago tudi vsa poročila strokovnih služb in prorektorjev. Posebej bi pri tem omenil poročilo prorektorja za izobraževalno dejavnost dr. B. Krajčiča, ki v svojem letnem poročilu (30. 9. 92) ob odhodu s prorektorske funkcije niti z besedo ne omenja programa, ki ga je začela izvajati PF. Univerza v zvezi z začetkom izvedbe (sprejem programa, razpis, vpis) ni sprejela nikakršnega sklepa.

4. Vaši t. i. obremenjujoči materialni dokazi o moji sokrivdi, ki so povezani s podatki računalniških izpisov, so ponovno dokaz, da ne poznate niti strukturanosti univerze niti zadolžitve strokovnih služb. Kot rektorju univerze mi je služba za mednarodno sodelovanje posredovala seznam tujih študentov ob začetku šolskega leta 1992/93 z datumom 21. 10. 1992. Na tem spisku je 188 študentov, brez enega študenta iz Italije. O možnosti iskanja podatkov po računalniku se pozanimajte pri RCU in strokovnih službah univerzitetne uprave. Menda ni naloga rektorja univerze, da bo brskal po računalniku in iskal spiske študentov, da bi vsak trenutek lahko prijel volka za ušesa.

5. Vračilo čeka v vrednosti 7.500.000 LIT, ki ste ga kot član senata prejeli 31. 10. 92 v Firencah in ga po vaših navedbah 12. februarja 1993 poslali v italijanski skrin partnerjem (vaš dopis z dne 10. 5. 1993, magnetogram seje sveta z dne 20. 5. 1993 in fotokopija neuradnega dokumenta, ki ga je italijanski partner pustil na MSS), je zadeva morale in vaše izobrazbe diplomirane ekonomista. Prejete čeka za delo v skupnem senatu bi bilo moralno opravičljivo, če bi vaše delo v senatu dejansko bilo uspešno in skladno z zakoni in izobraževalnimi standardi. Prejeli ste ček za uvedbo neverificirane programa. Skladno z uradno podpisano pogodbo (člen 5 – Plačilni pogoji) pa je zapisano: »Zneski bodo poravnani od IAS po fakturah in/ali z enakovrednimi dokaziliom, ki jih izda Univerza v Mariboru«. Kot diplomirani ekonomist verjetno nimate pravih legalnega poslovanja. O možnosti vaše učitve lohodnine ne želim razpravljati. Datum vašega 13. februarja je prav tako zanimiv. V začetku februarja je namreč služba za mednarodno in meduniverzitetno sodelovanje prejela z moje strani nalogo zbrati in pregledati vso dokumentacijo v zvezi z Bargo. Po sklopu kolegija rektorata z dne 15. 2. 93 (ponedeljek) je vse bilo objavljeno v zvezi z Bargo. Vse omenjena služba univerzitetne uprave. Poročilo te službe mi je bilo predano v petek, 19. 2. 1993. Tudi navedena vrtnice čeka (sobota, 13. 2. 1993) in kraj (Bologna) sta sporna, saj je bilo za ta dan evidenirani potni nalog za Bargo po evidenci računalniškega UM storitara.

6. Očitki dr. Radoniča o podcenjevanju EPF, ki ga je bil deležen kot dekan, so seveda kot tista pravda za kozjo volno. Kakšni časi, kakšne pravice! Odkar je v časteh denar, ni nobena stvar več častna.

7. Prvi akademik na Univerzi v Mariboru ni prof. dr. Vezjak, temveč prof. dr. Pogacnik. Kadar je akademika slovensost zunaj prostorov univerze (Reiniski grad), potem mora v vabilu na vabilu na slovensost biti izrecno navedeno nošenje častnih in-

signicij. Takten je običaj v svetu. V vabilu EPF navedene zahteve ni bilo. Sam zaradi tega reakcije gostov nisem opazil.

8. Glede moje ne javne (!), ampak privatne izjave ob priložnosti najinoga služujnega osebnega srečanja prav tako v gradu Benava: »Ko bom velik, bom tudi jaz imel svoj MBA«, se z njo še danes osebno strinjam. Spoštovani gospod dekan prav dobro ve, da so v zvezi s podiplomskim študijem managementa – MBA še danes odprta vprašanja. Zanimivo je, da kljub navedbi odličnega vodenja ter nekajletnih priprav la program še nima dokončne verifikacije univerze in ministrstva.

Prav izstopajoče pa v celotni zadevi Barga postaja dejstvo, da vsi neposredno vpleteni želijo vplesti prav mene. Pri tem nikoli ne polemizirajo s prorektorji, direktorjem univerzitetne uprave, vodji strokovnih služb in drugimi. Tanta je seveda prav tisti, ki si je drznil zaustaviti nezakonito početje. Dolžnost rektorja univerze pa je prav v tem, da opozori na nedosledno spoštovanje študijskih procedur, ker odločilno vplivajo na kvaliteto znanja in ogrožajo veljavno vseh visokošolskih diplom. Vsi ukrepi so bili speljani skladno s statutom uređitvijo v interesu univerzitetne večine, ki mora ščititi svoje kvalitativno raziskovalno in izobraževalno delo. Prekinjen je bil nezakonito zastavljeni študij in ni bila izdana nobena nezakonito pridobljena diploma. S tem je bila rešena univerza kot mesto nastajanja znanja in resnega dela. Na lahek način fabricirane diplome pa lahko nekoč podeljujejo tisti, ki univerze še vedno niso dojele, seveda le pod pogojem, če jih bo univerzitetna skupnost profesorjev in študentov sprejela za svoje.

Kakšno usodo so, gospod dr. Radonič, bogovi dolžili vam in kakšno meni, pa prepustimo času. Alojz Krizman, Maribor

Delo, 17. aprila

Fojbe, ricinus, okupacija, talci, Gonars, Rab itd.

Gospodu dr. Petru Stariču odgovarjam na vprašanja, kot so bila postavljena, po točkah:

1. Kapitalski delež pri prvi postavitvi in tudi pri kasnejših rekonstrukcijah za programe TV Koper je samo naš, torej RTV Slovenije. Toliko okrog samega »kapitala«, za katerega že od nekdaj velja regulativa, da v radiodifuziji ni bilo mogoče vlagati tujega kapitala.

2. Redno delo TV Koper se financira iz naročnine in iz tako imenovanih lastnih prihodkov. Razmerje med naročnino in lastnimi prihodki je vsa leta nihalo in bilo podvrženo tržnim razmeram in konkurenci na področju reklam. V povprečju pa je bilo od 1971. do 1981. leta 63 odstotkov prihodka od reklam (večina delezno), od 1981. okrog 30 odstotkov. V letu 1992 je bilo 77 odstotkov stroškov pokritih iz naročnine, 23 odstotkov pa iz ekonomske propagande.

3. Udeležbe italijanskega kapitala pri izgradnji oddajnikov za TV Koper ni bilo, tako tudi zamon iščemo tiste, ki bi tako udeležbo odobrili. Drži pa dejstvo, da so na področju Italije italijanske firme zgradile s svojim kapitalom obsežno mrežo TV prejemnikov, ki so prenašali programe TV Koper. Del te mreže še danes obstaja in po našem vedenju ima ustrezno državno licenco za prenos programov TV Koper in za prenos I. oz. II. slovenskega TV programa.

Dve desetletji, odkar TV Koper deluje, so se interesi tako same italijanske manjšine kot naše slovenske manjšine v Italiji glede programov spreminjali. Sam začetek je bil pogojen s tem, da je bila koncentracija publicističnega oz. časnikarskega delovanja v Istri, medtem ko se je elektronska medijska dejavnost skoncentrirala v Kopru. Odkar pa je Slovenija samostojna država, so se obnovile razprave o medijskih dejavnostih, povezanih z italijansko in madžarsko manjšino. Pričakovati je, da se bodo pravilno in ustrezno ter skladno z mednarodnimi konvencijami, predvsem pa s slovensko ustavo, stvari glede programskih razmerij na nacionalnem nivoju ustrezno uredile. Ravno sedaj tečejo intenzivni pogovori in razprave o manjšinskih programih v ustreznih telesih državnega zbora. Osebnost nem mnenja, da se o teh občutljivih zadevah pogovorijo in dogovorijo: država, italijanska manjšina in madžarska manjšina. Pri tem pa naj se RTV Slovenija uporabi le kot »strokovni« udeleženec slovenske javne radiodifuzije.

Peter Mori, v. d. generalnega direktorja RTV Slovenija

Delo, 29. maja

Drvenje v kaos

V Sobotni prilogi Dela je dr. Ljubo Bavcon objavil obširen članek pod gornjim naslovom z očitnim namenom spraviti pod preprogo afero HIT. Udeležence v tej aferi brani z ustavnim načelom, da je človek nedolžen, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravno močno sodbo.

Zelo lepo! V normalnih razmerah bi to veljalo. V naši državi pa je treba čakati več let, da bodo zlikovci obsojeni, sodeč po sedanjih praksi, pa celo oprsčeni. V času DO pravno močne sodbe pa osumljeniki ropajo naprej, kršijo predpise, zlorabljajo položaje, samovoljno poslušajo kot direktorji, glavni direktorji, predsedniki delavskih svetov in upravnih odborov. Kaj pa človekove pravice drugih, ponižanih delavcev, po krivici odpuščenih v nezakonitih postopkih, ali ti nimajo pravice, da se zakonito branijo do hitre in učinkovite intervencije države?

Pa nekdanji in sedanja razlaščenosti? Ti so obsojeni brez sodbe: na odvzem delavskih pravic, osebnih dohodkov, na brezposelnost.

Istočasno pa Bavcon zatrjuje: »Odgovornejši in zrelejši politiki (kdo so to?) kdo jih je kvalificiral? po kakšnih kriterijih? (op. V. I.) ne bi smeli prezeriti, da že več let (torej je bilo od leta 1945 do pred nekaj leti vse v redu?) živimo v popolnem pravnem neredu.«

Ali je Bavcon Svetu Evrope lagal, ko je hvalil sedanjo pravno državo in izjavil, da v Sloveniji ni več kršitev kot v drugih demokratičnih državah? Ali mu je iz tega razloga Kučan podelil odklikovanje? Kaj je zdaj s tem? Ali naj Svetu Evrope pošljemo zdajnjavo Bavconovo izjavo o popolnem pravnem neredu v Sloveniji? Ali bomo povedali, da je človek, ki daje popolnoma nasprotujoče si izjave, celo predsednik Sveta za varstvo pravic? Kaj je storil zoper ta nered? Kdaj in pri katerem organu je interveniral (razen za Ožbolta, HIT, nekatere oficirje in

direktorje)? Res je škoda vzdrževati ta padržavni aparat, ki nima nobenih pristojnosti. Namesto raznih sinekur okrepimo inšpekcijske, preiskovalne in pravosodne organe. Ti imajo pravico odločanja, podpri-mo njihovo učinkovitost!

Med človekovimi pravicami je tudi pravica do pravnega varstva. Bavcon sam prizna, da je pri nas nizka stopnja splošne, politične in pravne kulture in da drvimu nazaj v razmere, zaradi katerih je Slovenija morala izstopiti iz Jugoslavije. Mislim, da ne drvim nazaj, saj je ta »nazaj« tukaj in zdaj. Sploh še nismo prišli naprej.

Dokaz za to trditve je ponudil kar sam Bavcon v isti Sobotni prilogi Dela. Razumem ga kot nekakšen zagovor za tako stanje, saj je skupaj z dr. Alenko Šelihovo objavil Teze za zakon o rehabilitaciji.

Te teze naj bi poslal: 1. Ministrstvu za pravosodje, 2. Združenju žrtvi komunističnega nasilja in 3. Spomeniki Hribar, že pred več kot enim letom! Bavcon ne pove, kaj se je dogajalo naprej s temi tezami in kaj je s predlogom delala S. Hribar, razen da je zagrezo zaustavljala desnico.

Glede samih »tez« pa tole; ne gre samo za rehabilitacijo, saj so bile krivice storjene v najrazličnejših oblikah, z množico predpisov, tudi civilnopravnih in upravnih in tudi brez predpisov.

Glede samih »tez« pa tole; ne gre samo za rehabilitacijo, saj so bile krivice storjene v najrazličnejših oblikah, z množico predpisov, tudi civilnopravnih in upravnih in tudi brez predpisov.

Nesprejemljivo! Poprava krivic mora imeti prednost pred vsemi drugimi zadevami! Kako da tega ne zahteva pravnik, bореz za človekove pravice in temeljne svoboščine, in to na takem položaju! Ne, predlaga prav nasprotno: Rehabilitacije nekdanjih žrtve je treba izpeljati s spoštovanjem pravne države, pravno korektno in konsistentno, ne pa z novimi revolucionarnimi (!) ukrepi! Česa pa se Bavcon boji?

Menim, da jasen zakon, ki bo določal odpravo vseh krivic revolucije in notorično totalitarnega režima, ni revolucionaren ukrep. Pregovor Legum corrector usus est – Uporaba zakonov popravja njihove pomanjkljivosti velja tudi za popravilo krivic. Važna je poštena volja – Bavcon sicer govori o politični, kar pa še daleč ni isto!

Noben pošten pravnik se ne bo mogel izgovarjati, da ne ve, kaj je krivica. Krivične odločbe kažejo, da so take, na prvi pogled!

To bi moral vedeti tudi Bavcon: tiste krivice, ki so kršile temeljne človekove svoboščine in pravice, ki nasprotujejo demokratičnemu ustavnemu redu, prizadejane na revolucionaren in totalitaren način.

Odprava krivic pomeni odpravo posledice revolucije in totalitarizma. Opravimo to dolžnost v najkrajšem času!

Irena Virant, Ljubljana

Apel g. Bavcona slovenskim politikom in s tem posredno tudi izvršni in zakonodajni oblasti, ki ga je pod zgornjim naslovom objavil v Delu, je povsem upravičen in na mestu. Vendar se zdi, da naslovniki ki tega apela niso izbrali povsem doledno, se izstopimo iz konteksta trenutnih političnih zdrah v slovenskem prostoru. Dejstvo je, da se udejanjanje »demokracije pravne države ne vzpostavlja s političnimi gesli in ne z ustavnopravnimi deklaracijami, marveč s siričnim vzpostavljanjem spoštovanja ustanovitve in zakonitosti ter mednarodnega prava v vsakdanjih konfliktih na vseh ravneh, od najnižjih do najvišjih«. Kdo pa v največji meri velja prav za trejto vseh oblasti – pravosodje. Vzvod vseh kazensko pravnih mehanizmov so prav v »sodni praksi« sodišč in zakonu o kazenskem postopku, ki smo ga prevzeli od bivše SFRJ, posredno s tem pa smo prevzeli tudi Pravico in Resnico, ki v takšnem kontekstu pomeni zgolj konstantno represivnih mehanizmov preteklega režima. Resnica z velikim R je na ravni deklarativnega povzeta v 15. členu ZKP, Pravica pa je konkretizirana v 16. členu ZKP, ki sodnike odvezuje kakršnihkoli formalnih pravil v dokaznem postopku. Pravna država, povrhu vsega še demokracija, je v slovenskem prostoru zreducirana na nelegitimno uporabo »domnev in predpostav« v kazenskem postopku, kot je pred nedavnim razložilo vrhovno sodišče RS.

G. Bavcon se bo verjetno strinjal z mojo domnevo, da je odrejanje pripora oziroma oteževalna okoliščina, kot npr. »nezaposelnost«, kršitev 14. člena ustu-ve, pa vendar jo »pravna država« uporablja v večini primerov odreditve pripora. V ZKP in sedanja »sodni praksi« pa je takšnih anahronizmov še več, običajno v škodo II. poglavja ustuve oz. subjekta kazenskega prava.

Na tem mestu pa se zastavi vprašanje, kako od raznih »političnih elit« zahtevati konsenz o pravni demokratični državi, če najbolj odgovorna veja oblasti, tj. pravosodje, dezavuirajo najbolj temeljne ustavne norme, da o upoštevanju raznih mednarodnih deklaracij in konvencij sploh ne govorim. Pri tem je zanimivo, da bi prav v skladu z 8. členom ustuve RS in z implicitno uporabo ustavnih amandmajev, ki pravosodje zavezujejo k udejanjanju vseh mednarodnih pogodb, še v času pred rafikacijajo (kot je bil primer z Evropsko listino o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, se preden smo stopili v Svet Evrope), lahko »sodno prakso« počasi približevali deklarativni pravni državi, pa vendar takšen korak ni bil storjen.

Postulati pravne kulture in pravne države, ki jih je v tekstu navedel g. Bavcon, mirujejo še od same razglasitve ustuve npr. Slovenija v letu in pol ni bila



ANTON ŽABKAR, VOJAŠKI ANALITIK

## SRBI IŠČEJO NOVEGA NAPADALCA

Raziskovalec Centra za strateške študije o podobi, ki jo imajo

Srbi in Črnogorci o sebi, dogajanju v jugoslovanskem

generalštabu, spretnem srbskem izkoriščanju razpok

v mednarodnem okolju, negotovi usodi varnostnih con v BiH...

Očitno ne gre toliko za analizo na podlagi konkretnih podatkov, ampak bolj na podlagi poznavanja zgodovine, interesnih teženj, mentalitete...

...poznavanja trendov, personalnih sprememb, položajev, na katerih so posamezni generali, vedenje o dogajanjih drugih poraženih vojsk, kakršni sta bili francoska po umiku iz Alžirije ali ruska vojska po velikih porazih v začetku druge svetovne vojne, kaj se je dogajalo z belo in črno roko v bihi Jugoslaviji.

S pisanjem v Delu o dogajanju v jugoslovanski vojski je Krešimir Metel sprožil precej polemik o (ne)resničnosti svojih trditve. Kakšna je, v primerjavi z drugimi viri, vaša ocena?

Težko je oceniti. Kot sem že dejal, ena sama takšna informacija ne pomeni nič. V podob-



ma nimajo nič proti muslimanom, ampak jih celo podpirajo. Potem se je pojavila teza o turški nevarnosti, ki sili po eni strani v srednjo Azijo in Zakavkazje, po drugi pa v Evropo, iz česar izpeljuje teorijo, da se interesi otomanskega in germanskega imperija križajo ravno v Bosni, k temu pa (celo srbska akademija in vojaški strokovnjaki) dodajo še idejo o vatiškani zari, za katero naj bi stala Italija s svojim kapitalom. V tem kontekstu iščejo rusko zavestnost, da bi izničili te vplive, iščejo vzpostavitev anahronističnega trikotnika Rusije, Nemčije in Turčije.

Toda Srbija v mednarodnih odnosih še malo ni naivna. In marsikateri njihova teza zveni prepričljivo...

Točno. Preberite si fantaziranje o angloameriški vojni. Pisec vzame za epicenter BiH in nato predpostavi, da se bo v Veliki Britaniji začela vojna med katoličani in protestanti, ki se bo nato razširila v nasprotje med katoliškimi in protestantskimi državami po vsej Evropi. Končalo se bo z »jugoslavizacijo« Evrope. Gre torej za opozorilo Evropi: Pustite Jugoslavijo, sicer boste dobili jugoslovanski virus tudi na svoja tla... Srbi se zdaj ponujajo Evropi kot nekakšni sanitarni inšpektorji,

kot neka vrsta koristnega člena, ki ga je zavoljo ravnateljstva v Evropi treba ohraniti, ne pa uničiti. Od tod tudi trditve, da je nova Jugoslavija tako branik pred nemškim Drang nach Osten kot pred turškim, muslimanskim prodorom v Evropo (koniec koncev je v Angliji osem odstotkov prebivalstva muslimanskega, v Franciji prihaja enak odstotek prebivalstva iz Magreba in tako naprej). Trdijo, da s tem, ko muslimanski državi v Bosni sekajo povezavo s Sandžakom in Kosovom, za vedno onemogočajo islamsko »transverzalo« v Evropi. V svoji taktiki zastraševanja grozijo s scenarijem katastrofe. Že zdaj je 40 odstotkov prebivalcev v BiH begunec. Srbi svarijo, da se bo to zgodilo na območju od Prevalke, čez Sandžak, Kosovo, zahodni del Makedonije, vstevši Albanijo, torej na območju, ki je tako veliko kot recimo Avstrija. Zato sem na ljubljanski konferenci tudi citiral Grahama Greena, ki je rekel, da na Balkanu ni nikoli tako slabo, da ne bi moglo biti jutri še slabše.

Srbi torej bijejo z Zahodom spretno psihološko vojno?

Izredno spretno izkoriščajo vsako razpoko v mednarodnem okolju, vendar ta element

njihove strategije ni tako viden, saj prevladuje izražanje nad tem, kar se dogaja v Bosni na humanitarnem področju, nad pokoli, etničnim čiščenjem. Srbi dobro izrabljajo pomankanje politične volje na Zahodu, da bi posredovali v vojni, ki je t.i. konflikt nizke intenzivnosti. Gre za totalno strategijo, v kateri igrajo svojo vlogo vsi, tudi paravojaške skupine v Bosni (ki so in niso jugoslovanske), pravoslavna cerkev (ki pa nikoli ne govori o verski vojni), radikali, vojska, gospodarstvo, diplomacija. Razvijam hipotezo, ki jo bo mogoče potrditi šele post festum, da je minil čas, ko je bil v totalni strategiji poudarek na hard-waru, na vojaški sili kot sredstvu odvračanja, na čemer je bil zgrajen celoten kompleks medblokovskih odnosov v času hladne vojne.

V svojih predvidevanjih o nadaljnjem razvoju dogodkov v BiH ste na aprilski konferenci v Ljubljani govorili o možnih razvojnih vojnih v BiH: optimističnem, zmerem in pesimističnem. Kateri scenarij se zdaj dejansko uresničuje?

Glede točnega odgovora sem še vedno v dilemi. Treba je povedati, da meje med temi tremi scenariji niso ostre. Prišlo je do novega elementa, nameče da je Hrvaška v določeni meri začela posnemati srbski odnos do delitve Bosne. To je še en dokaz za spretnost srbske strategije. S tem, da so svoje ozemlje etnično očistili, so Muslimane in muslimanske vojske (kar vojaka BiH zaradi odstotka muslimanskih vojakov je) potisnili na hrvaško ozemlje, kjer ima Herceg Bosna že svojo vladno. Z zdaj je prišlo do trenja med muslimanom in hrvaško skupnostjo. Muslimani so zainteresirani za nadaljevanje vojne proti Srbiji in iščejo odprte koridorje proti morju, da bi

sploh lahko dobivali vojaško pomoč. Hrvati se na ozemlju, ki je po Vance-Ownewem načrtu njihovo, ne počutijo več suvereni. Tako je prišlo do nove fronte. S tega vidika je srbski položaj olajšan, ker se je vsa vojaška sila osredotočila na osrednjo Bosno, kamor se umikajo muslimanske enote, da bi zavarovale državnost. V tem kontekstu je tudi jasno, zakaj je iztegovati tako hitro privolil v zaščiteni območja, saj je bilo Muslimanom nemogoče delovati hkrati na tako široko razvlečeni fronti, ki je razrezana s srbskimi vmesnimi conami.

Kaj pomenijo varnostne cone v BiH? Rešitev konflikta ali samo odlaganje konca vojne?

Možna sta dva scenarija. Če se bo mednarodna skupnost omejila na to, da tam ustanovi proste cone, na katere bo s padali ali po kopnem dostavila hrano in zdravila, bo dejansko konservirala status quo. V tem primeru bi imeli pravi statisti, ki trdijo, da bo to vrsta sodobnih rezervatov, kjer bi se Muslimani sicer lahko ohranili – mogoče bi čez čas celo postali turistično zanimivi območje – vendar to ne bi bila stalna rešitev, saj bi prej ali slej prišlo bodisi do terorizma bodisi do revanšizma ali drugih zapletov, ki jih ustvari taka zasila rešitev. Če pa bi bila to res samo prehodna rešitev, ki bi ji sledil proces, za kakršnega smo se zavzeli v slovenski pobudi, širjenja mednarodnih sil navzven in razorožitve vseh strani, ki so vpletene v konflikt, zapiranje mej in kontrolo vsega, kar prihaja čez meje, ne samo paravojaških skupin, ampak tudi orožja, če bi to spremljala močna kampanja sojeni vojnim zločinom vseh narodnosti in veroizpovedi in boj proti terorizmu; če bi poleg tega nov Marshallov načrt dal Bosni nov kapital za preživetje in če bi se hkrati našli politiki, ki bi iskali politične rešitve z referendumom, bi bila ta optimistična varianta možna. Toda upoštevaje številne napake, storjene doslej, in omahovanje je po mnenju strokovnjakov bolj verjetna prva rešitev, ki bo podobna hrvaški »rešitvi«, ko je Unprofor cone pod svojim nadzorom tako rekoč zalil s cementom in pripravil za napovedano združenje Republike Srbske krajine z Republiko Srbsko, v perspektivi pa združenje z matico Srbijo. Sem pa vendarle optimist, ker mislim, da mora mednarodna skupnost na neki točki radikalno spremeniti svojo strategijo.

To je seveda predvsem stvar kompleksne odločitve glede nove evropske varnostne ureditve, vstevši vprašanje vloge ZDA v tej ureditvi. Kako daleč je Evropa pri iskanju soglasja o tej prihodnji ureditvi?

Če sodim po dogajanju na konferenci v Garmischu, se bližajo takšni ureditvi oziroma vsaj koordinatam, v katerih bi lahko bila urejena. Osrednji problem je razpad Sovjetske zveze, zaradi česar so nastali štirje novi jedrski partnerji Rusija, Ukrajina, Belorusija in Kazahstan. Drug problem so izredno težke gospodarske razmere, posebno v Rusiji. Vojaški proračun je takšen, kakršen je bil, večino denarja pa gre za vojaško proizvodnjo, za urjenje vojakov ni denarja, ni časa. Nekdanji velikan ima manjšo moč, drugačno prazgodovinske sil, toda gigantska vojska še vedno obstaja in lahko jutri skupaj z neko črnodredno koalicijo, torej nacionalisti in komunisti, v kombinaciji e etničnimi problemi, ruski mi Kosovi, ki ležijo razmetani od Pacifika do Baltika, stopi v akcijo. To ne nekakšen Damoklejev meč, ki visi nad vso Evropo.

Minister Jansa je že pred prihodnjim letom dni v parlamentu opozoril, da edina nevarnost za Slovenijo ni samo z juga, ampak tudi z vzhoda, zaradi etničnih konfliktov v bivši SZ in razpada ČSFR. Ko se ruska nevarnost primerja z balkansko, se pojavljata dve nasproti ni tezi: po optimistični tezi je Ruse balkanska morja izučila, kako ne smejo delati, po drugi pa krvavi dogodki na Balkanu niso še nič v primerjavi s tem, kar se lahko zgodi, če izbruhne vojne na območju bivše velesile SZ. Kakšen je po vašem mnenju jugoslovanski nauk za te države?

Bojim se, da se je recimo ruska opozicija, naučila, da je treba delati ravno tako kot v Jugoslaviji, da bi prišla do svojega cilja. Če mednarodna skupnost ne bo posredovala v Bosni, potem bodo tudi druge sile dobile apetit, ker bodo videli, da se takšne reči lahko nekanizovano počnejo, da je to novi bonton v delu sveta in bodo potem ta model uprabili tudi pri sebi doma. Ta moj odnos je drugačen od optimističnega, ki ste ga omenili, ker verjamem, da so nacionalistične elite brutalno pripravljene iti do konca in žrtvovati svoj narod, da bi prišli na oblast. Pač v slogu Blijane Plavšić: Pa kaj, če umre pet milijonov Srbov? Gre za anahronistične modele, na podlagi katerih funkcionira nacionalizem. Zato vse nacionaliste dogajanje na Balkanu inspirira. Za nekoga je Mladic rabel, za drugega (recimo za ruskega generala Filatova) pa heroj, ki ga je treba posnemati...

Toda vprašanje evropske varnosti sploh ni samo vojaško, obrambno vprašanje, stvar obrambnih ministrov. Ali ni tudi vprašanje razvoja?

Kot sem ugotovil med pogovori z mnogimi udeleženci sestanka v Garmischu, večina verjame v moč novega Marshallova plana. Takšen proces prenove je za mnoge vlade model, po katerem bi morali reševati konflikte. To mi zbujajo upanje. Toda ne vem, ali so v teh državah enakega mnenja tudi skrajne opozicije.

Nova varnostna doktrina se zdaj ad hoc oblikuje v Somali, v Bosni, ni pa koncepta. Dosedajni sistem varnosti je temeljil na sistemu odvračanja vojne, ničelne opcije, ko nobena stran zaradi nakopičenega orožja ni bila računati na zmago. Zdal zunanjeje pritiška in grožnje ni več, vendar ne smemo dovoliti laissez faire, multipolarnega ravnotežja, ko vsak lahko dela, kar hoče, saj je treba poskrbeti za obrambo pred novimi grožnjami Evrope, npr. novimi etničnimi spopadi, diktaturami, terorizmom, narkomafijo, skratka tak imenovanimi konflikti nizke intenzivnosti, ki nimajo strategije uničenja. Ampak strategijo izpravljanja. Glede novega odnosa do varnosti je Evropa še vedno v dilemi. Po eni varianti naj bi bila evropska varnost razpeta od Vancoura do Vladivostoka, znotraj tega pa naj bi se obvezno odvijala ruska integracija, ker brez tega evropske varnosti ni. Po drugi varianti ne gre za neširjenje, ampak poglabljanje sistema. Zdi se mi pomembno, da se vsi subjekti mednarodnih odnosov, brez diskriminacije, vključijo v evropsko varnost. Tudi Srbija. Novi model Evrope bo morala sprejeti tudi Srbija in se podrediti evropskim normam obnašanja. Današnja Srbija, ki se inspirira v svoji slavni preteklosti, junakih, ki so se kot kamikaze žrtvovali za srbsko stvar, tega ne zmore.

Romana Dobnikar-Šeruga

## PORTRET TEDNA

## Meta Hočevar

Ko so oblikovalci gledališkega programa mednarodnega festivala Dunajski slavnostni tedni (Wiener Festwochen) leta 90 v prvi številki Eurواسke (ki je žal brez opaznejše prizadelosti na Slovenskem nehala izhajati že po tretji številki) opazili bogato ilustriran intervju tednjega urednika Dušana Jovanovića z arhitektom, scenografom, kostumografom, režiserko in univerzitetno profesorico Meta Hočevarjevo, so jih atraktivne fotografije izbranih scenografij in domišljeni odgovori umetnice spodbudili k iskanju nadaljnjih informacij o njenem gledališkem ustvarjanju. Našli so jih v bogato ilustriranem in oblikovanem katalogu o njenih scenografijah, ki je izšel pred leti, gledateli pa so ji priliči tudi njeno postavitev Medeje Daneta Zajca v ljubljanski Drami SNG (premiere je bila 6. januarja 1990). Najprej so povabili na Dunajskie slavnostne tedne 92 prvo Medejo, toda – kako značilno za naše gledališke razmere – osrednje slovensko dramsko gledališče jo je medtem že »dalo s programa« in je tudi ni bilo pripravljeno (ali sposobno?) za festivalski nastop po dveh letih obnove.

Na srečo pa so bili umetniški voditelji dunajskega festivala vztrajni in so za letošnji festival ponudili naši umetnici (tudi po ogledu Samoroga Gregorja Srniše, kakor ga je v letošnji sezoni postavila v ljubljanski Drami SNG), da si sama izbere besedilo in celotno ekipo soustvarjalcev ter posebej za festival pripravi novo uprizoritev. (Tako sijajno ustvarjalno prilagoditve zaupala direktorka dunajskega festivala vsako leto le trem do štirim izbranim gledališkim avtorjem iz tujine.) Naša avtorica si je za izhodišče izbrala znani antični mit o Antigoni (ki ga je v izvirni literarni različici Domini-



ka Smoleta postavila na oder ljubljanske Dramе že leta 1987). Nato je pritegnila k sodelovanju režiserja, dramatika in dramaturga Dušana Jovanovića, da bi na temelju Sofoklejeve tragedije napisal nove dialoge. Namesto zgolj sodobnih dialogov je nastala povsem nova dramska različica, oprta tako na tragiški opus Sofokleja in Evripida na eni kot tudi na aktualno občutje univerzalnega literarnega mita na drugi strani, s podnaslovom Stavki iz enih glav za druga usta. Po pričakovanju se je odločila k sodelovanju pritegniti svoje stalne sodelavce in igralrki ansambel ljubljanske Dramе, saj si je le s soustvarjanjem, ki jih dobro pozna in jim povsem zaupa, lahko zastavila optimalno uresničitev ambicioznega projekta. Premiera je bila v sredo, 9. junija, v Theatru an der Wien.

Ustvarjalna pot do enega najzavirljivejših mednarodnih uspehov posamičnega slovenskega gledališkega ustvarjalca seveda ni bila niti kratka niti naključna. Po diplomirani inženirski arhitekturi na ljubljanski FAGG, kjer so jo po njeni izjavi najbolj naučili misliti profesorji Ravnikar, Mušič in Šlajmer (veliko praktičnih izkušenj pa si je že v študijskih letih pridobila pri arhitektu Svetozarju Krizajcu), je podiplomsko dva semestra študirala obnovo starih

mestnih jeder na Nizozemskem, izpopolnjevala pa se je tudi v Angliji in Španiji. Prvih sedem let po diplomii se je ukvarjala s čisto arhitekturo, urbanizmom, grafičnim oblikovanjem, se uspešno udeleževala številnih tedanjih republiških in zveznih natečajev (za univerzitetni center v Skopju je dobila prvo nagrado) ter razstav novejše slovenske grafike, arhitekture in oblikovanja (v Moskvi, Frankfurtu, Ljubljani).

Zanimanje za gledališko umetnost je bilo v družini precejšnje, saj je imela mama gledališki abnoma, brat Janez, znan kot Rife, pa se je odločil za igralrski poklic. Prav slednji je med študijem Štihovega Spomenika G v Gleju prvič pripeljal k njej po nasvet režiserja Dušana Jovanovića, ki ji je kmalu zatem ponudil prvo scenografijo pri svoji uprizoritvi Seligove igre Kdor skak, tisti hlap 1972. leta v istem eksperimentalnem gledališču. Tega leta je kot scenografka k sodelovanju povabil tudi Zvone Sedlbauer, ko je v MGL postavljala Jovanovićevo komedijo Življenje podeželskih plebojev. Že naslednje leto jo je povabil v SLG Celje Bojan Stih, ki je spodbujal in zaupal, kot po njenih besedah danes ni sposoben noben umetniški vodja več, in tam je ustvarila po lastni presoji iz letošnje sezone »prvo resno scenografijo« za Gombroviczevo Ivono, princezo Burgundije v režiji Dušana Jovanovića (za katero je dobila 1973. leta prvo Borštnikovo nagrado, pozneje pa jih je za scenografijo, kostumografijo ali režijo nalezala še sedem in dobila tudi nagrado Prešernovega sklada ter Zupančičevo nagrado). Tega leta je začela snovati (v Mladinskem gledališču in Gleju) že tudi kostume. Kot je povedala za gledališki list ljubljanske Dramе (ob uprizoritvi Strinšvega Samoroga), se je v začnem obdobju gledališkega ustvarjanja znašla v Gleju s »krasno ekipo« in s praktično nikakršnimi tehnološkimi možnostmi, poleg obče že omenjenih režiserjev pa sta v mnogih zivahnih in dolgotrajnih pogovorih sodelovala se dramaturga Marko Šlodnjak in Igor Lampret. Med scenografi, ki so tedaj pritegovali njeno zanimanje, se danes spominja Sveta Jovanovića, Aleša Sarca, Uroša Vagge, pa Ernesta Franza iz obdobja med obema vojnama, posebej tudi slikarjev, kakršna sta bila Avgust Lavrenčič in Ivan Vavpotič, ki pa so danes zaradi neprofesionalnosti tehničnih

služb v naših teatrirh dobesedno izgnani iz njih.

Kot scenografka in kostumografka je najpogostejše (in najuspešnejše) sodelovala z Dušanom Jovanovičem, o katerem pravi, da je konceptualist z vedno jasno tezo in smerjo, Miletom Korunom, ki išče pot po stranskih rokah in skozi detalj, ter Slobodanom Unkovskim, v katerem je našla sintezo obeh – med konceptom in detaljom – v metafori, ki odpira največji prostor. V sodelovanju z njimi (pa še z Zvonetom Sedlbauerjem, Dušanom Mlakarjem in drugimi) je uveljavljala svoj temeljni pogled na gledališko scenografijo, ki je omejena z dolžino gledalčevega pogleda ali zrenja (nastaja v razmerju med prostorom in časom) in ki se z vsemi drugimi prvimi gledališke uprizoritve dopolni v individualno predstavo oziroma doživlje vedno šele v posameznem gledalcu. Sema mora po njenem prepričanju v dinamičnem razmerju z igralcem ustvarjati prostor dramskega konflikta, zagotavlja zanj ustrezno vzdušje (atmosfera) ter dopušča in spodbuja soustvarjalnost gledalca, saj »iluzija ne nastaja na oderu, ampak v vsakem gledalcu posebej«. Ker prostora ni mogoče doživeti brez luči, svetlobe, ga opredeljuje kot »ujeto svetlobo« in je seveda vsaki misli na oblikovanje prostora, izbiro materialov, vzporedna misel na luč in posebne učinke, ki jih je mogoče na različno »obdelani« površinah z njo dosegati. Naravnost ključen pa je za ustvarjanje Mete Hočevarjeve pojem selektivnosti, ki pomeni vedno odzemanje in čiščenje izbranih izraznih prvin na najmanjšo možno mero, ki še omogoča načrtovalno iluzijo v gledalcu in ki ga sama navezuje na izrek nizozemskega arhitekta Miesa van der Roha: »Manj je več«.

1983. leta se je Meta Hočevarjeva v celjskem SLG ob dramaturški podpori Dominika Smoleta prvič lotila gledališke režije (A. Goljevčev, Srečanje na Osojah) in do danes avtorsko postavila na oder predvsem vrsto najzahtevnejših dramskih besedil slovenskih pesnikov in dramatikov (Kosovel, Zajc, Grum, Smole, Seligo, Cankar). Njen prehod med režiserje ni bil posledica nezadovoljstva nad sodelovanjem z drugimi kolegi, ampak je izhajal predvsem iz radovednosti in ustvarjalne želje, da bi z novimi ustvarjalnimi mož-

nostmi segla še globlje v umevanju scenografije in teatra nasploh. V sodelovanju z igralci ni avtorska, saj želi sodelavce »pripraviti do tega, da naredijo, kot sami mislijo, da je prav«. Domača besedila pa izbira rajši od tujih, ker so ji bližja, ker jih bolj neposredno čuti in ker ji ogromno omogoča njihova pesniška metaforika. Dodatno pa so jo k izbranim dramam pritegnile tudi t.i. »ženske teme« v Zajčevi Kalevali ali Medji, Gromovem Dogodku, Seligovem Volčjem času ljubezni, Cankarjevi Lepi Vidi ali Lorcovi Doči Rositi, Smoletovi iz dalj Jovanovičevi Antigoni, pa sta besedila gotovo bere in čuti drugače od svojih moških kolegov.

Kot režiserka, scenografka ali kostumografka je Hočevarjeva ustvarjala na odrih vseh slovenskih dramskih in opernih gledališč (vstevši tržaško), sodelovala v vodilnih gledaliških in programih festivalov drugih republik bivše Jugoslavije (Dubrovnik, Zenica, Skopje, Novi Sad, Beograd, Sarajevo, Zagreb, Split), kjer je prešla vrsto utrdjenih priznanj (omenimo vsaj pol ducata Sterijevih nagrad in zlati venec MES) ter v produkcijah uglednih gledaliških hiš v tujini (Gradec, Köln, Moskva, Cambridge v ZDA). Med posebne podvige moremo šteti njeno sodelovanje pri otvritveni svečanosti zimskih olimpijskih iger v Sarajevu leta 1983, katerega aktualno človeško trajedijo je zato toliko bolj neposredno doživljala ob postavljanju dunajske Antigone. Kot univerzitetna profesorica za scenografijo pa skuša pomagati študentom režije in dramaturgije na AGRFT, kako uporabljati scenski prostor, in jih naučiti osnov likovne kompozicije, likovnikom-oblikovalcem, tekstilcem in arhitektom pa iskati primerno pot do dramskega besedila.

Ustvarjalnost naše portretirance se s tem seveda ne konča, saj pravkar pripravlja uvodno slovesnost za 20. mednarodni gradijski biennale, ki bo 25. junija v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma, strokovno sodeluje pri dokončanju odra novega Primorskega dramskega gledališča v Novi Gorici, pripravlja za jesen uprizoritvev Smoletove Igre za igro na velikem odru MGL... Ker pravi, da se skozi teater odpirajo novi svetovi, z zanimanjem pričakujemo vse tiste, ki nam jih bo še ustvarila.

Slavko Pezdir



FRANCE BUČAR

## Presežek politike



Foto: Igor Modic

LJUBO BAVCON

Demokracija  
pravna  
država  
in »afere«

**P**ričujoči prispevek na temo Demokracija pravna država in »afere« (»Drvenje in kaos«, ni moj, marveč redakcijski naslov), ki ima namen ponuditi še nekaj argumentov za to, da bi Slovenija na krščitcu izbrala pot, ki jo vodi v družino civiliziranih narodov, in ne poti, ki bi jo simbolizirala in geografsko vrnila tja, od koder se je pravkar resila.

Stvar osebnega, subjektivnega okusa je, če kdo razmere v Sloveniji ocenjuje za »izredno stanje«, v imenu katerega bi bilo nosilec politične moči dovoljeno poseči po vsakršnih represivnih sredstvih. Sam razmere v Sloveniji ocenjujem za povsem normalne, primerljive z vsako zahodnoevropsko državo in neprimerljivo boljše kot v katerikoli drugi nekdanji socialistični državi.

Branci naj si poskušajo sami odgovoriti na vprašanje, ali je in kakaj je danes v Sloveniji potrebna fabrikacija »izrednega stanja« in psihološko ogroženosti. Navsezadnje, kar številne komisije Združenih narodov, Sveta Evrope, KVE in različnih mednarodnih nevladinih organizacij za varstvo človekovih pravic so v zadnjih dveh letih obiskale Slovenijo in nihče ni opazil, da bi bilo v Sloveniji »izredno stanje«, ravno narobe, Slovenija je bila soglasno in s komplimentirani sprejeta za polnopravno članico Sveta Evrope.

Stvar subjektivne ocene je označevanje naše preteklosti za »zločinsko«, če skrečim najrazličnejše negativne vrednostne oznake na skupni imenovalec. Očiten cilj takšnih oznak naše preteklosti je upravičiti zahtevo po radikalnih, revolucionarnih spremembah, ki se v končni posledici skrečijo na »čistke«. Spominim se prvih nekaj let po vojni, ko so se dogajale resnično velike bolj krute »čistke«, vendar z enakimi gestami, na primer, o moralni prenovi našega ljudstva, o moralni katarzi, o očiščenju in pomlajanju, o »naših ljudeh« in o »sovražnikih«, o ostankih preteklosti v zavesti ljudi, o hlapcih prejšnjega režima itd. Medtem pa so civilizirani narodi dobili splošno deklaracijo OZN o človekovih pravicah, mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah in evropsko konvencijo o človekovih pravicah in v vseh njih, da je kakršnakoli diskriminacija prepovedana. Poseg v enako človekovo pravico, v tem primeru v enakopravnost, je dovoljen samo ob striktno določenih pogojih, ki so zapisani v teh mednarodnih dokumentih in v naši ustavi ter v kazenski zakonodaji.

Stvar subjektivnega prepričanja je, ali Slovenijo kdo ocenjuje za pravno ali za »nepravno« državo. Toda vsakdo, kdor se spusti na to raven, pojmuje in uporablja »pravno državo« kot geslo, ki mu pride prav, kadar ga

pač potrebuje v boju za oblast ali v boju proti oblasti.

V resnici pa uveljavljanje načel, standardov in norm demokracije pravne države ni in ne more biti politično geslo. Gre za zelo zapleten, protisloven in konfliktan proces, in sicer zato, ker je bistvo demokracije pravne države v omejevanju oblasti in samovolje nosilcev družbene moči pri uveljavljanju njihovih interesov in ideologije. V demokraciji pravni državi se pri uveljavljanju svojih interesov nihče ne more sklicevati na Resnico in Pravico, ki da ju ima v izključni posesti. Še manj pa se sme sklicevati na izredne razmere, na različnost sistemov, na preteklost in podobne »argumente«, s čimer poskušajo prikriti povsem banalne tuženske interese v boju za oblast.

V ponedeljek, 14. junija 1993 se bo na Dunaju začela Svetovna konferenca OZN o človekovih pravicah, katere osrednje geslo je univerzalnost človekovih pravic, ki jo morajo demokracije pravne države zagotoviti neodvisno od »različnosti sistemov in situacij«.

Miselnost, ki ji tu nasprotujem in ki se izraža med drugim tudi v trditvi o »izpodkopavanju temeljev slovenske države«, je povsem istovetna s tisto, ki je bila ozadje znamenitega kontrarevolucionarnega delikta iz 114. člena KZ SFRJ. Ta člen in njegovo uporabo smo slovenski kazenskopравни strokovnjaki iz teorije in iz sodobne prakse silovito krizirali, vsaj od začetka osemdesetih let. Seveda se bomo silovito uprli ponovitvi takšne »miselnosti« in njenim posledicam za pravno varnost državljanov in njihove pravice, četudi in zlasti zato, ker jo zdaj nekateri poskušajo uveljaviti v imenu demokracije.

Enaka miselnost nam poskuša dopovedati, da imajo državni organi represije posebno pooblastilo, ali bolje rečeno, da smejo uporabljati vsa in kakršnakoli nasilna sredstva, če gre za huda in najhujša kaznivá dejanja. Resnica je prav nasprotna: velja namreč nasprotno, da so in morajo biti garancije za varstvo pravic osumljenega ali obdolženega v političnem in kazenskem postopku toliko večje, kolikor hujše je kaznivá dejanje, ki je predmet preiskave. Ravnanje, ki je temu nasprotno, šteje Evropsko sodišče za človekove pravice za kršitev človekovih pravic iz 5. ali iz 6. člena evropske konvencije o človekovih pravicah.

Domala vsaka analiza dogodkov v Jugoslaviji v zadnjih štirih letih, kar sem jih prebral v tujih publikacijah, zatrjuje, da sta vojna na Hrvaškem in v BiH zakrivila Slovenija in Hrvaška, ker sta izstopili iz nekdajne Jugoslavije. To lahko trdijo seveda samo slabo informirani ljudje, a ta tolažba nam nič ne pomaga, takšno je zelo razširjeno prepričanje politikov, diplomatov in novinarjev po svetu. Spričo tega je naša edina možnost, da Slovenije ne bodo na silo potisnili nazaj v nekakšno tretjo Jugoslavijo, da z dejanji zdaj in tukaj dokažemo svetu, da in takšno državno tvorbo ne le nočemo, marveč tudi ne spadamo. Med ta dejanja sodijo najbrž gospodarska uspešnost Slovenije in hkrati sposobnost njene politične elite uresničevati načela, standarde in pravila demokracije pravne države. Produkcija afer, njihovo napihovanje, njihovo izrabljanje v boju za oblast, diskriminacije državljanov na podlagi političnih, nacionalnih in drugih kriterijev in še druga, na vsakršni netoleranci utemeljena dejanja, so natanko isto, česar si nihče v Sloveniji ne bi smel privoščiti, če mu gre še za kaj več kot samo za oblast.

**V**času razsvetljenega absolutizma je veljalo, da je z zakonodajo mogoče doseči vse. Če stvari ne gredo, kot bi bilo treba, je kriv zakonodajalec, ki pač ni sprejel ustreznih zakonov.

To vero v moč zakonodaje je v še bolj dosledni obliki prevzel leninizem. Z zakoni je možno ustvariti novo družbo na spoznanjih moderne pozitivne znanosti. Torej je treba priti do državne oblasti, saj samo ta odpira dostop do sprejemanja zakonov. Skratka, državna oblast daje ključ do preoblikovanja družbe.

Ta navidez zelo preprosta logika je pospremlila na pot tudi vse naše politične stranke, le da je naloga zdelo obrnjena. S političnimi sredstvi je mogoče vrniti družbo na »pravi tir«, s katerega jo je spravil komunistični režim.

Tako v boju proti komunizmu sprejemamo njegov model in ga ponavljamo. Partija je nekoč povsem jasno vedela, kaj je »prava družba srečne prihodnosti«. Spoznali smo njeno zmoto: Z enakimi političnimi sredstvi vračamo stvari na pravo mesto. O tem, kaj je pravo mesto, pa so seveda mnenja lahko, in tudi so, zelo različna. Ker je ključ do te prenove oblasti, je treba pač za vsako ceno priti do oblasti, če hočemo kaj doseči, kaj vrniti na pravo mesto. V tem je vse pojasnilo — poleg samega mika in sladkosti oblasti — zakaj pri nas tako stanje na političnem prizorišču: tolikšna razdrobljenost, tolikšna izključujočnost in nestrpnost, ideologizacija in fundamentalizem. Če vem za pravo resnico, so vsi drugi, ki stvari gledajo drugače, v bistvu sovražniki. Ne samo moji, saj me ogrožajo v oblasti, temveč tudi sovražniki družbe. Tako se vrtimo v začaranem krogu, kjer pravzaprav samo partija jasno ve, kaj hoče: ohraniti svoje pridobljene položaje. Če hočemo iz tega začaranega kroga, ne moremo ponavljati partijske zgodbe. Poiskati je treba nova pota. Partijski model namreč omogoča samo oblast kot sredstvo samo na sebi. Ni pa sposoben doseči istega, kar naj bi bil cilj te oblasti. In kar se ni posreželo partiji, se ne more niti njenim tekmecem, razen če jim je le za oblast samo na sebi.

Tako potrebujemo najprej temeljitejšo sociološko analizo stanja v naši družbi: kje so prave korenine sedanjega stanja, kaj lahko dosežemo s političnimi ukrepi, kaj z drugimi. Ne moremo si vsega razložiti samo z dogajanjem v političnih strankah in med njimi, saj so te dostikrat same po sebi le izraz globljih socioloških danosti.

Prvo tako dejstvo, s katerim se srečamo, je obstoj družbene gradbe, ki jo je ustvarila partija v svojem skoraj polstoletnem vladanju in ki izraža skoraj popolno korelacijo med stanjem družbe in političnim monopolom ene stranke.

Političnemu monopolu ene stranke ustreza notranja homogenost družbe brez notranje razčlenjenosti, razen kolikor to zahteva sama narava dela, in na to poenotenost postavljamo hierarhična struktura položajev, s katerih partija obvladuje to družbo na posameznih področjih svojega delovanja. Takemu stvarnemu stanju v oporo in dopolnitev je tudi miselna struktura, ki naj bi predstavljala internalizacijo takih vzorcev družbenih odnosov kot ustrezne razlage družbenega sveta: sprejemane posredniške vloge partije med družbo in posameznikom kakor tudi v vseh družbeno relevantnih odnosih med njimi. Avtoritarizmu in totalitarizmu režimu ustreza samo taka notranja družbena gradba.

Če smo z operacijo na vrhu, s svobodnimi volitvami 1990, odpravili partijski politični monopol, smo ustvarili stanje, ki je postalo s tem dejanjem samim takoj notranje protislovno: obstoj večstrankarskega političnega sistema, vendar družbo, ki je notranje prilagojena političnemu monopolu ene stranke in ki ima v sebi vgrajeno tudi vsa strukturna položaja, ki so tej stranki omogočali totalno obvladovanje družbe. Tako notranje protislovno stanje ne more obstajati. Razrešitev je možna v dveh smereh:

— ali ponovna vzpostavitev političnega monopola,

— ali sprememba notranje družbene strukture.

V prvem primeru gre za to, da se vloga partije nadomesti z vlogo druge stranke, ki bi bila utemeljena na drugačni ideologiji, na zunaj zanikanje partijske, bolj humane in v skladu z narodnim izročilom, po svoji naravi pa nujno enako izključujoča, nestrpnost in monopolna. In če je to samo substitucija enega z drugim, je logično, da je boj za oblast temeljni imperativ, kateremu je treba podrediti vse drugo. Oblast postane cilj sam po sebi, ker je od tega odvisno vse drugo. Če je trenutno na političnem prizorišču vrsta strank, potem to pomeni, da jih je treba iz udeležbe pri oblasti izključiti. Bodisi z volilnim porazom, bodisi z zadrževanjem, kjer se manjšini dodelijo kakšne ugodnosti za ukinitev njihove samostojnosti, bodisi da so pritegnjeni v koalicijo, kjer naj bi dobili podrejen položaj brez možnosti vplivati na temeljne strateške odločitve itd. Za vse različne izbirne možnosti nam daje ravno bogata praksa komunističnih strank vse polno zgledov, tako da se niti ni treba truditi za kako izvirnost.

Ni treba posebej dokazovati, da je ta pot posebej vabljiva za politične stranke, ki same temelje na svetovnem nazoru oz. na ideologiji, ki naj bi bila po mnenju njihovih nosilcev edina sposobna dati pravilen odgovor na prihodnji družbeni razvoj. Se posebej če računajo na znatno ali celo prevladujočo volilno podporo. Tudi če se formalno odrekaajo političnemu monopolu.

Druga pot pa ne samo da ne temelji na obnavljanju političnega monopolizma, ampak je sploh izvedljiva samo ob političnem pluralizmu. Tjerja pa seveda sprememba notranje družbene strukture, kar pa je vezano na daljši proces postopnega spreminjanja trenutnega stanja. Ta je sestavljena iz dveh temeljnih sestavin: iz statusne in duhovne.

Statusna sestavina so v bistvu položaji, na katere je partija postavila svoje ljudi oz. ljudi posvojitelji. Če bipartijsko konkurenčno politično stranko hotela na ta mesta postaviti samo svoje ljudi, se v stvari ne bi nič spremenilo. Eno monopolno politično nomenklaturu je izpodrinila druga. Ker je nova manj izkušena, bi prišli celo na slabše. Gre za to, da statusna lestevica ni rezultat političnega izbora, marveč sposobnosti odgovarjanja na zahteve sistema okoli: v gospodarstvu biti uspešen po kriterijih, ki jih postavlja blagovna menjava, v znanosti, kulturi, zdravstvu, politiki itd. po kriterijih, ki jih postavljajo posamezne stroke za to, da bi bil sistem kot celota čim bolj uspešen. Samo v tem je končni smoter. Vse to je vezano na spremembe, ki imajo sicer navadno svoj začetek v politiki (npr. privatizacija v gospodarstvu), a je ta prvi korak le splošilec za nadaljnje procese, ki vodijo do velikih globinskih sprememb v družbenem ikivu. V teh procesih pa je samo sodelovanje politike dosti premalo. Terjajo soudeležbo širokih plasti nosilcev interesov na posameznih področjih.

Kolikor gre za spremembe na področju duhovnih sestavin, je toliko bolj jasno, da so te spremembe vezane na povsem druge izvore, še najmanj na politične — čeprav ni mogoče zanikati, da je družbeni svet kot duhovna danost živ samo, kolikor ga potrjujejo dogajanja v stvarnem svetu. Tako tudi sprememba duhovnega področja ne moremo doseči samo s pridiganjem in prepričevanjem.

Samo s spremembo na političnem vrhu ni še moglo priti do kakih pomembnejših sprememb v družbeni strukturi, ki je ostala takšna, kakršno je ustvaril komunistični režim. Kako jo spremeniti, je ostalo vprašanje, ki pri nas vse doslej ni dobilo svojega odgovora. Zamenjati jo na silo ni prišlo v poštev. Nasilna zamenjava bi na eni strani zanikala demokracijo novega režima in s tem postavila vprašanje njegove legitimnosti, saj bi pomenila samo zamenjavo enih z drugimi, s približno enakimi metodami, kot so jih uporabili prvi.

Nasilje pa bi bilo sicer nujno potrebno za tako operacijo, saj se dotedanja struktura ni bila pripravljena kar meniti nič, tebi nič posloviti od svojih položajev. Ze tako se je veliko nastopalalo z geslom o novem enoumju, ki se hrani iz antikomunizma ipd. Se pomembnejše pa je, da je ni bilo mogoče kar čez noč zamenjati, ker zanjo zamenjave enostavno ni bilo. Če pa bi do nje lahko prišlo, bi bila izročilo avtoritarizma. Zamenjava bi bila možna izključno na temelju politične pripadnosti. To pa bi samo potrdilo prehod k prvi izbiri možnosti: nadaljevali politični monopol z novim nosilcem.

V tej zvezi se hkrati pojavlja vprašanje odstranitve najbolj izpostavljenih nosilcev prejšnjega režima, kar bi bilo možno in tudi potrebno napraviti, ne da bi pri tem trpela narava demokracije novega režima. Zamenjati ali vsaj preoblikovati celotno družbeno strukturo, kar je edino pomembno za družbeno prenovu, pa je povsem drugo vprašanje. In dosti bolj zamotano.

Ker se, kot je bilo ugotovljeno, tudi sprememba družbene strukture začneja s političnim, zakonodajnim aktom, bi bilo treba v vrsti temeljnih zakonodajnih aktov, s katerimi je prišlo do državne samostojnosti in nove ustavne ureditve, sprejeti tudi nekaj izhodiščnih zakonov za prehod k novi notranji družbeni preureditvi. Prvi in najpomembnejši zakon s tega področja bi bil zakon o privatizaciji. Samo na njegovem temelju je mogoče začeti proces notranjega družbenega razčlenjevanja in nove interesne strukturiranosti, ki bi šele dala podlago tudi za novo politično ureditev. Prvi osnutek zakona je bil pripravljen že jeseni 1990 (t. i. Mencingerjev zakon). In prav na tem področju je prišlo do padca, ki je imel usodne posledice za ves naš nadaljnji politični in družbeni razvoj: do razpada Demosa kot koalicije, ki je izpeljala demokratični preboj, do zastoja na zakonodajnem področju, ki je omogočil prejšnji strukturi, da je bistveno okrepila svoje položaje, in končno do padca vlade, ki je bila oblikovana s politično podporo Demosa. In kar je morda najpomembnejše, padla je odločitev za prvo od zgoraj navedenih dveh izbirnih možnosti: za nadomestitev partijske strukture z novo, Demosovo, predvsem pa krščanskodemokratsko. S tem smo se dokončno podali na pota partijske politike.

Ko je vlada pod krščanskodemokratskim vodstvom zavrgla Mencingerjev zakon o privatizaciji, predvsem pod geslom da ne bo podpirala »rdečih direktorjev«, se je odločila za pot substitucije. S tem je bilo konec Demosa že davno pre, preden je prišlo do njegove formalne ukinitve. Soočeni s tako odločitvijo so imeli koalicijski partnerji v Demosu samo eno možnost:

— ali pa se tej nevarni drugobarvni partijski težnji upreti in uveljaviti pod dejanski politični pluralnosti, torej odločen in zavesten prelom s partijskim vzorcem politike. Pot taki izbiri možnosti je zapirala prav vlada krščanskih demokratov in je bilo treba zato tudi njeno nadaljevanje presekati, sicer bi bila pot za demokracijo prenovu zamrznjena v nedogled.

Govorjenje o tem, da so bili s tako dejavnostjo demokratičnih strank izdani cilji Demosa, da so zlasti Demokrati s takim perfidnim nastopom omogočili preživetje strankam, ki so na-

slednice bivšega režima, da so si celo spravo izmislili samo kot krinko za to, da se ohranijo sile bivšega režima (Primerjaj Anton Stres: Prebujanje iz moralne zaspanosti, Sobotna priloga Dela 29. maja 93) kaže na popolno nerazumevanje in je ali sublimirana neumnost ali hudobija ali pa kar oboje! Demos so uničili krščanski demokrati, ko so se odločili za partijsko varianto! Pa naj še tako kritično o izdajstvu Demokratov. To je tipičen primer: »Primitite tatule!«

Politična pluralnost kot edina možna pot za družbeno prenovu seveda ne pomeni, da je treba nadaljevati sedanje politično razdrobljenost, neprestani boj političnih elit za delitev fevdov, ideologizacijo in nestrpnost. Naša politična scena nikakor še ne izraža politične organiziranosti sodobne demokracije družbe.

Za moderno politično stranko je značilno zlasti — da je predvsem pragmatično usmerjena v razreševanje konkretnih vprašanj in da ne temelji na vnaprejšnjih ideoloških stališčih, ki bi narekovala njeno dejavnost; take splošne vrednote, kakšne so npr. evropsko krščansko humanistično izročilo, upoštevanje tudi socialnih vidikov v sklopu trditve blagovne naravnosti gospodarstva, pozitiven odnos do ekoloških vprašanj in varstva narave za sodobno politično stranko niso specifični opredelilni dejavniki. To so splošno sprejete vrednote v sodobni evropski družbi in jih mora sleherni stranka upoštevati v svojih programih kot samo po sebi razumljivo danost, ne kot svojo posebnost;

— da se na družbena vprašanja odziva celostno, da torej pri vpraševanju za posamezno vprašanje upošteva tudi njegovo povezanost v sklopu celotne družbene problematike. To pomeni, da so lahko posamezne interesne povezave (npr. zavzemanje za posamezna gospodarska področja, za varstvo narave, za posebne pravice posameznih socialnih skupin ipd.) le podstisni v širši nacionalni stranki. Podpora za svoja interesna področja si morajo izbojevati najprej v okviru take široke nacionalne stranke, ta pa jih zatek v parlamentu podpre s svojo celotno težo;

— da je stranka predvsem posrednica pobud in idej, ki prihajajo iz različnih civilnih, stanovskih in interesnih virov, sama pa opravlja neposredno predvsem funkcijo kontrole in nadzora v odnosu do drugih strank in državnih institucij in s tem preprečuje zlorabo oblasti. Zato programsko tudi ni velikih razlik med njimi, za njih nadzorno in kontrolno funkcijo pa zadostujeta že dve do tri take nacionalne stranke. Odsveč je v taki zvezi posebej poudariti, da tako pojmovana moderna stranka ne vodi do nekdanje bipolarne razdeljenosti.

Ob takem pojmovanju se nam odpira tudi povsem drugačen pogled na politični prostor, ki ga je nekoč zavzemal Demos. Kljub določeni napredku in izostrovanju stališč in večji miselni razčlenjenosti, do katere je vendarle prišlo v našem strankarskem življenju, teče glavna meja ločnica v našem političnem opredeljevanju še vedno v glavnem po črti, ki je nekoč delila Demos od strank, ki so bile tako ali drugače naslednje starega režima, torej tudi ne glede na meje sedanjih strank in celo prek njih. Ta prostor je danes še vedno tu in dejansko neobvladan. Naravnost vabi tistega, ki bi razumel klis časa.

Nobena naša politična stranka namreč v celoti ne ustreza prej navedenim značilnostim moderne stranke. Vse brez razlike so ideološko usmerjene, vstvi demokratično, in zato tudi vse vsaj v ločeni meri prevzemajo partijski vzorec, in zato tudi z njeno zagato. Več ali manj vse se usmerjajo na razreševanje delnih vprašanj oz. jemljejo kot svojo specifično osnovno eno od vrednostnih izhodišč, ki tako opredeljujejo vse kot celota sleherni modern stranko. (npr. krščansko izročilo, evropski liberalizem, socialno vprašanje, ekologija itd.). Nobena pa se še ni mogla v celoti otresti sledov partijske indoktrinacije, saj vsa naša srednja generacija, ki je danes v vodstvu, ni živela nikoli drugod kot v partijski državi.

## OBNAVLJAVCI JUGOSLAVIJE

Kdo vse  
skrbi za nas

**P**red seboj imam knjižico z naslovom, ki mora zbuditi našo pozornost, saj naznanja vsebino, ki nikakor ne sme mimo najbolj nujne pozornosti našega javnega prostora. Ta naslov se namreč glasi Predlogi za novo skupnost republik nekdajne Jugoslavije (v izvirniku Proposals for a New Commonwealth of the Republics of ex-Yugoslavia). Njen pisec pa je Boris I. Vukobrat, podpisani tudi kot predsednik Fondacije za mir in reševanje kriz (Peace and Crisis Management Foundation). Na naslovnih listih knjižice je še pojasnjeno, da je zadevne Predloge izoblikovala prav ta fondacija in da je bila slednja ustanovljena v Švici spomladi 1992, torej lani. Namen te institucije, kot piše v tem pogovoru, je »proučevanje razmer v deželah Srednje Evrope z namenom ponuditi konkretne rešitve problemov, ki jih poraja prehod iz totalitarizma v demokracijo in iz kolektivizma v svobodno tržno gospodarstvo«. Kot izdajatelj je navedena založba CopArt Editions, kot kraj izida pa hkrati Zürich in Pariz. Stran s podatki tudi napoveduje izid dveh knjig iz iste zbirke; najprej izidejo Zapis s kolokvija v Beogradu (septembra 1992) o Predlogih Borisa I. Vukobrata za novo skupnost republik nekdajne Jugoslavije (Minutes of the Colloquium on the Proposals of Boris I. Vukobrat for a New Commonwealth of the Republics of ex-Yugoslavia); druga

knjižka pa nosi naslov Predlogi za Rusijo (Proposals for Russia), napisala pa jo je skupina ruskih strokovnjakov, ki so tudi navedeni (Gavril K. Popov, Anatolij A. Sobčak, Sergej S. Aleksejev, Georg A. Pavlinski, Anatolij N. Jakovljevi).

Podatki o avtorju z reklamnega ovitka pričujoče knjižice nam povedo, da je bil rojen l. 1940 v Zagrebu, da je po rodu Srb in da je dokončal visoko šolo za zunanjo trgovino v Beogradu. Ker v domovini ni dobil ustreznih zaposlitve (ni stopil v partijo), je l. 1965 emigriral v Pariz, se tam preživljal kot plekar, delal pri Renaultu, se pridružil družbi Copechim in nazadnje postal njen šef.

Z reklamnega ovitka sicer ne zvedemo, s čim se ukvarja družba Copechim, bolj poučeni pa vedo povedati, da zelo velikopotezno posluje s tako imenovanim strateškim blagom, kar naj bi pomenilo predvsem trgovanje z nafto. Se bolj poučeni pa ne pozabljajo, da med strateško blago spada tudi orožje. Vsekakor gre pri poslih te vrste za področje, na katerem se, poleg trgovine z mamilami, pretaka največ svetovnega denarja.

Že po tem lahko sklepamo, da sila prizadevanju in podjetnemu Vukobratu, zagnanemu Jugoslavanu po prepričanju, ni bilo težko ustanoviti fondacije, ki naj bi si za svoj strateški cilj postavila obnovo še drugič razpadle Jugoslavije ter v ta namen s pomočjo ugledne

ekspertne skupine iz Švice sestavi dokaj temeljito izdelan načrt, sklicati posvet v Beogradu in ustanoviti založbo (Editions CopArt), ki naj bi propagirala to temeljno zamisel. Še več, Boris I. Vukobrat si je tudi znal pridobiti tako vplivne misliljenike, kakor sta predsednika mirovne konference o Jugoslaviji, Cyrus Vance in lord David Owen. Sorodnost duhov je bila tako globoka in blizkokot zamislil o rešitvi jugoslovanske krize tako tesna, da ne rečem enodušna, da sta oba sopredsednika, Vance in Owen v svoji veliki skrbni za blagor nepreračunljivih ljudstev sredi Balkana, sprejela navdih iz Vukobratovega načrta za regionalizacijo celotne Jugoslavije. In ker se je krvavo obračunavanje v lanskem letu osredotočilo na ozemlje Bosne in Hercegovine, sta preprosto povzela načrt Vukobratove fondacije za regionalizacijo ali »kantontizacijo« te republike, se pravi, načrt za razdelitev njenega ozemlja na deset pokrajin. Ali kot se je pohvalil sam Vukobrat v svojem pogovoru s sodelavcem beograjskega tednika Nin (22. januarja 1993): »Tudi moj projekt regionalizacije BiH se je zdel neverjeten, ko ga je oktobra (1992), na lastno zahtevo prešla konferenca v Ženevi. Zdal pa je za podlago Vance-Ownovega načrta ravno ta zamisel. Temelje načrta je torej sprejela mednarodna skupnost in ta s tem dobiva možnost, da bo uresničena. To, da vsi naši ekstremisti — od onih v Ljubljani, onih v Zagrebu in Sarajevu do teh beograjskih — temu nasprotujejo, govori za to, da je načrt sprejemljiv.«

Toda odkod ta nenavadna, tako rekoč gladka sprejemljivost dveh svetovno vplivnih mirotvorcev za zamisel nekega doslej v javnosti malo znanega poslovnega, ki nikdar ni politično delal v sferi mednarodne politike, in poleg tega še pri vsej znani njuni skepsi, s kakšno sta se odzivala tudi na zelo domišljeno in realistične predloge o vzpostavitvi miru? Temu se bomo nehalno čuditi, če se spominimo, da je že lord Carrington kot predsednik evropske mirovne konference za Jugoslavijo odločno nasprotoval posamičnim mednarodnim priznanjem katerekoli nove države na ozemlju nekdajne Jugoslavije. Castiljivi lord je, kot vemo, odstopil, brž ko je kazalo da se, recimo priznanju Slovenije in Hrvaške ne bo več mogoče izogniti. Toda tudi nova dva sopredsednika mirovne konference za Jugoslavijo sta prav tako kot njun predhod-

nik svoj dolžnost sprejemala s prepričanjem, da je bilo priznanje Slovenije, Hrvaške in pozneje BiH največja in temeljna napaka, ki jo je storila zahodna diplomacija v tem primeru, napaka, ki naj bi obrnila dogodek v razpadajoči Jugoslaviji v smer krvavih obračunov. Takoj na začetku uvoda v Vukobratovo razlago načrta pa lahko preberemo zelo prepričano, neomajno postavljeno sodbo, ki predstavlja temelj vsega nadaljnjega razmišljanja in načrtovanja: »Prenajljeno priznanje nekaterih republik nekdajne Jugoslavije s strani Evropske skupnosti in Združenih držav v času, ko manjšinska vprašanja še niso bila rešena, je eden glavnih vzrokov za pričujoče razmere na Balkanu.« Vendar pa pri tej povezavi ne gre zgolj za duhovno sorodnost ali za enodušnost pri političnih sodbah. Cyrus Vance je tudi eden izmed podpornih članov Vukobratove Fondacije za mir in reševanje kriz.

Podoben nagib k iskanju osebnosti, pripravljenosti izpolnjevati zahodne zamisli o Balkanu med poslovnim slojem jugoslovanskega rodu in prepričanju srečujemo tudi v primeru Milana Panica. Razočaranje nad delujočim političnim slojem v nekdajni Jugoslaviji mora biti na Zahodu tako popolno, da je v teh krogih prevladala nekakšna gospodarska filozofija, oziroma zamisel o prvenstvu gospodarstva pri reševanju jugoslovanske krize.

Vukobratov Predlog zadeva Slovenijo ne le s tem, da je iz nje izpušča iz svojega načrta o obnovi Jugoslavije in zelo računa z njo, temveč tudi z nekimi drugimi, nekoliko manj očitnimi, personalnimi povezavami. In pri teh povezavah bomo spet našli na tisti že omenjeni nagib k iskanju ustreznih oseb med omenjenim gospodarskim slojem. Pri razkrivanju dejstev in imen, ki nastopajo v igralniški aferi Hiti, je na preiskovalni parlamentarni komisiji vzniknilo tudi ime Borisa I. Vukobrata. Pojavljanje tega imena prav ob postopku te vrste izhaja iz dejstva, da je nekdanji, še Brejčev Vis vložil na sodišču zahtevek za nadzorovanje korespondence enega izmed »težjih« mož slovenskega biznisa Petra Rigla. Utemeljuje te zahteve se je sklicevala na nit, ki je od neke že nadzorovane osebe, povezan s tihotapljenjem orožja, vodila k Riglovim poslovnim zadevam. Slo je pač samo za preverjanje in pozneje, ko se je izkazalo, da gre



Od razglasitve neodvisnosti Makedonije se v mednarodni politični javnosti odvija nekakšna zakulisna igra okrog imena vaše države. Pojavljali so se in se še pojavljajo predlogi, kot so Nova Makedonija, Slavomakedonija in podobno. Kdaj se bo ta igra, ki vam posredno in tudi neposredno najbolj škoduje, končala in zakaj je do nje sploh prišlo?

Ne morem vam točno povedati, kdaj se bo končala, čeprav se trudimo, da bi se čimprej. Po mojem mnenju tako razmišljanje prevladuje tudi v Združenih narodih, kjer vztrajajo, da bi se o tem hitro dogovorili. Butros Gali je varnostnemu svetu pred dnevi poslal predlog, po katerem imamo še kvečjemu deset dni časa za dogovor. V New York smo zdaj poslali pismo, v katerem varnostni svet in soprorednik mirovne konference obveščamo, da se ne strinjamo z imenom Nova Makedonija, Slavomakedonija, ki je pred kratkim predlagala Grčija, pa sploh ne pride v poštev, s čimer sta se strinjala tudi soprorednik. Vsa zadeva okrog imena je že nesmiselna. Prvič zato, ker se tako imenujemo že več kot petdeset let. Poleg tega je sedanje ime Republika Makedonija ustavno določeno. Kar pa je najpomembnejše tako za Grke kot za nas in morebiti še druge zainteresirane, je pravzaprav najboljšo sedanje ime, Republika Makedonija.

Pa ne zaradi tega, ker je nam toliko zanj, ampak ker izraža resnično stanje in ne ogroža nikogar. Še posebej, če vemo, da Makedonija kot geografski pojem zajema dosti širše območje. Z dodatkom Republika se pojem Makedonije zaokroži na določen državno-pravni subjekt. Vsak tak subjekt ima seveda svojo ustavo, svoje meje: v tem primeru se točno ve, o kolikšnem ozemlju Makedonije teče beseda, in vsakdo lahko na podlagi tega razbere, da ne ogrožamo nikogar. Zdi se mi, da se tega počasi začnejo zavedati tudi Grki. Če se spomnite, so sami predlagali svoje ime, ko pa so uvideli, da tudi njim nobeno ni pogodu, niso več vztrajali. Denimo Vardarska Makedonija. Toda Vardar se vendar izteka v morje pri Solunu. In to ime vsebuje več tistega, česar se sicer brez razloga bojijo. Ali pa ime Severna Makedonija. To lahko pomeni, da obstaja tudi južna Makedonija, kot denimo obe Koreji. Potem bi lahko nekega dne prišlo do zahtev po združitvi obeh. In so prenehali vztrajati pri tem imenu. Slavomakedonija, kar zdaj predlagajo, pa sploh ne pride v poštev v nobenem primeru. Potemtakem je res najboljša rešitev ta, ki jo imamo zdaj.

Omenili ste, da vam Grčija brez razloga meče polena pod noge. V čem je pravzaprav razlog, da vam južna sosedna onemogoča normalno mednarodno priznanje? Ali gre morebiti za dogovor s Srbijo ali je razlog v grških notranjopolitičnih razmerah?

Verjetno gre za povezanost obeh razlogov, ki ste ju omenili. Predvsem so Grki želeli doseči, da ime Makedonija ne bo ime države. Če se spomnite, so to skušali lani z libanonsko deklaracijo. Vsi se zdaj po enem letu sprevleda, da česa takega od nekega naroda ni mogoče zahtevati, ker bi to pomenilo njegovo negacijo, izgubo identitete in podobno. Ime naroda je vedno povezano z imenom države. Grška »prizadevanja« govorijo v prid temu, da so se s tem želeli nasprotno izogniti besedi Makedonija, kar sami ne priznavajo obstoja makedonskega naroda.

Kje je razlog za takšno grško politiko? Verjetno v tem, da v Grčiji živi makedonska narodnostna manjšina. Toda mi smo že na samem začetku dovolj jasno povedali, da je Makedonija možna samo v sedanjih mejah. To stališče je sprejel tudi naš narod. Mi v primerjavi z nekaterimi drugimi v nekdanji Jugoslaviji nismo prišli s tezi, da bi Makedonija v eni državi. Zavedali smo se, da bi tak zahteva nedvomno spžila novo vojno v tem delu Balkana. Ne vidim nobenega razloga, zaradi katerega bi se prepirali. Izohoditi mora biti v prvi vrsti priznanje položaja, kakršen pač je. To pa je, da makedonski narod obstaja, ima svoje narodne simbole, zgodovino, kulturo in podobno. Poleg tega že dolgo časa obstajamo kot država. Podobno kot Slovenija tudi Makedonija ni kot država nastala danes. Ob koncu druge svetovne vojne so bile vse nekdanje jugoslovanske republike dejansko samostojne in se šele potem združile v skupno državo. Če ta dejstva niso dosegli nikogar motila, smo jih po razpadu Jugoslavije na referendumu samo še potrdili, potem na

zgodbo o Fondaciji za mir in reševanje kriz pa bi bila videti nekam osamljena in brez predgovodine, če ne bi spomnili na to, da nikakor ni neka povsem izvirna zadeva ali prva take vrste na območju nekdanje Jugoslavije. Medtem ko je ta fondacija stara kot maj eno leto, obstaja že od konca leta 1990 Fondacija Pharos. Napisano tablo s tem imenom in torej njen sedež najdemo na Kraigherjevi ploščadi v Ljubljani. »Ohranitev in nadaljnji razvoj gospodarskega sodelovanja na dosedanjem jugoslovanskem tržišču. Mirno razreševanje nase politične in ekonomske krize je odločilnega pomena ne samo za prihodnost jugoslovanskih narodov, ampak tudi za nadaljnji razvoj odnosov na Balkanu in v Evropi. Fondacija Pharos si bo s konkretnimi aktivnostmi prizadevala za ohranitev oziroma normalizacijo gospodarskega sodelovanja predvsem slovenskim firmam z njihovimi dosedanjimi pa tudi novimi partnerji v drugih republikah.« To naj bi torej bile temeljne naloge fondacije, med njimi konkretni načrti pa je zlasti zanimiva »reformna bančna sistema s posebnim poudarkom na lastninski transformaciji bank.« Projekt bi realizirala ekspertna skupina, sestavljena iz uveljavljenih domačih in tujih strokovnjakov. ... Fondacija Pharos pripravlja ta projekt v sodelovanju z ameriško institucijo Financial Service Volunteer Corps, ki ji predseduje



KIRO GLIGOROV

## Preživeli smo nekaj zelo težkih trenutkov

to nasprotovanje lahko gledamo le kot na poskus negacije naroda, države. In seveda s tem nekateri skušali na tem območju ustvariti notranje napetosti, ki bi zagotovo pripeljale do destabilizacije ne samo v Makedoniji, temveč na širšem območju Balkana.

Zaradi teh razlogov smo že na začetku vsem dali jasno vedeti, da ne želimo sodelovati v nobeni vojni, tudi mednarodne odnose znotraj države smo gradili predvsem na razumevanju, dogovarjanju in medsebojnem spoštovanju. V primerjavi z dogajanjem na Kosovu smo želeli, da Albanci sodelujejo v političnem in strankarskem življenju Makedonije, zdaj so celo v vladni koaliciji. To je povsem drugačna pot. Makedoniji je tak način zagotovil varnost in predvsem mir. Poskusi nekaterih, ki nam hočejo z imenom države povzročiti težave, niso v prid miru in varnosti na Balkanu. Toda kot sem že omenil, se bodo morali nekega dne sprijazniti s stanjem, kakršno pač je.

Sprejeti smo bili v Organizacijo združenih narodov, v Konferenco o evropski varnosti in sodelovanju imamo za zdaj še status opazovalke, vendar upam, da bomo kmalu postali polnopravni člani, kandidirali smo za članstvo v Svetu Evrope in podobno. To je zdaj proces, ki se ne da več zaustaviti. Z Grki se želimo dogovoriti tudi zaradi povsem drugih razlogov. Naš interes je namreč, da bi z južno sosedo imeli trajno dobre odnose. Zaradi tega menimo, da je treba vprašanje imena čimprej rešiti.

V zadnjem času je Makedonijo obiskalo kar nekaj državnih sosednjih držav, od srbskega predsednika Miloševića, bolgarskega premijera Berova, pred dvema mesecema je bil tukaj pokojni turški predsednik Özal. Nekateri politični analitiki na Zahodu se nagibajo k tezi, da se skušajo v tem delu Balkana zdaj oblikovati nekakšne nove zveze. Najpogostejše omenjajo povezavo Albanci, Makedonije, Bolgarije in Turčije proti Srbiji in Grčiji. Koliko resnice je v tem?

Res je, da se je v zadnjem času zelo povečal interes za Makedonijo, saj skoraj vsak dan pride kdo na obisk. Kar pa zadeva zamisli o nekakšnih novih ališansah, z vsem tem ni nič. Poleg tega nam takšna zamisel ne ustreza. Mi smo evropsko usmerjena država, postopno, kot Slovenija, želimo priti v Evropsko skupnost. Če nekaj dni bomo ES predlagali začetek pogajanj o sporazumu o gospo-

godu Cyrus Vance. In se o vodilnih osebnostih te fondacije: dr. Janez Drnovšek, predsednik, mag. Janez Sirše, generalni sekretar, in Marjan Kramar, izvršni sekretar. Ne smemo pozabiti, da je bil dr. Drnovšek v času ustanovitve fondacije predsednik predsedstva SFRJ.

Lahko si samo mislimo, kakšno vznemirjenje je nastalo v državni prestolnici in med edino poklicanim državnim ljudstvom ob pojavu neke ustanove, nastale na periferiji države, zunaj predvsem državnogovorne okolja z avangardističnim načrtom o »vesternizaciji« Jugoslavije po poti gospodarske preobrazbe v smeri zahodnega tržnega gospodarstva. Podpora Cyrusa Vancea tej fondaciji ni pomenila nič manj kot to, da je Slovenija – kot najrazvitejši in najbolj prozračni del države dobila nekakšen blagoslov Zahoda, da spet postane vzorčna država neke nove, tokrat marketinske revolucije (»kontrarevolucije«), ki naj bi se od njih, iz njihove »dežele«, postopoma širila od republike do republike proti jugovzhodu. In res, Slovenija je prva izpeljala demokratične, ali natančneje, pluralistične volitve.

Reakcija tistih, ki znajo uveljavljati svoje prvenstvo samo na en način, da uničujejo, onesposablja sposobnost od sebe, je mogla biti spet samo ene vrste. In to ni uspelo »discipliniranje« z armado, tedaj je ostal na voljo še kominforski postopek. Najučinkovitejše orodje zoper poskuse majhnih, da bi si pridobili moč, ki pritiče velikim, je kazen z izobčenjem. Odvzeti »deželi« njeno misijonsko-avantgardistično dušo, njeno temeljno, tako rekoč pogonsko jedro, s tem da se prepusti lastni neizogibni usodi – da se zadusi v svoji majhnosti in nepomembnosti in da postane lahek plen svoje zahodne sosesice, vse to je mogoče z eno samo potezo doseči z metodo izobčenja. Zato se ne bi smeli preveč čuditi skrivnostno gladkemu umiku četne najmočnejše armade v Evropi s krpe ozemlja, nad katerim se nadzvočna letala komaj še lahko obračajo. Taka dežela seveda ne more biti več zanimiva za Cyrusa Vancea, tudi če premore fondacija Pharos.

Spriču pretesljivih nadaljnjih dogodkov, ki so tej epizodi sledili, so se pač morali najti novi rešitelji celosti vsega prostora, kolikor ga je obsegala nekdanja jugoslovanska drža-

Predsednik Makedonije o težavah s popolnim mednarodnim priznanjem, o odnosu s sosednjimi državami, o vlogi modrih čelad v Makedoniji, o morebitnem izbruhu vojne na tem delu

Balkana...



darskem in političnem sodelovanju. Podobno kot vi je tudi Bolgarija z ES podpisala te sporazume in se počasi usmerja v Evropo.

Ideja oziroma usmeritev k povezovanju muslimanskega dejavnika na Balkanu, povezava Turčije, Albanije, Bolgarije in Makedonije, je povsem nerealna. Kot kaže, o čem takem razmišljajo drugi, mi zagotovo ne. To sploh ni v našem interesu. Seveda pa to ne pomeni, da ne želimo imeti dobrih odnosov z vsemi državami v sosesčini. Ali pa denimo s Turčijo, ki je velika država z razvijajočim se gospodarstvom. Pogovarjal sem se z nekaterimi gospodarstveniki iz Slovenije, da bi lahko skupaj nastopili na tem velikem trgu. Mi smo torej zainteresirani za dobre odnose predvsem zaradi gospodarskih interesov, nikakor pa ne za ustanavljanje nekakšnih ališans. Nasploš pa so ideje, da bi se Balkan znova

ni mogoče lometati drugače kot s pomočjo določenih destruktivnih konstitucionalnih zvižak. Načrtovalci so namreč stali pred vprašanjem, kako postopoma odvzeti moč na novo nastalim državam na notranjem planu, torej v notranji ureditvi. Iz tega vprašanja je kot pozitiven odgovor nastala zamisel o regionalni razdelitvi sicerne države-republike na vsaj deset do deset regij ali pokrajin. Kar zamislilo si Slovenijo, ki bi jo sestavljale konstitucionalne regije, denimo Bela Krajina, Dolenjska, Kočevsko, Ljubljana okolica, Notranjska, Primorska, Tolminska, Gorenjska, Koroska, Štajerska, Prekmurje in da bi vsaka od teh imela svojo ustavo, svoj parlament, vlado, svoje ustavno sodišče in tudi svojo »regionalno« policijo. Ali, kot pravi razlagalec sam: »Tako opremljene z močjo oblasti, so regije vse kaj drugega kot zgolj administrativne tvorbe. So veliko več kot gospodarske organizacije, odgovorne za planiranje in distribucijo finančnih sredstev. Ne smemo jih zamenjati za ljudsko skupnost, ki je preprosto decentralizirana. Nasprotno, nanje moramo gledati, kot da bi imele naravo države, tako kot v primeru švicarskih kantonov, nemških dežel (Länder), kanadskih provinc ali držav ZDA.«

Državam – republikam naj bi bilo prepovedano le usklajevanje zakonodaj in politike regij, medtem ko bi se glavna pooblastila, npr. zunanja politika oziroma predstavljanje tujini, obramba in javna varnost, denarni sistem ter vrhovna sodna oblast postopoma delegirale na tako imenovano Skupnost držav, ali kot jo avtorji imenujejo Commonwealt.

Naslednje sredstvo pritiska, s pomočjo katerega naj bi konstitucionalno ureditev nove države preusmerili v zaželeno združevalno smer, je zunanje varstvo. Nobena država – republika naj ne bi bila posamično pripušena v telesa evropske gospodarske ali varnostne integracije, oziroma sprejeta pod varnostni dežnik Nata. To naj bi bilo mogoče šele takrat, ko bi integracija jugoslovanskih držav toliko dozorela, da bi bila lahko sprejeta v širše evropsko združevanje kot celota. Vse dotlej pa naj bi bilo krizno žarišče v celoti pod protektoratom zunanjih sil (čet Združenih narodov).

Nasploh so se avtorji tega načrta odločili za

razdelil na pravoslavne in muslimanske države, povsem nesmiselne in bolj sodijo v 19. stoletje kot v sedanji čas. Makedonije in njena položaja na Balkanu sploh ne vidim v takšnih razmišljanjih.

Kaj pa odnosi s Srbijo?

Nasle načelo je takšno, da imamo v zunanji politiki ekvidistanco do vseh sosed. To ni pasivna pozicija. Želimo si plodno in dobro sodelovanje z vsemi. Nobena sosednja država ne more imeti v Makedoniji privilegirane položaja, ker bi to takoj izzvalo napetosti na Balkanu. Tega se zavedamo in to je tako v našem interesu kot v interesu naših sosed. Torej, če sem se sestal z Miloševićem, z Berovom, upam, da se bom lahko kmalu sestal tudi z Miciotakom. Z Berišo sem se srečal že dvakrat in podobno. To je ta naša politika.

Zakaj je torej Unprofor v Makedoniji, torej v državi, kjer ni vojne?

V Združenih narodih so to obravnavali kot prvi primer, ker so tako imenovali »peace keeping forces« ponavadi napotene tja, kjer poteka boj, in modre čelade skušajo razdeliti vojne sile. Toda mi smo zahtevali, da Unprofor pride v Makedonijo iz čisto drugih razlogov. Makedonija je majhna država. Vojna na severu se lahko ob tamkajšnjih nepredvidljivih politikah, ki kaj kmalu lahko sprejmejo drugačne odločitve, preseli sem na jug. Problem Kosova še vedno ni rešen. Zato obstaja nevarnost, da tam pride do nemirov ali celo spopadov, kar je dovolj, da bi bila ogrožena tudi Makedonija. Da ne govorim o drugih stvareh, ki se dogajajo okrog nas. Mi smo torej želeli, da Unprofor z majhnim številom ljudi, zdaj jih je le okrog 700, nadzoruje našo mejo s Srbijo in del meje z Albanijo, predvsem tisti, ki gravitira proti Kosovu.

Če bi prišlo do agresije ali kakšnih drugih večjih izzivov, ki lahko pripeljejo do vojne ali velikega vala beguncev, bi lahko objektivna mednarodna misija – vedeti morate, da so

to le opazovalci brez operativnih pooblastil – pravočasno obvestila mednarodno javnost, kaj se dogaja in kdo je agresor. Spomnite se namreč samo dogodkov na Hrvaškem ali v Bosni. Dokler so ugotavljali, kdo je bil v resnici agresor in ali so zločin na poroki v Sarajevu, ki je bil casus belli, povzročili Muslimani ali Srbi, je bila agresija že tako rekoč končana. Makedonija je majhna in se lahko z močnimi vojaškimi silami zelo hitro zavzame. Potem bi bilo posredovanje mednarodne skupnosti ali brezpredmetno ali prepozno. Zato smo poklicali Unprofor in v tem smislu je njihova misija pri nas za zdaj uspešna.

V Makedoniji ni vojne, vendar obstaja potencialna nevarnost. Zaradi tega moramo razmišljati o svoji varnosti. Naša vojska je slabo oborožena. Vse orožje je ob umiku JLA šlo iz Makedonije. Kot dobro veste, za vse države, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, še vedno velja embargo za uvoz orožja, pa tudi če ne bi, ne vem, ali bi orožje dokončno končalo težave. Zato je povsem legitimno, da razmišljamo o svoji zaščiti.

Zakaj pa ste pred dnevi, sodeč po agencijskih vesteh, zavrtili pobudo ameriškega predsednika Clintona, da pošlje ameriške vojske v Makedonijo?

Tega nisem nikoli storil. Samo pisal sam predsedniku Clintonu, potem pa so moje pisanje napačno interpretirali. Mi pa napačnih informacij nisimo pravočasno demantirali. V pismu predsedniku Clintonu sem zapisal, da je njihova skrb za razmere v tem delu Balkana legitimna, vendar bi se po našem mnenju pred dokončno odločitvijo o napotitvi ameriških enot v Makedonijo morali z nami pogovoriti o njihovem namenu in cilju. Mislim, da je pismo doseglo svoj namen. Poslal sem ga namreč nekaj dni pred washingtonskim sestankom peterece zunanjih ministrov. V 10. točki dogovora peterece je zapisano, da lahko vsaka agresija na Makedonijo hude posledice. Ocenjujejo tudi, da je potrebna večja navzočnost mednarodne skupnosti v Makedoniji, vendar le ob soglasju Skopja. Torej je tisto, o čemer sem pisal Clintonu, v tem dokumentu. Iz tega potem izhaja, da Združene države razmišljajo o sodelovanju v tej akciji. To je vsa zgodba. Nikoli pa nisem dejal, da v Makedoniji ne želimo ameriških vojakov. Menim, da danes kot možna zaščita obstajajo Nato in ZDA, ki so edine sposobne posredovati v različnih

načelo postopnosti in na koncu knjige najdemo celo razpredelnico stopenj, po katerih naj bi se uveljavljali ukrepi, s katerimi bi se postopoma bližali končni uresničitvi. Najprej naj bi dosegli konec bojev, izpušitev vseh vojnih ujetnikov ter interniranih oseb. Nato naj bi razpustili zvezno armado, razglasili konec nekdanje zvezne države, priznali nove države, oziroma njihove meje. Na naslednji stopnji bi sklenili mirovne pogodbe in sprejeli akte o prijateljskem sodelovanju. Sledilo naj bi popolno odprtje gospodarskega prostora (svobodno gibanje kapitala in delovne sile), carinska unija in ustanovitev skupnega trga. Zadnje dejanje in krona vsega prizadevanja pa bi bila še sklenitev pogodbe o konfederaciji ter sprejetje zvezne ustave.

Sankcije bi ukinili šele po razpustitvi »zvezne vojske« – takrat naj bi stekel tudi kazenski postopek proti »povzročiteljem razpada«, medtem ko bi se modre čelade umaknile šele po vzpostavitvi skupnega jugoslovanskega trga.

Vsekakor je zanimivo, da se načrtovalci nove, že tretje jugoslovanske državne integracije niso lotili svoje naloge na način, ki bi bil glede na bridke izkušnje zaporednih krvavih medsebojnih spopadov na območju nekdanje skupne države še edino sprejemljiv. Vsako novo zbliževanje med narodi ali na novo nastalimi državami, mora temeljiti na načelu popolne prostovoljnosti, in ob popolni odprtosti sicerne prisile, kakršna je že botrovala tako nastanku prve kot druge Jugoslavije – in tudi pripeljala do katastrofe ene in druge. Avtorji pričujočega načrta pa s tem, ko že vnaprejšu predpisujejo notranjo ureditev vseh enot po enem samem kopitu (recimo regionalizacija) in naslanjajo izvedbo svojega načrta na zunanjo prisilo, izpričujejo nespremenjeno inercijo znanega unitarističnega duha, kot da bi v tej krizi šlo le za neko različico afriških plemenskih bojev.

Stran od tega, čim dlje, tem bolje! Take rešitve, kakor že vsekoli doslej, balkansko krizo samo še bolj zapletajo. Mogoče se bo celo posrečilo zaneti še večjo vojno v tem delu sveta.

Viktor Blažič

predelih sveta. Druge organizacije, npr. KVSE in OZN, nimajo teh možnosti. Vse, kar lahko storijo Združeni narodi, je to, kar so storili v Bosni, to pa ni, kot vemo, nikakršna zaščita.

Kolikšna je po vašem mnenju verjetnost, da res pride do razširitev vojne iz Bosne sem proti jugu?

Poglejte, če človek razmišlja, da smo na Balkanu, da je na njem že kar dolgo vojna, da so dejavniki, udeleženci in povzročitelji te vojne povsem nepredvidljivi, da je problem Kosova še vedno odprt in je potencialno krizno žarišče... Zakaj potem Jugoslavija še ni priznala Makedonije, ko so to (razen Grčije in Francije) storile skoraj vse evropske države? Pa tudi Francija je v Skopju že odprla svoje konzularno predstavništvo. V teh okoliščinah moramo biti zelo previdni. Pogosto povem, da neposredne vojne nevarnosti za Makedonijo ni, je pa potencialna, ki obstaja in smo ji priče. S to razliko, da se razširitev vojne iz Bosne in Hercegovine ne more zaustaviti v nekakšni enklavi kot zdaj v Bosni. Spopad na tem območju Balkana bi neizbežno vpletel vse sosednje države in tudi Turčijo. To bi bila potem vojna, ki bi se dotaknila meje ene izmed članic Nata, Grčije namreč. Zaradi tega se toliko zavzemamo, da bi po mirni poti rešili vse težave.

Tadeusz Mazowiecki je po zadnjem obisku v svojem poročilu zapisal, da je Makedonija »enični sad smodnika«. Ali se strinjate s to oceno in kako boste ravnali, da se ta sad res ne vžge?

Sam ne mislim tako, prav tako ne verjamem, da bi Makedonija zaradi notranjih razmer lahko postala povod oziroma vzrok za vojno v tem delu Balkana. Predvsem zaradi tega, ker bi se kaj takega lahko doslej zgodilo že nekajkrat. Mnoge nevarne faze morebitne vojne so že za nami. Zelo malo je manjkalo, pa bi se kaj takega zgodilo. Bili smo povsem sami, mednarodno nepriznani, z blokado na jugu. Preživljali smo zelo težke trenutke, sankcije, uvedne proti Srbiji, so zelo prizadele makedonsko gospodarstvo, pa v Makedoniji kljub temu ni prišlo do etnične eksplozije. Če se zelo natančno prebere poročilo Mazowieckega, je zelo pozitivno za Makedonijo. To je eden izmed dokumentov, ki nam zelo veliko pomeni.

V Makedoniji smo vsi našli skupen jezik. To sicer ne pomeni, da ne prihaja do razhajanj, takšnih ali drugačnih razlik, toda v glavnem smo se dogovorili, da bomo vse probleme reševali s političnimi sredstvi, torej z dialogom na parlamentarnem način in v ustanovah sistema. Tega dogovora se vsi držimo. Imamo koalicijsko vlado, v kateri so tudi ministri albanskih političnih strank, in te poti ne mislimo spreminjati. Predvsem zaradi tega, da ne bi prišli v položaj, ko bi nam kdo od strani podtaknil požar.

Kot pozimi na Bit pazarju?

Tudi pred tem. Preživeli smo nekaj zelo težkih trenutkov. Vendar se stvari poenostavljajo. Albanci na Kosovu in v Makedoniji niso enaki. Na Kosovu že po tradiciji potekajo spopadi, medtem ko tu nikoli ni bilo konfliktov med Makedonci in Albanci. Sodelovali smo celo v ilindenski vstaji. Podobno je bilo tudi za časa druge svetovne vojne. Na to tradicijo ne smemo pozabiti. Pri večini prebivalstva ni čutili nobene nestrpnosti. Ne rečem, da ni ekstremistov, toda ne samo na albanski, temveč tudi na makedonski strani. Toda kot sem že omenil, večina prebivalstva želi živeti skupaj.

Prejani petek je bil tu v Skopju britanski zunanji minister Hurd. Govorilo se je, da je bil glavni namen njegovega obiska prepričati vas, da se bolj zaprete severno mejo proti Srbiji, ki je po nekaterih poročilih zelo prepušča. Po drugi strani pa ste sami omenili, da je makedonsko gospodarstvo zaradi sankcij imelo veliko škodo?

Ja, to je res. Sankcije so nas zelo prizadele. Vedeti morate, da to poteka glavna prometna zveza Makedonije s svetom. Druge poti proti Zahodu oziroma do Jadranskega morja so zelo slabe, malce boljše so proti Bolgariji, vendar so s tem povezani veliki transportni stroški. Kljub velikim težavam smo se odločili za spoštovanje sankcij Organizacije združenih narodov. Predvsem pa smo zainteresirani, da se bi se ta vojna kmalu končala. Če bodo sankcije k temu pripomogle, bomo seveda prvi tem sodelovali. Vendar je resnično treba vedeti, kakšne so posledice sankcij v Makedoniji. Poleg njih smo namreč pozimi preživeli zelo ostro embargo ene izmed članic Evropske skupnosti, Grčije. Tega se verjetno zaveda tudi ES, kajti najbrž nam ni brez razloga dala 130 milijonov evrov. Resolucija OZN predvideva, da bodo države, ki bodo zaradi sankcij pretrpele največjo škodo, dobile pomoč. Vendar se bojim, da s tem ne bo nič. Ko sem bil nazadnje v New Yorku, sem se o tem pogovarjal z Butrosom Galijem. Njegov odgovor je bil sicer pozitiven, vendar sam ni vedel, kaj naj bi OZN dobila denar za ta namen. Naša meja s Srbijo je podobna kot naša s Hrvaško. Ni utrjena, kot so meje z Albanijo, Grčijo in Bolgarijo, zato je ni mogoče v celoti nadzorovati, nadzorujemo pa vse glavne smeri. Sicer pa so na mejnih prehodih s Srbijo tudi mednarodni opazovalci.

Vodja najmočnejše opozicijske stranke VMRO-DFPNE Ljupko Georgievski vsi skoraj na vsakem javnem nastopu zelo kritizira.

Za VMRO sem vsak dan glavni dežurni kriček za vse. Kaj naj vam povem? Verjetno menijo, da bi lahko kdo iz njihove stranke na mojem položaju okrepil pozicije stranke na politični sceni. Vendar o tem nisem najbolj prepričan.

Kako pa bi ocenili odnose s Slovenijo?

Tudi zdaj po razpadu Jugoslavije se je pokazalo, da v odnosih med Slovenijo in Makedonijo ni nikakršnih težav in lahko razvijata res dobre prijateljske odnose. V preteklosti smo imeli podobno usodo. In med državama ni nobenih spornih nerešenih vprašanj. Presenečen sem bil, ko sem zvedel, da kljub vojni in pretrganim prometnim zvezam gospodarska menjava med državama narasta. Sicer pa bo te dni v Ljubljano odpotoval naš veleposlanik Mirčev, pravzaprav čaka samo še na agremen. To ugotevje sodelovanjem med državama še okrepi.

Kdaj se boste srečali z Milanom Kučanom?

Predsednik Kučan me je že dvakrat ali trikrat povabil v Slovenijo, vendar so moj odhod v Ljubljano onemogočali zapleti glede priznanja imena in s tem povezana diplomatska dejavnost. Zdjaj se dogovarjamo, da bi Slovenijo obiskal v začetku prihodnjega meseca.

Veso Stojanov



SE BO CERKEV V SLOVENIJI ZNEBILA REVŠČINE?

# Sramežljiva poslovnost



**C**erkev predvsem ni abstraktna ustanova, neodvisna od časa in prostora. Sliši se zelo oguljeno, vendar je res: Cerkev je sestavni del družbe, v kateri živi, in če je ta bogata, je bogata tudi Cerkev. In obratno. S fevdalizmom ima zato danes opraviti toliko kot sodobne družbe, nič več in nič manj. Vselej se je bila prisiljena prilagoditi razmeram, v katerih je živel, da je preživel. Kar trenutno najbolj boga Slovence v zvezi s Cerkvijo, v bistvu ni drugega kot njeno prilagajanje ekonomskim in političnim spremembam. V prejšnjem sistemu ni razen dežurnih političnih ideologov njena navzočnost nikogar zares motila, saj razen vere ni imela ničesar, ob kar bi se jim zdelo vredno spotikati. Sčasoma se je oblast tudi z vero sprijaznila ter Cerkev tu in tam bolj kot vbojajme podarila kakšen dinar, recimo, za teološko fakulteto, za socialno zavarovanje kakšnega duhovnika ipd.

Tudi po spremembi političnega sistema je Cerkev ostala z ustavo ločena od države, toda z novo zakonodajo je postala upravičena do vrnitve po vojni vzeta premoženja, dobila pa je še nekatere druge pravice, ki jih v socializmu ni imela. Zakonodajalec se je namreč tudi, kar zadeva Cerkev, zgledoval po Zahodni Evropi. Cerkev je tako priznana za največje razlaščenko v Sloveniji, lahko ustanavlja šole in vrtce in sama določa interna pravila, lahko ustanavlja banke in podjetja, kupuje in prodaja delnice, daje v najem gozdove, polja, pašnike, stavbe, dovoljena ji je karitativna dejavnost... Skratka, Cerkev lahko trži svoje nepremičnine in storitve kot katerakoli druga pravna ali fizična oseba.

Slovinci, ki smo se bili navadili, da se je vsa cerkvena dejavnost odvijala za zidovi božjih hramov, zunaj njih pa le takrat, kadar se je gradila ali obnavljala kakšna cerkev in morda še župnišče, smo od zapredanosti sprčo novih cerkvenih možnosti najprej onemeli, nato pa smo se odločili, da bomo ogorčeni in tudi zaskrbljeni. Le kako da bo Cerkev kos svojemu duhovnemu poslanstvu, če pa so se kleriki kar čez noč zmaterijalizirali in jim po glavah rojijo samo še gozdovi in marke? Cerkev v katakombah, to je tisto pravo, duhovniki in redovnice pa naj švigajo z bicikli, če se jim že ravno kdaj kam mudi, njihovo imetje pa naj bo razdeljeno ljudem, ki se ne utegnejo poglabljati v duhovnost, je pa v novem kapitalističnem redu zaželeno, da se pridobitniški in se obnašajo tržno. In kot smo že rekli, je Cerkev del družbenega organizma, zato prav posebej ne preseneča, da se tudi sama boji novih možnosti in izzivov, še več, kot da bi se sramovala svojih novih ambicioznih načrtov, poslovne poteze, ki so v funkciji opravljanja zanjo značilnih dejavnosti, pa opravičuje z nekakšnimi samaritanskimi razlogi.

Med drugim je bilo to zelo očitno v zvezi s Krekovo banko, ki so jo ustanovili posamezniki iz cerkvenih krogov in različne cerkvene ustanove oziroma, kot se temu strokovno reče, cerkvene fizične in pravne osebe. Predsednik upravnega odbora banke Mirko Krašovec, sicer ekonom v mariborski škofiji, tako pravzaprav brez potrebe poudarja, da se ta banka bistveno razlikuje od drugih po tem, da v njej nima odločilne vloge samo kapital, ampak tudi solidarnost in da bo šel dobiček v namene, ki se lahko opravičuje v krščanskem duhu. »Prvo temeljno vodilo banke je samopomoč. V Cerkvi smo združili kapital, da bi lahko pomagali. Krščansko je dati kapital na razpolago in omogočiti življenje tudi drugim. Banka bo morala poslovati po tržnih načelih, drugače je obsojena na propad,

*Kako bogata je katoliška Cerkev? To bi želelo zvedeti neznansko veliko ljudi. Kljub temu da niti približnega, kaj šele natančnega odgovora o njenem imetju ni mogoče zvedeti, ljudje že stoletja razpredajo o silnem cerkvenem bogastvu. V predstavah velikega števila ljudi je Cerkev fevdalna ustanova, ki si z močjo svoje ideologije nenehno grabi premoženje. Zato nekako ni v navadi, da bi ljudje govorili o tem, kako revna je Cerkev. Je torej Cerkev lahko revna in kaj ji je storiti, da ne bi bila?*

hkrati pa se bo varovala pretiranega kapitalizma. V vsaki banki imata kapital in dobiček odločilno vlogo. Tukaj pa sta hkrati poudarjena tudi vzajemnost in združništvo. Kapital dam na razpolago neki ustanovi, da bo koristil tudi drugemu...» Tako Mirko Krašovec.

Skratka, Krekova banka naj ne bi bila banka kot vsaka druga, ampak naj bi bilo njeno poslovanje prežeto s krščanskim etosom. No, Krekova banka res ni taka kot vsaka druga, ali in kako jo preveva krščanski etos, pa je pravzaprav njena stvar. Z državnega vidika je pomembno le, da posluje po zakonih. Da pa ni taka, kot so druge, navsezadnje govori sestava njenega upravnega odbora. V njem so predstavniki ljubljanske nadškofije ter mariborske in koprške škofije, ženskih in moških redovnih družb, individualnih delničarjev, zamejskih Slovencev in izseljencev, ki pa so tudi iz cerkvenih krogov. V upravnem odboru je en laik in direktor banke je laik. To je Franc Slak, bivši namestnik generalnega direktorja Mercatorja – Mednarodne trgovine.

Ustanovitelj banke so torej iz cerkvenih krogov, medtem ko je delničar lahko vsakdo. Delničarji Krekove banke so tako poleg posameznikov tudi nekatera slovenska podjetja. Začetni kapital banke je bil deset milijonov nemških mark in poslovnega sredstva. To prvo serijo delnic so prodali v rekordnem času: v enem mesecu. Zato bodo kmalu začeli prodajati drugo serijo delnic, prav tako v vrednosti deset milijonov mark. Računajo, da bodo v dveh letih zbrali 60 milijonov mark. Banka ima sedež v Mariboru, po Sloveniji pa bo imela poslovne enote. Prva poslovna enota je bila odprta na binokšni ponedeljek, 31. maja, na Pogačarjevem trgu v Ljubljani. Banki pri poslovanju pomagajo tudi župnijski uradi, kajti tistim ljudem, ki se zanimajo za njeno poslovanje, ponudijo pisno pojasnilo ter overijo podpise na izjavah o odpiranju računov, ki jih stranke izpolnijo.

Ustanovitev Krekove banke ni dobrodošla zgolj zaradi razbijanja dosedanjih bančnih monopolov, temveč utegne imeti še usodnejše vplive na slovensko družbo. Glede na to, da je ne le ekonomska, ampak tudi politična in družbena moč v rokah tistih skupin, ki imajo kapital, se utegne začeti ta moč prerazporejati, kar je vsekakor dobro, kajti koncentracija kapitala in moči samo na eni strani gotovo ni v prid vsestranskemu razvoju družbe.

Tudi ko je govor o vračanju cerkvenega premoženja, Cerkev svoje zahteve opravičuje s potrebo po nemotenem opravljanju svojih dejavnosti: s stroški za vzdrževanje sakralnih objektov ter duhovnikov, redovnikov in redovnic ter za njihovo zdravstveno in socialno zavarovanje, za opravljanje verske, karitativne, vzgojne, šolske in kulturne dejavnosti. Srdito se brani očitkov, da je njen namen

obogateti na račun ubogih ljudi. V polemikah se kot najbolj sporni pojavljajo gozdovi, od katerih jih je bilo največ vzetih ljubljanski škofiji, mariborski in koprski pa bistveno manj. Pa tudi v ljubljanski škofiji ni bilo nacionaliziranih 36.000 hektarov gozdov, kot nekateri vztrajno ponavljajo, temveč 23.000 hektarov. Razliko do 36.000 hektarov pa sestavljajo pašniki, njive, vrtovi, planine, neplodna zemljišča, vinogradi. Jasno je, da Cerkev vsi ti hektari nikakor ne zanimajo, pa tudi ne vse zaplenjene stavbe, saj so mnoge med njimi v tako klavrnem stanju, da nima z njimi kaj prida početi. Vsekakor ji vse to, kar naj bi ji bilo vrnjeno, samo po sebi še ne zagotavlja dohodka; deloma ne zato, ker vsaka nepremičnina ni nujno dobičkonosna, deloma pa tudi zato, ker je treba znati umno gospodariti oziroma poslovati, za kar pa Cerkev v Sloveniji najbrž nima dovolj veščih kadrov.

Za ponazoritev, kako je tudi za Cerkev pomembno, da zna dobro poslovati in da zemljišča sama po sebi še ne zagotavljajo dohodka, naj navedemo enega zadnjih primerov iz Italije. Škofija v Bariju je prodala kmetijska zemljišča, ko je ugotovila, da od njih dobi premalo denarja. Z denarjem, ki so ga dobili od prodaje polj, so zgradili stavbo s poslovnimi prostori in trgovinami, ki so veliko bolj (izračunali so, da približno stokrat) rentabilni. Leta 1987 so župnije s svojimi prihodki, med katere sodijo omenjeni primer in še vsi podobni, zbrale samo šest milijard lir. Le dve leti kasneje je modernizacija upravljanja in obračunavanja denarja prinesla trikratne učinke. Nabralo se je za 18 milijard lir denarja. Italijanska škofsko konferenca pa meni, da bi se dalo še marsikaj bolje obrniti.

Pa smo tam, kar pravzaprav že ves čas želimo povedati. Cerkev v Sloveniji napoveduje, da postaja vitalnejša, in na potezi je država, da sistemsko uređi njen položaj, vstevši financiranje. Cerkev je državni predlagala različne variante, vlada pa se, razumljivo, obotavlja. Kakorkoli se bo odločila streti ta oreh, bo postavila na kocko svojo oblastno pozicijo. Pred njim je odločitev za eno od najmanj dveh možnosti. Ena možnost je financiranje Cerkev iz proračuna, se pravi z denarjem davkoplačevalcev, in druga možnost je vrniti Cerkvi zaplenjeno premoženje, pa naj se potem preživlja, kakor ve in zna. V prvem primeru ne bi bilo umestno, ko bi Cerkev še naprej vztrajala pri vrnitvi svojega imetja in najverjetneje tudi ne bi. Toda taka rešitev ima eno, vendar bistveno napako. Slovenija ni Nemčija, kjer cerkveni davek za ljudi ne pomeni eksistenčnega soka. Slovenci pa bi pobesneli, če bi jim naprtli še cerkveni davek. Manj besni, čeprav še vedno ogorčeni pa bi bili, če bi država Cerkvi vrnila, kar je cerkvenega, seveda z nekaterimi kompromisi. Toda za Cerkev ta rešitev ne bi bila najdalejša iz razlogov, o katerih smo že govorili. Nobena dvoma ni, da bi ji najbolj ustrezala tretja

rešitev, ki je v nekem smislu tudi proračunska, vendar ne tako transparentno, kot se kaže pri nemškem modelu. Gre namreč za italijanski model, pri katerem bi morda Slovenci še najlažje zamislili na eno oko in bi utegnil torej biti tudi državi najbolj po godu. Kakšen je ta model?

Davkoplačevalci v Italiji pri izpolnjevanju davčne napovedi naletijo tudi na vprašanje, komu namenijo 0,08 odstotka svojega denarja, ki se mu država odpoveduje. Italijani lahko izbirajo med humanitarno in socialno dejavnostjo, kamor tako zbran denar kanalizira država in nekaterimi verskimi skupnostmi, med njimi tudi katoliški Cerkev. Ta način financiranja imajo v Italiji od leta 1990, ko je začel veljati nov konkordat med Vatikanom in Italijo, podpisan leta 1984. Takrat so bile v italijanskem tisku glede tega velike polemike, saj so zagovorniki dosledne ločitve med Cerkvijo in državo menili, naj Cerkev živi od prostovoljnih prispevkov državljanov, ne pa od denarja davkoplačevalcev. Toda prostovoljni prispevki so eno, navidezna davčna olajšava pa drugo. Takratni zunanji minister Italije krščanski demokrat Giulio Andreotti je natančno vedel, da bo Cerkev na ta način zbrala neprimerno večje vsote denarja kot pa s prostovoljnimi prispevki vernikov. Država je od leta 1990 plačevala Cerkvi v Italiji po 400 milijard lir na leto, zdaj pa nič več, toda približni izračuni kažejo, da je za Cerkev nov način bolj donosen. Zbrala naj bi med 600 in 700 milijardami lir na leto.

Polemike pa so bile tudi zaradi drugih veroizpovedi, ki jih država ni uvrstila na davčno prijavo. Z nekaterimi od njih se je italijanska država dogovorila, da bo del prispevkov njihovih vernikov veljal kot davčna olajšava (do 7,5 milijona lir), z drugimi so doslegli sporazum o državni podpori, nekateri, Jehovove priče, na primer, pa so grozili z ustavnim sporom.

Cerkev v Italiji pa si pomaga tudi z denarjem, ki ga davkoplačevalci nakažejo Cerkvi in se jim potem to upošteva kot davčna olajšava. Upoštevat pa se je jim največ dva milijona lir na leto, ki jih podarijo italijanski škofovski konferenci za pomoč duhovnikom. Olajšava pri davku je različna, odvisna je seveda od zaslužka, vendar odbitki niso majhni. Tako, na primer, davkoplačevalec, ki je zaslužil 40 milijonov lir in je milijon lir podaril Cerkvi, plača 330.000 lir manj davka. Na ta način je Cerkev lani zbrala približno 42 milijard lir.

Da pa se ne bomo zadrževali samo v sosesčini, čeprav se, logično, po njej najraje zgledujemo, še kratek pogled v ZDA. Tam sta Cerkev in država striktno ločeni druga od druge, zato nobena verska organizacija ne dobiva državne podpore. Zato pa so zelo odprti rok, pa tudi dovolj premožni ameriški katoliki, ki ne financirajo samo cerkva in samostanov, temveč tudi katoliške šole, bolnišnice in socialne ustanove. Več kot stoletje so ameriške katoliške družine investirale milijarde dolarjev v razvoj šol, in zato ni čudno, da je zdaj v njihovih osnovnih šolah dva milijona otrok, na srednjih pa več kot 600.000. Ameriški škofje, ki praviloma izhajajo iz delavskih družin, se veliko ukvarjajo s čisto menedžerskimi posli in jim za pastora lo večkrat zmanjkuje časa.

Iluzorno je torej misliti, da bi bila lahko Cerkev danes takšna, kakršna je bila pred dvema tisočletjema. Tudi svoj fevdalizem je že davno izživel. Danes se kapitaljuje drugje in to dejstvo velja prav tako za Cerkev, tudi v Sloveniji, če ji priznavamo pravico do opravljanja njenih dejavnosti.

Jožica Grgič

## LASTNINJENJE

# Poletna privatizacijska trgovina

**S**premenjen privatizacijski zakon je parlament v soparnem četrtkovem popoldnevu po dobrem tednu dni že drugič potrdil. In vsem je bilo bolj ali manj jasno, da bo pravkar potrjeni zakon najverjetneje kmalu pristal na ustavnem sodišču. Predvsem njegov 29. člen, ki originalni 51. člen iz novembra sprejete privatizacijskega zakona spreminja tako, da z enim kratkim stavkom določa: vse kar je bilo, je nično. Natančneje, vsi brezplačni prenosni družbeni sredstva iz enega na druga podjetja so nični. Dobronamernost tistih, ki bi z njim popravljali napake Markovičeve zakonodaje, dobira zmanjšanje dejstva, da je parlament v omenjenem spremenjenem in dopolnjenem zakonu v začetku prejšnjega tedna sprejel toliko zahtevana merila in ukrepe, s katerimi bi odkrili in zajeli t.i. divje privatizacije.

Razlag, zakaj se privatizacijsko »nategovanje« nadaljuje, je lahko mnogo. Ena od njih je lahko tudi ta, da se s takim členom – v njegovo konkretno ureditve, kot se zdi, nihče pretirano ne verjame – nenehno vzdržuje negotovost, če ne grožnja, da bo vsaka stara in nova odločitev v podjetjih prej ali slej pristala na javnem zasrnavalnem odru. Seveda so povsem verjetne tudi tiste razlage, po katerih je sprejetje takega člena jasen dokaz, da se odštevanje in seštevanje do skrajnosti pretiranih delitvenih privatizacijskih odstotkov še ni izčrpal. In tako dalje.

V podjetjih so negotovi, jezni, zaskrbljeni. Skorajda cinčno razpoloženi do vprašanja, kaj prinaša pozitivnega – upajmo – dokončna verzija privatizacijskega zakona. Ne glede na sporni 29. člen. Predsednik poslovnega sistema Mercator, mogočede družbe, ki zaposluje 13.500 ljudi, Miran Goslar, pravi: »Absurdno je, da tak člen ne pozna distinkcije – kdaj so taki prenos nastajali zaradi vzpostavitve kapitalističnega povezav. Niso imeli druge izbire, kot da uporabijo 145. b člen, s katerimi jih je bilo mogoče opraviti. To ni bila nikakršna privatizacija, pač pa vzpostavitev notranje

kapitalske povezave v sistemu. Zato je treba ločiti podjetja, ki so to delala zato, da ohranjajo notranjo povezavo in s privatizacijo se niso začela od tistih, ki so morda take prenosne delala tudi iz spekulativnih razlogov. To sta dve različni stvari, ki jih zdaj mečejo v isti koš. Vsi smo umazani, vse se prikazuje kot lumparijo. To je seveda velika krivica, ki ne pozna razlike med nedolžnimi in, če uporabim ta izraz, sumljivimi.«

### Začelo se je

S privatizacijo in z njo povezanimi stvarmi, se razume. Magični 5. junij, ko naj bi na Agencijo za privatizacijo prispeli prvi privatizacijski programi, je že mimo. Vsaj rahli in potrebni optimizem, ki bi naj ljudi v podjetjih od odločitvi privatizacijskih potezah spremijal, dobrega načena je omenjeni 29. člen. Goslar: »Razumljivo je, da je privatizacijski zakon predmet političnih spekulacij. Žal je to predolgo trajalo. Zato je nastajala škoda. Ne zaradi t.i. kraj, ampak vseh drugih stvari, ki so bile zaradi čakanja na privatizacijo zavrite: razvoj, naložbe, odnosi v gospodarstvu. To čakanje je – samouničevanje.«

Ali je torej sploh mogoče vprašati, kaj zakon prinaša pozitivnega? Direktor Elektroelementov iz Izlake, po današnjih kriterijih kar precej velikega podjetja, saj zaposluje 1080 ljudi, Stane Gošče, pravi: »Zdaj se ponovno poskuša zavlačevati z njegovim dokončnim sprejemom. Toda zakon je že kompromis vseh možnih idej in je kot tak bolj politična kot pa strokovna zadeva. Pri nas se bomo, kakor nam pač omogoča zakon, poskušali kar najbolje olastniti.« Kakorkoli, direktor izlaskih Elektroelementov, ki so že delniška družba, ocenjuje, da je med najbolj pozitivne spremembe privatizacijskega zakona gotovo mogoče šteti povečan popust za notranji odkup delnic podjetij. Z njim, tako upa, se bo tovrsten odkup pospešil. V podjetju razmišljajo o kombinaciji notranjega odkupa in dokapitalizaciji. Zanimiv in kratek je bil odgovor Mira Pinteriča, direktorja škofjeloškega 140-članskega Seširja: »Tisti, ki ni znal delati prej, tudi zdaj ne bo znal. Tistega, ki je zgolj blefarjal in čakal, da bo postal lastnik, bi morali zapreti.«

In kaj pravi stroka? Dr. Dušan Mramor, docent na ekonomski fakulteti v Ljubljani, sicer pa tudi član komisije za ocenjevanje vrednosti podjetij: »Zgolj privatizacijski zakon ne bo prinesel kakih bistvenih sprememb

v gospodarstvu. Prej narobe. Ker se bo večina ljudi ukvarjala s privatizacijo, jim bo zmanjkovalo časa za običajno poslovanje.« Po Mramorjevi oceni lahko resnejše lastniško prestrukturiranje pričakujemo šele čez par let. Takrat, ko bo bolj jasno, v kakšnem obsegu bodo v podjetja prišli lastniki, ki bodo zares skrbeli za ohranjanje in večanje kapitala v podjetjih.

### Temna privatizacijska plat

Tisto negativno, kar privatizacijski zakon prinaša, meni Mramor, bi lahko bila predvsem lastniška struktura podjetij, ki jo bomo z zakonom pridobili. Pričačevali smo namreč, da bomo dobili tako strukturo, ki bo zagotavljala učinkovitost poslovanja. To pa, je prepričan, lahko uspeva le aktivni skupini lastnikov. Skupinam, ki znajo skrbeti za večanje kapitala, za ustrezen menedžment. Mramor: »Tega optimuma v večini podjetij ne bomo dosegli, če gledamo na ekonomijo kot celoto. V velikem številu podjetij bodo lastniki – ali notranji lastniki ali država. Niti eno niti drugo pa z vidika lastniškega prestrukturiranja ni optimalno.«

Med slabe lastnosti privatizacijskega zakona ljudje štejejo zelo različne stvari. Ena od njih so npr. po Goslarjevem mnenju tudi stroški, ki jih bodo podjetja imela z vrednotenjem. Goslar: »Vrednotenje podjetij je preračunano tako, da bi bila vrednost podjetij čim večja. To je lahko vprašljivo. Edini plus otvoritvene bilance je njen prispevek k enotni metodologiji vrednotenja vseh podjetij. Iluzorno je misliti, da sta nizka ali visoka vrednost, ki izhajata iz vrednotenja, pomembni. Pomembno je, kaj prinaša kapital.« Oziroma, kot je prepričan, udeležba lastnikov v strukturi kapitala. Razlaga: »Knjižna vrednost nekega podjetja je 100, po novi metodologiji pa denimo 150. Če 100 ne prinaša nič, bo 150 prinašalo še manj. Torej ne razočaranje bodočih lastnikov toliko večje.« Tako se bo po njegovi oceni računica izšla predvsem – državi in cenilec. Slednji bodo opravljali visoko donosen poklic, saj naj bi po nekaterih izračunih stroški ocenjevanja podjetja v povprečju znašali od 10 do 15.000 mark. In država: več bo vredno podjetje, več bo od njega pričakovala.

Direktor Seširja Pinterič je pri ocenjevanju slabih strani zakona še strožji: »Sešir je kolektiv, ki je zelo dobro gospodaril z družbeni

mi sredstvi. Ustvarjal je vrednost, odrekal se je visokim dohodkom, krepil svojo materialno osnovo. Zato je zdaj več vreden. Zato bodo morali zaposleni zanj toliko več odšteti iz lastnega žepa. To ni negativno – to je kriminalno.« Še zlasti Pinterič povzdigne glas, ko se spomni, kako poceni so italijanski fabrikanti prišli do »zafurancova« Tekstilindusa. In kako naj bi do svojega Seširja prišli »seširčarji«? Pinterič: »Kje naj naši delavci vzamejo toliko denarja? Vsa leta smo se zanj borili in smo zato tudi nanj ponosni. Ne bomo ga dali iz rok. Tako ne mislim jaz, ki sem le eden od stoštridesetih, pač pa vsi skupaj.«

Tako bi lahko poenostavili odgovor, zakaj so v podjetjih trdno prepričani, da je privatizacijska metoda notranjega odkupa na prvem mestu. Kakšen izziv, kratkoročen in dolgoročen pravzaprav notranje lastništvo za njih predstavlja? Goslar: »To je neizčrpna tema, o kateri so mnogi povedali med drugimi tudi izpostavljeni ekonomisti. Mislim, da je v tem zakonu notranje lastništvo preveč poudarjeno. Toda, vsem nam, navajenim, da smo kot delavci imeli tak ali drugačen vpliv na gospodarjenje v podjetju, je notranje lastništvo mnogo bližje, kot pa lastništvo države.« Gotovo je, je prepričan Goslar, se bo tudi notranje lastništvo v prihodnjih letih čistilo. Mnogi bodo svoje delnice prodajali, kar bo na drugi strani pomenilo koncentracijo lastniških papirjev. Vse to bo seveda odvisno od njihove donosnosti. Če bo dobra, bodo ljudje zainteresirani za to, da delnice obdržijo, če ne, se jih bodo poskušali znebiti. Toda, tako Goslar – to je prihodnost.

Odgovor Gošče je kratek: »Ljudje čutijo veliko pripadnost podjetju, zato so, kot sam ocenjuje, zainteresirani za notranji odkup. To pa pomeni tudi dolgoročni učinek.« In Pinterič? Pravi, da imajo v Seširju stoodstotno lastni kapital; plačujejo visoke davke in prispevke, take, kot jih ne plačuje nobeden njihovih partnerjev po svetu. Pinterič: »Kaj bi naj bilo narobe? Zakaj ne bi potem, ko bi bili interni lastniki, še bolje poslovali? Torej je lahko notranje lastništvo za podjetje kot je Sešir tako kratkoročno kot dolgoročno perspektivna »naložba«? Brez nadaljnega odgovora Pinterič. In pri tem dodaja, da seveda to ne pomeni, da bo vseh 140 sodelavcev želelo ostati delničar tudi npr. čez pet let,

kar pa je, tako kot drugod po svetu povsem logično.

Zakaj so torej v podjetjih tako zelo naklonjeni notranjemu lastništvu? Podjetja in ljudje v njih se, tako ocenjuje Mramor, obnašajo povsem racionalno. Dobljene popuste in druge ugodnosti bodo izkoristili. Stvar ni problematična v tej prvi fazi, pač pa v drugi, potem, ko si bo treba odgovoriti na vprašanje: ali bo tako tudi ostalo? Mramor: »Če bodo ohranili notranje lastništvo, bodo marsikje prišli v hude probleme, ker najverjetneje ne bodo dobili zunanje kapitala. Če se bodo želeli ali morali lastniško prestrukturirati, torej prodati delnice zunanjim lastnikom, zato da bi prišli do novega kapitala, se lahko zgodi, da bo cena delnic padla. Zakaj? Ker bo na trgu v istem trenutku ogromna ponudba delnic. To je velik problem zakona.« Mramor ocenjuje, da zato ni najpametnejše, če se vsa podjetja takoj prestrukturirajo v smeri ustreznega lastništva. Kajti to bi lahko pomenilo svetoviti izjem padec cen delnic, torej češko ali kako latinsko – ameriško enačico, v kateri je peščica bogatih poceni pokupila večino delnic...

### Kako bi se privatizirali?

Prehod na tržno gospodarstvo zahteva izkazovanje zaključnih računov in drugih izkazov podjetij na ravni, ki je primerljiva z evropskimi standardi. Smisel vrednotenja podjetja z otvoritveno bilanco ali s pomočjo pooblaščenih cenicev je tako zlasti v tem, da potencialni investitorji dobijo informacijo o podjetju – v kakšnem položaju je, kakšna je njegova perspektiva. Dosedanji računovodski sistem, pravi Mramor, ni imel takih ciljev. Glavne stroške, je prepričan, ne bo predstavljala prava otvoritvena bilanca podjetja, ampak to ocena gradbenih objektov in zemlje. To je tudi edino, česar podjetje ne ocenjuje samo. Mramor: »Nihče na zahodu ne bo sprejel ocene gradbenih objektov, če ne bo podpisano z imenom konkretnega ocenjevalca. Drži, ti ocenjevalci so zdaj dobili, lahko rečemo, neke vrste državna pooblastila. Ker je povpraševanje po njihovih delu poraslo, poskušajo to izkoristiti. Kolikor vem, se poskušajo take tendence preseči. Torej z večanjem konkurence med cenili preprečiti, da bi le ti vzpostavili kartel gradbenih cenilcev. Jasno pa bi moralo biti, da cena njihovega dela ne sme biti vezana na ocenjeno vrednost. Nikjer v svetu ni.«

Kako bi se privatizirali? Ali o čem v podjetjih razmišljajo, ko ne razmišljajo, kako bo parlament popravljen, spremenil, prilagodil privatizacijski zakon? Pinterič: »Gremo v lasten odkup. Iskali bomo vse možnosti, da bi nam uspelo. Trdno sem prepričan, da bi, če bi Sešir ponudil na javni prodaji, prijavili veliko interesentov, ki bi želeli kupiti njegove delnice.« Vsakemu zaposlenemu bodo osebno pojasnili privatizacijski program in ga prosili, naj se pismeno odloči – ali bo svoje certifikate prinesel v podjetje; bo tako naredil tudi njegov zakonski partner; bo upokojeni delavci... Pripravo otvoritvene bilance so že naročili, toda s privatizacijo, torej z načrtovanjem



Foto: Igor Mošič



FRANCO JURI, KARIKATURIST IN KRITIK

# ARTHUR JE VEST SLOVENIJE

Franco Juri s svojo karikaturu vsako jutro razveseli ali razjezi skoraj pol milijona Slovencev. Zdaj se verjetno počasi odpravlja v diplomatsko službo. Nam se zdi to škoda. Kaj misli o tem sam?

Postavili smo mu tudi vrsto drugih vprašanj: ali ni s šalami o Kučanovi majhnosti pregrub; ali se mu zdi Drnovšek cincar ali pa samo skrajno hladnokrvnen pragmatik; ali Janšo sovraži ali pa se ga celo boji...

strani. To seveda ne pomeni, da je vsak politik svinja, pomeni pa, da je v vsakem politiku tudi deček svinje.

In kadar v vaših karikaturah nastopajo namesto ljudi svinje, očito nečete biti samo »navaden« politični karikatelist, ki je do neke mere vedno lahkon, ampak predvsem humanist.

Ja, to je tista komponenta, ki sem jo prej pozabil omeniti. Moj odnos do politike ostaja – in za politika to ni zmeraj dobro – humanističen. Človek je zelo šibko bitje, človek z oblastjo pa je v bistvu še šibkejši, saj doživlja velike skušnjave. Zato včasih odpove etika, v ospredje stopi pragmatika, načela pa ostanejo neke v ozadju. In na to je treba opozarjati. Oblast je po svoje vedno delno svinjska, ker pač ne vidi posameznika, ampak le kompleks, sistem lastnega utrjevanja in pri tem pozablja na človeka. Skratka, ta vidik humanizma v politiki je potreben.

Toda vsak družbeni kritik – in karikatelist je vsaj deloma tudi to – ki hoče biti humanist, se vedno giblje v nevarni bližini moraliziranja.

Do nedavnega sem mislil, da je besedičenje o moralnosti zgolj sredstvo za blatenje, za poniževanje tistih, ki niso bili v teku dogajanja. Letele so velike besede o morali, domovini, zgodovinskih trenutkih, besede, ki so bile prej moralistične kot moralne. Zdaj, ko smo v fazi konsolidacije oblasti in samostojne države, ko je prevladal skrajni pragmatizem, moramo po mojem moralno vprašanje nekega oživiti. Vrednote, načela, etika se razkrajajo, kar je splošno, ne samo slovenski fenomen. In to nevaren fenomen. Zato je treba biti pozoren in se ne sramovati moralnega vprašanja. V Italiji je prav to vprašanje spodkopalo staro politiko in uvedlo radikalno spreminjanje. Pri nas afera načelnaja ugled države, ugled politike. To niti niso več medstrankarski boji, ampak prestižni boji nekatere osebe; politični tempo v Sloveniji žal dikira le ožja skupina ljudi iz različnih strank. Tudi to je eden izmed izrazov nevarne majhnosti. Tu je pač treba postaviti neka merila niti. Kaj je cilj politike, politikov? Ali je eden od ciljev res tudi to, da od osnovnih humanih načel ne ostane nič in da se uveljavijo samo pragmatična ideologija, zaslužkarstvo in podobno?

Ali v novem parlamentu niste kandidirali za poslanca zato, ker vam je bilo vnaprej jasno, da je struja, ki ji pripadate, v defenzivi in da je slobodni politični pragmatiki v LDS prej ali slej utišali?

Moja struja idealizmov, mirovnikov je imela svoj čas. Eno je zgodba te struje, drugo je moja oseba zgodba, čeprav se oboje prepleta. T.i. levicarska struja v LDS je doživljala pritisk z vseh strani, bila sumljiva za vse.



Do politike je treba biti zahteven in od vsakega politika zahtevati vsaj minimalno sposobnost in poštenost.

Ja, in nenehno ga je treba opozarjati, da je pod lupo. Nikoli ne sme pozabiti, da je predmet nenehnega opazovanja medijev, javnosti, karikatelistov... V nobenem trenutku ne sme imeti občutka, da lahko politiko privatizira. Kajti to je javna stvar.

Karikature, v katerih nastopajo svinje, so povezane z neko globljo resnostjo. V bistvu pa se zdi, da ste dobronameren in igriv človek in da se to kaže tudi v vaših karikaturah, ki so prej romansko lahkonotne kot pa wagnerjansko resnobne in začetne, kar pa naj bi se nekako bolj prilagajalo slovenski duši. Vendar se zdi, da vas prav ta netipična romanska lahkonotnost dela privlačnega.

Ne bi rekel, da je Slovenija tako togo germanska in zato zaprta do romanske igrivosti. Romanska igrivost in romanska estetika privlačita Slovenijo in Slovenca, ne privlačijo pa je nekateri defekti mediteranske duše. Slovenija se zaveda položaja, ki ga ima med srednjeevropskim in mediteranskim svetom. Tudi ne smemo pozabiti, da je ena izmed komponent Slovenije izrazito mediteranska. Mediteran je tu doma tudi v duhovitosti. Tragika Slovencev je stereotip, ki bi se ga lahko sčasoma znebili. Ne verjamem, da je to usoda Slovencev, absolutno ne! Slovenci so pravi zaradi majhnosti Slovenije obsojeni na odprtost, morajo se konfrontirati s svetom, sicer bi šli v samotar. Zahodni del Slovenije, ki se odpira proti Mediteranu, je ventili, okno, ki ga je treba odpreti. Ta duh sem hotel prek karikature ustvariti v Sloveniji in naletel sem na zelo pozitivne odzive. Sprva sem bil morda malo bolj šokanten, toda veličanska večina bralcev mi je izrazila naklonjenost in tako pokazala, da povprečen Slovenec ni tako zagrenjen, kot bi ga radi nekateri prikazali. Vsaj želi si iz te tragičnosti. Slovenija je zdaj samostojna, odpira se Evropi in zdaj je tu možnost, da se slovenski genius loci in psihologija dežele znebata tragičnih stereotipov.

Nekaj časa ste bili politik in karikatelist hkrati. To v osnovi ne gre skupaj.

To je zanimiv precedens. Bil sem poslanec in karikatelist in to so mi nekateri očitali. Toda

časopisu in pomembno vplivate na javno mnenje?

Naj odgovorim z anekdoto. Lani je Janez Drnovšek odklonil povabilo za predavanje na eni najuglednejših poletnih univerz v Španiji, ker ni imel časa. Špancem je predlagal, da povabijo mene. Španski organizatorji, ki so me sicer poznali in me angažirali za neko drugo konferenco v Valencii, so mu rekli, da bi si želeli nekoga, ki ima v Sloveniji oblast in vpliv. Drnovšek je malo v smehu, malo zares odgovoril, da ima Franco Juri več oblasti, kot si mislijo, predvsem pa več kot on sam... No, res je, da karikatelist ustvarja javno mnenje in opozarja politike. Ker poznam različne situacije in imam veliko podatkov, se v mojih karikaturah včasih pojavljajo različne ravni sporočila. V njih so večkrat podrobnosti, ki jih vidimo verjetno spregleda, poznavalci pa jih večinoma.

To so nekakšne šifre?

Nekakšne šifre; in različne ravni dojemanja.

In s temi šiframi naslovljence strahujete?

No, med vrsticami ali risbami so detajli ali situacije, ki povedo marsikaj. Lahko bi jih opisal tudi v članku, toda po eni strani so v karikaturi bolj nedolžni, po drugi pa bolj neposredni in torej bolj povedni. Tako, da vsem svetujem, naj si vedno dobro in natančno ogledajo moje karikature...

To je grožnja!

Ne, ni grožnja, kajti to so stvari, ki bi jih v novinarstvu odlikovali v člankih. Toda v člankih bi bile tako zapletene, da ne bi bile prepoznavne. V karikaturi pa so.

Kakšno ponazoritev za to, prosim.

Objaviti bi morali risbo. Lahko vam ponudim nešteto risb s takimi detajli.

Ste kdaj zlorabili to svojo, recimo, moč?

Pri človeku, ki ima na voljo medij, je ta skušnjava vedno živa. Ne vem, kje se začne zloraba tega položaja. Mislim, da vsak novinar čisto subjektivno gleda na dogodke in po svoje vsak dan zlorablja svoj položaj. Verjetno torej tudi karikatelist. O izsiljevanju pa seveda ni govora. So pa to nenehna opozorila. Res me včasih veseli, da se kako moja karikatura znajde v razpravi in da si jo skuša politika razložiti in razumeti, kaj sem hotel povedati. Večkrat me sprašujejo, ali pomeni to in to. In če uganemo, sem potolažen, ker se potemtakem razumeli sporočilo.

Zdi se, kot da lahko nekatere obraze narišete tako rekoč z zaprtimi očmi. Je res?

Že od nekdaj sem fiziognomist. Dobro opazujem, čeprav prve karikature, ko uvedem nove obraze, ponavadi niso dobre. Nekaj časa potrebujem, da sintetiziram glavne fizične in psihološke značilnosti posameznika.

Bole zadenete človeka, ki ga osebnost pozna?

Seveda.

Karikature tujih državnikov so torej...

Nastajajo po stereotipih, ki jih dobivam po medijih. Vendar jih skušam opazovati po TV, razčlenjevati njihovo ravnanje itd.

Ali zavestno proučujete, analizirate itd. tudi slovenske politike ali pa se vam nekako kar sami narišejo?

Ponavadi se mi kar sami narišejo, v začetku pa sem jih seveda tudi zavestno zelo natančno opazoval.

Če pomislite na ljudi, ki jih zelo pogosto karikirate, in jih pogledate z duševnimi očmi – ali jih vidite take, kot so v resnici, ali take, kot jih risete?

Če nekoga pogosto rišete in ustvarite iz njega lik, ki se pojavlja v karikaturi, ne veš več natančno, kdo je pravi: ali original ali njegova podoba. Včasih imam občutek, da se začnejo politiki obnašati tako, da so vedno bolj podobni mojim karikiranim likom. Ne vem, ali je to vpliv karikature, ali je res lahko tako močan. Morda se preceenjujem, morda pa je malo res tako.

In tako ima Kučan vedno večje in vedno bolj žalostne oči.

Ne vem, ali so res moje karikature botrovalle tem žalostnim očem. Tudi razmere so take, da lahko užalostijo predsednikove oči.

Ko smo že pri Kučanu; včasih se ponorčuje iz njegove majhnosti. Je to grobo?

Predsednik Kučan ima velik smisel za humor in mislim, da sva prijatelja. Ob zadnjem srečanju mi je predlagal mesto svetovaleca za humor in seveda sem mu odgovoril, da se je temu včasih reklo dvorni norec. Skratka, politično satiro sprejema s humorjem in sploh ni užaljen. Zaveda se svoje višine in občutke imam, da nima zaradi tega nobenih kompleksov, saj je pač človek, ki je velik drugačen, ne po svoji fizični teži ali višini. Drugič, prav ta majhnost, ki jo v karikaturah poudarjam, je postala neka simpatična poanta naše države in tudi Slovenija je majhna; ima majhnega predsednika, ki pa, ko nastopa, prav v tej potencirani majhnosti to majhnost relativizira. In na koncu koncev je znano, da je naš predsednik vsekakor tudi ženski publikum in da ni majhnost v ničemer škodila njegovemu imidžu – prejši nasprotje.

Kako dojemate kot karikatelist svojoje strankarskega šefa?

Drnovšek je po svoje res misteriozen. Kakšno je vaše mnenje: ali je res tak cincar, obaljavilec, kot mislijo nekateri, ali pa je, prav nasprotno, skrajno hladnokrvnen človek, ki zna čakati tako dolgo, da bi vsakemu drugemu že zdavnaj popustili živci?

Ne bi si upal odgovoriti. Bolj pa sem naklonjen mnenju, da je skrajno racionalen in

pragmatičen človek, ki noče tvegati in raje čaka do konca, dokler ni položaj čist, nato pa ukrepa. To gre marsikomu na živce, vendar je včasih v politiki zelo potrebno. Sicer pa Drnovškova šarm ni omejen samo na Slovenijo, velik ugled ima tudi v tujini; kjerkoli sem bil sam, slisal o njem le pozitivne ocene.

Kaj je pravzaprav Arthur? Zamenjava za nekoga, nadomestek, aliter ego...?

Arthur je alter ego vseh Slovencev, ne samo Janeza Drnovške. Arthur posebejla kritično vest Slovenije in Arthurju pripisujemo...

Artur je skratka idealni Slovenec.

To ste rekli vi. Prvič se ponuja kot figura: je lep, močan pes, ki zbija spoštovanje. Po drugi strani ima žalostno facio kot vsi mastif; so izraz moči in hkrati umirjenosti. Manjši psi so ponavadi zagrenjeni, zafrustrirani in napadali. Arthur pa ne, on je umiren, trezen, zelo refleksen in včasih celo nadomešča Drnovška. V tem postaja tudi njegov alter ego. Včasih pa ga narisam tudi kot alter ego drugih politikov ali drugih protagonistov te slovenske zgodbe. Vsekakor je figura, ki ima v sebi ogromno metaforike in ponuja velik maneverski prostor za karikaturno spreminjanje dogodkov. Včasih omogoča, da obravnavam to ali določeno temo, ne da bi uporabljal znane osebe in like, kajti Arthur že sintetizira vse. Bralcu pa dopuščam, da sam ugotovi, na koga se nanaša alter ego. Skratka, Arthur je zdaj že pojem in s tega vidika tudi uradno predlagam, naj ga ocenjujejo v barometru, ki ga Delo objavlja vsak mesec.

Toliko kot Miša Molk si to že zasluži.

Tako je. Ponujam torej to sugestijo.

Seveda pa je treba za privoljenje vprašati tudi Arthurja.

Verjetno bo privolil.

Močan je občutek, da do ljudi, ki jih karikirate, nikoli niste do konca zlobni, ampak zmeraj precej strpni. Ena sama izjema kot da obstaja: Janša. Zdi se mi, da to je edini človek, ki ga morda malo sovražite in celo malo bojite.

Sovražstvo? Ne, nisem sposoben koga sovražiti. Če bi sovražil, dvomim, da bi se lahko izrazil z risbami. Simpatičnost nastopajočih v mojih vinjetah pa je predvsem odvisna od njihovega nastopanja v življenju oziroma politiki in seveda od mojega dojemanja in skrajnega prikazovanja njihovih značilnosti. Pri ministru Janšju je samo po sebi umavno, da se karikiranje v prvi vrsti nanaša na sestavine njegove karizme; hladnokrvnost, nekaj bonapartizma, nedotakljivost, nagajanje k heroizmu in akciji ter tiho in dolgotrajno koketiranje s političnim spektrom, ki ga najbolj (skoraj mistično) obojuje: skrajna desnica. Sicer sem kot politik pripravljen priznati obrambnemu ministru tudi zasluge, ki jih nespornoma ima. Po izkušnji v Bosni in sprevedenem ravnanju t.i. civilizirane države, ki dovoljuje teptanje vseh tako opevanih človekovih pravic in nagrajuje genocid in morile, priznam, da so bila marsikatera pričakovanja nas mirovnikov iluzorna. Dejstvo je: če si ne zagotoviš obrambe sam, ti ne bo pomagal nihče. Sicer je ta ugotovitev predvsem ugotovitev o porazu civilizacije. Zgodovino ustvarjajo dejstva in kruta realnost, ne lepe predstave o človeštvu.

Kljub temu obstajam mnenja, da je sleherni človek v svojem vsakdanjku dolžan povzdignuti norme civilizacije in se zoperstaviti zakonu džungle in nasilja. Zato naj bo obramba le nujno zlo, ne pa nekakšna forma mentis, sestavina kulture, psihologije, tradicije ali celo estetike.

Kot politik se strinjam z Janšo, da bi bila kot nujno zlo koristna naša včlanitev v zvezo Nato.

V bistvu govorite tako kot mnogi drugi, ki glasno, še bolj pa tiho opozarjajo na Janšo in nevarnost, ki da jo predstavlja. Vendar tega običajno ne znajo utemeljiti.

Po eni strani je res, da govorim intuitivno, iz intuicije karikatrista in opazovalca, ki skuša razumeti politika tudi s psihološke plati. In s te plati trdim, da je Janša v tem trenutku edini res nedotakljivi politik v Sloveniji. In to je nevarno. Mislim tudi, da je zelo spreten kot politik, recimo v primerjavi z Bačvarjem, ki je propadel, se znašel v opoziciji in skuša zdaj jahati polemike tako, da bi se spet pojavil kot figura. Janša ni tak; ko je bilo treba biti tiho, je molčal. Sicer pa naj poudarim, da ni nevaren obrambni minister; nevaren da bil splet okoliščin, ko bi lahko le obrambni minister postal odrešilec ob podpori najbolj militantnega in nestrpnega dela naše politike in družbe. Do tega pa bi lahko pripeljal popolno nezaupanje v ustanove parlamentarne demokracije, v pravno državo, in gospodarska kriza ter dvojna morala politikov. Neobčutljiva podpihovanja afer na eni strani in pomanjkanje prave odločnosti za njihovo razčiščevanje na drugi strani v tem smislu najnevarnejša kombinacija. Čas in konfuzija delata vedno v prid ekstremistom in »odrešiteljem«.

Ali je kak slovenski politik tako neizrazit, da se ga sploh ne da karikirati?

(Juri se zamisli) No, pri vsakem se kaj najde. Lepše ljudi je seveda težje narisati. Če imajo pravilne, preveč idealne oblike, so skoraj nemogoče za karikaturo.

Se pravi, da se zelo težko narišete...

Ni res. Zelo dobro se rišem. In ponavadi se narišem kot dobrovoljček, debel, pravi medved.

Ali ni pravzaprav škoda, da odhajate za diplomata? Postali boste diplomatski uradnik in padli v anonimnost, zlasti v primerjavi s sedanjim položajem, ko s karikaturu vsako jutro razveselite skoraj pol milijona ljudi in s tem opravljate tudi nekakšno družbeno higiensko vlogo? In vse to naj bi se končalo zaradi nekega diplomatskega položaja.

Anonimnosti se ne bojim. Popularnost v Sloveniji je včasih tudi breme. Drugič, diplomatsko delo je lahko tudi kreativno, zlasti, ker si Slovenija v svetu še uveljavlja glas in podoba. Mislim, da bom lahko s svojimi različnimi izkustvami pri tem dragocen.

Kaj pa ubogi Slovenci?

Bodo preživeli tudi brez mene. Čeprav je treba povedati, da je stvar še v proceduri in da je tu še »ček«.

Torej se lahko zgodi, da boste še naprej dajali prednost Arthurju pred biki?

Lahko se zgodi, da me bo Arthur še dolgo spremljal.

Janko Lorenci

Svojo vsakodnevno karikaturu za prvo stran Dela risete menda okoli četrte ure popoldne. Kako se spravite zraven? Je to že nekakšen ritual?

Prej psihoterapija. To je zame ventil, terapevtsko dejanje. Brez njega bi se verjetno znašel v psihološkem položaju drugih politikov in bi torej tudi pri meni prejkone prevladale negativne skušnjave.

V bistvu je vaše početje sebično. Sebe zdravite, druge pa spravljate v nesrečo in slabo voljo.

Pa se honorar dobivam za to!

Vsak dober karikatelist mora biti najbrž zloben?

Vsekakor. Sicer pa mislim, da velike večine ljudi ne spravljam v slabo voljo, ampak jih razveseljujem. Tisti, ki jih obravnavam, pa imajo do mojih karikatur ponavadi dvojen odnos. Po eni strani so počasnici, ker pridejo v zgodovino vsaj v risbi, po drugi strani pa se morajo pogledati v ogledalo in se zamisliti.

Kaj se dogaja, preden sedete k risanju? Od kod ideje? Ste nenehno na lovu za njimi ali se vam kar naenkrat zablika v glavi?

Risba je nekakšen kompromis med svobodnim komitentiranjem avtorja in glavno temo, ki jo določa uredništvo oziroma glavni urednik. Sem v nenehnem stiku z Doberskom in z njim usklajujeta temo risbe, če bi odločil jaz sam, bi risal precej drugih situacij. Toda tema risbe se pač prilagaja potrebam uredništva. Interpretacija pa je povsem moja in povsem svobodna.

Vezanost karikature na prvo stran Dela vas praviloma veže na politiko, in to na politiko tistega dne, tistega trenutka. Iz tega nastaja aktualizem, ki za avtorja – ki najbrž hoče, tako kot njegovi karikiranci, priti v zgodovino – ni dobro.

To drži. Risbe lahko sčasoma izgubijo tisti naboj, ki ga imajo takrat, ko so objavljene. Toda potem ko sem svoje karikature izdal v dveh knjigah in jih predstavil v neki smiselni kronologiji, sem ugotovil, da ima prav tako aktualnost svoj pomen. Moje zbirke so nekakšna kronologija dogodkov in pričevanje o času in prostoru. Zato je aktualističnost tudi dolgoročno uporabna, seveda pa odvisna od konteksta. Pri vsaki karikaturi, ki jo pozneje uvrstim in knjigo, moram na kratko opisati, kaj se je dogajalo, sicer sporočilo ne bi bilo povsem razumljivo.

Včasih se kaka stvar, npr. afera, vleče celo večnost. Potem je težko biti izvirni, duhoviti itd.

To je težava. Če se časopis zadržuje pri eni in isti temi in jo obravnava le z enega zornega kota, lahko pride karikatelist v neroden položaj, saj naj bi se pač prilagajal odnosu časopisa do dogodka. Vendar lahko rečem, da sem ohranil svojo identiteto in individualnost. Tudi uredništvo ni zahtevalo od mene, da bi se prilagajal trendu te hiše. Skratka, moj pogled na dogodke in tudi na aktualne afeere se v marsikateri razlikuje od načina obravnavanja, ki je voden v časopisu.

Prevladujoč, saj obstajajo v hiši razlike in pluralizem, brez katerega tudi vi ne bi zlahka preživeli.

Upam, da sem s svojo risbo vsaj malo prispeval k pluralizmu v tej hiši. Delo je vedno slovelo za časopis, v katerem različni pogledi živijo in se izražajo skupaj, čeprav je očitna tendenca in skušnjava, da bi nekateri preglasili druge in da bi profil tega časopisa postal bolj pristranski. To je čutili predvsem v obravnavanju teh afer, čeprav mislim, da so mediji glede njih odigrali zelo pozitivno vlogo. Seveda pa je vprašanje, koliko politika izkoristi medije in koliko mediji politiko. Tu ni jasne meje. O aferah je bilo napisano toliko, in to na tak način, da je skoraj nemogoče ločiti resnico od čevkov. Tako pa razvednotimo tiste objavljenе podatke, ki so bili v resnici pomembni.

Menda naj bi na vsem svetu, tako rekoč

notranjim odkupom ne bodo pretirano hiteli. Kajti Pinterič je prepričan, da bo moral zakonodajalec še marsikaj spremeniti. Ker bo ugotovil, da »slovenski delavec ne more od kupovati podjetja po njegovi 100-odstotni vrednosti, medtem ko bi ga naj denimo italijanski kupec le po 5-odstotni. Obubožamo Šešir, zato da ga bodo lahko poceni kupili npr. Belgijci, Nemci, Avstrijci. Temu nasprotujem. Šešir bo slovenski!»

V izlaških Elektroelementih, pravi Gošče, bo treba ugotoviti, ali se bo podjetje lastnilno po ortviritveni bilanci ali po sistemu cenitve podjetja. Ena cenitev so v podjetju že opravili. Zdaj jo bodo »opravili« hkrati bodo pripravljali program. Po okvirnih izračunih, ki se opirajo na do zdaj veljavne puposte in pravila, bi s certifikati pokrili 25 odstotkov vrednosti podjetja. Njihov privatizacijski načrt trenutno sestavlja kombinacija notranjega odkupa in dokapitalizacije. Septembra, ocenjuje Gošče, bi naj program predstavili na skupščini delniške družbe. »Lastninjenje bomo skušali izpeljati tako, da kontrolnega deleža ne bi pridobil tuj partner. Mi smo zainteresirani, da z njegovo pomočjo dobimo svež denar, saj edino tako pridemo do novih sredstev. Vse drugo je odvajanje državi. Vendar, nismo podjetje, ki bi bilo prisiljeno sprejeti varianto, ki bi jo narekaval zunanji partner. Z njim se bomo, ker nismo v taki stiski, enakovredno pogovarjali. Želimo obdržati kontrolni upravljalni delež, zato bomo po goje postavljali mi.«

Tudi v Mercatorju so okvirne izračune o tem, koliko certifikatov bi mu ljudje zaupali, že naredili. Njihova notranja ciljna skupina, na katero računajo, je približno 30.000 ljudi – zaposleni, upokojenci, kooperanti, kmetje... K zunanji javnosti, ki bi jim zaupala certifikate, štejejo kupec, lastnike Mercatorjeveh karric, hranilnih vlog ipd., vseh skupni bi tako bilo okrog 50.000. Goslar: »Računamo, da bo Mercator velika, morebiti največja delniška družba v Sloveniji, ki bo imela zelo razpršen lastninski kapital. Tako, kot podobna podjetja v tujini, torej, delniška družba z velikim številom delničarjev.« Za približno 40 odstotkov bo dobila država, 20 odstotkov bo razdeljenih bo metodi notranje razdelitve, preostalih 40 odstotkov pa bi pokrili s kombinacijo javne prodaje in notranjega odkupa.

Igre brez meja

Kako se bodo privatizacijski programi zares pripravljali, bo v mnogih primerih odvisno od privatizacijskih revizij. Velikopoteznen revizijam, kot si jih, zlasti še s spornim 29. členom predstavlja državni zbor, dr. Mramor ni

v vseh kulturah in na vseh celinah, obstajajo samo določeni korpusi, vseh, smešnih situacij. Takih izvirnih virov naj bi bilo nekaj sto, vsa tista nepregledna množica, ki se objavlja, rišejo in pišejo, pa naj bi bila samo nekakšne modifikacije in prilagoditve izvirnikov. Je kaj na tem?

Nekaj gotovo. Sam sem se trudil izogniti se stereotipnemu odnosu do karikature. Tudi v mojih karikaturah se pojavljajo vici, ki so prilagojeni situacijam, vendar izhajajo iz nekega skupnega korpusa. Ob tem pa skušam najti nove kombinacije, ki niso značilne za splošno veljavna pravila karikatelistov. V karikaturi sem skušal združiti postmodernistični pristop in druge kulturološke in medijske elemente, in tako sem vanje vnesel sestavine filma, stripa, risank, teatra... Mislim, da je prav v tem originalnost nekaterih mojih naj-



bolj uspešnih risb. Seveda pa je veliko odvisno od moje dnevnice kreativnosti, ki je včasih bolj utrjena (in takrat se pač bolj opiram na prtljajo znanja, ki ga ima vsak karikatelist), včasih pa nabita z energijo. Ustvarjalnost pa je tudi v sami risbi. Nekateri risbe ne povedo nič, čeprav je sam vic dober, včasih pa narišem situacijo, ki pravzaprav kot vic ni veliko vredna in smešna, toda sama risba ima neko svojo dinamiko in čar in je čisto neodvisna od vsebine.

Pravite, da gradite svoje karikature iz različnih sestavin. Ali je to zavestno ali intuitivno početje?

Nekaj vmesnega. Od nekdaj sem živel med filmom, stripi in književnostjo. To so moje referenčne točke. Te sestavine sem sprejel podzavestno in oživljam jih vsak dan, ko svoje zamisli spravljam na papir. Včasih se tega zavedam, včasih pa to deluje avtomatično, podzavestno in se šele post festum zavedam, da sem narisal ta ali oni literarni, filmski, stripovski... element. Smo v času, ko pravih ločnic med književnostjo, filmom in stripom ni. Četrty element pa je novinarsko opazovanje. Delno sem vzgojen tudi v novinarskem duhu in to mi je precej pomagalo. Bil pa sem in sem deloma še vedno tudi politik.

V vaših karikaturah praviloma nastopajo politiki. Včasih pa se nenadoma pokazejo svinje. Kaj to pomeni?

Ena mojih najljubših knjig je Živalska farma. Simbolika, metaforika, ki jo ponujajo živali in še posebej prasci, je uporabna v vsakem obdobju, pred revolucijami oziroma reformami, med njimi in po njih. Svinja je nekakšen simbol oblasti, ki se skuša čim bolj in čim prej približati koritu; to se žal ponavlja tudi pri nas. Ta skušnjava nastopa tudi v najbolj bleščajočih herojskih časih. Svinje se pojavljajo tudi v moji drugi knjigi, in to celo na naslovni

naklonjen. Mramor: »Seveda sem za čiste račune. Toda parlament je lastninjenje po veljavnih zakonih dopušča. Dobil je vrsto pobud in predlogov, s katerimi bi razveljavil zakonska določila, ki so omogočala dvomljive privatizacije. Molk parlamenta je bil neke vrste signal, da jih zakonodajalec ne bo preprečeval. In jih do zdaj tudi ni. Seveda, kar je nezakonito, naj se razrešuje po sodni poti.« Sporni člen, s katerim naj bi razveljavili opravljene brezplačne prenose družbenih sredstev, pravi Mramor, je strašen problem. Politična igra. Poteza državnega sveta in vlade, ki je na njegovo nesprejemljivost opozarjala, je logična. Tako Mramor.

Ločevanju podjetij na tista, ki naj bi šla v revizijo in ona, ki jih to ne bo doletelo, bi se lahko izognili. Tako meni Goslar, ki pravi: »Vsako podjetje naj bi k svojem privatizacijskemu programu dodalo tudi revizijsko poročilo o svojem dosežanju poslovanja. Slednjic, vsebovati bi ga morala še sama cenitev podjetja. Zdaj je pomen revizij politično namignjen, namesto da bi bil sestavni del programa vsakega podjetja, ki se privatizira, če bo 29. člen kljub vsem pripombam vzdržal?« Potem bo treba sprejeti zakon, ki bo določil, kako ga uresničevati. Rad bi videl tiste, ki bi prišli v taka podjetja in dejali – tukaj smo in bomo vzpostavili prejšnje stanje. Rad bi videl čarovnika, ki bi to naredil, pravi Goslar.

»Če so se družbena sredstva zmanjšala zato, ker se je morebiti povečalo delniško premoženje znotraj firme delavcem, potem to ni problem. Če je to premoženje odtekelo iz podjetja, potem to je problem. V takih primerih je prav, da stvar rešuje zakon, tako kot jo rešuje. To potem ni le zakonsko, ampak tudi poslovno in moralno pravilo.« Tako pravi direktor izlaških Elektroelementov, podjetja, ki na srečo revizijskih problemov nima. Šešir, odgovarja Pinterič, je se vedno družbeno podjetje. Stoodstotno. Pinterič: »Kjer so bile igre poštnice, kjer je igral celotni kolektiv, tam se ni zgodilo nič hudega. Če pa je tako delala samo izbrana ekipa, potem bi morali vzpostaviti začetno stanje. Samo to in nič drugega.« In sporni člen? Ta bo, se večinoma ocenam pridružuje Pinterič, samo zavrl privatizacijske postopke...

Približno tako se pri nas dogaja privatizacijsko mešetarjenje. Njegov trenutni višek je gotovo trgovina z 29. členom spremenjenega zakona. Zaradi nje so ljudje v podjetjih negotovi. Ponekod depresivni in apatični. Toda, ali to zanima politike, ki si, kot se zdi, brez privatizacijskih zdrah ne morejo več obetati, če ne že zagotavljati političnega življenja.



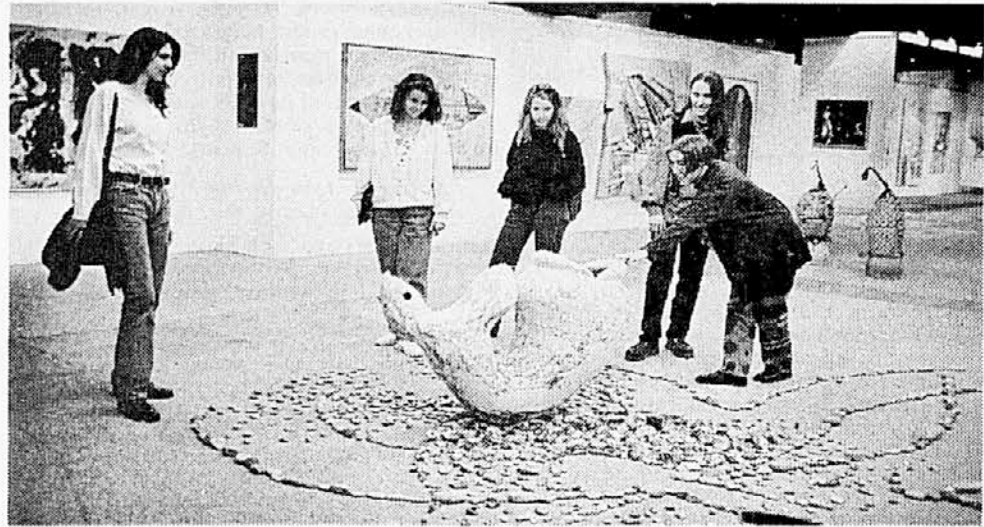


Foto: Igor Medek

## NA PREHODU IZ EVROPSKE SKUPNOSTI V EVROPSKO UNIJO

# Žvečilni gumi Evropa

Sporazum Evropske skupnosti iz Maastrichta je trik za množice. Nujno se je zavarovati. Podlaga za prihodnost. To so le tri možna izhodišča razprave o prihodnosti evropski podobni, kot jo je mogoče videti iz treh prestolnic Evropske skupnosti, Londona, Pariza in Bonn. Tako jih vidijo založniki treh znanih publikacij iz omenjenih mest, ki v marsičem ponazarjajo razmišljanje v treh državah o tesnejšem evropskem povezovanju.

V treh prispevkih, ki so jih vsak iz svojega zornega kota zapisali za londonski Financial Times, so očitne tudi vse zdajšnje razlike med na primer nemškimi in britanskimi pogledi ali pa francoska obotljivost in dvom, tako zelo izražena tudi na lanskem referendumu, ko so le za malenkost prevladali tisti, ki so podprli ratifikacijo sporazuma iz Maastrichta. Današnja Evropa ni enaka Evropi prihodnosti, če ostanemo pri tem, kar prinašajo novi dogovori na tem področju. Sporazum iz Maastrichta naj bi vseh dvanajst držav Evropske skupnosti verjetno ratificiralo šele do letošnje jeseni, tako da že s tem zamujajo skoraj leto dni. Če se bo v Veliki Britaniji ali celo v Nemčiji (kjer se je v razpravo nazadnje vmešalo tudi tamkajšnje ustavno sodišče) še karkoli zataknilo, bo zamuda še večja, zaostanek za načrtovanim potekom uresničevanja evropske unije pa še obsejnejši. Vsekar je treba upoštevati, da v razmišljanju povprečnega prebivalca ES ali celo njenega politika Evropska skupnost že zdaj pomeni skoraj isto kot Evropa.

Zamude denimo niti najmanj ne skrbijo založnika največjega britanskega tabloida Sun. Kelvin MacKenzie za začetek sicer pojasnjuje, da Britanci niso zgled za tako imenovane evrofobe, sovražnike Evrope. Njegov list, ki je najbolj razširjen na otoku, je denimo nedavno svojim bralcem ponudil, da jim lahko omogoči, da le za funt odputujejo v Francijo. Prijavilo se jih je kar 400.000. Gre za nekaj drugega. Vsak šest prebivalec Združenega kraljevstva prebira Sun, in kot pravi založnik, njegovi bralci si od Evrope želijo nekaj povsem enostavnega: odprto, prosto in svobodno trgovinsko območje, na katerem pa si bo mogoče zagotavljati svoje bogastvo in nove zaposlitve, pripravljati svojo zakonodajo, obdržati lastno kulturo in živeti svoje življenje. Britanci pozdravljajo svobodo potovanja in dela, pritegovanja investitorjev, toda na drugi strani želijo tudi sami odločati o tem, koliko rib bodo lahko pobile iz svojih voda in kakšno žito lahko posejejo njihovi kmetje.

Toda kot meni Kelvin MacKenzie, je še veliko več tistega, česar pa si bralci njegovega časnika sploh ne želijo. Nočejo, da jim ukazuje neizvoljena evropska komisija, ki jo sestavljajo izseljeni uslužbenici, odtrgani od realnosti domačega življenja, podpira pa jo prav tako neizvoljena in politizirano Evropsko sodišče. Nemogoče je, nadaljuje založnik, da v Bruslju odločajo, ali naj bodo naše klobase rožnate in ali naj bodo kumarice ravne in ne ukrivljene. Sunovi bralci prav tako nimajo nobene želje po skupni valuti, marveč si želijo le svoj funt, tako kot Nemci svojo marko ali Francozi franko. Britanci ne vidijo pomena v takem evropskem mejnalem sistemu, ki bi njihovo valuto prikljnil na valute držav, ki svoje interese postavljajo pred interese tekmecev. Prav tako pa si ne želijo politične unije v Združene države Evrope, saj želijo ostati Britanci s svojimi tradicijami in vrednotami. Oni namreč nimajo nič skupnega z Grki, tako kot Portugalski nimajo nič skupnega z Danci. Ko je Edward Heath pred dvajsetimi leti Britance združil z Evropo, je govoril predvsem o skupnem trgu. Na njem naj bi prodajali svoje blago, ne pa tudi svojih duš. Kar si Sunovi bralci ta čas najbolj želijo, je to, da bi bilo slišati tudi njihove glasove. Vendar so jim zanikali pravico do referenduma iz razloga, ki je politično dobro znan: čeprav sporazum iz Maastrichta podpirajo tri poglavne stranke, bi ga na referendumu potklo vsaj od 55 do 65 odstotkov volivcev. In politiki se tega natančno zavedajo.

Spet drugače meni Claude Imbert, založnik francoskega tednika Le Point, čes da je Evropa ohromljena zaradi nemoči lastnih akcij v nekdanji Jugoslaviji in oslabiljena zaradi naraščajoče brezposelnosti na svojih tleh. Zato preživlja svoj zlom, Maastricht pa je postal sinonim za njen poraz. Opetki smo se od evroskepticizma k evrosimizmu, pravi Imbert, znali pa smo se pred evrokolapsom, sedenjem Evrope. Evropska skupnost potrebuje zato novo strategijo, prilagojeno novemu

obdobju. Potrebna je skupna obramba proti vsesplošni apatiji in stagnaciji, nujno je pozvoniti k preplahu. Na pohodu so grožnje, toda nevarnost ni nič več vojaška, ki bi jo orkestrirali v Kremlju. Ta nevarnost je zahrbtna, po izviru ekonomska, obvladuje pa ves svet. V iskanju rešitve pred tem mora dvanajstercica doznati novo metodo, da bo ubranila svoja delovna mesta, življenjski standard in socialni sistem, na katerega smo ponosni. Potrebujemo evropski New Deal.

Toda kot meni francoski založnik, Evropa vendarle ni brez vsega. Enotni trg ES, ki so ga sicer skovali bruseljski birokrati, je vseeno začel nastajati že pred 36 leti. Čeprav so odločitve sprejete daleč od volivcev, je skupni trg vendarle tu, in enako je kljub vsem zadržkom tudi z maastrichtskim sporazumom. Toda omerzljiva Evropa ne bo mogla več v korak, če si ne bo izbrala novih ciljev. Da bi to dosegli, predlaga Claude Imbert, bi se morali najprej odpovedati absolutizmu proste trgovine, saj je bila to doktrina, ki je izhajala iz najbolj veličastnih dni ekonomske rasti, ko so bili azijski kuliji zaposleni predvsem v vleko riki, medtem ko zdaj tudi oni že sedijo pred računalniškimi ekrani. Seveda ne gre za to, da bi se obrnili proti tekmovalnosti in svobodni trgovini, pač pa je treba preprečiti predvsem evropsko ranljivost. Protekcionizem na nacionalni ravni je sedva obsojen na to, da se konča s katastrofo, toda v nasprotju s tem bi imel evropsko zasnovan obrambni sistem vse možnosti za uspeh. Skupni trg s 350 milijoni prebivalcev je dovolj velik, da sam v sebi zagotavlja kompetitivnost in inventivnost. Vsi lahko vidimo senčne strani globalizacije trgovine, ki brutalno koncentriira proizvodnjo bogatih držav v delovno najmanj intenzivnih panogah. To prizadeva zaposlenost in uničuje manjša in srednje velika podjetja, ki jih potaplja tudi dežele, ki svoji delovni sili ne zagotavljajo nikakršne socialne varnosti in ji tudi plačujejo od dvajset- do tridesetkrat manj od evropskega povprečja.

Kakšen izhod iz tega vidi francoski založnik Imbert? Meni, da bi morala evropska dvanajstercica svoje varovalne sisteme iz zdajšnjega kmetijskega sektorja razširiti še na druga področja. Če je zaradi manipulacij s tečajem za to premalo carinski sistem, nas ne bi smelo biti strah tvoj na količinski in časovni podlagi, saj bi s tem sledili Japonski in ZDA. To pa ne ustreza britanskim pogledom, meni Imbert, toda kolikor se stvari zadevajo Evrope, Britanija v njej nič več ne vodi, pač pa ji sledi. Francija in Nemčija naj brez kompleksov pokazejo pot, da bi obvarovali Evropo, pa tudi sebe.

Kako pa Nemci? Če lahko za enega tipičnih predstavnikov nemškega razmišljanja v zvezi z evropskim zblizevanjem vzamemo založnika nemškega tednika Stern, Evropa resda ni ljubezenska zgodba, pač pa gre bolj za aranzirano poroko: ljubezen je deklarirana z vso dolžno dostojanstvenostjo skrbno načrtovanih govorov svetohlinjskih politikov. Toda ljudje na drugi strani pogrešajo, kakšne obrisbe bo sploh imela nova Evropa, meni Rolf Schmidt-Holtz, saj je tako kompleksna in neprebavljiva postala predvsem sinonim za privilegirane birokrate, subvencionirane kmete in vseplošno željo, da bi vse regulirali do najmanjše podrobnosti. Zato Evropa vidimo le kot velikanska pisarniška poslopja v Bruslju in Strasbourg ali pa denimo za kratek čas tedaj, ko se voditeljem vlad zadi pomembno izdati spet kako vizionarsko stališče: tedaj se namreč obračajo na Evropo. To je sicer čudovit in vsega truda vreden cilj, toda lahko je tudi napačno uporabljen. Politiki vidijo v Evropi vselej dobrodošlo orodje, ki ga je mogoče uporabiti za vsak namen, ki jim trenutno ustreza. Naj se Evropa raztegne na Vzhod ali naj bi se omejila le na svojo trdno jedro ali pa naj najprej poskuša ustanoviti denarno unijo, ne sprašuje Schmidt-Holtz. Vse to je izjemno pomembno, vendar bi morali zagotoviti, da ostajamo na trdnih tleh, pri čemer bi nas moralo voditi pristno politično sodelovanje na vseh področjih, vstevši obrambno in varnostno.

Evropa mora biti nekaj več kot le tajno skladišče interesov med trgovci in menjalci denarja. Evropa si še ni zagotovila politične morale, nima svoje pojavnosti in vsaj za zdaj niti ne moči. Prav tako trpi zaradi dramatične krize vodstva, zaradi česar lahko izgubi tudi svojo hrbenost. Ujeti smo v realnost, meni nemški založnik, saj ni alternative za Evropo. Zato smo obsojeni na to, da si jo želimo in da sodelujemo pri njenem konstruiranju. Nič ne more reči, da se podobni konflikti kot v nekdanji Jugoslaviji ne morejo odigrati tudi v osrčju Evrope. Ne samo na Balkanu, v resnici je vojna mogoča povsod med Trstom in Glasgowom. In kot končuje Rolf Schmidt-Holtz, resda potrebujemo trdno valuto, toda še mnogo bolj kot to potrebujemo definicijo, kaj je sploh Evropa, ki bo doumljiva njenim ljudem in prepoznavna za zunanji svet. Nekateri sicer menijo, da Evropa niti ne potrebujejo, toda takšni ljudje so bitko že izgubili. Sporazum iz Maastrichta je podlaga za vse to, in če je morda slab, še vedno zadostuje za začetek. Ko pa čez nekaj časa sporazum morda ne bo več izražal interesov članov Skupnosti, ga bo še vedno mogoče spremeniti.

Stojan Žitko

## PREMALO ZAŠČITENO SLOVENSKO GOSPODARSTVO?

# Dva para tujih čevljev na en par domačih

Govoriti danes o zaščiti slovenskega gospodarstva je približno tako kot govoriti o deviznem tečaju. Veliko jih to zaščito razume po svoje, veliko jih sodi, da bi morala biti drugačna kot je. Eni so prepričani, da je zadostna, drugi, da je prevelika, tretji trdijo, da je sploh ni, itd. brez konca. Takim polemikom se verjetno tudi v prihodnje ne bo dalo povsem izogniti. Zdi pa se, da bi bila gospodarska in vlada bolj zadovoljna drug z drugim, če bi vendarle imeli jasnejše opredeljeno zaščitno politiko.

Po osamosvojitvi so v vladi poudarjali, da bo strategijo zaščite gospodarstva izdelal ljubljanski Inštitut za ekonomske raziskave. Ena njihovih analiz je med drugim pokazala, da slovensko gospodarstvo v povprečju plačuje bistveno nižje carine, kot so uradno predpisane, je skupni trg vendarle tu, in enako je kljub vsem zadržkom tudi z maastrichtskim sporazumom. Toda omerzljiva Evropa ne bo mogla več v korak, če si ne bo izbrala novih ciljev. Da bi to dosegli, predlaga Claude Imbert, bi se morali najprej odpovedati absolutizmu proste trgovine, saj je bila to doktrina, ki je izhajala iz najbolj veličastnih dni ekonomske rasti, ko so bili azijski kuliji zaposleni predvsem v vleko riki, medtem ko zdaj tudi oni že sedijo pred računalniškimi ekrani. Seveda ne gre za to, da bi se obrnili proti tekmovalnosti in svobodni trgovini, pač pa je treba preprečiti predvsem evropsko ranljivost. Protekcionizem na nacionalni ravni je sedva obsojen na to, da se konča s katastrofo, toda v nasprotju s tem bi imel evropsko zasnovan obrambni sistem vse možnosti za uspeh. Skupni trg s 350 milijoni prebivalcev je dovolj velik, da sam v sebi zagotavlja kompetitivnost in inventivnost. Vsi lahko vidimo senčne strani globalizacije trgovine, ki brutalno koncentriira proizvodnjo bogatih držav v delovno najmanj intenzivnih panogah. To prizadeva zaposlenost in uničuje manjša in srednje velika podjetja, ki jih potaplja tudi dežele, ki svoji delovni sili ne zagotavljajo nikakršne socialne varnosti in ji tudi plačujejo od dvajset- do tridesetkrat manj od evropskega povprečja.

Dušan Vujadinović pa je na enem od seminarjev Gospodarskega vestnika predstavil svoje predloge za zaščito gospodarstva, ki bi bili po njegovem mnenju v določeni meri uresničljivi že letos.

Najpomembnejši pogoji za učinkovito zaščitno politiko so po Vujadinoviću naslednji: izvozno spodbudna tečajna politika; manjša ali vsaj enaka davčna obremenitev podjetij, kot velja v državah ES; ustrezna kreditna politika, skupaj s financiranjem in zavarovanjem slovenskega izvoza; vsaj okvirna razvojna strategija.

Z ukrepanjem na teh področjih naj bi dosegli vsaj enako konkurenčnost, če ne že boljše, kot jo imajo evropski proizvajalci. Le na podlagi razvojne strategije se je mogoče odločiti, kaj bomo delali in kaj ščitili. Ugotoviti bi morali tudi konkurenčno sposobnost slovenskega gospodarstva in posameznih izdelkov. Med ožjimi ukrepi zaščitne politike, ki jih predlaga Vujadinović, je tudi prilagoditev zunanjetrgovinske zakonodaje, predvsem zakona o zunanjetrgovinskem poslovanju, carinskega zakona, zakona o carinskih tarif, uredbe o razvrstitvi blaga na uvozne in izvozne režime in drugih podzakonskih aktov.

Dosedanja zakonodaja izhaja iz preživelih razmer in sestave jugoslovanske proizvodnje, ki pa je bila bistveno drugačna od sestave slovenske industrije, pravi Dušan Vujadinović. Zato bi morali biti temeljno vodilo slovenske zunanjetrgovinske zakonodaje prav postopna in časovno opredeljena liberalizacija zunanjetrgovinskega poslovanja, pri kateri bi upoštevali uredbe in zaščito, ki jo je sprejela Evropska skupnost. Slovenija tako potrebuje protidampinške predpise, ki bi morali postati pomembna oblika zaščite našega gospodarstva. Lahko bi od ES prevzeli carinski zakon. Odpraviti bi morali brezcarinske ugodnosti in predpisati splošno plačevanje carin, odpraviti posebne uvozne dajatve, uvesti posebne dajatve za promocijo gospodarstva v tujini itd.

Medtem ko so tekle razprave o tem in nastajali omenjeni predlogi, pa je tudi v zunanjetrgovinskih gibanjih prišlo do nekaterih sprememb, ki jih je v določeni meri mogoče povezati z zaščito slovenskega gospodarstva. Skupen uvoz se v zadnjem obdobju povečuje, medtem ko izvoz v primerjavi z lanskim letom zaostaja. V republiški vladi so že pred časom poudarjali, da so uvedli velike uvozne olajšave, ki naj bi slovenski industriji pomagale priti do potrebnega uvoženega blaga. Toda ta cilj se očitno ne uresničuje najbolj uspešno. Slovenski uvoz se letos povečuje tako rekoč izključno na račun uvoza blaga za široko porabo. Uvoz reprodukcijskega materiala pa se celo zmanjšuje. Za pojav letos ni nov. Lani je Slovenija prvič namenila za uvoz blaga za široko porabo več deviz kot za uvoz opreme. Dr. Ferdinand Trošt z ljubljanske ekonomske fakultete pravi, da to ni nič čudnega. Slovenski uvoz opreme se namreč ni bistveno povečal že deset let, oziroma natančneje od leta 1983, ko je bilo s prvimi reprogramom dela deviznih posojil v nekdanji Jugoslaviji konec deviznega obilja. To, da smo se v Sloveniji znanli v takih težavah, dokazuje, da takratna industrijska oprema, ki je bila v Sloveniji odpisana več kot tridesetinsko, ni bila sposobna oživiti proizvodnega cikla. Po več kot desetih letih je od nje seveda kaj takega še toliko manj pričakovati.

Nov gospodarski zagon torej lahko pričakujemo samo od nove opreme. Dr. Drnovšek je lani poudaril, da si bo nove investicije lahko privoščil le zasebni sektor, ki nima starih hipotek. Očitno je, da tudi letos ne bo veliko drugače. Sicer pa po trditvah dr. Ferdinanda Trošta Slovenija danes niti nima deviz za zagon gospodarskega cikla. Zanj bi potrebovala tuji kapital, od njem pa domačo lastno devizno udeležbo. Zdajšnje devizne rezerve slovenske države, ki se navsezadnje od letošnjega februarja zmanjšujejo, ne povečujejo pa se že od lanskega septembra, naj sploh ne bi zadostovale za tako povečano devizno porabo. Kaj šele za vse druge obveznosti in hipoteke. Dr. Trošt sodi, da bi morala Slovenija v takih okoliščinah kopolitič devizne rezerve, ne pa jih zapravljati za uvoz blaga za široko porabo. Dr. Simoneti pa predlaga odpravo oprostitve carin. Te naj plačujejo vsi, njihova višina pa naj bo »primerna«. Tako dr. Trošt kot dr. Simoneti sta prepričana, da Slovenija danes ni v položaju, ko bi se smela popolnoma odpreti tujini. Tudi Gatt, v katerega naj bi se predvidoma vključili jeseni, ne zahteva tega od svojih članic. Slovenija si je v jugoslovanskih časih, ki se je uvoz tako ali drugače ves čas omejeval, prizadevala za odprt trg. Zdi jo smo samostojni in ko naj bi svojemu gospodarstvu ponudili primernejše gospodarsko in zunanjetrgovinsko politiko, pa je navdušenja za odprt trg veliko manj.

Dr. Simoneti to pojasnjuje takole: »Od sprostitve uvoza imajo koristi tisti, ki so močnejši. V gospodarskem prostoru z 22 milijoni prebivalnikov je bila Slovenija manjši in močnejši del. Zato se je naravno zavzemala za liberalizacijo zunanje trgovine, saj so se za zapiranje trga tako zavzemali tisti, ki so bili ekonomsko šibkejši. Zdi pa je, da je gospodarski prostor zožil, vse drugo pa je tujina, ki nam je vsaj enakovredna, če ni že boljše od nas.« Dr. Ferdinand Trošt pa pravi, da se gremo nezreli liberalizem, kakršnega nima nobena zahodna država, po katerih se sicer radi zgledujemo.

Tako torej na zdajšnje slovensko uvožno politiko gleda stroko. Gospodarstvo je s tako politiko še manj zadovoljno. Najglasnejši so že ves čas kmetje, ki jim tudi dr. Trošt daje prav in pravi, da z uvozom krompirja in jabolk ne bomo uredili slovenskega trga, lahko pa ga kvečjemu pokvarimo. Lani smo na

primer uvozili tudi štiri milijone parov obutve, domači čevljarji pa so jih na domačem trgu prodali manj kot dva milijona parov. Direktor Peka Franc Grašič pravi, da je glavni vzrok za to v politiki tečaja tolarja, ki je spodbujala uvoz, ne pa izvoza. Tržiški Peko je bil tako prizadet dvojno, najprej zato ker je zaradi tuje ponudbe moral pretežni del proizvodnje prodati v tujini in ker je zaradi nesposobne tečajne politike za ta izvoz dobil v tolarjih skromen izrtek. Ob tem pa Grašič sodi, da se za uvožen obutev niso plačale vse uvozne dajatve in se je na ta način s pogosto manj kakovostnimi izdelki domači proizvajalec izrival z domačega trga.

Ob splošnem uvoznem režimu naj bi bil sporen tudi predpis o možnostih brezcarinskega uvoza tako imenovanih fizičnih oseb. Z marčno uredbo je namreč vlada omogočila fizičnim osebam za 200 dolarjev brezcarinskega uvoza, kar je dvakrat višja vsota, kot velja v zahodnoevropskih državah in ob njej se čutijo ogrožene tako čevljarji kot konfekcionarji, izdelovalci električnih aparatov in drugi. Nekateri pa celo opozarjajo, da je tak predpis pisan na roko zasebnim trgovcem, ki si z malo iznajdljivosti tako lahko polnijo trgovine.

Če bi vprašali nas, potrošnike, bi gotovo rekli, da proti bogatejši ponudbi na trgu nimamo nič, še zlasti če od tega niso odvisne naše plače in delovna mesta. Toda na podlagi mnenj stroke in prakse bi lahko sklepali, da se včasih dogaja tudi to. Če domače blago izginja iz naših trgovinskih polic, to žal vselej ne pomeni, da smo tako zelo izvozno uspešni. Slovenska industrijska proizvodnja se zadnja leta znižuje tudi po več kot deset odstotkov letno in bolj ko realno pada bruto domači proizvod (vsaj za letos pa vlada tak padec še napoveduje), bolj se, kot pravi Andrej Flajs z republiškega statističnega zavoda, zmanjšuje število delovnih mest, ki jih gospodarstvo lahko preživi. Že zdaj pa je v Sloveniji več kot 125 tisoč brezposelnih in postopoma se približujemo številkam, ki jih je dr. Jože Mencinger že pred leti, ko o razpadu Jugoslavije še ni bilo sledu, ocenil kot število v Sloveniji latentno nezaposlenih.



Foto: Igor Medek

Vprašanje zaščite gospodarstva je zelo široko in sega na celo vrsto področij. Zato ga ni mogoče urediti z enim samim predpisom. Republiško vlado na tem področju čakajo hude preizkušnje. V prejšnji Jugoslaviji podjetja v glavnem niso bila izpostavljena resnejši tuji konkurenci. To je vsaj na dva načina zaviralo razvoj, namreč ker je pomenilo zaprje pred tujim znanjem, tujo tehnologijo in podobnim, in drugič, ker se obstoječi domači industriji ni bilo treba otepati s tujo konkurenco. Pri dveh milijonih porabnikov v Sloveniji pa se mnoga podjetja lahko čez noč prelevijo v monopoliste. Tudi zato dr. Andrej Kumar z ljubljanske ekonomske fakultete in veliko drugih teoretičnih in praktičnih ekonomistov opozarja na potrebo po odprtosti Slovenije. Dr. Kumar pravi, da bi morali v 10 do 12 letih podvojiti bruto domači proizvod, v sorazmernem kratkem obdobju pa kar 50 do 60 odstotkov bruto domačega proizvoda doseči z izvozom.

Jože Drofenik z republiškega ministrstva za ekonomske odnose in razvoj: »S spreminjanjem zaščitne politike v Sloveniji ne hitimo preveč, dokler nimamo v Gatt, dokler ne dosežemo večjega napredka v pogajanjih z ES o pridružitvenem sporazumu in v pogajanjih z Efto glede vzpostavitev cone svobodne trgovine in dokler ne pride do sporazumov z državami tako imenovane višegradske skupine. Sicer pa je o stališčih vsega gospodarstva do zaščitne politike vlade težko govoriti. Za večjo zaščito se zavzemajo predvsem tisti, ki so izgubili jugoslovanski trg oziroma so pretežno usmerjeni na domačega. Tudi če bi se Slovenija odločila za večjo zaščito gospodarstva, to ne bi pripeljalo nikamor. Po naših ekonomskih obsevih mora vsako večje slovensko podjetje velik del svoje proizvodnje izvoziti. Če pa doma doseže 30 ali 40 odstotkov vse prodaje, mu še tako visoka zaščita ne more veliko pomagati. Hkrati pa večja uvozna zaščita škoduje izvozu, ker podraža domače izdelke, ki se vračajo v izvozno proizvodnjo. Gre torej za zastarelo razmišljanje, da mora domači trg pokrivati izvozne izgube. V majhnem gospodarstvu, kjer mora biti izvozni delež večji, taka teorija ne deluje. Veliko odločitev v podjetjih je povezanih s procesom privatizacije. Ko bo ta stekla, se bo verjetno povečal tudi uvoz opreme. Uvoz blaga za široko porabo je videti večji zato, ker je vključen tudi uvoz tega blaga iz Hrvaške, ki se je prej štel med nakupe na domačem trgu. Pa tudi sicer majhno gospodarstvo vsega ne more samo delati. V ministrstvu pripravljamo spremembe nekaterih predpisov o dajanju blaga na trg, ker se je pokazalo, da tuje blago na našem trgu večkrat ne spoštuje zahteve glede oznak, standardov in kakovosti in je po tej plati v prednosti pred domačim blagom, od katerega spoštovanje teh predpisov zahtevamo.

Slovenija naj bi se po pričakovanjih začela že letos pogajati z Evropsko skupnostjo o pridruženem članstvu. To pa so take vrste sporazumi, ki od partnerjev zahtevajo vzajemne ugodnosti. V Sloveniji so se že pred časom odločili, da bodo začeli gospodarstvo postopoma pripravljati na manjšo zaščito, da se bo nato lahko hitreje kosalo z zahodnoevropsko konkurenco. Toda še tako plemeniti nameni se včasih lahko pokazejo tudi v neprijetni obliki. Temeljno vprašanje, ki si ga ta čas lahko postavimo glede zaščite našega gospodarstva, je najbrž naslednje: Ali je naše gospodarstvo po izgubi 40 odstotkov prejšnjega trga mogoče obravnavati kot normalno gospodarstvo, torej tako, ki ga je moč brez skrbi vreči v vodo, pa bo splavalo?

Če si država z uvozom blaga za široko porabo, ki običajno seveda ni pokrit z izvozom, kupuje nižjo inflacijo, to se ne pomeni nujno, da se je gospodarstvo že stabiliziralo. Če taka politika za en višji cilj uničuje lastno gospodarsko bazo, je lahko tudi sporna. Gospodarstvo je pač temeljno obstoja vsake države in če mu gre dobro, se običajno tudi politiki dobro godi. Ni sporno, da je odpiranje v svet nujno za ekonomsko preživetje Slovenije. Toda to odpiranje naj bi bilo toliko premišljeno, da bi bilo moč v čim večji meri predvideti tudi njegove posledice. Jih je vlada sposobna predvideti in obvladati?

Vesna Bertonec Popi

## JAPONSKA: TEŽAVE PRERAZVITE DEŽELE (I)

# Nenehen proces popravkov

Tokrat sem prišel v Tokio le za mesec dni. Ker se je moj prihod ujel s prvomajskimi prazniki, sem prvi dan porabil za izlet s kolegi v bližnje okolice. Imeli smo srečo, ker smo se odločili za vlak, ne pa za avto, zakaj ceste so bile zamašene s kilometrskimi kolonami stoječih avtomobilov. Drenj je bil seveda tudi na železnici, vendar nam je uspelo priti že na prvi vlak. Vlaki se gibljejo hitro, mehko zaustavljajo. Tudi drenj na peronu ali pa v vlaku je tako rekoč blag in nenasičen, zato ga ljudje ne doživljajo kot moro, ampak pravi kot blagodejnen obred, ki v ničemer ne ogroža posameznikove integritete.

Potem ko smo večkrat prestopili, smo se znašli pod vzhodnim gore Takaoan, s katere je lep razgled na Tokio in njegovo okolico. Čeprav je bil lep bleščeč majski dan, se me je ob pogledu na stotisočlavo množico vendarle polastilo malodušje. Kamor sem pogledal, same vrste. Vrste pred blagajno žičnice, vrste pred restavracijami, pred prodajalnami spominkov in tiste najdaljše pred stranišči. Potem sem ugotovil, da vse poteka neverjetno hitro in tekoče: ko smo kupil karti za vzpenjačo, da bomo na vrh čez 52 minut. Medtem smo pokosili v bližnji restavraciji, ki je specializirana za juhe s testeninami, kupili nekaj spominkov in ravno pravi ujele sedeže na žičnici, ki so bili rezervirani za našo zaporedno številko.

Tudi vzpenjača je nekaj posebnega: čeprav je dolga 800 metrov in se kar precej strmo vzpenja, poteka ves čas po koridorju, polnem cvetja in skrbno gojenih zelenic. Na vrhu spet tisoči obiskovalcev, ki imajo po tleh razprostrte rogne in na njih družinske piknike. In spet enaki občutki: nekakšen blagodejen drenj, ki prej poživlja kot pa utrjuje. Obiskali smo budistične templje, potem pa smo se na drugo stran spustili navzdol proti jezeru. Ob poti je bila kopica majhnih in večjih bud, okrašenih s cvetjem in obloženih s kovanci in sladkami, ki so jih puščali večnoma otroci. Naš sopotnik profesor iz Bilbae in nekdanji duhovnik, je bil nekam nespoštljiv. Spušča je čudne komentarje in tu in tam popravi cvetje ali prestavlja drobiž. Pogledal sem svojega prijatelja Akihiro Išikava, profesorja na tokijski univerzi in njegovo ženo, pa se mi je zdelo, da zaradi našega španskega kolega nista niti najmanj prizadeta. Žena mi je omenila, da budizma in šintoizma ne doživlja kot nekakšno metafizično, sakralno ali pa mistično resnico, ampak kot smiselno urejen sistem ritualov in obredov, ki bogatijo realno vsakodnevno življenje, povezujejo med seboj generacije in opozarjajo na vedenski pravila, brez katerih življenje ne more potekati mirno in vedro. Ona in vsa njena družina sta v evropskem smislu neverni, vendar opravljata vse poglavitve budistične obrede, ker jima omogočajo družinsko harmonijo in mirno sožitje s soljudmi. Tako

prihajajo člani družine sem na to goro vsako leto za Silvestra in prižejo v templjih sveče v spomin na svoje prednike, popijejo kakšno toplo pijačo in se na ta način vključijo v obredno dogajanje sonarodnjakov.

Gospa Išikava meni, da za Japonce budizem ni prav nič več in nič manj kot za njeno družino. Čeprav je povsem zasebna zadeva sicerne družine, pa seveda omogoča neki temeljni družbeni red, ki sloni na enem samem načelu: živi tako, da ne oviraš oziroma onemogoča življenja drugih. Razlike so le v tem, da nekateri pod »drugimi« mislijo le na soljudi, nekatere budistične sekte pa na vsa živa bitja. Misel na to, da bi budistični duhovniki skušali vplivati na politiko ali na druga področja javnega življenja, se ji zdi naravno smešna in nepredstavljiva za današnje japonsko družbo. V tem ji je pritegnil tudi naš kolega iz Bilbae, ki meni, da katoliška cerkev v Španiji nima prav nobenih podobnih težej kot jih je imela že za časa generala Franka. Tudi v Španiji se cerkev vrača v intimni svet posameznikovega in družinskega življenja, saj je bilo očitno, da jo je njena udeležba v političnem ali javnem življenju moralno deformirala. Gospa Išikava je menila, da si ne more zamisliti pojavnega vzpoda Japonske v takšnih okoliščinah, v kakšnih bi ljudje zgubljali energijo, dobre medsebojne odnose ali celo življenje zaradi verskih razlik.

Akihiro Išikava se v naše pogovore ni vtikal. Očitno ga ta tema ni zanimala. Zelo živo pa mi je pripovedoval, kako je pred nekaj tedni gostil znanca iz Kazahstana, ki ga je pred leti spoznal na strokovnem srečanju v Moskvi. Ob zadnjih spremembah je prišel v vodilne organe Kazahstana in se skuša preko Akihiro navezati stike z Japonsko. Akihiro meni, da Kazahstan uveljavlja izvirno politiko: ta je bolj podobna tisti, ki jo je uveljavljal pred Jelcinom Gorbačov. Ne zavzemajo se za skok v neznano kapitalistično družbo, ampak intenzivno delujejo v smeri demokratizacije in liberalizacije obstoječe. Poleg tega skušajo povezati med seboj vse muslimanske republike v trgovsko in carinsko unijo, in tako preprečiti pretirane gospodarske pretrese. O vračanju v kapitalizem ne razmišljajo, ker ne vedo, kako naj bi se to izpeljalo, pozorno pa spremljajo modernizacijo in liberalizacijo Kitajske, ki doživlja hiter gospodarski vzpon.

Kolega iz Bilbae je pripomnil, da v takšne zametne revolucije ne verjame. Španija je šla v prenovalo na mehak način, posledica tega pa je, da so se na vseh ravneh ohranile stare elite, ki zavirajo razvoj in korumpirajo družbeno življenje. Pač pa se mu zdi pametno, da ima Kazahstan svojo politiko in skuša oblikovati svojim interesom ustrezen gospodarski skupnost. Prepričan je da vzhodnoevropske države delajo usodno napako s tem, da se kot posameznice drenjajo pred vrati ES. Če bi





PETER OPEKA, SLOVENSKI MISIJONAR NA MADAGASKARJU

# To ni vazaha, to je mompera

Možakar, ki mu je ime Jožef, od včeraj opoldne ni počival. Obriše si znojno čelo in je ponosen na tisoče opek, zloženih na soncu. Trdo je moral delati. Pomaga mu žena, ki prinaša vodo, da tako malo odmoči rdečo zemljo. Sonce gre za takotom.

Okoli hriba je naseljenih okrog 60 družin, ki prav tako kot ta dva delajo opeko za gradnjo svojih hiš. »Še petnajstkrat toliko in bom lahko začel zidati. Končana mora biti pred deževno dobo, pred koncem septembra,« tako razmišlja mož. Besedo hiša izgovarja v upanju na zmago. Za zdaj biva s svojo družino še v leseni kolibici. Kaj pomeni prava hiša, Jožef že dolgo ne ve več, saj je že pred 6 leti ostal brez službe in brez hiše. »Premagala nas je revščina,« priznava njegova žena. (La Vie, septembra 1991).

Zakonca sta iz družine 6000 »rekonvalescentov«, ki se skuša s pomočjo združenja Akamasoa (Dobri prijatelji) dvigniti z družbenega dna – pločnika in smetiše – kjer so še nedavno živel zaradi brezposelnosti, dvomljivih obrti, raznih odvsnosti, boleznih... Združenje je leta 1989 ustanovil Peter Opeka, eden izmed 23 slovenskih misijonarjev na Madagaskarju. 45-letni lazaris deluje med Malgaši že 20. leto: desetletje in več na jugu na Madagaskarju med poljedelskim prebivalstvom Antesaki, od konca osemdesetih let v malgaški prestolnici med najrevnejšimi. Je človek s tremi potnimi listi: argentinskim, slovenskim in vse bolj tistim, ki ga na čelo zavesti in v svoja srca pečatijo Malgaši.

*Kako je v vas privrela na dan želja po misijonirju?*

Ko sem v sebi odkril poklic duhovnika, sem imel pred očmi Jezusovo delo, njegovo prizadevanje za posameznika, tudi najbolj revnega: podoba Jezusa kot preprostega človeka, ki je tako močno, prepričljivo in s srcem govoril drugemu. Želel sem si ga posnemati, in to kljub temu da se je duhovništvo v toliko stoletjih sfunkcioniralo.

*Spridilo?*

Duhovnik je postal duhovni funkcionar. Vsaka institucija človeka obremeni in oddalji od prvotnega ideala. Rekel sem si, da moram ostati zvest temu, kar je izvir te moje avanture. Kristus sam je tako neobremenjen in institucijami, ideologijami... Svoboda duha, ki jo je imel Kristus – to je zame zgled, ki ga moram imeti nenehno pred očmi. Žal smo v se Cerkev tako oddaljili od ideala. Kristusov lik me po 18 letih duhovništva še vedno nenehno spremlja. Za to predstavo sem se oddolžil, ko sem bil star 17 let. Zmeraj sem si želel biti na strani revežev: to je bil moj manifest ob posvetitvi v duhovnika. Želel sem si govoriti v imenu tistih, ki ne morejo govoriti, ki so tako izkoriščani na vseh področjih, da se ne morejo niti izražati, da ne spoznajo niti svoje revščine, da bi bil njihov glasnik pred svetom. Glasnik pravice, ponižanih in razžaljenih, ki so izobčeni iz družbe, ki so drugorazredni, tretjerazredni ljudje. Tako sem se oddolžil, da bom odšel med najbolj uboge med ubogimi. Tedaj sem mislil, da je to Afrika. Kot študent sem ob študiju spoznal, koliko je beli človek storil hudega črnemu človeku. To ve samo Bog, zgodovina ve bolj malo, saj je veliko arhivov uničenih. Koliko milijonov črnecov so belci pobili, ko so jih prevzeli kot sužnje v Severno in Južno Ameriko. In prav zato beli človek Afriki ogromno dolguje. Tega duhovnega dolga ne bo moglo nikdar poplačati. Slovenija, iz katere izhajam, ni bila nikoli kolonizatorska. Argentina, iz katere tudi izhajam, prav tako ne. Toda ker so me na Madagaskarju postavili v družino belih ljudi, na isto stran, kjer so bili prejšnji kolonizatorji, sem bil hoče nočeš del njih.

*Za njih ste bili vsi, kot pravijo Malgaši, »vazaha« – tuji. Kako so potem prav vas ločili od drugih?*

Ko prihajate na Madagaskar, prihajate v premoči – v denarju, znanju, povsod ste v premoči. S tem se seveda lahko zadovoljite: da se klanjajo pred vami, da vas obožujejo, da vas imajo za pol Boga. Misijonar je božji poslanec, od nekdanj so ga imeli za nekaj skrivnostnega. Tega danes ne smemo več podpirati, govoriti moramo resnico in v ospredje postaviti služenje. Vsi smo v službi nekemu in služba po Kristusu – to služenje

Španija se enkrat imela možnost izbire, se ne bi za noben denar več opredelila za ES.

## PERESTROJKA PO JAPONSKO

Naboru Makino, predsednik Mitsubishijevega raziskovalnega inštituta, pravi, da Japonci nimajo perestrojke, kakršne uveljavljajo vzhodnoevropske države. Zanje perestrojke niso globalni politični procesi, ampak »nenehni proces popravkov, ki jih zahtevajo spremembe korporacijskega okolja«. Tovrstne spremembe so tako rekoč nevidne in ne povzročajo nobenih političnih konfliktov. Javnost jih zaznava šele čez daljši čas, kajti številne poslovne spremembe pripeljejo deleže v povsem drugačen položaj.

Najbolj neposredno se kažejo strukturne spremembe v najstarejši tekstilni industriji: ta je leta 1929 ustanovila kar 44 odstotkov narodnega dohodka. Njene kapacitete so bile v tem času takšne, da so proizvedle povprečno 4 oblačila na prebivalca. Danes ustvari japonska tekstilna industrija le še 4,8 odstotka celotnega narodnega dohodka, čeprav proizvaja povprečno 12 oblačil na prebivalca. Seveda je to vsekakor preveč in kaže na prepočasno prestrukturiranje tekstilne industrije na Japonskem. Toda če bi ohranila enak delež v nacionalni ekonomiji, kot ga je imela v začetku industrializacije, bi danes proizvedla 120 oblačil na prebivalca. Skratka, tekstilna industrija se je v vsem tem obdobju povečala le za trikrat, medtem ko se je nacionalna ekonomija v tem času povečala za tridesetkrat.

Prestrukturiranje pa se ne kaže samo na količinskem upadanju ali rasti posameznih industrijskih vej, ampak tudi v nenehnem spremenjanju teh vej. Tekstilna industrija je vse manj podobna masovni konfekcijski industriji. V njeni proizvodnji imajo edlede večje deleže posebni materiali, npr. superfini bombaž, superfina umetna vlakna (manj kot mikron premera). Vse večji je tudi delež modnega know-howa, ki predstavlja nematerialne storitve.

Osnovni problem nenehnega prestrukturiranja pa ni v sprotnem uvajanju sprememb, ampak v tem, da se od časa do časa celotno japonsko gospodarstvo znajde pred povsem novimi razvojnimi ovirami. Sorazmerno preprosto je bilo po drugi svetovni vojni vzpostaviti interni trg, se pravi razviti ustrezno proizvodnjo in ustrezno kupno moč prebivalstva.

Visoka stopnja zaposlenosti, majhne razlike v plačah in poceni, toda nekalitni izdelki so izpolnili vse potrebne pogoje za razvoj takšnega notranjega trga.

Povsem novi problemi so nastali potem, ko se je Japonska pojavila kot eno od najbolj prodornih izvoznih gospodarstev. Treba se je bilo izogniti carinskim barijeram in vse večjim konfliktom z drugimi razvitimi državami. Te probleme je Japonska reševala tako, da je iskala niše za plasno svojega blaga; skušala je zmanjšati agresivno ekspanzijo z mednarodno delitvijo dela in z večjim izvozom kapitala. Z graditvijo podjetij v drugih državah je premagala tudi vse večje carinske ovire.

Danes je japonsko gospodarstvo pred novim problemom: pred nenehnim naraščanjem vrednosti jena, ki je po eni strani posledica velikih izvoznih presežkov, po drugi strani pa pomeni vse večjo oviro za nadaljnji izvoz in vse večjo spodbudo za večji uvoz.

Nenehna rast vrednosti jena je do neznosnosti podražila delo, energijo in zemljišča. Zemlja na Japonskem je tako draga, da bi lahko za eno tretjino kapitala, ki bi bil potreben za to, da bi kupili vsa japonska zemljo, kupili celotno ozemlje ZDA, pa čeprav imajo ZDA 28-krat večjo površino kot Japonska. Podobno velja za ceno delovne sile: japonski delavci je najbolje plačati delavce na svetu: če ima angleški delavec 8-krat večjo povprečno plačo kot delavec na Tajskem, so plače ameriškega delavca 17-krat višje, japonskega delavca pa kar 20-krat višje.

Energija je postala v zadnjem desetletju tako draga, da so nekatere industrijske veje tako rekoč čez noč odmrle (aluminijarska) čeprav so bile še pred nedavnim vodilne v japonski ekonomiji.

Nekatere velike korporacije so v teh razmerah reagirale celo preveč panično. Usmerile so se v tako imenovano diversifikacijo, kar pomeni, da so začele opravljati povsem nove storitve. Tako je na primer Nippon Still začel uvajati katalogno prodajo, čeprav na tem področju ni imel nobenih izkušenj. Velike izgube so ga prisilile, da je dejavnost kmalu opustil.

Rešitev je seveda v tehničnih, poslovnih, organizacijskih in drugih inovacijah na področju, na katerem so korporacije delale doslej. In te inovacije se kažejo zdaj v vseh fazah poslovnega ciklusa. Najbolj hitro se zdaj raz-

– je središče našega življenja, vere, ker vera se mora izražati v dejanjih. Nasprotno je naša vera prazna, same prazne besede. Pogledite, tudi teologi so lahko ateisti, pa čeprav lahko še tako lepo govorijo o Bogu. To je sofizem.

Nekdo lahko zatrjuje: »Jaz sem Malgaš, bom z njimi jedel, bom z njimi pil.« pa mu bodo rekli: »Pa kaj se ta izdaja za Malgaša, če to ni.« Sami morate presoditi, kaj jim pomeni vaša bližina, kako si je želijo. Ne pa, kako si jo v zamišljate. Če bom jaz trdil, da sem Malgaš, pa oni temu ne bodo pritrdili, potem to ne pomeni prav nič. Tako je nekdo nekoč zažgal svoj potni list in izjavil: »Nisem več državljani svoje države, v vaši navzočnosti ga zažgem, pa boste videli, da sem zdaj vaš.« Pa so le odvrnili: »Če človek tako dela že s svojimi državljani, kaj bo potem šele z našim?« – Kar je mojega, bo ostalo v meni zame vedno nekaj dobrega in pomembnega. To, kar sem prejel v svoji civilizaciji, mi je tudi omogočilo, da sem prišel v stik z drugo civilizacijo. Kako me bo sprejela, je odvisno od časa in moje pronicljivosti.

Spomnjam se, kako sem sam začel rušiti pregrade med nami. Začel sem igrati nogomet z otroki. In njihov sklep je bil: »Ta človek ima rad naše otroke.« Opazili so me tudi starejši mladinci in ugotovili, da sem dober nogometaš. In povabili so me v svoje moštvo. Tam sem bil edini belec med samimi črnici. Toda med seboj smo bili enakopravni! Jaz sem bil celo na slabšem, ker sem se podil za žogo v podnetju, ki ni bilo moje domače. In videli so belca, kako se z njimi poti in teče v njihovi vročini – po dve uri skupaj. Ko smo zadel gol, smo se od veselja objeli: bel s črnimi – to so oni doživljali prvič.

Šport mi je vedno pomagal v življenju. Šport pomaga vsakemu. Škoda, da se duhovniki in redovnice tako malo ukvarjajo z njim. Včasih so mislili, da maliči telo. Toda, nasprotno, šport je pomemben tudi za duhovno ravnanje. Marsikdo pa misli, da sta koristna samo klečanje in molitve. Nogomet sem igral na Madagaskarju tudi še kot duhovnik. Po maši me je čakal taksi in me odpeljal na igrišče: iz talarja v kratke hlače! Zakaj pa ne? V tem ni prav nič slabega. Zato me niso nikoli nič manj spoštovali kot duhovnika.

Spomnjam se tudi, kako smo se lotili riževih polj, ki jih ni nihče obdeloval. Dobra so obdelovali bogati. V njih sega voda do kolen, mi pa smo se pogrezali v blago do pazduh. Tri leta sem se pogrezal vanje s še drugimi slovenskimi misijonarji. Malgaši sprva niso mogli verjeti, da rijemo tako globoko le zaradi riža. Mislili so, da iščemo zlato. Po tem delu sem bolehal še 6 let, ker moje telo ni bilo navajeno bacilov v blatu. A mi zato ni bilo žal. Ko so Malgaši videli, da smo žrtvovali zanje nekaj svojega življenja, so nas začeli sprejemati.

*Bistvo misijonskega poslanstva je evangelizacija, njene temeljne vzporedne dejavnosti so zdravstvo, šolstvo oziroma vzgoja. Toda ali ni »misijonska sociala« le sredstvo za pridobivanje novih vernikov?*

Brez dvoma, da je bil nekdanji pravi smisel misijona ustanavljanje institucionalne Cerkve. To je bila Cerkev brez srca in usmiljenja. Ker misijonarji niso težili k drugačnosti, ki so jim jo domačini ponujali. To pa ni misijonsko delo. Statistike seveda rahlo govorijo drugače: »Misijonska dežela se razvija, ker je toliko krščenih...«

Pravi misijonar prinaša neko odrešenje, ki sloni na ljubezni in spoštovanju. Če naše oznanjevanje ni samo po sebi tako močno, da vzbuja v ljudeh zaupanje, zanimanje, potem ni prav, kar živimo. V našem oznanilu se dogaja nekaj izrednega. Ali bomo znali to posredovati, dokazati, živeti, to je vprašanje, vedno aktualen izživ.

Ko smo ustanovili združenje za najbolj revne v Antananarivu, nismo gledali na svetovni

nazor teh ljudi. Tam je bil človek, ki je trpel. Z njim smo začeli vzpostavljati nov odnos – odnos odrešenja, ki se začelna na človeški ravni. Zakaj smo jim hoteli pomagati? Ker je nedopustljivo, da v glavnem mestu na tisoče mladih družin živi tako nečloveško. K njim sem pristopil kot človek. Saj se nisem predstavljal kot duhovnik! K njim tudi nisem pristopal zaradi dolžnosti, ampak predvsem zaradi humanosti. K temu pa me je gnala duhovnost, v katero verjamem in iz katere živim: to je tisti Kristus, ki je služil najbolj revnim ljudem. Sama vera me nagovarja: Ti moraš deliti. Kako je drugo vprašanje. Toda vera, ki ji pripadam, mora v meni zbuditi to dejanje.

Med milijonskim prebivalstvom glavnega mesta Antananarivu živi kar 250.000 ljudi v kritičnih življenjskih razmerah, več sto otrok od 6 do 15 leta na ulici. Najbolj revno skupino sestavljajo tisti, ki živijo na mestnem odlagališču smeti. Okoli 350 družin živi le od tistega, kar najdejo otroci, ko prekopavajo smetišče. V vsaki družini umre kar pet otrok zaradi okužbe. »Dobri prijatelji! najprej družine sprejmite, opremo z najnujnejšo družinsko opremo od žlice do žimnice – ter jih nastanijo v posebnih naseljih z zdravstvenimi domovi in šolami. Otroke šolajo, nekatere odrasle tudi poklicno izobražujejo, da se lahko samostojno preživijo, npr. z delom v kamnolomni, gozdu, kovinarskih in mizarskih delavnicah, šivalnicah ipd., hkrati pa jih tudi moralno in poklicno vzgajajo. Za zdravstveno pomoč skrbijo bolničarji iz organizacije Zdravništvu. Popredno rešujejo iz podhranjenosti okrog 30 otrok.

Akamasoa trenutno skrbi za 430 družin v sprejemnem centru, štirih vaseh v mestnem okrožju, dveh na podeželju. Vasi upravljajo družine same, natančneje, vaški odbori, ki določajo pravila skupnosti, »dina«. Samo lani je združenje sprejelo 207 novih družin. Na tisoče pa jih na sprejem še čaka.

Misijonar Peter Opeka pomaga graditi vaško šolo



Misijonar Peter Opeka pomaga graditi vaško šolo

vija poslovna strategija, ki se ukvarja z globalno porazdelitvijo virov. Iščejo se najboljše rešitve za porazdelitev kapitala, znanja, proizvodnje itd. Vse bolj pogosto se izdelava sestavnih delov prepušča deželam, ki imajo ceno delovno silo, medtem ko se montaža delov v končni proizvod opravi tam, kjer se pričakuje najmočnejša koncentracija kupcev proizvoda ali storitve; ta je lahko v isti ali pa v drugi deželi.

Automobilski industrija je že prišla tako daleč, da ima kar 300 od 500 podjetij, ki izdelujejo zanj sestavne dele v prekomorskih deželah. Kakšna bo porazdelitev razvojnih delov in kapitala, za zdaj še ni povsem jasno. Jasno je edino to, da bodo vodstva korporacij ostala na Japonskem, ker je to za koordinacijo političnih, poslovnih, strokovnih in drugih problemov najboljše rešitev.

Globalna strategija porazdelitve posameznih virov korporacij zahteva tudi prehod od centralizirane piramidalne organizacije proizvodnje in poslovanja k decentralizirani, mrežni organizaciji, ki namesto striktnih hierarhičnih odnosov uvaja pogodbeno partnerske odnose tudi med enote znotraj korporacije.

Velika geografska razpršenost in velika stopnja poslovne decentralizacije zahtevata od lokalnih proizvajalcev tudi bolj neposredne stiki s kupci. Zaradi tega se opuša poslovanje z velikimi trgovskimi posredniki in uvaja lastna prodajna mreža, ne zaradi tega, ker bi bila cenejša, ampak zaradi tega, ker omogoča intenzivnejše povratne informacije in s tem hitreje prilagajanje posameznih podjetij potrebam kupcev.

## PREVLADA ENAKOSTI IN SODELOVANJA

Številni novopečeni politiki v vzhodnoevropskih deželah menijo, da sta bila prevlada enakosti in poudarek na sodelovanju poglavitni oviri gospodarske rasti in socialnega razvoja. Namesto tega dveh naj bi v postocialističnih državah uveljavljali predvsem socialno razlikovanje in medsebojno tekmovalnost.

Če s tega vidika ocenjujemo razvoj Japonske po drugi svetovni vojni, pridemo pravzaprav do nasprotnega sklepa, kajti Japonska je med vsemi industrijsko razvitimi deželami najbolj egalitarna in izrazito na sodelovanje zasnovana družba. Japonska je imela med vsemi

nje. Pri tem ne gre za ponižanje. Na Madagaskarju vsi sprejemamo. Eden od drugega.

Naše skupnosti v Antananarivu so edini kraj, kamor se lahko družina v najhujši revščini zateče. Kjer jo spoštljivo sprejemamo in ji ponudimo skromno pomoč. Naj budim samo dneve pred svojim odhodom! Spominjam se matere z 10 otroki, ki ji je mož umrl pred dvema mesecema, pa jo je revščina že poglajala na cesto. Dali smo ji hišico, otroke poslali v šolo, njo pa vključili v šivalnico. Za njo se pojavi druga mati s 6 otroki, ki jo je mož zapustil. Ko bi vedeli, kako lepe otroke ima! Tudi njo smo sprejeli. Popoldne še eno družino: zakonca s petimi otroki. Zgodba je ponavadi taka: mož ostane brez dela, ne more več plačevati stanovanja, zato družini zaplenijo vse imetje. Ali pa poseže vmes bolezni. Sreča sem moža, ki je vse svoje imetje prodal za hčerkino in materino zdravje. Njuno okrevanje je družino poglajalo na cesto, dokler je nismo sprejeli mi. Na mesec sprejemo najmanj od 20 do 25 družin.

*Neki afriški misijonar je ob neki priložnosti dejal: »Kaj jim bom pridlag – lačnim, strganim in brez strehe nad glavo?«*

O Bogu je treba nenehno govoriti, sami ne veste, kdaj bodo oni te besede zares dojeli, si jih vtisnili v srce. V življenju se vse prepleta. Vi sami ne veste, kdaj beseda obrodí sad. Zato jaz ne morem reči, da ne bom govoril o Bogu. Vprašanje je le, kako.

Ko sem bil nekoga dne s smetiščarji domojenjen za delo, sem jim rekel: »Denarja vam ne morem dati, lahko pa vam dam orodje, da bomo skupaj delali. Počistili bomo kraj, kjer bomo postavili šolo za otroke.« Ko jih ob dogovorjenem času za delo spet obiščem, jih najdem v molitvi. Med njimi redovnica, ki z njimi molijo. Po molitvi še vedno vsi čepijo tam, nekaj sto ljudi, nato vsak od njih prejme kos kruha in banano. Zelo sem se razveselil: »Veste kaj, te molitve Bog noče! Če bi Bog imel nogo, bi vas zdajle tako brcnil, da bi si zapomnili! Delajte raj, kajti le z delom si boste ustvarili boljše razmere. Zdaj ste molili

le zato, da bi dobili tisti kos kruha in banano. Z delom pa bi si sami lahko zaslužili še več hrane in drugih dobrin.« Sestro sem odslavlil, naj med tednom ne prihaja več, naj z njimi molijo ob nedeljah. Kasneje so sami domleli, da sem imel prav.

Ko pride misijonar v neko deželo, je njegovo geslo: Naj se jaz manjšam in naj se eno več. Ali veste, kako težko je to živeti! Potem ko so domačini že prevzeli glavna mesta v Cerki, bi jim morali prepustiti, da sami svobodno odločajo o izvajanju evangelija. O tem govori inkulturacija. To pa Vatikanu ni vedno po godu. Toda enakost Cerkev le siromaši. Kako torej živeti drugačnost, ne da bi ta afriške posebnosti ogrožala ali pomenila izničenje vrednot, dela, ki je bilo pred krščanstvom. Prav to je naloga domače Cerkve, ki dobiva novo obličje. Iskati moramo nove, sodobne načine, kako približati Boga današnjemu človeku. V misijonski Cerki bo še veliko sprememb, ne glede na to, da si nekateri tega ne želijo. Tudi tisti, ki so za spremembo, niso proti Cerki. Toda to ljubezen je treba potrjevati z dejanji, ne le z besedami.

*Niste le duhovni vodja, organizator, tudi zidar ste.*

Ko sem bil star osem let, sem med počitnicami pomagal očetu, ki je bil zidar. Ko sem bil star 13 let, sem znal zidati. Na Madagaskarju sem 22-leten že zgradil enonadstropno hišo.

Problem kulture bivanja me od nekdanj vzemirja. Samota 20. stoletja je, da toliko ljudi živi kar na cesti. Ali pa v hišici, veliki tri krat tri metre, kjer živi 10 in več ljudi. Nobenega intimnega življenja nimajo, če tega ni, so oropani za polovico človečnosti. Ni postelje, ni mize, stolov – ničesar! Strela zamaka, ni ne vode ne elektrike. Danes bi moral imeti vsak človek prebivališče, za katero bi lahko brez srca rekel: To je moj dom.

Ko sem začel delati z reveži, mi je znanje zidarstva, ki sem se ga nehoti priučil, zelo prav prišlo. Neki francoski novinar je zapisal, da smo v glavnem mestu največje gradbeniško

podjetje. Lani smo zgradili 174 hišic. Skušamo dajati zgled, da je mogoče z majhnimi sredstvi že zgraditi skromna, a primerna stanovanja. In ko si hočejo sami prebivalci zgraditi še boljše prebivališče, potem vem, da so na pravi poti – postajajo ustvarjalni.

Človekoljubne organizacije bi morale nameniti več pozornosti vprašanju stanovanj. Npr. koliko denarja so dale evropske države oblastem, ne pa ljudem, ki so pomoči v resnici potrebni. Nedavno je prišel k meni službenec Mednarodne banke in mi izročil denar. Bil sem začuden, pa mi je odgovoril: »Spoznali smo, da država denarja ne zapravi za revne. Zato bomo pomagali kar vam neposredno.« 25 let so potrebovali, da so prišli do tega spoznanja. »Opeko za Petra Opeko.« se je v šali domislil nekdo. Včasih imam občutek, da uradniki uglednih mednarodnih organizacij revščine od blizu sploh ne poznajo. Zanje so le številke na papirju sredi njihovega udobnega sveta.

*Toda tudi reveži, s katerimi skupaj delate, so vse prej kot neboljše ovčice. Dedščina njihove revščine so prostitucija, nasilje, zavisnost – od drog do alkohola.*

Skrayne revščine pri nas ne boste več videli. Če ne veste, kako so ti ljudje živeli prej in kako zdaj, je vse njihovo prizadevanje razvednoteno. Kot mi je nekdo odvrnil novinar, ko sem ga na njegovo željo odpeljal v eno od naših naselij: »Zlagali ste me. Tukaj ni nobenega smetiščarja.« Zahvalil sem se mu za kompliment. Ne moremo izvažati veliko stvari, lahko pa bi izvažali pogum – izvažali v tem smislu, da je naša izkušnja možna tudi drugod.

Tem ljudem je treba zaupati, kljub temu da so nas nekateri že ničkolikokrat ogoljufali. Koliko ljudi se ne more spreobrniti in še naprej laže, krađe, goljufa, se pretepa! Kako takemu človeku po vsem tem odpustiti?! Pa mu odpustite enkrat, pa drugič, tretjič... Včasih je treba do skrajnih meš. Nekoga, ki smo ga pripeljali s ceste, nečemo spet postaviti nazaj. Če se nekdo na enem mestu ne popravi, ga premostimo v drugo naselje, pa v tretje... Upanje, da se bo spremenil, ostaja. To nam daje vera.

Spominjam se, da smo nekega dne sprejeli medse tudi nekoga kriminalca z družino. Kot karateist je sodeloval pri pretepu, v katerem je bilo ubitih približno 80 nasprotnikov. Po mesecu bivanja v našem naselju se je odbor oddolžil, da bo družino sprejel. Zgradil je pekarno. Po mesecu dni pa je začel spet popivati, postajati nasilen, dokler ni nekoga skoraj zažgal v pekarni. Odbor je takoj sklical sestanek in zahteval, da mora oditi. Nobeno molovalenje ni več pomagalo – njegovo niti moje. Ves skesan je sedel na pragu svoje hišice in tarnal. Bili smo njegova zadnja možnost, zadnja opornica, ob pomoči katere bi se lahko popravil. Zasmilil se mi je, zato sem mu uredil premostitev v drugo naselje. To pa je bilo v glavnem mestu, od koder je bil zaradi kaznivih dejanj za 6 let izgnan. Po nekaj mesecih ga je odkril neki bivši oficir in mu zagrozil, naj se takoj pobrae proč. Ko sem naslednjič spet obiskal naselje, me je poklical k sebi: »Odiš moram od tod. Resnično, kar ste vi storili zame, ni storil še nihče doslej. In da bi zaradi moje krivde požgali vas in pobili vse ljudi – tega ne bi mogel dopustiti. Daj mi svoj blagoslov...« Dali smo mu obleko, denar in ga peljali 100 kilometrov daleč od vasi. Podobne primere doživljam dan za dnem.

*Ali kdaj ukrepate tudi čisto po človeško in tisti hip pozabite na potrpljenje?*

Mož je z lopato udaril svojo ženo po glavi. Takrat sem se tudi sam odzval z nasiljem. Dvema krepkima moškima sem naročil, da sta ga pripeljala k meni. Prijel sem ga in dvignil od tal, ga položil na tla in ga nekajkrat udaril z odprto dlanko. Več je bilo vpitja, groze kot pa bolečine. Toda v navzočnosti nekaj 100 ljudi sem dobro vedel, kaj delam. Kasneje so mi sodelavci pripovedovali, da so pri ljudeh opazili zadovoljstvo s takšnim ukrepom. Toda sam sem prepričan, da nasilje ne spremeni človeka. Njega izjemoma je.

Ljudje vse svoje nezadovoljstvo nad revščino stresajo v obliki nasilja nad svojimi najbližjimi. Nekdo je 12-letni otrok hotel ubiti svojo mamo. Zakleniti sem ga moral v stranišče, najprej sem mu pripeljal zaščitno, dve, potem pa sem se z njim v stranišču pogovarjal ure in ure, da je prišel k sebi. Tudi to je naš vsakdanjik.

*Kaj pa strokovno znanje? Ustanavljali ste vendar cela naselja!*

Najboljša šola, najboljša univerza je življenje samo. Ne podcenjujemo napredka znanosti, toda znanost je vedno za časom. Jutri pa se morate znajti sami. Če bi bila znanost v resnici tako učinkovita, bi lahko reševala vedno nove probleme. K nam so prišli socialni delavci po štirih, petih letih študija na univerzi, pa niso znali delati z ljudmi. Ko so prišli v stik z ljudmi, ki so bili kost in koža, so bili izgubljeni. Študij ni absolutni pogoj za delo med reveži. Nekateri zahodnjaki mislijo, da so v primerjavi s črni polni vrli. Da bodo npr. v misijonih le dajali, domačini pa od njih le sprejemali. Pa domaćinovi še v njihovem jeziku ne znajo pozdraviti. Vedno dajajo le jezi prav. Se pravi: drugi so nedostopni, neolika, vase zaprti. Ukalupljene vizije se ponavadi končajo z razočaranjem. V resnici so potem takšni ljudje na misijonu bolj v breme kot v pomoč. Kako pomagati, če v sebi ne premoreš veselja! Bogastvo služenja mora imeti misijonar, prostovoljec že doma. Če ne zbija zaradi tega zanimanja tam, od koder prihaja, da tudi tam ne bo, kamor odhaja. Za nekatere je misijon le beg. Toda odločila je odprtost človeka. Če ni nekdo odprt do nekoga, ki mu je enak v jeziku, navadah, mišljenju, kako bo do tistih, ki so povsem različni od njega. Samozadostnost grozi vsem. Ko prenehamo z dobroto in odprtostjo, zaidemo naj si bo v razisem ali individualizem, ko nam ni mar za nikogar. Tisti, ki ne vidi reveža poleg sebe, ga tudi tam ne bo. Vse to je povezano. Treba je začeti doma, pri sebi. To je temelj. Začetek. Toda svet Afrike ne sme pozabiti. Vsak človek je potreben pomoči. Samo kako to pomoč razdeliti? Če ta pomoč dela ljudi še bolj odvisne od donatorjev, potem to ni pomoč. Če pa se z njo gradijo nove infrastrukture, če se zaostala družba postavlja na lastne noge, potem je pomoč dobrodošla in koristna.

*Kako vam pravijo Malgaši danes?*

Nedavno sem bil v nekem mestu, kjer me ne poznajo. Za seboj sem šliš klicati otroke: »Poglejte, vazaha!« Drugi pa me ni odvrnil: »To ni, vazaha, to je mompera.« Tako me kličejo najrevnejši: Moj oče.

**Marijana Lavrič**

**Veliko Rus**

Nadaljevanje prihodnjic



## NEMCI IN STRAH PRED TUJCI

Sajaste  
evropske  
sanje

Nemoč, obup, jeza, odpor, upor. Približno tako se stopnjuje ogorčenje, kadar ti največkrat pijani najstniki sredi noči zažgejo vse, za kar si delal zadnjih deset, dvajset ali celo trideset let (četudi v tuji državi), in imaš pravzaprav srečo, če jo odneseš zgolj z osmojeno kožo. Tudi zato se je po omenjeni lestvici, ki jo je na oni drugi strani spremljala stopnjevanje desničarskega nasilja od Rostocka preko Mölna do Solingena, ta teden v Nemčiji ozračje nevarno nalektrilo.

Po brutalnem požigu v Solingenu se je namreč prvič zgodilo, da so tuji udarili nazaj. Ker niso več hoteli biti le nemočni in nezaščitene žrtve nasilja desničarskih skrajnežev ali pa zgolj mladoletniškega nasilja »kar tako«. Veliko je namreč namigov, da so nekateri požigi in napadi na tuje (samo v Severnem Porenju-Vestfaliji pa jih je bilo ta teden sedemdeset, med njimi deset novih požigov) marsikdaj zgolj svojevrsna oblika upora proti svetu odraslih. Del mlade generacije, ki je povsem zavozil, se namreč pogosto tako kot šestnajstletni za požig v Solingenu osumljeni Christian, namesto na nogometnih stadionih po nekaj pločevin-kah piva pač razvija del »vsega krivimi tuji«. Marsikdaj celo zgolj zato, ker je to v določnem sloju mlade populacije »in« ali »cool« ali ker mladi divjaki, ki jih je družba pogosto morala vzgajati v pobojskevalnih domovih, mislijo, da vedo, kaj je nazičem, če si na podlahtnico vtetovirajo ključasti križ, nato pa v parku ob kupu praznih pločevin piva prepevajo svoje skinheadovske zmazke o tem, da bi bilo treba pobiti vse Turke in posiliti vse Turkije. Tudi zaradi takega nasilja, ki mu nemške oblasti očitno niso kos, so mladi radikalni Turki minul teden svojim nemškimi vrstnikom prvič vrhili z enakimi grožnjami in z njihovim orožjem – s palicami za baseball, noži, prepi in celo prvimi požigi.

Es reicht! Zdaj je pa dovolj, je v nemščini čez celo prvo stran tako po požigu v Solingenu zapisal turški dnevnik, ki izhaja v Nemčiji. Kljub uradnim pozivom Bonna in Ankare, naj nihče na nasilje ne odgovarja z nasiljem. A je bilo vse zaman. Zdj boste morali braniti Nemce, je bila za minul teden tipična izjava nekega mladega radikalnega Turka, ki jo je med eno izmed demonstracij zabrusil v brk policistu. Potem pa se je pravzaprav šele začelo. Požar za požarom, demonstracije proti nasilju, ki so se praviloma sprevečale v obračune levičarskih Kurdov, ki so se (skupaj!) z mladimi desničarskimi turškimi nacionalisti spravili nad obritoglavce, v vse te obračune pa so se spretno vmešavale skupine tako imenovanih nemških avtonomnih. Ti so namreč po možnosti vedno tam, kjer se mečejo kamenje ali steklenice, pa naj so tarče policisti, politiki ali izločbe. Škodo že merijo v milijonih mark. Še večja bo tista, na katero zaradi upadanja izvoza in tujih izjav v »do tujecev sovražno Nemčijo« znova opozarjajo ekonomisti. Toda največja bo moralna škoda. Kajti po Solingenu je v Nemčiji v marsičem že pogorela tudi ideja o sredi združujoče se Evrope razvijajoči se multikulturni Nemčiji, v kateri bo prostemu pretoku kapitala, blaga in storitev sledil tudi prost pretok ljudi.

Pravzaprav bi moral biti vrstni red teh »prostit pretokov« obraten. Le kako da po prvem januarju 1993, ko je dvajsetletica odprla meje za vse, le za ljudi še ne, to doslej ni padlo v glavo še nobenemu evropskemu demokratu ali človekoljubu? Toda saj ta vprašanje vsaj v Nemčiji zdaj nekaj časa ne bo aktualno. Po Mölmskem požigu pred približno pol leta, ko so milijoni Nemcev dosegli skorajda nemogoče, saj so s svetlobnimi verigami svet in sebe prepirali, da v novi Nemčiji ni prostora za sovraštvo do tujecev, se je namreč Nemcem svet še enkrat postavil na glavo. Najslabše pa je to, da po Solingenu skoraj nihče več ne verjame, da bi bilo s kakršnimi koli svetlobnimi verigami še mogoče bistveno popraviti razmere. To je preveč spominjajo na rasne nemire v kakšnem Los Angelesu ali Chicagu.

Se torej niti Nemci, ki so tako drago plačali svojo nacistično preteklost, niso prav nič naučili iz zgodovine, ali pa je res, da se skozi vso zgodovino gospodarske težave vedno in tudi v najbolj razvitih državah kažejo na enak način kot v vseh večnacionalnih skupnostih – s tako ali drugače dvignjenimi prsti ali pestmi, praviloma vedno uperjenimi proti vsega krivim tujem. Turki v Nemčiji pravijo, da je res tako. Celot tisti, ki se kot profesor Faruk Sen, ki vodi Center za turške študije na univerzi v Essnu, profesionalno ukvarja z mednacionalnimi problemi, so prepričani, da je sovraštvo do tujecev v Nemčiji mogoče enačiti s sovraštvom do Turkov. Ti so namreč čez noč postali neke vrste nemški »bosanci« (v slovenskem in zaničljivem pomenu besede, seveda). Vedno so pri roki in perfektno so drugačni, kot je Faruk Sen dejal za Der Spiegel. So namreč drugačne kulture in drugačne vere, povzru pa še na prvi pogled drugačne polti in črni las. In kar je najpomembnejše, celo v tridesetih letih se jim ni uspelo (niso smeli, mogli, hoteli?) integrirati v nemško družbo. Ker jih je 1,8 milijona, so med drugimi veliko bolj razpršenimi tuji najbolj na očeh, saj jih je mogoče najti povsod. Turška mladina, ki je pogosto rojena v Nemčiji, je mladim Nemcem večkrat celo neposreden tekmeč v šolskih klopih, v bitki za delovna mesta, za stanovanja, zato ni čudno, da marsikateri skinhead meni, da so med vsemi tuji prav Turki (ob azilantih) »svojažnik številka ena«. Pa čeprav gospodarske statistike kažejo, da si Nemčije po tridesetih letih, odkar je vabila tujo delovno silo in si nakopala sedanje težave, brez Turkov ni več mogoče zamisliti.

Turki so namreč v minulih treh desetletjih enostavno postali del gospodarskega življenja države. To jih je vsrkalo brez nacionalnih predsodkov in danes, pa naj je to komu všeč ali ne, predstavljajo kupno moč, ki je letno vredna petdeset milijard mark. Če so bili v šestdesetih in sedemdesetih letih še homogena skupina revnih, so danes pomembna množica davkoplačevalcev, celo delodajalcev. Turki v Nemčiji namreč nimajo le svojih vrtec, mošej, časopisov, televizijskega programa, majhnih trgovin in popravilnic ali zaniknih bistrojev s turškimi »specialitetami«, ki jih je mogoče videti na vsakem koraku. Tako imenovani kebab-kapitalisti, kot jim pravi Zeit Magazin, imajo namreč tudi svojo verigo samopostrežnih trgovin, vodijo več kot 35 tisoč podjetij, med katerimi so tudi nekatera precej velika, zaposlujejo približno 125 tisoč delavcev, med njimi tudi Nemce, navsezadnje pa imajo tudi turške banke in so glede na svoj položaj v državi spretni varčevalci. Bodisi tistih prihrankov, ki jih pošiljajo v svojo domovino, ali pa onih, ki jih vlagajo v nakupe nepremičnin, stanovanj ali hiš v Nemčiji. Po nekaterih podatkih je več kot 40 tisoč Turkov v Nemčiji že kupilo svoja stanovanja ali hiše.

Toda Turki se v Nemčiji v minulih tridesetih letih (skoraj sedemdeset odstotkov jih tu živi že več kot deset let) seveda niso nalezli le nemških lastnosti, zaradi katerih se spremenijo v Nemce, kadar so v svoji prvi domovini Turčiji, hkrati pa so še vedno Turki, kadar so v svoji drugi domovini Nemčiji. V tej nevhvalni vlogi razseljenih oseb, ki so jo mnogi doleti pravzaprav šele zdaj, ko so jih obritoglavci začeli preganjati in jim požigali prebivališča, so se navzeli tudi drugih manir svojega nesimiliranega statusa. Tako imajo med drugim tudi svoje ekstremiste, svoje desne in leve skrajneže, militantne skupine, islamske fundamentaliste in tudi celo vrsto čisto običajnih marginalcev, ki jih vedno uspešno proizvajajo življenje v takih ali drugačnih getih. Ne samo v tistih pravih, čeprav je tudi takih v Nemčiji nekaj, ampak predvsem v onih miselnih. Kajti Turki in Nemci so si tudi po tridesetih letih še vedno tako tuji, kot si bili. Tudi v Nemčiji se namreč demokratija, svoboda, odprtost, rasna in nacionalna enakost in vse tisto, kar naj bi bilo značilno za sodobne, razvite in odprte demokracije, tako kot je to žal še vedno v večini človeških glav tega sveta, konča pri tako značilnem stavku zakrbljenega očeta, čes, draga hči, poroči se s komerkoli hočeš, četudi je dolga lasec ali obritoglavce, samo da ne bo črnc, musliman, Kitajec...

Pri tem dejstvu, ki mu je treba dodati le še ščepec tistega neonacizma, ki nikoli ni povsem izginil pri čisto vseh Nemcih, potem pa vse skupaj postaviti na nov osemdeset milijonski krožnik, na katerem se mešata dekadentnost Zahoda in ideološka zmeda Vzhoda, ter vse garnirati s pogosto povsem izgubljenimi iluzijami mlade generacije, pa »mešanica« starega in novega postane nebrebljiva. Nekaterim se celo zdi, kot da bi se recepti iz »oseminštedesetih let obri bili na glavo in da danes sinovi nekdanjih bojnikov proti takim ali drugačnim miselnim monopolom svoje nadzdravljene procesi navdušene očete z nasiljem opozarjajo, da bodo nekateri monopoli vseeno morali ostati, pa naj so še tako črni. Nemci namreč šele danes, ko se sprašujejo, odkod pri delu mlade generacije tako katastrofalno pomanjkanje temeljnih vrednot civilizacije, da so posamezniki sposobni celo za hrbitnih požigov in umorov iz tako medlih vzrokov, kot je imaginarno sovraštvo do tujecev, previdno ugotavljajo, da je vse skupaj pravzaprav v marsičem tudi posledica sodobnega življenja, v katerem ljudje živijo drug mimo drugega. To velja še zlasti za odnos do tujecev in za tisti prikriti šovinizem, ki se na primer kaže v stavku, saj za Turka si pa to kar dobro naredil. Tako je celo v tistih višjih slojih družbe, kjer še danes nikomur ne pride na misel, da bi na primer stanoval tam, kjer stanujejo Turki. Bolj ko se spuščamo po socialni lestvici, bolj brutalno se kažejo ti odnosi in navsezadnje pri takih povsem nesocializiranih posameznikih, kakršni se na primer šestnajstletni Christian, domnevni požigalec iz Solingena, privedejo do tega, da se fant, ki ga v življenju ni navduševalo nič drugega kot Schalke 04 in popivanje s kameradi, preprosto ni vozil v mestnih avtobusih, ker je v njih »smrdelo po azilantih«.

To pa je že tista faza sovraštva do tujecev, ki ta trenutek v Nemčiji zbujajo največ skrbi. Ne toliko zaradi razširjenosti kot zaradi zakoreninjenosti, saj prve preiskave dajejo slutiti, da v napadih na tuje ne gre v prvi vrsti za organizirano in iz enega centra vodeno nasilje desničarskih skrajnežev, ki bi imelo dosledno neonacistično ozadje v političnem pomenu te besede, ampak marsikdaj bolj za nasilne izpade v svojo »pravico« prepričanih razpršenih skupin agresivnih in alieniranih posameznikov, ki jih desni ekstremizem seveda le s pridom izkorišča. Boj proti takemu stihiskemu, pa vendar kot v znamenje solidarnosti med podobno miselnimi skupinami mladih nasilnežev časovno očitno usklajenemu nasilju, pa bo seveda trd oreh za pravno državo in njen represivni aparat, saj storilec ni mogoče hitro izolirati, tujecev pa ne učinkovito zaščititi. Ne s policijo, ki ne more stati pred vsakim stanovanjem, v katerem živijo tuji, ne z dvojnimi državljanstvom, ki se v političnih razpravah že pojavlja kot ena izmed možnih hitrih političnih rešitev, s katerimi naj bi tujem dala enakopravnejši status in jih vsaj navidezno bolj integrirali. Vsako noč namreč lahko zagori kjerkoli in vsakemu izmed šest in pol milijona tujecev se lahko zgodi, da se bo kakšnemu opitemu obritoglavcu zazdel prevelik smrdur in bi mu zatorec kazalo malce podkuriti.

Boj proti nasilju nad tuji se bo torej moral začeti v vrstih, pravijo nekateri, če bo seveda tiste mlade nasilneže, med katerimi jih je kar 70 odstotkov mlajših od 21 let, ob tem mogoče prepričati, da njihova mladost ni tako črna zaradi tujecev, da pa lahko zaradi njihovih črnih pogledov na tujece postane resnično črna za vse. Je mar v tem skrit tudi odgovor na vprašanje, zakaj je celo v najbolj razvitem delu Evrope svoboden pretok kapitala, blaga in storitev že mogoče, svoboden pretok ljudi pa še ne? Ali bo torej tudi razvita Evropa morala začeti v vrstih in z malo šolo sožitja med tuji, če bo seveda hotela dojeti novim gospodarskim razmeram ustrezen in nujen humanizem tretjega tisočletja?

Damijan Slabe

Danes sta videti Ashanthi DeSilva in Cynthia Cutshall kot vsi drugi veseli šolarji. Enajstletna Cynthia je kot angelček iz Cantona v Ohio s svetlorjavimi lasmi in zmeraj dobre volje. Rada igra baseball. Sestletna Ashanthi pa je plaha, okrogločelna deklica iz predmestja Clevelanda in rada riše. Po tem, kako radi se smeji in kako polni energije sta, pač ne bi mogli sklepati, da sta veliko pretrpeli in da imata viden položaj v zgodovini medicine.

Ashanthi in Cynthia sta postali medicinski pionirki, ker ju je zadel huda kombinirana imunska nezadostnost (SCID). Rodili sta se namreč s poškodovanim genom, ki je upošteval njih imunski sistem in zaradi katerega sta postali ranljivi za vsako klico, na katero sta naleteli. Že od zgodnjega otroštva so se jima vrstile ena infekcija za drugo, od prehladov do smrtonosnih infekcij s pljučnico. Pred dvajsetimi leti bi ju zdravnik vtaknil v plastični mehur in ju tako obvaroval pred klicami. Takšen zaščitni plašč je varoval Davida, znamenitega »fantka v mehurku«, ki je v sedemdesetih letih s svojim bojem s SCID zbujal usmiljenje po vsej Ameriki in navdihnil bridko pesem Paula Simona.

Od Davidove smrti se je zdravljenje nekaterih oblik SCID izboljšalo. Presajevanje kostnega mozga in nova zdravila so omogočila otrokom, da jim ni treba čemeti v mehurju. Ker pa še niso znali popraviti pomanjkljivega gena niti ozdraviti bolezni, je bilo Cynthia in Ashanthijino življenje neskončno vstopov in bolnišnic, pa se strah, da bo zdravljenje kdaj odpovedalo. Nekega dne je Cynthia vprašala mater: »Mami, ali bom umrla?«

Obe z Ashanthi bi zares verjetno umrli, če ne bi sodelovali v pomembnem poskusu, ki so ga leta 1990 začeli zdravniki W. French Anderson, Michael Blaese in Kenneth Culver z ameriškega državnega inštituta za zdravstvo (NIH). Ti dekleti sta prva bolnika naslopih, ki so ju zdravili s človeškimi geni. Gre za razvijajočo se novo področje, ki bi lahko naredilo revolucijo v medicini. Znanstveniki že znajo cepiti in spajati gene in so zato lahko zamenjali pomanjkljive gene v belih krvničkih deklec z normalnimi geni. Trenutno teče več deset podobnih eksperimentov. Trudijo se najti način zdravljenja za vse, od raka do aidsa.

Na začetku tega meseca je ameriška javnost prvič slišala o genski terapiji: za SCID so zdravili dva kalifornijska novorojenčka. Pot v to novo področje medicine pa sta utrla Ashanthi in Cynthia. Ko so ju začeli zdraviti, njunih imen niso dali v javnost. Zdj, po dveh letih, pa so junji starši in zdravniki sklenili povedati njuno zgodbo. Postali bosta »raziskovalni odposlanki« za zdravstveno agencijo March of Dimes in nastopili v javnosti, da bi ljudje poučili o potencialnih koristih genske terapije. Sledi njuna zgodba, ki temelji na obširnih lanskim intervjujem z njuno družino in zdravniki. To je kronika stisk, upanja in poguma, vpogled v tisto, kar bo morda obveljalo za najpomembnejši medicinski preboj 20. stoletja.

## Rojeni nesrečni

Ashanthijine težave so se začele malo po tistem, ko je 2. septembra 1986 prišla na svet in se ji je vnel popek. Kljub temu da je bilo to nenavadno, ni temu nihče posvečal pozornosti. Njeni starši so imeli polne roke dela, kajti mesec dni pred tem je virusni encelfalitis, za del možgane njene starejše sestre Anoushe, tako da ni mogla normalno govoriti ne hoditi. Kmalu po Ashanthijinem rojstvu je njen oče Benedict Raj DeSilva prešel svojo družino s Srilanke v North Olmsted v Ohio, kjer je delal kot kemični inženir za podjetje B. F. Goodrich.

Za družino so napočili še hujši časi. »Ko Ashanthi še ni bilo leto dni, se je začelo njeno zdravje slabšati,« se spominja njen oče. »Prehladila se je in se je prehladila silno težko rešila. Težko je dihala.« Nenehno ji je teklo iz nosa. Le z močnimi antibiotiki so preprečili pljučnico. Končno je začela se bruhati in hujšati. Nekoč srečen, miren otrok je nenehno jokal.

Za DeSilvove se je začela odiseja, ki jo poznajo starši, katerih otrok ima redko bolezen. Zdravniki, drug za drugim, niso ugotovili, kaj bi ji bilo. Ugibali so o astmi, bronhitisu, alergijah. DeSilvovi so brezmežno očistili hišo, kupili posebne rjuhe in prevečke za blazine iz naravnih vlaken, priskrbeli Ashanthi napravo za čiščenje pljuč in ji redno dajali antibiotike in zdravila proti astmi. A nič ni pomagalo.

Medtem se je novembra 1987 rodila tretja deklica Dilani. Pred njenim rojstvom so zdravniki razpoznali kromosomsko nenormalnost, vendar so DeSilvovi zagotovili, da zaradi tega ne bo nobene škode. Vendar so se zmotili. Dilani je, stara komaj nekaj mesecev, doživela hladen napad, ki ji je resno

poškodoval možgane, tako da je zdaj duševno zaostala. Ta stopnjujoča se tragedija bi družino skoraj pokopala.

Potem pa se jim je spet nasmehnila sreča. Neki pediater alergolog je ugotovil, da ima Ashanthi nizko raven protiteles, posebnih proteinov, ki jih tvorijo bele krvničke za boj proti infekcijam. Poslal je DeSilvove v Mavrično bolnišnico za dojenčke in otroke v Cleveland k strokovnjaku za imunologijo dr. Ricardu Sorensenu. Četudi je Ashanthi na oblika dednega SCID neverjetno redka (na svetu živi le 30 ljudi z njo), je Sorensen pred tem že videl take bolnike. Pravzaprav se je ravno ukvarjal z enim od njih, ko so prišli DeSilvovi.

Tisti bolnik je bila Cynthia Cutshall. Čeprav je bila ob rojstvu videti zdrava, je v predškolski dobi zbolela za kroničnim vnetjem sinusov, ki je pogosto povzročilo pljučnico. Pri štirih letih je bakterija, ki povzroča vnetje sinusov, napadla levi kolk in ogrozila sklep ter sploh hjo. Kirurgi so brž izrezali vneto tkivo in rešili kolk, a deklica je ostala priklenjena na posteljo še mesec dni, dokler se ni zacelil.

Dva tedna po tistem, ko so Cynthia nehali intravenozno dovajati antibiotike, je zbolela za novim vnetjem sinusov. Njeni starši, Susan in William, specialist za dihalo, so zahtevali, da je treba nekaj ukreniti, in poslali so jih k Sorensenu v Rainbow Babies. Preiskava je pokazala, da je Cynthia nekaj posebnega. Ni imela ne mandljeve ne polipov v nosu ne priželjca, pomembnega središča za imunski odziv, ki normalno leži pod prsico. Laboratorijski testi so pokazali, v čem je težava: Cynthia je podedovala gensko mutacijo, zaradi katere njeno telo ni ustvarjalo encima adenoindekminaze ali ADA. Brez njega pa so bele krvničke njenega imunskega sistema umrle že ob samem nastanku v kostnem mozgu in jo pustile brez moči proti vnetjem.

Prav v času, ko je Sorensen postavil diagnozo za Cynthia, so raziskovalci pri Enzon Inc. majhni biotehnoški družbi v New Yerseyu, razvijali zdravilo znanj. Odkrili so način, kako bi kemično spreminjali krovajo ADA, tako da bi bila uporabna za zdravilo za ljudi. Zdravniki medicinskega centra univerze Duke pa so ravno začeli preskušati zdravilo z imenom adagen. Cynthia je postala četrti otrok, ki ga je dobil. Njen imunski sistem se je odzval počasi in po nekaj mesecih so kronična vnetja ponehala. Preživel je celo potencialno smrtonosno nalezljivo bolezen – norice. »Enkrat na teden smo ji dajali manj kot kubični centimeter te snovi, pa se je vse spremenilo,« pravi Sorensen. »Prav srhljivo.«

Tako je Sorensen septembra 1988, ko je prišla Ashanthi DeSilva v Rainbow Babies, že imel dokaj dobro predstavo o nezadostnosti ADA, ki jo povzroča SCID: Ashanthi se je jemala s to sliko: Novembra tistega leta je postala deveti otrok, ki so ji dali adagen.

To zdravilo visoke tehnologije je sicer čisto nedvomno rešilo življenje obeh otrok, ni ju pa ozdravilo, poleg tega sta deklici imeli zaplete. Ashanthi se je na primer hudo odzvala na to zdravilo, tako da se ji kri občasno ni normalno strjevala. Dobil je podpludbe že ob pritisku na kožo, resne težave pa so se pojavile zaradi notranjih krvavitvev. Opomogla si je z intenzivnim zdravljenjem, vendar je to obdobje močno preplasil njeno starše.

Nekateri otroci, ki prejemajo adagen, so ostali zdravi, nekaterim pa se zdravje postopno slabša. Dva sta kar kmalu umrla, eden od njiju je bil hudo bolan otrok, ki je umrl že v prvem tednu zdravljenja. Drugi je bila deklica, ki je zbolela za boleznijo, pri kateri je njen prebujeni imunski sistem napadel in uničeval njene lastne rdeče krvničke. Te reakcije niso mogli nadzorovati in po nekaj mesecih je umrla. Morda najbolj žalosten primer pa je smrt Tare Dew septembra 1992, bistre petnajstletne žrtve SCID iz Bellevuja v Nebraska, ki je bila drugi otrok, ki so mu dajali adagen. Štiri leta je to zdravilo večalo njeno odpornost navsezadnje pa se ji je zdravje poslabšalo, delno tudi zato, ker so nenehne infekcije, kot pravi dr. Michael Hershtfeld, znanstvenik z univerze Duke, ki je pomagal razviti to zdravilo, dobesedno uničile pljuča, že preden so jo začeli zdraviti z adagenom.

Adagen je torej v najboljšem primeru problematično sredstvo, ki pa ne ozdravi. Treba se je bilo lotiti korenin vzroka te posebne oblike SCID: poškodovanega gena, ki to bolezen povzroča.

## Utriranje poti

Sanje o genski terapiji za SCID so se izkristalizirale leta 1983, ko je W. French Anderson, vizionar pri NIH, vzel nezadostnost ADA za najprimernejšo bolezen za preskušanje genetskega zdravljenja. Njegova skupina se je ukvarjala s tem, da bi uporabili tehnologijo

genskega transferja, ki so jo razvile bazične raziskave, pri medicinskem zdravljenju. Anderson je bil še prav posebno uspešen pri uporabi virusnih delcev, imenovanih retrovirusi, kot nosilcev za prenos genov z ene celice na drugo.

V času od 1988 do 1989 so clevelandski zdravniki poslali krvne vzorce Ashanthi in Cynthia Andersonovima sodelavcema Michaelu Blaesu in Kennethu Culverju v NIH. Culver je z Andersonovo metodo genskega transferja pokazal, da se da normalen gen ADA vstaviti v deklirane pomanjkljive krvničke. Ko je bil novi gen enkrat na svojem mestu, je začel izločati manjkajočo ADA in celice so tako postale normalne. V laboratoriju se to delovalo in znanstveniki pri NIH so upali, da bo tudi pri otroku.

Na začetku leta 1990 so si začeli zdravniki zavzeti prizadevanja za dovoljenje, da bi smeli preskušati gensko terapijo na ljudeh. Predlagali so, da bi samo odstranili bele krvničke iz otroških teles in jim vnesli normalne gene. Nato bi celice gojili v laboratoriju, dokler se ne bi razmnožile v milijarde. Končno bi vnesli ozdravljene celice nazaj v otroka. Teoretično bi popravljene celice normalno delovale.

Ta predlog pa je bil sporen. Nekateri znanstveniki so pravilno opozarjali, da tako zdravljenje ne bi ozdravilo otrok. Bele krvničke živijo le nekaj mesecev, tako da bi se moral bolnik vedno znova zdraviti. Bolje bi bilo počakati, so trdili nasprotniki, dokler znanstveniki ne razpoznajo izvirnih celic, dolgoživih materinskih celic kostnega mozga, ki porajajo vse druge krvničke. Genetsko zdravljenje izvirnih celic bi za zmeraj ozdravilo vse krvničke pri otrocih.

V ozadju so bile pritožbe kritikov genskega inženiranja, ki jih je vodil odvnetnik Jeremy Rifkin, znani gnajavec znanstvenikov. Po Rifkinovem mnenju se znanstveniki gredo Boga, slaherno vmešavanje v gene, ne glede na dobre namene, pa pomeni nevaren precedens.

Medtem ko so se strokovnjaki prepirali, pa so družine živele v strašnem strahu. »Upala in molila sem, da bi Ashanthi omogočili genetsko zdravljenje,« se spominja njena mati Emma Van Cuylenberg DeSilva. »Vedela sem, da bi jo ozdravilo, da bi bilo boljše kot adagen. Da bi bila zdrava za zmeraj.«

## Nastajanje zgodovine

Štirinajstega septembra 1990 je Culver prišel k Ashanthijini postelji na intenzivnem oddelku bolnišnice NIH v Bethesda v Marylandu. S seboj je nosil majhno plastično vrečko, v njej pa prve celice, pridobljene z genskim inženiranjem in namenjene zdravljenju človeške bolezni. Medtem ko ga je Ashanthi brez solza opazovala, je povezal vrečko z intravenoznimi cevkami, pritrjenimi z iglo v njeno levico. Tisti hip je začel v Ashanthijino telo dovajati celice. Začelo se je razpoto in velikokrat preloženno zdravljenje ljudi z geni. Enostaven postopek – pravzaprav samo vbrizgavanje snovi – naj bi simbolično za zmeraj spremenil način gledanja zdravnikov na bolnike, njihove bolezni in človeške gene. Za tem dejanjem se skriva dvajsetletni trud, da bi zmagovalci genskega inženiranja na začetku 70. let uporabili za zdravljenje bolnikov.

Skupina z NIH je začela s preskusnim odmerkom, 50 milijoni dekliranih lastnih celic, ki so jih obdelali z genskim inženiranjem tako, da so jim dodali nadomestni gen. Brizgalka se je v trenutku izpraznila, napetost v sobi pa zrasla. Zdravniki, sestre in starši so čakali na odziv. Ashanthi je spokojno sedela na snežno belih rjuhah in odsotno pogledovala od ljudi v sobi k televizorskemu zaslonu nad posteljo in spet nazaj. Zanj to pač ni bilo nobeno medicinsko junastvo, ampak le še eden iz neskončne vrste kliničnih postopkov, ki so polnili njeno mlado življenje.

Kasneje so ji vbrizgali še preostanek z genetskim inženiranjem obdelanih celic, vsega milijardo, le da so ji te na poseben Andersonov ukaz vbrizgali v telo počasneje. Nenaden udar povzročil kako nepričakovano reakcijo. Ni maral, da bi mu umrl že kar prvi bolnik.

Kot bo pisalo v medicinskih kronikah, Ashanthi DeSilva ni umrla. Ravno nasprotno, kar zacvetela je. Kmalu nato je bila skupina z NIH pripravljena poskusiti enako zdravljenje pri takrat devetletni Cynthia. 30. januarja 1991 je postala drugi človek na svetu, na katerem so poskusili genskim zdravljenjem.

Anderson je bil nadvse zadovoljen. »To prvo zdravljenje je bilo bolj kot karkoli drugega

družbena in kulturna zmaga,« pravi. »Z njo je prodirlo celo področje zdravljenja s človeškimi geni.«

Otroka sta sicer še naprej dobivala injekcije adagena, laboratorijski testi pa so prepričljivo kazali, da se je njun obrambni sistem popravil zaradi zdravljenja z geni. Zdravniki NIH ne marajo razpravljati o posameznih laboratorijskih ugotovitvah, dokler ne objavijo znanstvenega poročila o tem, vendar so na svojih javnih nastopih že opisali, kako napredujejo otroka. Zaradi okrepljene imunske reakcije so ju lahko cepili proti otroškim boleznim, na primer proti oslovskemu kašlju. Poleg tega so se jima popravili mandlji.

DeSilvovi so prej imeli Ashanthi le doma, nikoli ni mogla med ljudi, še v trgovino ne. Potem ko so jo začeli zdraviti z ADA, je že lahko šla v šolo in začela plavati tako kot drugi otroci. Pri Cynthia pa so prenehala boleča vnetja sinusov, za katerimi je nenehno trpela poprej.

Obe družini pa sta si želeli še več. Želeli sta si, da bi prenehala negotovost in da bi se nehala tudi pogosta, moteča potovanja v Bethesda, kjer so deklici zdravili z geni. Želeli sta si, da bi ozdraveli. »Tako je kot na vrtiljaku,« je dejala Susan Cutshall. »Zdravljenje pomeni, da morata eden od staršev in otrok za več dni pustiti delo in šolo.« Cynthia, ki je zdaj v šestem razredu, ni marala povedati sošolcem, kam gre. Bilo jo je strah, da bi jo družili, češ da ni normalna. V bolnišnici je pogosto neutooljivo jokala, zlasti med tistimi tremi urami, ko so ji jemali bele krvničke. Dva tedna po tistem, ko so ji vbrizgali celice s popravljenimi geni, pa je včasih dobila vročino in ji je bilo slabo.

Ashanthi sicer ni imela teh stranskih učinkov, vendar se je med dolgotrajnim postopkom v bolnišnici ta običajno stoični otrok kar zvil od nelagodja. Ashanthi je bila še premajhna in preplaha, da bi se dalo pogovarjati z njo o pomenu zdravljenja. Celotatereja Cynthia je bila redkobesedna: »Nerada govorim o tem. Preveč čudno je.« Kadar je stopala skozi vrata bolnišnice NIH s 500 posteljami, je pogosto dejala: »Mami, kako so vrazim ta kraj.«

## Prizadevanje za dokončno ozdravitev

Ves ta čas pa so si zdravniki obeh deklec prizadevali najti način, ki bi ju rešil bolnišnice in terapiji. Anderson, Blaese in Culver so se združili z drugo skupino NIH, ki sta jo vodila strokovnjaka za kri Arthur Nienhuis in Cynthia Dunbar, uporabili novo tehnologijo. Nienhuis in Dunbarova sta namreč našla način za osamitev izvirne celice kostnega mozga. Če bi se zdravnikom NIH posrečilo zbrati in genetsko popraviti dovolj teh celic, bi se lahko nenehno proizvajale dovolj belih krvničk, da bi bili deklici za zmeraj ozdravljeni. Spomladi so bili znanstveni že pripravljeni na ta postopek.

Tako je Cynthia na začetku maja prišla v NIH in postala prvi človek, katerega genetski stroj je za zmeraj spremenil človek sam. (Podoben poskus so nekaj tednov pred tem izvedli na anonimnem otroku v Italiji, teden dni zatem pa se na dveh dojenčkih v Kaliforniji.) Prvih pet dni je Cynthia dobivala zdravljenje, ki ji izprazlo vse pomembne izvirne celice iz njenega kostnega mozga v krvni obtok. Nato so ji na veliko veno na prsih namestili plastično cevko. Zdravniki so izčrpali kri, osamili izvirne celice in jih izpostavili retrovirusu, ki vsebujejo normalen gen ADA.

Seveda ne bi mogli povedati, koliko teh celic je sprijelo novi gen in morali bodo počakati, da vidijo, ali se bodo te celice preselele nazaj v kostni mozeg, kamor bi se morale. Ne da bi vedeli, kakšni bodo rezultati, so se vseeno razveselili, da Cynthia po tem postopku ni imela nepričakovanih stranskih učinkov. »Dobro se je počutila,« je dejal Blaese. »Kar dobro je prenesla vse skupaj.« Sami deklici pa je le odleglo, da je operacije konec. Če se bo ta poskus pri Cynthia obnesel, ga bodo poleti ponovili na Ashanthiji.

In če se bo? Potem bosta oba otroka prvokrat v svojem kratkem življenju popolnoma normalna. Nič več jima ne bo treba potovati na NIH. To zdravljenje bo enkratna genska terapija. Pomenilo bo, da je tista vrsta bolezni, ki je zaprla Davida v mehur, ozdravljiva. Ščasoma bo imelo možnost normalnega življenja na tisoče ljudi, ki trpijo za drugimi nenavadnimi in eksotičnimi motnjami, ki jih povzročajo drobne genske mutacije, na primer tisti s prirojeno sladkorno boleznijo, cistično fibrozo. Duchennovo mišično distrofijo in hemofilijo. Končno se bodo genetsko lotili še drugih, bolj navadnih bolezni, ki so le delno dedne (bolezni srca in rak). Vse to zato, ker je nekaj znanstvenikov sanjlarilo o genskem zdravljenju in ker sta si odločili družini iz Ohia z dvema pogumnima majhnima deklicama drznili verjeti v te sanje.

Time, London





Marko Kočevar



MED DRUGIM

## Za večnost — prestopit, prosim!

Citat: »Če bomo Slovenci na tem področju še naprej tako cagavi, bomo samo zaradi cest v celotni biološki masi izgubili kakšni dve leti življenja, saj vsakokrat, ko se peljemo na relaciji Maribor—Ljubljana, izgubimo eno uro življenja.« (Sobotna priloga, Okrogla miza o gospodarstvu)

Blagor njim, ki vedo, kam se na tej poti skozi življenje pride, koliko je pot dolga v celoti in kolikšna je zamuda, če je vključena tudi relacija Maribor—Ljubljana.

Ali je smisel življenja v tem, da pridemo eno uro prej?

»Ali vam je vseeno, če umrete pet minut prej?

Vseeno.

In če je to zdajci?« (Marko Švabič)

Ali tisti, ki so se rodili v Mariboru in niso nikoli potovali v Ljubljano, živijo eno uro dlje? In če to ponavljajo kar naprej — namreč ne potujejo v Ljubljano — ali tudi kar naprej pridobivajo na življenju?

Mariborčani, ki neskončnokrat niso šli v Ljubljano, so večni.

S kolikšno hitrostjo bi morali potovati, da bi izgubili »nič« življenja?

Odgovor na vprašanje, ali smo izgubili ali pridobili eno uro življenja, je odvisen od tega, kaj smo v tisti uri počeli. Življenje nas živi, pa naj bomo hitri ali počasni. Življenje je parazit, ki se z nami preživlja.

(Prijatelj je pripovedoval, kako je nekje na poti iz Maribora v Ljubljano zavlil na stransko pot in tam je izgubil eno uro življenja. Pravzaprav sta bili izgubljeni dve uri, ker sta bila dva. Vendar še danes trdi, da je bila to najlepša ura njegovega življenja, čeprav je imel pozneje nekaj problemov zaradi nove biološke mase.)

Bili pa so tisti, ki so hoteli na relaciji Maribor — Ljubljana prihraniti eno uro življenja in so izgubili celo življenje.

Toda — ali lahko govorimo o tem, koliko življenja je nekdo izgubil, če pa nihče zanesljivo ne ve, koliko bi mu ga bilo usojenega, če ne bi šel na pot med Mariborom in Ljubljano?

Človek, posebej še Slovenec, je na poti k smrti.

S hitrejšo cesto med Mariborom in Ljubljano bo prišel tja eno uro prej.

»Vprašanje: kaj storiti, da ne bi zapravljali časa? Odgovor: občutiti ga v vsej njegovi raztegnjenosti. Sredstvo: prebiti po cele dneve v zobozdravniški čakalnici na neudobnem stolu; preživeti nedeljske popoldneve na svojem balkonu; poslušati predavanja v jeziku, ki ga ne razumeš; izbirati najdaljše in najmanj pripravne železniške zveze...« (A. Camus: Kuga)

...in potovati na relaciji Maribor — Ljubljana. Prava cesta za Absurdnega človeka.

Ali kakor je bilo rečeno: »Pot je končana, potovanje se začneja!«

Mali princ je srečal trgovca s tabletami, ki preprečujejo žejo. Če pogoltniš eno, ti ves teden ni treba piti. Strokovnjaki so izračunali, da tako na teden prihraniš 53 minut časa in jih lahko porabiš kakor ti drago.

»Če bi jaz imel tistih 53 minut, « je menil Mali princ sam pri sebi, »bi se prav počasi odpravil k studencu.«

In če imate eno uro časa, se prav počasi odpravite k studencu po slovenskih cestah.

Toda pazite! Nekje na relaciji Maribor—Ljubljana je luknja, kjer je sicer čas, življenja pa ni nič več...

Marko Zorko

ZA PRGIŠČE AMERIKE

## Talilni ali taleči se lonec?

Amerika — dežela upanja nekoč, zdaj polna sebe, vabi vedno znova tiste, ki so željni turističnih atrakcij ali samotarskih osvajaških poti, neskončnih »shoppingov« (nakupovanj) po že kar vulgarno razprostranjenih in številnih »shopping malls« (nakupovalnih centrih), vrhunskih glasbenih in gledaliških dogodkov ali bežniškega življenja s travestitskim showom in striptizom (ženskim ali moškim)... Dežela tisočerihi možnosti... Raj z brezkončno ponudbo vsega najiminitnejšega in najizkustnejšega... Zemlja prijaznih nasmeškov in nenehnih drobnih pozornosti... Država, v kateri vladata biznis in denar.

Različnost v enakosti (melting pot), individualizem in nekonvencionalnost, demokracija par excellence, oprevi vox populi ali glas ljudstva in druge najrazličnejše oznake Zdrženih držav so vedno znova vzmernirale in

spodbujale k razmišljanju ljudi stoterih poklicev. Tem je nešteto, možnih obravnav še toliko več. Definicije, še posebno tiste »nasplohe«, pa so vprašljive. Ameriko je težko spredelkati in ji izračunati povprečno vrednost, je preprosto preobsežna in preveč raznolika ter kot taka pravzaprav neulovljiva. Kaj je to ameriško gledališče? Broadway, razni performing centri, ulični spektakli? Kaj je ameriška upodabljajoča umetnost? Je kazalec osnovnih smeri morda Whitney Biennial, na katerem se v New Yorku vsaki dve leti predstavijo domnevno najboljši ameriški umetniki? Ni nujno, letošnjemu so očitali, da je bil politično selekcioniran, da je torej moralo sodelovati približno enako število umetnic kot umetnikov, sorazmerno število črnih umetnikov in seveda tudi špansko govorečih, katerih število v zadnjih letih sploh hitro narašča. Torej so bili nastopajoči predstavljeni po ključu, ki sam po sebi še ne zagotavlja kakovosti. Takšno selekcijo so tudi pri nas radi uporabljali, predvsem pri nagradah, katerih so morali biti deležni tudi zamejski Slovenci, čeravno vsako leto niso bili enako uspešni. In obratno seveda. Pod isto streho spada regionalni princip, ki naj bi v svoji osnovi sicer ponujal in zagotavljal pravičnost in enake možnosti, vse prevečkrat pa izpade kot izrazito zaviralen element.

S t.i. enakostjo so Američani tako ali tako obsedeni. Pri sprejemnih izpitih na npr. medicinski univerzo velja enak ključ kot pri prejemnem izboru za Whitney Biennial. Enakost je pravzaprav v tem, da za vse velja tisti znameniti člen ameriške listine svobode, ki pravi da so ob rojstvu vsi enaki. Tako prihaja do nenavadnih in dostikrat skrajno zabavnih tožarjenj, po katerih tudi sloviijo. Gostja v restavraciji opazi, da je prsi obseg pri vseh natakariach enak. Takoj pomisli na zastopavljenost tistih z manjšim ali prevel-

kim obsegom in se sama, ne ravno prsata, prijavi na delovno mesto natakariče v tistem lokalu. Ni izbrana, in že je na sodišču tožba. Neizpodbitno resnico o tem, da so res vsi enaki, Američani radi potrjujejo na priljubljenem barvnem ekranu. Med lokalnimi novicami se pojavi reportaža o prometni nesreči, v kateri je nepreviden voznik podrl temnopoltga Američana, ki je bil reven kot cerkvena miš. Strokovnjaki ugotovijo, da v tem mestu oranžne luči na semaforju gorijo sekundo ali dve manj, kot je določeno. Razsodijo poškodovancu, zdaj invalidu, in prid in dobil bo velike denarce. Zdaj »bogati« državljan s solznimi očmi pove tv gledalcem, kako pravična je ameriška sodna oblast in kako jo zategadelj ljubi. Človek bi še pomislil in verjel tistemu reku iz otroštva: »Pravica izkazuje, pravica izkazuje...«, če ne bi neenakosti srečeval na vsakem koraku.

Sicer pa je ves svet razdeljen na bogate in revne, na pametne in neumne, vendar naj bodo v tem trenutku socialna vprašanja na skrajnem robu zapisa. Fascinantna je tista »drugačna neenakost«, mavrica različnih kultur, običajev in navad, ki so jo v Severni Ameriki do konca in nadvse uspešno izkoristili sebi v prid. Mnogovrstnosti kultur so deležni gurmani, ki brez problema najdejo restavracijo po svojem okusu, pa naj bo ta še tako nenavaden. Na cesti srečujš majhne, velike, debele, suhe, Arabce, Azijce, Japonce, Kitajce, Afričane, in seveda tudi vse med seboj pomešane. Torej ljudi vseh barv, postav in okusov. V najlepši luči pa različnost zažari v umetnosti. Tako lahko gledalski sladočusi gledajo klasično grško dramo z sedesdo temnopolnih igralcev, ki jo režijškos usmerja režiser irškega rodu, kostume pripravi vročerkvna Italijanka, sceno natančen Nemec... Končen rezultat je seveda lahko popolna zmeda, kakorkoli pa takšna povezava omogoča neizmerne ustvarjalne možnosti in spodbuja nove ideje. Tudi zato, ker so se Američani navajeni pogovarjati med seboj (čimbolj neposredna in odprta komunikacija je eden od glavnih vzgojnih poučkov iz dobe vrta naprej), znajo prisluhniti eden drugemu

in tako je njihovo timsko delo lahko res kreativno.

Tudi likovno področje ponuja največji možen spekter likovnih stilov, tehnik, materialov, predstavitvenih načinov... Božidar Kemperle, slovenski kipar, ki že nekaj let ustvarja v New Yorku, je dejal, da ga navdušuje prav ta odprtost, dopustnost vsega. Ta se konec koncev izraža tudi v kritiki, ki se izogiba vlečenju skupne niti in obravnava vsakega posameznika individualno in ne nujno kot pripadnika te ali one skupine ali trenda. V zadnjih letih, potem ko je bil zrušen berlinski zid, so že tako ali tako »pomešani« in mnogoplastni Američani prostodušno »poskali« dobre vzhodnoevropske umetnike in njihovo poetiko, zavedajoč se pozitivnega rezultata, ki lahko nastane ob srečanju starega z novim, največkrat precej nepoznanim. V newyorškem Sohu, starem in prenovljenem mestnem predelu, je več kot 250 galerijskih prostorov, nekateri so izredno veliki, drugi spet utesnjeni v enem ali dveh prostorih. Bežen sprehod od ene do druge galerije obiskovalca prepičja, da si lahko ogleda in tudi kupi skoraj vse. Od krajinskih slik v vseh tehnikah, do portretov, plakatov, grafik, kipov iz različnih materialov pa do instalacij, kombinacij likovnega s kipi ali fotografijami in obratno. Tu in tam se katera od razstav »prime« ogledovalčevega srca, sploh tiste tematske, ki niso tako pogoste. V večini so slike in kipi ali kombinirane instalacije kar nekako pomešane med seboj, tako da pogled uhaja od enega k drugemu in ob izstopu ne veš več točno, kaj si videl. Čudovite so nekatere galerije, v katerih predstavljajo design. Od oblikovanja nakita, ki je zaradi pretirane velikosti ali uporabljenih materialov marsikdaj povsem neuporaben in lahko »služi« bolj kot predmet za duhovno uporabo, do unikatne keramike, oblikovanja tekstilij, industrijskega oblikovanja ipd. Opazovalec se pravzaprav pogosto znajde v dilemi, če se loti razmejevanja med umetnostjo kot tako in umetno obrtjo. Veliko razstavljenih predmetov je namreč strogo dekorativnih, brez posebnih umetniških ambicij.

V muzejih pa človeku zmanjka sape. Fizično in psihično. Metropolitan Museum of Art v New Yorku je, kakor so tam sami zapisali v svojem muzejskem vodiču, »enciklopedija svetovne umetnosti«. Ne lažjeje. V njegovih nedrjih se skrivajo umetnine iz Firenc, Teb, Nove Gvineje, dela iz najzgodnejših časov do današnjega dne. Predstavljajo več kot tri milijone umetnin, zbirko zbir, ki bi lahko bila vsaka zase temelj za samostojen muzej. Prav tako mogočna in vseobsegajoča je National Gallery of Art v Washingtonu, kjer je v tem času prvič na ogled še posebna razstava Velika dela francoskih impresionistov iz privatne fundacije Barnes. Evropejec lahko postane upravičeno ljubosumen na umetniško zakladnico iz evropskega sveta, katere lastniki so ameriška država ali njeni gremožni državljani. Svojo zgodovino pa Američani predstavljajo v t.i. muzejih ameriške zgodovine, ki so nekakšen splet etnografskih, antropoloških in zgodovinskih muzejev. V njih obravnavajo kulturo človekovega bivanja, ki jo razumejo v najširšem pomenu besede. Njihova zgodovina je v primerjavi z evropsko kratka. Prav to zavidajo Evropi in nekašna »nostalgija« po sosednjem kontinentu je še posebej v zadnjem desetletju precej prisotna. Vlade stavbe v Washingtonu D. C. so prav tako, če ne še bolj impozantne kakor grške, le v letničah nastanka je precejšnja razlika. Imenitno se jim zdi, da restavracije poimenujejo na evropski način. Kot gobe po dežju so se pojavili coffee bari, bistriji, cappuccino placei... Vsi z mizicami pred vhodom in sončnimi dežniki. Še pred 14 leti je bilo težko najti »evropsko kavo«, sploh v zahodnem delu ZDA. Svojiim pivom dajejo nemško zvenčena imena ipd.

Je že tako, vsakdo rad gleda čez sosedov plot ali v sosednjem vas. Mi pa smo dobili Diary Queen, že dolgo pijemo cca colo iz pločevink in kadimo Marlboro. Vsi pa se vozimo v japonskih avtomobilih. Živela različnost! Pozdravljen državljani sveta, ko boš prvič prišel na plan. Ta dan pa je še daleč.

Jelka Šutej Adamič

MOJA BREZPOSELNOT

## Kako sem postal utrjen

Špoštovani bralec, namen tega pisanja je poiskati kaj pozitivnega tudi v takšnem stanju, kakršno je brezposelnost. Mislim, da je danes to aktualno; in če bo kdo od prizadetih našel kaj za sebe, je namen dosežen.

Star sem 53 let, ločen, višje izobrazbe, živim v dvosobnem najemnem stanovanju v enem bolj prijetnih spalnih naselij v Ljubljani. Živim sam in vse, kar dam v usta, moram kupiti. Vse stroške za svoje bivanje in življenje nasploš nosim sam.

Brez zaposlitve sem od leta 1985. Razlog za sporazumno ločitev z mojim zadnjim delodajalcem je bila moja prošnja za »razvezo«. Vsek stik s firmo je namreč zame postal stresen. Ne vem pravega razloga za to stanje, vedel sem le, da se moram na lep način posloviti, če želim sebi dobro. In tako sem se znašel na Zavodu za zaposlovanje. Tam sem se danes vpisan drugič.

Takoj sem začel pisati prošnje na razpise v časopisih. Do danes sem jih napisal več kot šestdeset, vendar doslej neuspešno. Mislim, da so razpisi v časopisih čisti blef, in tisti, ki se prijavi, navideš. Skratka, zdaj teče deveto leto, kar sem prejel zadnjo plačo. V vsem tem času nisem prejel nikakršnega denarja — nič nisem prodal, nič si nisem sposodil, nič nisem ukradel. Za kakršnokoli podporo ne bi želel nikoli prosjati — bilo bi me sram. Kako preživeti?

Glede na to, da vladam v moji stroki velika kriza, sem vedel, da je vprašanje, ali bom sploh kdaj dobil službo. Pripravi sem se moral na življenje brez denarja. In tako je še danes, ob tem da sem danes »utrjen« takrat pa sem bil navajen še kar zapravljevega načina življenja. Namen tega pisanja je povedati, kako sem postal »utrjen« in kaj to pomeni.

Seštel sem svoje prihranke, »prodal« (v bistvu nisem) sem avto in tako zbral približno 30.000 mark. Več kot dve tretjini sem vezal v banki in ta denar je bil vezan vse do letos. To pomeni, da sem živel in ves ta čas redno plačeval vse račune iz kapitala približno 6000 mark in obresti na preostali denar v banki. Danes sem torej v položaju, ko naj

bi s preostalim denarjem odkupil stanovanje, in še mi bo ostalo za nekaj let življenja, če se me nihče ne bo usmilil in me zaposlil.

Kakšno je torej skrajno racionalno življenje in kaj prinaša tistemu, ki tako živi?

### Zdravje

Najprej je treba poskrbeti za trdno zdravje, kajti če si rešen je poraba denarja za zdravje luksuz. Poskrbel sem za preventivo glede dednih bolezni (prostata, ožilje). Ali je uspešna, še je pre zgodaj soditi. Meni se zdi logična in zato se je držim. Potem sem začel splošno preventivo za ohranitev in izboljšanje telesnega stanja. To pa pomeni:

- idealno telesno težo; danes tehtam približno 75 kilogramov pri 190 centimetrih,
- zdravo prehrano — danes se držim stroge vegetarijanske prehrane, okrepjene z malo posnetega mleka v prahu;
- rekreacijo: danes štirikrat tedensko »in door« po dve do tri ure;
- preventivne letne zdravniške preglede.

Moj cilj pri tem je, poleg varčevanja, doseči stanje telesa, kakršno je bilo v najstnikskih letih t. j. vitko, gibčno in lahko telo brez odvečne teže, tako mišic kot maščobe. Temu dodati »pozitiven duh« (je nujen produkt prej pisanega telesa). Po mojih skromnih merilih je to »kvalitetno življenje.« Vse drugo je navlača nepotrebnega balast. Tako mislim danes, prej nisem.

### Stroški bivanja

Položnice za plačilo stroškov s stanovanjem mi poberejo dve tretjini vsega denarja, ki ga mesečno porabim. To so tudi stroški, na katere ne moreš vplivati. Fiksni so stroški najemnine, ogrevanja, skupni stroški, TV moja (edina zabava, ki pa mi tudi preseda, in če ne bi služila za trening tujih jezikov, bi o njej razmislil). Edini možen prihranek — hkrati tudi nacionalno zaželen prihranek pri energiji. Danes ravnam tako:

### Plin:

— kuham velike količine (za več dni) z malo vode.

— za pomivanje posode redko uporabljam toplo vodo — pri vegetarijanski prehrani ni veliko maščob, zato zadostuje namakanje v mrzli vodi in čiščenje z mrežico. Uporabljam vim. Detergentov sploh ne uporabljam.

### Elektrika:

- skrinje nimam, jem svežo hrano s trga;
- hladilnik uporabljam poleti po dve uri dnevno zaradi okusa;
- električnega boilerja v kopalnici že več let ne uporabljam;

Moje telo (razen rok) že več kot pet let ne ve, kaj je topla voda, milo ali kaj podobne-

ga, brisača, spreji, vodice in podobna kramja. Moja koža je gladka, napeta kot dekliska dojka in čista. Znoj je brez duha. Nekeč pa sem ležal na dermatologiji. Stvari so preproste.

Mislím, da je razvidno, da sem tudi ekološko osveščen. Ozonska luknja?

### Prehrana

Pravijo, da se je hrana podražila, če se, recimo, podražijo kruh, mleko, meso, jajca. To pri meni ne velja. Osnova moje prehrane so živila, ki svojih lastnosti, ne spremenijo, če so približno 15 ur izpostavljeni temperaturi 35 stopinj Celzija.

Varčujem tako, da se na trgu pogajam za ceno, saj kupim večje količine.

Kaj jem? Danes bom recimo jedel: liter in pol ričeta, dve jabolki, dva večja korenčka, napitek iz mleka v prahu in sojine moke, otrobe, 2 litra vode z vitaminom C (preko celega dne).

Jem samo zvečer. Menu imam več dni enak. Spremembe nimajo pravega smisla.

### Obleka

Na novo kupujem samo trenerke, kar zadeva druga oblačila, sem imel zalogo, ki še traja. Ker se mi je teža spremenila, sem moral tudi kaj zožati. Kljub temu, da si ne kupim ničesar novega, se na ulici ne počutim preveč »za cajtome«, saj je bistveno, kako kaj nosiš, ne kaj nosiš.

### Družabno življenje

Žal popolnoma zanemarjeno je več razlogov. Bistveni pa je, da te brez denarja še klošarji ne marajo. Na tem področju je bila racionalizacija najbolj striktna. Čemu sem se odpovedal? Šankiranju, alkoholu in vsem drugim pijačam. Pijem samo vodo, nakupu časopisov (začel sem zahajati v čitalnice), cigaretam, vsem prireditvam, povsod hodim peš, avtomob uporabljam samo, ko grem obložen s trga.

Kompensacija za vse to je, da mnogo berem. In navadil sem se biti sam s seboj. Redkokdaj se dolgočasim. Vzljubi sem mir in samotno. Čisto nasprotje v primerjavi z nekdanjim življenjem zanimivo. Drugače. Torej, če ne bi bil brezposeln, marsičesa ne bi vedel. In mogoče bi, recimo, še vedno slonel po šankih, pil, kadil, jedel meso in počel podobne »normalne« zadeve. Imel bi pač denar!

Toliko, in hvala za pozornost, spoštovani in potrpežljivi bralec. Spoznanje zame — vse prave stvari v življenju so preproste in poceni, in če pomisliš, **tako tudi mora biti.**

M. B.



OB 180. OBLETNICI WAGNERJEVEGA ROJSTVA

## Somrak bogov na Dunaju

Dunajska Državna opera je v letošnji sezoni uspešno pripeljala do konca največji premierski projekt – tetralogijo Nibelunški prstan Richarda Wagnerja. Premiera Somrak bogov je bila prav v času, ko se glasbeni svet spominja 180. obletnice Wagnerjevega rojstva in se kulturna javnost z velikom operne dediščine ukvarja prav tako intenzivno kot v preteklih desetletjih. Čeprav so Somrak bogov na Dunaju sedaj uprizorili le dvakrat, bo v drugi polovici junija še enkrat na programu celoten Prstan, potem pa v novi sezoni se septembra in junija 1994, kar je tudi za Dunaj, kot svetovno operno prestolnico malo.

Če se je Siegfried končal z junakovno zmago nad Nibelungi, velikani in bogovi (poraz Popotnika – Wotana) ter z odkritjem ženske (Brünhilde) in ljubezenske sreče (education sentimentale), si gledalec Somrak bogov najprej zastavi vprašanje, zakaj je sreča kratka in zlo večno. Zakaj Brünhilde in Siegfried ob dogajanju v tretji sceni tretjega dejanja Siegfrieda (Nietzsche je zapisal, da je Wagnerjeva glasba ob Siegfriedovem prebujanju Brünhilde najlepša, kar jih je kdorkoli kdaj napisal) ne moreta dolgo živeti v »normalni« ljubezenski zvezi? V totalni drami, kakršno je pisal Richard Wagner, gre predvsem za »absolutno resnico«, ne pa za preprosto, parcialno, »efemerno«. Siegfriedova zmaga do sledi pred junaka v bistvu ni postavila zares usodnih ovir. Siegfried (tretja opera) je bil čas mladostnih iluzij, Somrak bogov mora pripeljati do konca ali do jasnejšega vpogleda v strukturo zgodovinskega sveta. Siegfriedove zmage v tretji operi Prstana so bile delne, kot nekakšen del »procesa«, niso pa imele realne vrednosti v kontekstu življenjske usode. Siegfried dá s preklestom obsojeni Alberichov prstan v Somraku bogov (konec druge scene prologa) Brünhildi, ona pa njemu ščit in svojega konja Graneja, s katerim se bo popeljal na čolno po Renu. Preklestvo zlata je spet v rokah »preprostega« posameznika in Wagner je seveda dobro vedel, kaj je za glasbeno dramo bistveno, če jo hoče pripeljati do konca po izročilu v Renskem zlatu: da mora v Somraku bogov usodno obnoviti totalnost; postaviti v dogajanje nove, doslej neznanе osebe z željo po oblasti za vsako ceno, tudi zločina. Wagner je hkrati vedel, da sklepnega očistena ne bo; dokler ne bo preklestvo zlata premagala čistost in večnost narave (grad bogov Walhall na koncu zgori). Somrak bogov je bil pravzaprav napovedan že v kratkem dialogu med Popotnikom in Erdo (v prvi sceni tretjega dejanja Siegfrieda), prav tako kot je boginja zemlje napovedala tri norme – sojenice (svoje hčerke), ki je predejo niti usode in vode, kaj bo zgodilo.

Somrak bogov se, logično, začne z epizodo treh sojenic (Wagner jih ne poimenuje, sicer pa so bile Urd – preteklost, Werdandi – sedanjost in Skuld – prihodnost). To so bile v mitologiji boginje časa in usode; pojejo o jeseni, najlepšem drevesu, s katerega si je Wotan usekal vejo, da bi si iz nje naredil kopje, drevo pa se je začelo sušiti in umirati...

Konec pripovedi napoveduje, da bo Wotan z drugimi bogovi v Walhallu zgorel, potem ko se bo vnel ogenj iz drevesnih vej, ki jih je uporabil za svoj svet. Toda nit usode se utrje v trenutku, ko zremo, da je Siegfried v smrtni nevarnosti. Wagner je moral v koncepcijo drame postaviti preobrat; sojenice morajo nazaj pod zemljo, k materi Erdi; konec je njihovega večnega vedenja, ugasnila je volja kozmosa.

Dunajska predstava Somrak bogov je bila z uvodnim prizorom treh sojenic zelo impresivna in intenzivna: sojenice so bile za prosjo temno zaveso postavljene v nekakšen vertikalni trikotnik, nit pa je bila zavolana v neko čudno obliko, še najbolj podobno ogromnemu pajku, kar se je z njegovim nenehnim večanjem (sojenice so vlekse vsaka svojo vrvo na svojo stran) spreminjalo v »pošast«, ki je vzbujala strh.

Nadaljevanje prologa v Somraku bogov je najlažje rekli zakonska sreča – kratko uživanje, medsebojno predajanje Siegfrieda in Brünhilde, ki sestopita s skale, obdane

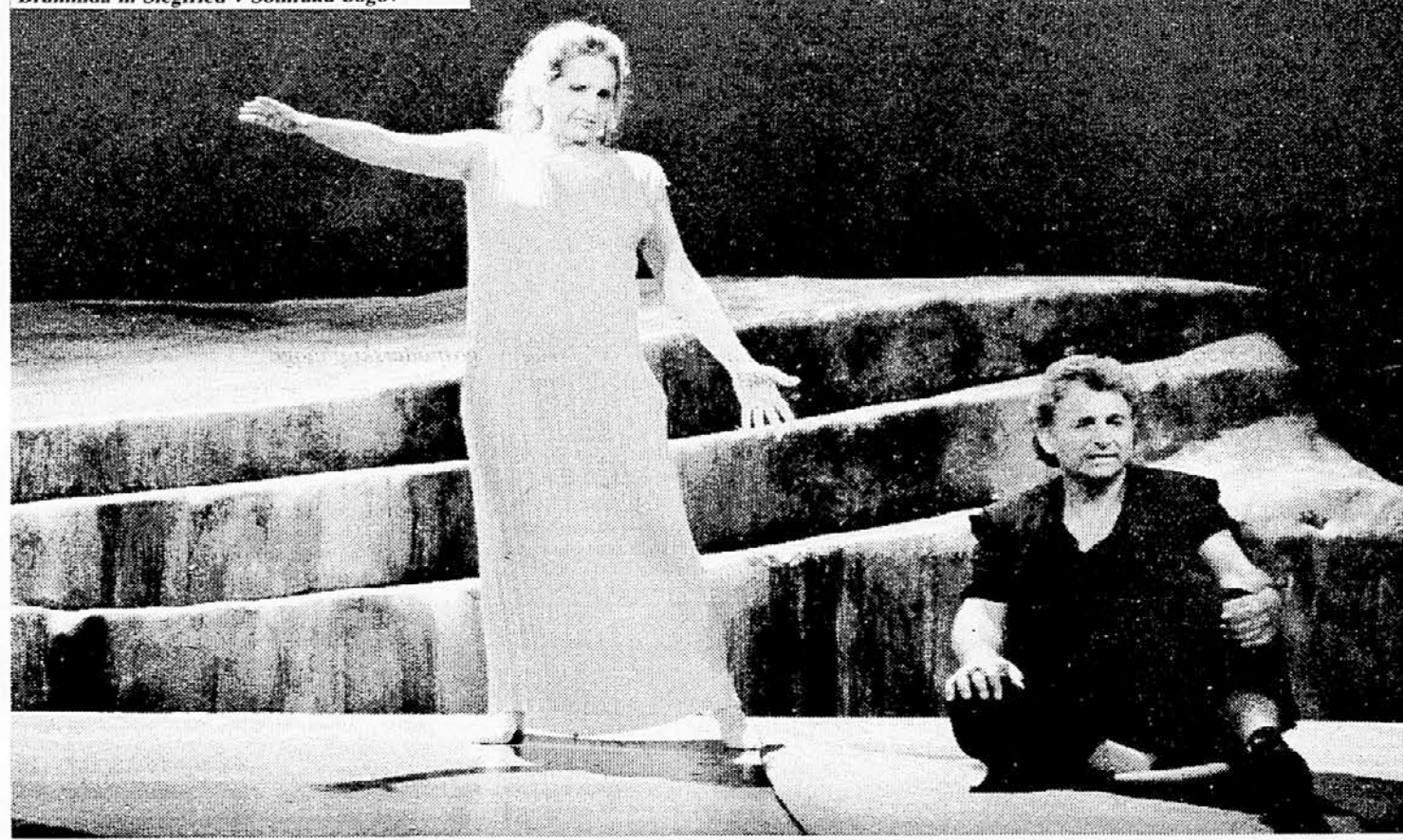
z Wotanovim ognjem, in začenjata novo življenje. Dunajska predstava je v tej sceni ponovila prizor iz zadnjega dejanja Siegfrieda (tako kot je sicer pravilno), kajti dogajanje se nadaljuje. A vendar je razlika: Wagner je uvedel nove glasbene motive, poudarek je na človeški dimenziji Brünhilde, prebujene ženske, in na herojski ljubezni obeh. V bistvu gre za Wagnerjevo rekapitulacijo vseh vodilnih motivov, ki so ljubima pripeljali skupaj, konča pa se s himno ljubezni. Konec dolgega prologa je Siegfriedovo slovo: na pot mora, da bo končal svojo nalogo. Ob slovesu je bistvena že omenjena zamenjava daril. Tu nastopi slovita simfonična pasaža v treh delih Siegfriedovega popotovanja po Renu (medtem za zaveso spreminjajo sceno).

Šele na tem mestu nastopi prvo dejanje Somrak bogov – v atriju palače Gibichungov; z Guntherjem, Gutruno in Hagmom. Svet ni več naseljen z bogovi in junaki, ampak z ljudmi. Ljudje ustvarjajo Zgodovino, ki pa je kot mora, iz katere si zamenjajo darila, da bi se zbudili. V to moro sveta pada zdaj nedolžni Siegfried. Dunajska predstava je aktualizirala stilo precej neizdelano podoba palače ob Renu, kot da bi hotela poudariti izločenost iz konteksta razvojnega linije (navsezadnje je palača večja od Wotanovega gradu, kar je seveda nelogično).

Genealogija »družine« je opisana že v Eddi in Nibelungenliedu kot Burgundi. Pri Wagnerju gre za dvojaka: Guntherja in sestro Gutruno ter polbrata Hagma, Alberichovega sina (in sina Grimhilde, ki pa jo je posilil). Hagen je torej »sin Nibelunga«, »sin zla«; edini, v katerega Alberich se zaupa, da bi se lahko polastil zlata (ki je njemu ušlo iz rok v Renskem zlatu) in se masčeval za Wotanovo poiznanje.

Hagen je pravi »anti Siegfried«: zvit, pretkan in neskončno pokvarjen. Wagner je tak lik potreboval kot kontinuiteto pohlepa po moči in oblasti, po obvladovanju sveta. Hagen mora s spletkarskimi potezi usrešiti dvojni cilj: dvojno poroko Guntherja (z Brünhildo)

Brünhilda in Siegfried v Somraku bogov



je pa tudi pitni vodi fluorid. Vendar krepitev zob s fluoridom ne pomaga pri neravnih griznih površinah. Te so v nevarnosti tudi, kadar ljudje lepo skrbijo za ustno higieno in jim zobe redno strokovno očistijo. Luknje nastajajo najraje na grobih površinah kočnikov. Ravno za te je primeren konservativni pristop, za katerega se zavzemajo dr. Anusavice in njegovi somišljeniki.

Tako kot so med seboj različni zobje, so različne tudi luknje. Nekatere se hitro slabšajo, druge počasi, nekatere pa se sploh ne. V idealnem svetu bi zobozdravnik lahko napovedal stopnjo propadanja določenega zoba. V resnici nam pa je znanost neeksaktna. Težava je v tem, da nekaterih reči ne pokažejo niti pronicljivi rentgenski žarki. Ne pokažejo zmeraj natančno stopnje škode niti ne blagovolijo povedati, koliko je stara ta poškodba. Zato zobozdravnik ne more vedeti, kako hitro se širi. Zaradi varnosti večina zobozdravnikov takoj zapolni luknje. Vendar ni nujno, da zob gni naprej, v tem primeru pa s posegom naredimo večjo škodo kot korist.

Nič vrtnja pa še ne pomeni, da lahko zobozdravstvo kar odpišemo. Če hočemo, da deluje pristop: »Počakajmo, pa bomo videli,« mora bolnik redno obiskovati zobozdravnika, ta pa spriti ugotavljati, ali se gnije širi ali ne. Redno še ne pomeni vsak drugi teden. Tudi če se gnije širi, traja navadno šest let, da predre skozi sklenino v mehkejšo zobovino, kjer že začne ogrožati živce v koreninskem kanalu. Za poseg, če je že potreben, je časa več kot dovolj. Posegati pa ni nujno treba z vrtnjem. Zdravljenje zob s fluoridom, plastičnimi tesnili ali obojim je na dolgoročni stopnji bolj priporočljivo in lahko upoštevni ali ustavi nadaljnje kvarenje zoba. Koristno bi bilo, da bi tako obliko zdravljenja uporabljali bolj na široko. NIDR se zavzema za to, da bi na ta način preventivno zaščitili grizne površine stalnih otroških zob, in to takoj, ko bi pogledali iz dlesni.

Hkrati bi moral bolnik pri jedi misliti na luknje. Zalede odgovarjajo sladkarijam in sladkim pižamam, pa tudi umivanje takoj potem, ko se pregrešimo. Tudi zvečenje žvečilnega gumija brez sladkorja spodbuja izločanje sline, ki pomaga nevtralizirati kislino, ki jo bakterije delajo iz sladkorja v ustih.

## Ljudje bi plačali za človeškost

Zobozdravniki so izučeni za to, da pri priči zapolnijo luknje, pa tudi za to, da odstranijo

in Gutruno (s Siegfriedom) – se pravi poruši komaj zaživet zvezo med Brünhildo in Siegfriedom – ter polastitev prstana in s tem moči. Kot Alberichov sin edini pozna preteklost... Hagnov nart se ob Siegfriedovem prihodu v palačo hitro začne uresničevati: pobratimstvo Siegfrieda in Guntherja, prevara Siegfrieda s čarobnim napojem (ki »brši« spomin), Siegfriedovo vrnitev v Guntherjevi obleki po Brünhildo in nasilen odvzem prstana z njene roke... Hagen ve, da bo Siegfried pripeljal Brünhildo Guntherju, njemu prstan, sam pa postal Gutrunin mož. To je njegov pošastni načrt.

Preljudi s prvim dejanjem Somrak bogov traja brez pavze dve uri, dovolj za celo opero. Dunajska predstava je bila tu zelo kompaktna, intenzivna, dovolj dinamična, slabša je bila scena palače Gibichungov (interier).

Drugo dejanje Somrak bogov stopnjuje dekadenco z vrhuncem v dvojem svatovskem sprevedu, dvojni prisegi ob Hagmovi konici kopja – Brünhildo in Siegfrieda (ki seveda pod vplivom čudežnega napoja ni vedel, kje je bil in kaj je počel, preoblečen v Guntherjevo obleko) in nastopom vedno bolj pijanih lovec. Tu luteranski pecca fortiter doseže svoje dno (ne pozabimo, da je bil Richard Wagner luteranec). Začetek dejanja je kratka scena Albericha (škrtata) s sinom Hagmom in shakespearejski dramatični drži herojskega zla: oče in sin v cinizmu in smrti morale. Hagen mora očetu obljubiti maščevanje, se pravi umor, zločin. Najbolj drzna je Wagnerjeva gradacija nastopa Hagmovih lovec, vavalol ali vojakov, vedno bolj barbarskih. Tu je najbolj »brutalen« Wagnerjev moški zbor, popolno nasprotje vitezov v Parsifalu; v osrednju je drastičen realizem. V dunajski predstavi postavitveni koncept, ki je razdelil eksterier palače na dva dela, levi in desni, z vmesnim trgov, ni bil dovolj domišljen; učinkoval je togo, likovno odbijajoče – oba dela palače sta imela velika in visoka zločljiva vrata kot pri kakšnem »gasilskem domu«, prostora za 60-članski moški zbor pa je bilo tu že kar premalo. Monumentalnosti, ki bi

potenciala zlo, bi lahko bilo še več; Wagnerjeva možnost gradacije je pač prepuščena dobremu režiserju in scenografu ter odličnim zboristom s solisti (zlasti v prizoru obeh priseg). Bistvo drugega dejanja Somrak bogov ni v končnem svatovskem sprevedu (skrajno blasfemičnem, dekadentnem, morbidnem), ampak v Hagmovi pravici, da bo ubil onega, ki je krivo prisegel – ali Brünhildo ali Siegfrieda. Začenja se pot do zločina.

Tretje dejanje odpira moralne dileme v rodni Gibichungov; Gunther se upira umoru Siegfrieda, ker noče prizadeti sestre in ji vzeti ženina. Umazan posel bo moral opraviti Hagen sam, in to zahrbtno, ker je Siegfried v boju prsi ob prsi nepremagljiv. Vse, kar se je doslej dogajalo v Renskem zlatu, Walkür, Siegfriedu in do tretjega dejanja Somrak bogov je kot »preljudi«, tako kot je življenje preljudi k smrti. Vse »individualne« možnosti so bile doslej preizkušene: bogovi, velikani, Nibelungi, heroji, ljudje. Vsi so propadli. Edini, ki bi se še lahko spopadel z Močjo, je perversni Hagen, ki bo na uprizorjenem lovu zabodel s svojo sulico Siegfrieda v hrbet. Wagner začena tretje dejanje z nepričakovano sceno treh renskih hčera – vračanju k začetku Renskega zlata, h krogotoku narave... In tudi zadnja scena v dunajski predstavi bo dovolj povedna; Brünhilda zažge grmado jesenovine z mrtvim Siegfriedom, palača zagori in se potopi v Ren, kjer se v blodnjah za preklestim zlatom in renskimi hčerami utopi blodni Hagen.

Seveda je to zelo na kratko o štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov (ali »petnajst ur dolgem Nibelunškem prstanu, ki je nastajal od leta 1846 – prve zamisli – do 1874 oziroma 1876 – premiera v Bayreuthu). Scenograf in kostumograf Herbert Kapplmüller je imel v zadnji operi iz Prstana več sreče kot v prejšnjih treh. Več je bilo diferenciacije posameznih scen in logičnih vezi s »preteklostjo« (npr. Brünhildina skala, tri renske hčere, Alberich). Slabši je bil v konceptu palače Gibichungov. Lahko bi sicer sprejeli tezo, da je hiša takih pokvarjenec, kakršen je Hagen, brez veličine, nepravilnih oblik, antiar-

hitektura, ker lastnikov ne obvladujeta niti ratio niti emocija, ampak zlo. Scenograf je zelo učinkovito postavil prizor treh Norn, treh renskih hčera, kratke epizode Albericha in Hagma, obe sceni na Brünhildinih skali... Tudi končni razpad palače – streha se »dvigne« v nebo, stene razpadejo... je bil zelo učinkovit, potem »pogrezanje« gradu Wakoll v Ren, ogenj okrog Siegfrieda in potem še Brünhilde, ko še sama leže na grmado... Skratka scenska domišljenost je bila v Somraku bogov večja kot v prejšnjih treh operah. S tem pa je Kapplmüller popravil doslej precej blod vtis Prstana.

Režiser Adolf Dresen je v Somraku bogov pokazal več natančnosti v branju Wagnerjeve partiture, z velikim smislom za tipologijo npravi, za značaje v njihovih konfliktnih vlogah, za nenehne preobrate in dramatične spremembe in stopnjevanja do zločina in neke vrste očistena do konca epopeje. Zelo efektno je zasnoval uvodne tri sojenice s svojo »pajčevino časa«, sijajem je bil končni prizor, kot mrtvi Siegfried na mrtvaškem odru dvigne roko s preklestim prstanom (v splošno grozo vseh)... Dresen je skratka ustvaril »Stimulir«, v kateri se najbolj nazorno pokaže Wagnerjev pogled na epski čas. Wagner se je namreč v interpretaciji časa vrnil k Avgustinu, ki je trdil, da je le en čas – sedanjost, v treh oblikah. Sedanjost preteklih stvari je spomin, sedanjost sedanjih pogled, sedanjost prihodnjih pa pričakovanje. Dresen je to dojel, ker je sicer za to dovolj temelje že v Wagnerjevi glasbi, zlasti v njegovih vodilnih motivih (v Somraku bogov jih je več kot osemdeset), ki v Prstanu niso le zvočni vtisi, ampak podzvest, spomin, mit, pričakovanja, pripoved »vzporednega« dogajanja, notranji monolog, imajo epsko in lirsko vrednost, povezujejo celotno zgodbo v njenih prepoznavnih in veznih elementih. Brez vodilnih glasbenih motivov Nibelunški prstan ne bi bil možen, in ravno zato zahteva Wagner od svojega poslušalca natančen študij, sicer Prstana ne more razumeti, lahko pa se uživa v lepoti glasbe, ostanje pa mu skrite skrivnosti njenega metaforičnega sveta. Idealen poslušalec Nibelunškega prstana bi moral slušno zaznati in imeti v spominu vseh okrog 135 vodilnih motivov in seveda vedeti, kako se vsak izmed njih imenuje.

V Somraku bogov imata med solisti osrednjo vlogo Brünhilda in Siegfried. Brünhilda je na Dunaju v vseh treh operah – Walkür, Siegfriedu in Somraku bogov pela nemška sopranistka Hildegard Behrens, vodilna interpretka te vloge v zadnjem desetletju na svetu. Behrens je izjemna umetnica, v Somraku bogov je bila v najboljši formi; glasovno dominantna, s prodornim in čistim glasom, polna značjskih nians, prežeta z nežnimi čustvi (prvo dejanje), konfliktnim doživljanjem v spletku ujetega Siegfrieda – vrhunec ob prisegi in boju za ženina, maščevalna (spričo njegove nezavedne prevare), do sklepne apoteoze – smrt skupaj s Siegfriedom na grmadi, zažig palače v sijajni gradaciji svečanega razpoloženja. Behrens je umetnica, sposobna popolne predanosti liku, ki ga poje, zato so njeni nastopi tako prepričljivi. Svojo elementarno naravo presaja v Wagnerjev lik z žarom maksimalnega angažmaja, kot da bi šlo za biti ali ne biti. Občinstvo jo je, ko se je prišla sama prikloniti, sprejelo s huroskimi ovacijami, da se je Državna opera kar »tresla«.

Nekoliko manjši sprejem (no, še vedno z velikimi ovacijami) pri občinstvu je imel nemški tenorist Siegfried Jerusalem, prav tako svetovno znan interpret Siegfrieda – na primer na video posnetku Prstana na odru MET v New Yorku. Vloga ima izdelano prav tako kompleksno, do potankosti, morda je imel na posameznih mestih glas manj čist, kar pa je bila najbrž trenutna posledica bolezni (ker na premieri ni pel, ampak samo na prvi ponovitvi). Siegfried spričo svoje naivne narave nima tako velikega značjskega razvoja kot Brünhilda; Siegfried umre zahrbtno, ne da bi se njegov predstavitelj svet kaj bistveno spremenil, ne da bi užil tragično dimenzijo sveta. Bistvo Jerusalemove interpretacije Siegfrieda temelji na neke vrste odraslem infantilizmu junaka, ki nikoli ne dojamе, kaj vse se okrog njega plete.

Bolj problematična je bila družina Gibichungov. Avstrijski basist Kurt Rydl kot Hagen je bil sicer glasovno odličan, a za interpretacijo tega shakespearejsko jagovskega tipa nima potrebnega značaja. Rydl je ostal zlasti tog v ključnih legah, tako tipičnih za wagnerjsko stopnjevanje dimenzije zla. Zato je bila precej nelogično in neprepričljivo izpeljana nenadna Guntherjeva preobratljivost sicer zelo dobrega basista Monte Pedersona, a v dilema (upira proti umoru) ni nastala pod pritiskom polbrata, ampak iz odskodnosti poguma, zaradi slabštvia. Julia Faulner kot Gutruno ni naredila velikega vtisa. Boljše so

bile tri sojenice (Jadwiga Rappé, Lioba Braun in Eliane Coelho) ter tri renske hčere (Gabriela Fontana, Gabriele Sima in Margareta Hintermeier). Kratki vlogi sta zelo dobro izpeljala Oskar Hillebrandt kot Alberich in Uta Priew kot Waltraute. Številni moški zbor je odlično pripravil Peter Burian.

Dunajsko filharmonijo je vodil nemški dirigent, svetovno znani Christoph von Dohnányi. V prvem dejanju je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki se je začela že ob petih popoldne. Potem pa je orkester igral zelo zabavno. Za Dunajsko filharmonijo tudi Wagnerjev Somrak bogov ni kakšna »huda prižig«; bolj ko se je opera odvijala, bolje so igrali. Izjemno koncentracijo in poustvarjalni navdih zmorejlo le pravi profesorji glasbe, kolikšni so člani Dunajske filharmonije. Slabši orkestri bi tako partituro (na Dunaju je bil tempo predstave precej hitrejši; za kakih petnajst minut, vendar je opera še vedno trajala štiri ure in četrtrajajočem Somraku bogov je bilo nekaj hudih spodrsljajev med troblici, najbrž spričo slabe priprave na predstavo, ki



isto: socialni sistemi, ki so se izneverili prirodnohumani svobodnjaškim pravilom, razpadajo. Izčim se nekakšno prehodno obdobje, v katerem vse »bivše« težijo k ohranjanju (osebne) oblasti z vsemi sredstvi, medtem ko vse »novo« išče prijeme za socialni perfekcionizem (ki ga ni). Anarhoidna situacija.

In slovensko popotovanje skozi premaknjeno sedanost? Publicistično je vsestransko obdelano. Afere v gospodarskih sektorjih, dosjejski karamboli, politične ekstravaganze, sociološke polomije obnem z neustavljivimi samohvalnicami trenutnih manipuliranj, vse to je podrobno – tako rekoč dnevno – obelodanjeno v časopisju. In v to prozaično obdobje vdira zdaj splošno nezačelena rehabilitacija žrtev.

Rehabilitacija je obširen pojem, definirajo ga kot »ponovno vračanje v prejšnje stanje«. Posamezne stroke konkretizirajo pojem za svoje namene. Medicina ga na primer izkazuje kot psihosomatsko vračanje prizadetega v normalno stanje. Sociala kroji pojem kot vrnitev v določeno družbeno pozicijo. Pravo ga izkazuje ozko glede na kazenski postopek. Kakorkoli že, rehabilitacija zmeraj označuje status: neadekvatno uresničeni nezačetni status (psihosomatski, socialni, pravni), status »žrtve«, in status bremeni vzročnosti njegovega nastajanja; v rehabilitaciji je treba status anulirati, a brez anuliranja vzročnosti ni poprave statusa, ni rehabilitacije. Pravilo, ki ga ne gre prezreti. Status socialne žrtve je zmeraj vzročno zvezan z določenim sistemskim nasiljem v populaciji. Je socialni »produkt.«

Prenehanje v slovenski prostor je rehabilitacija žrtev tipsko zvezana z znanimi silnicami hominidnih totalitarizmov: 1. z medvojnim nasiljem taborišči (vključno taborišči tarbišni-otroci, odujeni domovini in staršem), in 2. pogojeno so s sistemom nasilja, vznikajočega iz deformacije komunističnega monopolitizma v družbeno totalitarno oblast: ta zadnja je negirala vse humanitarne, socialne, kadrovske normative na vseh linijah, od kulturno-znanstvenih preko ekonomskih tja do pravnih institucij; idejno svobodnjaške in religiozne ter socialne normative je spodenela s svojo monopolitjsko arogančno agresivnostjo. Uresničila je brezpravne, avtokratsko zmaličene pogoje podprejanja slehernika in celote indoktriniranih oblasti. Brozovski jugokomunizem. Ustvarjal je žrtve brez pravne verifikacije, monopolistično dirigistično, socialno uničujoče. Barbarstvo brez primerjave. V slovenskem primeru se začenja uničevalno nasilje jugokomunistov že kar pred drugo svetovno vojno. Kompartijski komiteji so manipulativno uničujoče delovali (v posameznih primerih celo ob »sodelovanju« takratno monopolistično policijo, glej članek V. Kresnika, Zaliv 1–4, 1989, str. 62–76. Antropološka podoba komunistov) zoper »trockiste«, »nedisciplinirane« skojceve, zoper »salonske komuniste«, zoper »revizioniste« in podobno. Med vojno so se publikaško izživljali pri eksekucijah v nepravilnih »ideoloških« rezijs. Po vojni pa so nasilje zgostili v Kočevju, Teharjah in drugod, dosegli so vrhunec v dachauskem procesu in se shizofreno razbesneli na Golem otoku. Nad dvomilijonskim slovenskim narodom je brozovski jugokomunizem tpepalj tolikšni spekter žrtenikov, neznanih pri drugih, večjih narodih. Slovenska brozmafija je svojo majhnost kompenzirala s fantastiko hominidnega nasilja. Obratovati pa je začela daleč nazaj, ne šele 15. 5. 1945 (kot navaja Delo), stopnjevala se je v asocijalno nestirno oblast in kontinuirano ustvarjala žrtve.

Sistemska nasilna vzročnost si je izmišljala procesualno različne postopke za uničevanje žrtev; barbarske masovne eksekucije brez socialnopravne pristojnosti; paradokсне odločbe nelegitimnega senata za prekrške, z »določanjem kraja bivanja« na Golem otoku; zlorabo »sodnega postopka« za vnaprej montirane ubjalne namene, na primer v dachauskih procesih itd. Sami asocijalni procesi, popolnoma identični nacističnemu genocidu, brez prisotnosti socialnohumane jurisdikcije. Jugokomunizem (je zlasti v Sloveniji) skonstruiral naciokomunistično kvazi pravo v rokah mafije in trabantov.

Načine k rehabilitaciji žrtev slovenskega nacikomunizma se obravnava frazeološko – če se jih sploh kako obravnava. Ali naj se jih sploh rehabilitira, te žrtve – coprnjake? Rehabilitacija se da vendar tudi inscenirati, recimo kot sodni postopek (Bavcon–Šelih) za »razveljavitev« »upravno-kazenskega postopka« ... pa menda ne v »pravni državi«? In potlej, sodni postopek lahko rodi »celotno« ali pa – hopla – »delno« rehabilitacijo, splošna po načel »pravne države« – katere? Tiste, ki je brezpravno uničevala žrtve? Ali naj pravna država danes baranta okrog individualne rehabilitacije in vdrugič ustvarja iz istih oseb spet izločence – izobčence – socialno markirane, skratka žrtve? In »rehabilitacija« bodi brez revolucionarnih ukrepov ... kakšna bombastika, ko izpod perok, ki misli, da je vseeno, odseva zdaj rdečo, potlej modro ali pa črno tinto.

Rehabilitacija žrtev je predvsem socialnomoralni postopek. Možna je le v družbi, osvobodjeni slehernega ostanka sistemskega nasilja. Socialnomoralnemu postopku se potlej podreja zakonodaja, seveda ne v rokah vprašljivih monterjev »pravne« rehabilitacije.

Združenje žrtev je izdelalo socialnopravne pristope za rehabilitacijo. Najprej pa je treba izpeljati programsko (glej Zaliv. 1–4, 1990, Kresnik, »Prenova« mafije, str. 6–14) odpravo vzročnosti totalitarnega nasilja z javno parlamentarno verifikacijo noličnih struktur in posameznikov nasilja; očistiti je treba družbene rehabilitacijske mehanizme na vseh nivojih eventualnih monterjev enostranskih pristopov k odpravi krivic.

Vladimir Kresnik, prof. dr. med. FMH, dr. sc. med., pisatelj UMEM. Ljubljana

Delo, 29. maja  
**Resi jo lahko le še Bog**  
Gospod Roman Zajec, vodja stikov z javnostmi SNG Opere in baleta Ljubljana, se

je končno prebudil iz devetmesečnega zimskega spanja na delovnem mestu, kakar mu je »počil film«, ko je iz mojega članka o njegovi hiši uvidel, da vem o tem, kaj se dogaja v njej, več kot on sam, čigar edina funkcija je »stik z javnostmi« v imenu ustanove, ki mu daje kruh.

Resnica je ta, da bivši (sedaj že predbivši) v.d. direktorja Opere Darko Brlek ni sklical tiskovne konference pred novo, letošnjo sezono, na kateri bi predstavil vse premiere. Na moje prigovarjanje, naj to stori, je odgovoril, da nima podpisanih še vseh pogodb ... Niti ni bilo tiskovne konference po gostovanju v Italiji niti pred njegovim odhodom iz hiše, da bi pred javnostjo predstavil »čiste račune«, ne pa da lahko preberem iz odstopne izjave v.d. direktorja Opere Zareta Prinčiča (Brlekovega naslednika), da »moram podpisovati neplačane račune prejšnje vodilne garniture«. Nobene tiskovne konference ni sklical niti Zare Prinčič, da bi pojasnil, kakšen je trenutni položaj v ansamblu, zakaj je prišlo do repertoarnih sprememb, zakaj se je odločil za koncert namesto operne premiere, kako je z reorganizacijo SNG in kako bodo sezono izvedli do konca ... Gospod Zajec je bil ves čas ponižno tiho. Od njega nismo dobili nobene informacije, da se v hiši kaj dogaja. Potem pa se čudi, če imam sam »dosje« o grozljivkah v operni in baletni hiši. Žal moram priznati, da je tega gradiva približno za štiri moje članke, vse pa je nastalo v hiši sami, brez moje vednosti ali kakršne koli volje. Jaz sem samo na kratko povzel nekaj dokumentov. Žal ni v njih ničesar boljšega ali bolj optimističnega.

Zakaj je morala šele Mestna uprava za inšpekcijske službe – inšpektorat za delo 13. aprila ugotoviti, da glede na pregledane dokumente (nezaključena delavska knjižica prejšnje zaposlitve, neskljena pogodba o zaposlitvi) za v.d., direktorja Zareta Prinčiča delovno razmerje v Javnem zavodu SNG Opopera in balet ni nastopilo (12. člen) zakona o delovnih razmerjih), s tem pa tudi nima pravne legitimacije izdajati sklepe o suspenziji, enako pa velja tudi za izreko o drugih prenehanjih delovnega razmerja? Zakaj je v zapisniku po opravljenem inšpekcijskem pregledu (7. aprila) mer drugim zapisano tudi tole: »V delavski knjižici ima vpisano srednjo stopnjo izobrazbe z dne 10. 9. 1974 in pod zaposlitvijo vpisano samostojno dejavnost – umetnik z datumom 1. 3. 1984 do 1. 1. 1993 brez žiga. Vodja kadrovske službe je povedala, da je od referenta na občini dobila podatek, da Prinčič od 1986 do 31. 12. 1992 ni poravnal vseh prispevkov in mu zato te zaposlitve do poravnave prispevkov ne morejo zaključiti. Nadalje je iz delavske knjižice razviden datum 1. 1. 1993 kot nastop dela v SNG, s tem da je bil obrazec M-2 poslan 29. 3. 1993. Ker Prinčič do tega datuma kadrovske službi ni dostavil delavske knjižice, razpis za v.d. direktorja Javnega zavoda SNG Opere in baleta je objavilo ministrstvo za kulturo, v.d. direktor nima sklenjene pogodbe o delu.«

Zakaj je v.d. direktorja Opere Zare Prinčič šele 25. maja letos naslovil na go. Stromele pismo z naslednjo vsebino: »Pripravite pogodbo za v.d. direktorja Prinčič Zareta o delovnem razmerju za nedolocene čas od 1. 1. 1993«, če je že 7. aprila poslal kulturnemu ministru odstopno izjavo na mesto v.d. direktorja SNG Opere in baleta Ljubljana?

Zakaj v poročilu o pravnem položaju javnega zavoda Opere in baleta, ki ga je 24. maja letos v imenu pravne službe podpisala Marija Stromele, lahko preberem tudi naslednje:

»Vlada Republike Slovenije v aktu imenovanja v.d. direktorja Opere in baleta (odločbi), ki ne vsebuje obrazložitve, ni opredelila, ali oseba, ki se imenuje za vršilca dolžnosti direktorja, opravlja tudi funkcijo umetniškega vodje ali ne, prav tako tudi ne, s kom sklepa v.d. direktorja delovno razmerje. Z dnem imenovanja je vršilec dolžnosti direktorja Zare Prinčič nastopil delovno razmerje v Operi in baletu in od 1. 1. 1993 opravlja obe funkciji. Zaradi nedorečenosti obsega in vsebine njegove funkcije, odsotnosti interne zakonodaje, neobstoja organa upravljanja in organov internega nadzora, s tem pa tudi blokade informacij zaposlenih, smo v položaju, da so se kompetence direktorja razširile v neskončnost in da zoper odločbe zaradi neobstoja pritožbenega organa ni možna pritožba. Zaradi kršitev delovne zakonodaje je bil apríl opravljen v Operi in baletu inšpekcijski pregled inšpektorata za delo, izdana odločba o ugotovljenih nezakonitostih pa zaradi pritožbe direktorja ni izvršljiva. Delo in poslovanje v.d. direktorja, ki podpisuje pogodbe in račune, ki določa višino honorarjev, višino materialnih stroškov, zasedbo za predstave, sestavo avtorskih ekip za pripravo premiev, ki samostojno določa repertoar ustanove za leto vnapre, vodi kadrovsko politiko, zaposluje nove člane in odpušča zaposlene, določa delovni čas in višino plač, odloča o službenih potovanjih v tujino, deviznih dnevnica, potnih stroških, akontacijah, razlikah, dodatkih k plačam ipd., ki torej samostojno razpolaga s sredstvi, s katerimi je Opera in balet SNG Ljubljana financirana iz proračuna, trenutno kontrolira edino le Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.«

Opere SNG je potemtakem v zadnjih mesecih vodil nekdo, ki v njej sploh ni bil zaposlen. To pa je ugotovila še inšpekcijska služba, ker je v hišo pač morala priti, potem ko je od g. Prinčiča suspendirani član opernega solo zbora Marija Wabra zahteval varstvo pravic (5. marca letos) preko svoje odvetnice, ki je ugotovila, da je sklep v.d. direktorja nezakonit ...

V.d. direktorja SNG Opere in baleta SNG Zare Prinčič je napisal naslednji »odlok vrtarjem«: G. Mileni Vehovar je 31. 3. 1993 potekla pogodba o delovnem razmerju v Operi in baletu Ljubljana, tako da g. Vehovar ni več v delovnem razmerju od tega datuma dalje.« (Kar je bila zelena luč za fizično izvedbo »akta«).

Operi in baletu SNG in Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije lahko za tako »politiko« samo čestitam!

Marijan Zlobec, Delo

Spustovani bralci, spoštovano Uredništvo,

bralce prošim za pozornost. Uredništvo pa za prostor v časopisu, da bi javno razčistilo povezovanje mojega imena s katastrofalnim stanjem v SNG Opere in Balet. Ker tega ni mogoče storiti zunaj konteksta celotnega dogajanja v tej nacionalni ustanovi, bom morala hoče noč razkriti tudi nekaj resnic, ki jih mnogi ne bodo želeli slišati.

K svrari. V okviru TV Tednika in tudi ob nekaterih drugih bolj ali manj formalnih priložnostih se mi je podlikalo, da sem zaradi osebnih interesov izkoristila svoj angažma na ministrstvu za kulturo (kot zunanja svetovalka za sistemska vprašanja) tako, da sem podpirala bivšega v. d. direktorja Zareta Prinčiča, ki mi je zato posebej plačeval pravne storitve. Tako podpiranje v celoti zavračam in trdim, da sem se v skladu s pooblastili ministrstva za kulturo vnikala samo v pravno problematiko (seveda brez posebnega plačila), in to le zato, ker:

1. sama pravna služba SNG Opere in balet ni bila sposobna pravno izpeljati novega statuta te ustanove, ki je nastal z odlokom o razdelitvi SNG Ljubljana na tri samostojne zavode, to je v Operi in balet, Dramo in Gledališki in filmski muzej; in

2. ker je pravna služba, namesto da bi funkcionirala kot pravni servis in poskrbela za pravno urejenost poslovanja in delovanja SNG Opere in balet, vodila svojo politiko in politiko sindikata, odločev in celo blokirala delovanje v. d. direktorja in izvajanje vladnega odloka.

V. d. direktorja pa ni bil blokiram samo na ta način, ampak tudi preko delovne sposobnosti skupnih služb, bivše SNG kot enovitega zavoda. Tej je uspelo v prejšnjem sistemu dobiti samostojen status in predvsem lasten žiro račun. Na ta način ta služba ni bila sama finančni servis, ampak je v bistvu skozi razpolaganje s finančnimi sredstvi in podatki obvladala predvsem Opere in balet. Predvsem njo zato, ker ta v nasprotju z Dramo ni imela lastne pravne in finančne službe. Ker je razdelitev v oboje zavode bila do pomenila tudi izgubo tega položaja, je vodstvo te službe z razpolaganjem s finančnimi podatki blokiralo izvedbo vladnega odloka. Ni moja stvar, da bi presojala umetenost sprejetja tega odloka (čeprav se osebno z njim strinjam), moja dolžnost je bila le, da isto, kar so pristojni sprejeli, izvajam. In to sem in bi izvajala ne glede na to, kdo je direktor. Taka je bila dolžnost tudi vseh drugih v SNG Ljubljana. Če pri tem niso bili zadovoljni z vladnim odlokom in vodenjem, je seveda njihova pravica, da to svoje nezadovoljstvo izrazijo in terjajo odpravo ustanovitelj, ki je odlok sprejel in imenoval vodstveni organ. V nobenem primeru pa nimajo pravice samovoljno odklanjati izvajanja nalog in ovirati delovanje direktorja, dokler je ta legitimno predstavnik ustanovitelj. Ustanovitelji niso seveda polno odgovornost za to, koga je imenoval. Ni ne v moji strokovni kompetenci in še manj imam tak položaj, da bi mogla ocenjevati sposobnost gospoda Prinčiča. Vendar mi nekaj pravi, da temeljni problem sploh ni njegova sposobnost, ampak to, da je, namesto da bi se podredil internim pravilom igre, poskušal celo v njo posegati. Ker je razdelitev v oboje zavode bila dobljenimi pravicami in pozicijami nekaterih v Operi, in da bi, če bi se naprej razdelil v finančno poslovanje, vendarle celo uignel razkriti (ne sam, ampak preko neodvisnih zunanjih finančnih strokovnjakov), na kakšen način je SNG posloval. Mnogo se o tem sicer govori in piše, vendar je brez uradnih podatkov vse skupaj le v zraku in ni pravi uprjo, da bi tako tudi ostalo, če jim ho, je uspešno pozornost speljati drugam oziroma najti grešnega kozla, npr. nekoga Zareta Prinčiča.

Osrednji razlog za stanje, kakršno je v Operi in baletu, pa seveda ni pravno in finančno stanje te ustanove, ampak to, da je SNG Opere in balet okostenela ostalina samoupravnega organiziranja in vodenja delovnega procesa, katerega temeljni anarhizem je, da vsi lasitjo pravice, nihče pa ne prevzame odgovornosti. Zato je razumljivo, da še tako neznan poskus drugačnjega funkcioniranja in organiziranja naleti na ogromen odpor. Ljudje pravno pozabljajo, da slovenska opera v 19. in 20. stoletju, zato, da bi zagotavljala socialno varnost zaposlenim, ampak zato, da bi odigrala osrednjo vlogo v operni in baletni ustvarjalnosti in poustvarjanju na Slovenskem.

Kam je vse to pripeljalo, se ve – do odstopa v. d. direktorja, kar samo po sebi ni nič hudega, če bi se to zgodilo v normalnih okoliščinah, čisto drugače pa je, ker se je spet enkrat zgodilo v isti SNG Opere in balet, ki je že petnajst let v krizi, iz katere očitno nobeno vodstvo doslej ni našlo izhoda, in so zato, tako ali drugače, vsi dostojne raje prelozili na odločbi, da si sicer »odvisni« delavci sami. Z njihovim odhodom pa se ni nič uredilo ali razrešilo. Celo več. Njihova usoda je vsakemu uveljavljenemu in ambicioznemu strokovnjaku oziroma ustvarjalcu opozorilo, da si, dokler je stanje takšno, kakršno je, nima smisla mazati rok. S tem dejstvom se je moralo soočiti tudi ministrstvo za kulturo, ko je iskalo karkoli za v. d. in vedno znova vedelo na odgovor, da v takih razmerah eminentni strokovnjaki niso pripravljeni prevzeti odgovornosti.

Kriza se tako samo stopnjuje, in da vse skupaj ni počilo, ima zaslugi sama zvesto in hvaljeno občinstvo, ki mu v poizrežljivosti in predanosti ni para. Pri vsem tem je pravzaprav čudno samo še nekaj – da ni nihče doslej opazil, da so pri vsi stvari samo grobarji vedno isti. In zato je morala prišel čas, da se stvari v celoti razčistijo in z njimi tudi odgovornosti vseh, ki so imeli ali imajo kaj zraven (tudi odgovornost ustanovitelj pa pri tem ne bi smela biti izvezna). Če pa do finančne revizije poslovanja in reorganizacije vodenja in organiziranja delovnega procesa v SNG Opere in balet ni mogoče priti drugače kot na skrajnem način, si dovolim in upam predlagati likvidacijo te današnje SNG Opere in baleta, ker ugotavljam, da, ukinša kakršna je, najprej in predvsem ona sama ogroža operno in baletno poustvarjalnost in ustvarjalnost na Slovenskem. Poudarjam, da ne gre za likvidacijo operne in baletne dejavnosti, ampak, obratno, za likvidacijo razmer, ki onemogočajo normalno izvajanje teh dejavnosti. Šele na temelju čistih računov se je namreč mogoče resno pogovarjati o novi državni operi in baletu ter njeni vlogi v operni in baletni poustvarjalnosti in ustvarjalnosti na Slovenskem, pri čemer bi morala tudi kulturna politika brez sprenevanja povedati, kaj si v Sloveniji lahko privoščimo in česa ne. S tem razmisljanjem nikakor nimam zanikati možnosti, da v Operi in baletu obstaja zdravo jedro in da je konec koncev to razlog, da Opera in balet sploh izvaja program. Celo obratno – na ta način se bo lahko tudi zdravo jedro identificiralo.

Če me kulturniki in kulturna javnost že za kaj obsojajo, potem je mnogo bolje, da me za to hereično razmisljanje, kot pa da mi podikajo osebne in koristiljubne povzete, ki jih ni.

Vesna Čopić, Ljubljana

Delo, 26. maja  
**Vlada bo morala dopolniti resolucijo o varnosti**

V članku z gornjim naslovom novinar seznanja javnost z vsebino razprave, ki je bila 25. maja na seji odbora državnega zbora za obrambo.

Iz vsebine članka je razvidno, da so na tej seji obravnavali predlog resolucije o zasnovi nacionalne varnosti Republike Slovenije in sprejeti sklep, da se ta preoblikuje nazaj v osnutek ter vrne vladi, ki naj ga dopolni in popravi. Uvodoma je bilo tudi povedano, da so predlog resolucije obravnavali člani Zveze častnikov Slovenije in odboru posredovali svoje pripombe, v katerih se na koncu zavzemajo za to, da vlada omenjeno gradivo ponovno obravnava in dopolni z ustreznimi vsebino.

Iz zapisov je razvidno, da so nadaljnje razprave odprle polemiko, v kateri se je razvila razprava o upravičenosti in strokovnosti Zveze častnikov Slovenije za ocenjevanje kakovosti resolucije. Dejstvo je, da organizacija častnikov Ljubljana ni razpravljala o zadnji varianti vsebine resolucije. Toda

v procesu usposabljanja našega članstva, ki smo ga izvajali v letu 1992, smo večkrat obravnavali izhodišča zasnove nacionalne varnosti. Predavatelji so bili člani naše organizacije, ljudje, ki zasedajo visoke položaje v Ministrstvu za obrambo in so tudi aktivno sodelovali pri ustvarjanju vsebine izhodišč.

Polne dvorane so bile porok za oceno, da se je odnos naših častnikov do obveznosti v organizaciji bistveno spremenil. Takšne zavzetosti za sodelovanje že dolgo vrsto let nismo zasledili. Predavanja na visoki strokovni ravni so navdušila vse prisotne, saj so z močnim ploskanjem podprli vsebino predstavljenega gradiva. Za ilustracijo naj navedemo podatek, da so bili na teh sklicih prisotni tudi člani najožejše vodstva Zveze častnikov Slovenije iz sestave njegovega predsedstva. Vsebinskih pripomb ni bilo, zato smo pričakovali, da bo tudi Zveza častnikov Slovenije kot krovnega organizacija podprla resolucijo o zasnovi nacionalne varnosti.

Prav zaradi tega smo na seji predsedstva organizacije častnikov Ljubljane 28. maja, na katero smo povabili člane naše organizacije iz Ministrstva za obrambo, strokovnjake za to področje, obravnavali to aktualno problematiko.

Poudarjamo, da je bila ta in vse prejšnje razprave organizirana izključno na iniciativo OČ Ljubljana. Vse so izvajane neodvisno od aktivnosti predsedstva Zveze častnikov Slovenije.

Na seji so se oblikovala stališča, ki temeljijo na prejšnjih razpravah, izvedenih med našim članstvom in na novo predstavljenimi dejstvi na vsebino resolucije.

1. Obrambna politika naj se oblikuje v državnem zboru, izvaja pa v strokovnih organih, katerih pristojnosti se določijo z zakonom. Obrambne zadeve vodi vlada Republike Slovenije, ki ima poleg Ministrstva za obrambo tudi strokovno posvetovalno telo.

2. Zavzemamo se za takšno mirnodobno organizacijo obrambe, ki bo zagotavljala odvratanje od agresije in pripravljenosti vseh subjektov obrambe. Zato predlagamo, da ima Republika Slovenija v miru profesionalno kadrovsko jedro in potrebne količine in vrste oborožitve za zagotavljanje uspešne obrambe. V tako imenovanem sistemu kolektivne varnosti v Evropi moramo sami zagotoviti svojo varnost. Zavedamo se, da nobena mednarodna integracija in povezovanje ne bo zagotovila naše obrambe, če pri tem ne zagotovimo maksimalne soudeležbe v moštvu in sredstvih. Možni zavezniki nam bodo pomagali le pod pogojem, če se bomo branili sami.

Po našem mnenju naj se zaradi majhne operativne globine ozemlja Republike Slovenije obramba izvaja od državnih meja s tako stopnjo odločnosti, ki bo omogočala pravočasno posredovanje in pomoč zaveznikov ter mednarodne skupnosti, preden bo eventualni agresor dosegel svoje cilje.

4. Zato se zavzemamo za takojšnje sprejetje resolucije o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti in čim hitrejši sprejetje doktrinskih in sistemskih zakonov s področja obrambe, ker obstoječa zakonodaja, sprejeta v začetku leta 1991, ne ustreza sedanjim potrebam obrambe države in ni usklajena z ustavo.

5. Predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo in je poveljnik njihovih obrambnih sil.

6. Podpiramo pobudo, ki je med našim članstvom sprejeta s simpatijami, da se teritorialna obramba Republike Slovenije preimenuje v slovensko vojsko.

7. Predlagamo, da pripadniki, zaposleni v stalni sestavi oboroženih sil, v miru ne smejo biti člani političnih strank.

8. Glede na pozitivno vlogo, ki jo je v novejši slovenski zgodovini odigrala narodna zaščita (manevrska struktura narodne zaščite), je treba jasno opredeliti njeno vlogo v resoluciji kot ene od sestavin oboroženih sil.

9. Na naših posvethih je tekla tudi razprava o novi organiziranosti, vlogi in pomenu organizacije častnikov. Menimo, da je treba takoj po sprejetju zasnove nacionalne varnosti jasno opredeliti vlogo in organizacijo Zveze častnikov Slovenije. Zato predlagamo, da se izvede strokovni posvet na to temo, v katerega bi vključili predstavnike iz vse Slovenije in odgovorne strokovnjake iz Ministrstva za obrambo.

**Predsedstvo Organizacije častnikov Ljubljana**

Delo, 22. maja  
**Marca se je kriza poglabila, proizvodnja je znova manjša**

Spet smo dobili podatke o gospodarski (ne)uspešnosti za april. Kot je bilo pričakovati, so katastrofalni. Padec BDP in s tem verjetno prihodka, izvoza, investicij, socialne itd.

Predsednik Drnovšek sicer pravi, da je bila vlada po njegovem mnenju po 100 dnevih uspešna, da je dosegla večino planirane in da so vladne napake samo navidezne (Delo, 27. marca). Takšne izjave in da je vlada z zamrzitvijo plač pomagala podjetjem znižati proizvodne stroške, so najhušji cinizem (če ne vic). Še slabše pa je, če vlada to res verjame.

Vlada je res v izredno težkem položaju zaradi izpada večine trga bivše YU, vendar ne razumem, da je lahko v slabih dveh letih gospodarski položaj z nekimi »originalnostmi« toliko poslabšala in zapletla, da tega vozla ni več možno presekati z nobeno ekonomsko doktrino. Medtem pa je izgubljala čas s poudarjanjem nizke inflacije, trdnega tolarja in članstvom v denarnih in drugih institucijah. Naj mi g. Drnovšek oprsti, vendar to res niso najtežje naloge, posebno še, če niso trajne in povezane z gospodarsko rastjo in ostalimi najvažnejšimi pokazatelji gospodarske uspešnosti. Sprejem v mednarodne denarne in druge institucije je pogojen v glavnem z uvaenjem demokracije (to baje delamo?) in nizkim BDP na prebivalca (na tem vlada tudi dela) in je v glavnem formalnosti; za nas bi bila bolj nevarna prevelika zadolženost, poseb-

no ker imajo zunanji krediti skoraj praviloma triletni moratorij in je jasno, da bodo vsa bremena vrčila padla na naslednjo vlado. Osnovni problem je nerazumljiva pasivnost vlade ob izrazito negativnih trendih (omenil sem jih v prvem odstavku). Pri proračunu pa vse bolj zanima delitvena stran kot proizvodnja oz. prihodkovna sfera.

Kljub izredno nizkemu planu (ponovni padec BDP za 1 odstotek v primerjavi z l. 1992) kaže, da tudi ta zdaleč ne bo dosežen. Strahotno se bodo zvečale izgube (še lani grozljivih 7,3 odstotka prihodka), minimalno akumulacijo pa bo ustvarilo zelo majhno število podjetij; plač pa nam nominalno tudi ne bo uspelo dovolj znižati. Torej se bo očitno pojavil ogromen primanjkljaj – pri tem pa hočemo sanirati še mastodontne, ki smo jih vedno imeli za eno največjih zablod socializma. In g. Drnovšek bo izjavil, da je vlada dosegla uspeh, kot da država ni na neki način vsota podjetij.

Za start iz tega blata oz. za gospodarsko rast potrebujemo izredno močan motor. To bi lahko bila lastnina (čeprav zakonu že zdaj očitajo same slabosti), vendar je za letos prepozno. Javnih del pa bo tako malo, da jih lahko abstrahiramo. Bistveno zvečanje prodaje na ozemlje bivše YU pa letos tudi ne moremo pričakovati. Torej ostane edino bogokletno razvrednotenje (oz. pravičnejše overvrednotenje) tolarja. Zavedam se »spirale« z negativnimi posledicami (inflacija, višje obresti, ...). Moje pisarje ne bi bilo, če bi nam vlada zaupala, kakšne »poteze« namerava narediti, da bi vsaj dokončno zaustavila padec proizvodnje. Mislim sem že, posebno ker je tolar res padel, da je novoustanovljeni ekonomski svet (skrajni čas) takoj interveniral z močnim drsenjem, kar je praktično enako devalvaciji. Nato pa je g. Gaspari izjavil, da se bo tečaj še nekaj časa morla res spreminjal, nato pa se bo ustavil nekaj po 70 tolarjev za 1 DEM.

Pravilno vrednotenje tolarja (ponudba in povpraševanje po tolarju pri tako majhni državi in nujnosti zunanjetrgovinskega suficija ne moreta biti edina odločilna za tečaj) bi pravzaprav največ koristilo firmam, ki še niso mogle prebiti zahodne bariere, ker so še premalo produktivne oziroma imajo prevelike stroške. Trenutno je to dejstvo, ki ga vlada mora akceptirati, ne pa pridigati in apelirati na te firme, naj se popravijo. V tem prehodnem obdobju jim je še zadnjič treba dati zdravilo, in sicer, po izračunu vlade, toliko, da bi povprečna firma lahko večino svoje proizvodnje z minimalnim dobičkom prodala na zahod in če firma prispeva svoj obvezni delež (produktivnost, stroški proizvodnje).

Stem povečanim izvozom bi več firm končalo brez izgube in bi morebitni dobiček lahko vložilo v prestrukturiranje proizvodnje ali zamenjavo zastarele opreme. Hkrati bi obstajala realna šansa, da ne bi bilo treba odpustiti vseh odvečnih delavcev, ki jih je tudi v boljših firmah še mnogo, ali bi se po potrebi zaposlili v drugi, perspektivnejši gospodarski panogi.

Posledica predloga (zavedam se težke odločitve) bi bilo tudi zmanjšanje uvoza in realnih plač (z manj »cirkusa«). Za zmanjšanje negativnih posledic pa bi res morali delati najboljše poteze, da ne bi naslednje leto končali še slabše, kar pa je nemogoče, ker ne moreš biti bolj ali manj mrtve.

Ostale pomoči izvoznikom (razen premij, ki omogočajo selekcijo), kot so cenejši krediti, uvoz zaradi izvoza ... smo imeli menda že pri Đuranoviču.

Morda sem predlagal kaj kontradiktornega, ker ne poznam morebitnih prepičnosti ali zahtev zunanjih institucij, vendar bi to moral vedeti tudi DZ. Logično je, da je mnenje vlade, kako izboljšati razmere, mnogo boljše – vendar mora biti izvedljivo, in to hitro, kar nas prehiteva, tako, ki smo zanje vedno bili »Amerika«. Dodatno me je k pismu spodbudila 3. str. Dela 1. junija. Ironija je, da del naših vodilnih ekonomistov objavlja, kje vse bi bil uporaben Keynes, von Hayek in drugi – pri nas pa ekonomisti pravzaprav izgubljajo pomen, ker objektivno nobena doktrina več ne »prime«.

Franc Maurić, Ptuj

Delo, 7. maja  
**Ugledni ljudje z znanosti in umetnosti**  
V Vašem cenjenem časopisu sem pod gornjim naslovom zasledil članek o Slovincih, ki so na Hrvaškem oziroma v Zagrebu opravljali ugledne in odgovorne dolžnosti, posebno kot znanstveniki, predvsem v medicinskih stroki. Rad bi povedal piscu članka g. Voju Lukiču in bralcem Dela, da sem malo razočaran nad vsebino članka, saj so v njem pozabljeni in zanemarjeni naši obmejni kraji.

Tudi mi na Bizelskem in v naši sosesčini se lahko pohvalimo, da smo dali nekaj strokovnjakov Hrvaški. Tam so ti ljudje ustvarili zaupanje svojega okolja in opravljali precej odgovorne dolžnosti. Osebo poznam tri znanstvenike iz Obsoletjskih vasi, nekateri pa iz krajev v Spodnjem Posavju. Pojdimo kar po vrsti in začnimo kar doma.

V vasi Orešje (na Bizelskem) je doma arhitektka in arheologinja dr. Saša Faber roj. Šribar, ki je kot znanstveni svetnik dolga leta vodila Institut za ar



ognja, najem zemljišča, priprava skupine, ki vodi hodo po žerjavici, večerne priprave ljudi, ki hodijo čez, in polnovredno rastlinsko kosilo. Ko se odštejejo vsi stroški, ostane res premalo za bivanje v tem zahodnem svetu. Morda nas zaradi tega povezuje ta z vzhodom? O multimedijem spektaklu Zvodnica in svetnica je bil na tem mestu že govor. Omenimo naj le vstopnino v Cankarjevem domu in kinu Močja: 250 SIT. Sam projekt je stal 12.000 DEM in prinesel še dodatnih 2000 DEM izgube zaradi komercialne reklame. Sponzorji so pokrili 3000 DEM, ostalo smo krili sami. Knjiga Lidija, Skozi trnje do zvezd, ki jo je Lidija pisala dve leti, je med najcenejšimi novitetami. Knjiga obsega 351 strani, cena 1950 SIT pa daje okoli 600 SIT zaslužka za vsak prodani izvod. Prevod knjige v angleščino je stal 820.000 SIT. Za sofinanciranje smo zaprosili bivše ministrstvo za informiranje, ministrstvo za kulturo, mestno kulturno skupnost in nekaj sponzorjev, ki namenjajo svoj kapital kulturi. Nič. Za Belo razstavo smo tudi dobili vabilo iz Amerike. Na javnem razpisu smo zaprosili ministrstvo za kulturo za podporo. Nič. Potem je tu prošnja ministrstvu za kulturo za Zvodnico in svetnico in ne nazadnje prošnja mestni skupnosti za kulturo za Yam initiation žur. Vse prošnje so bile oddane na redne razpise, pravočasno, pa ... nič.

Potemakem je farsa, da nekdo napiše, da se materialno okoriščamo na račun drugih, prej bi rekel, da se drugi okoriščajo na naš račun. Novinarji pa imajo od nekdanj pri vseh naših projektih prost vstop in možnost dodatnih informacij v prostorih družbe. Pa ne zato, da bi lepo pisali o nas, temveč da bi vsaj objektivno poročali in skupaj z nami širili zavest in belino.

Aktivni del društva Yam šteje 14 ljudi od 18. do 60. leta, od tega nas 80 odstotkov živi v podnajemniških stanovanjih (in nimamo lastniških vikendov), kar pa sploh ne moti. Moti le tiste, ki v nas vidijo svobodo, vendar jo zaradi lastnih vzorcev prepoznajo kot zatiranje in nategovanje.

Glede medijskih promocij pa moramo iskati nove možnosti, saj stane npr. plakiranje 340 SIT za en plakat formata B3 za en teden. Seveda v to ništa vstaja tisk in oblikovanje. Komercialnih reklam in razglasov v medijskih splošč ne omenjam. Smo služitelji sveta in vse, kar delamo nazven, delamo zaradi širjenja bele energije. Želim si pozornosti, saj je toliko dobrih stvari, ki se jih lahko naučite od nas, če le želite. Zaradi tega, kar se odpiramo nazven in kažemo družbi mogoči model bodoče usmeritve v novem tisočletju. Drugače bi se lahko skrili v anonimnosti in živeli zase, v miru, kar bi bilo boljše za nas, še bolj pa za vas. Hrano si večina omagideljamo sami in potrebujemo bore malo od tega, kar ponuja civilizacija. Vendar to ni trend tega trenutka. Mojstri modrosti spodbujajo javno delovanje v smeri napredka, zdravia in harmonije, ljubezni in nenasilja, zaradi česar nas tudi podpirajo. Mar ne vidite, da se svet spreminja? Nova doba prihaja in mi jo oznamamo!

Pa se io: Gibanja Hara Krišana zelo spoštujem in vidim brezpogojno delo, ki ga člani opravljajo pri združevanju duhovnega in materialnega. Sam nisem bil na koncertu. Vem pa, da so bile vstopnice v prodajo 1200 SIT in da si je bilo moč del programa pogledati tudi na videu. Torej, kdo koga nateguje, Mateja, saj ste vendar vedeli, kam greste? Tega zares ne razumem. Morda pa ni malo nategujete s svojo subjektivnostjo ali pa vas nategujejo ki druge, kjer zagotovo ne marajo Hare Kršne, Yama, Kitajk, gibanja Free Love, samih različnih stvari, ki jih mečete v isti kos, pa imajo eno samo podobnost – drugačnost!

Alan Asta, Yam, Ljubljana

Spoštovane krišnevke, cenjeni krišnevi!

Izrabljen pregovor pravi, da mačka zacvili, če ji stopiš na rep. Iz dna srca se vam oproščam, če sem v svoji omejenosti stopila na vašega. In vaše mijskanje bi, brezsrčni-ca, skoraj preislušala, če se v sredo, 9. junija, mojemu bratu ne bi nekaj zgodilo. Ne, ni bil čudež. Dela v večjem ljubljanskem podjetju prehranske industrije, na oddelku za sprejem naročil. Zelo živahen oddetek, telefoni zvonojo iz od sedmih zjutraj. Sredi dopoldneva, ob delovnem višku, se je v sobi pojavil vaš kolega, Z. walkanman, skatlo kaset v eni in Cd-ji v drugi roki. Pristopil je k prvemu v sobi in mu na ušesa potisnil slušalke, češ poslušajte tle muziko, pomirja, a bi kupili kaseto. Telefoni so besno zvonili, tisti, ki bi jih morali dvigati, so morali poslušati mantra rock, vaš kolega pa je po mizah zlagal kasete in jel uslužbenec prepričeval o njihovi kvaliteti. O starodavni filozofiji pa niti besede. In tako od enega od drugega, petnajst ali dvajset minut, dokler naveličani niso kupili Cd-jev. Da bodo imeli mir. In spet se človek, čisto nehoti in brez slabih namenov, spomni podobnih prodajalcev magnetnih krp za prah, čajev za hujšanje, koncentriranih čistil ...

Omejen govor, drav.  
Mateja Hrastrat, Ljubljana

Delo, 29. maja  
Spolnost in aids

Sposlovani predstavniki Roza kluba

Slovenski javnosti ste predstavili sebe in delovanje vašega kluba z »gibanko Spolnost in Aids«. Po podpisu na gibanki domnevam, da pripadate enemu od številnih klubov študentsko kulturno umetniškega centra SKUC, ki jim daje razcvet Ministrstvo za šolstvo in šport. Poleg vašega kluba, ki združuje homoseksualce, so verjetno cvetke SKUC-a številni drugi, katerih imena občasno zasledim. Magnus (gibanje homoseksualcev, lezbij in družbeni sekcia za ženska vprašanja).Lilet (vključuje samo lezbijke s sekcijo za ženska vprašanja). Gay in lezbicka kultura, ter pestra ponudba njihovih založb, redakcij in produkcij. Kaže, da so ta gibanja v polnem razcvetu, zato bodo v prihodnosti svoje klube, založbe, redakcije in produkcije svojih kulturnoumetniških aktivnosti še pomnožili.

Z gibanko ste hoteli prosvetliti in opozoriti slovensko mladino pred aidsom, ki mnogim ogroža in greni življenje. Po fotografijah na gibanki lahko sklepam, da je številnim ljudem, tudi mladim, svet, v katerem vi živite in delujete v okviru klubov, zelo tuj. Tujta nam je promiskuiteta, skupinski seks in vse »bogate seksualne fantazije«, čeprav je g. Brane Mozetič na televiziji javno povedal, da je spolnost z več partnerji danes nekaj normalnega.

Tovrstni »umetniki in kulturniki« - Skuca torej posi-

ljujete javnost in mlade s svojimi osebnimi mnenji, kaj je normalno. Še en prispevek, ki pomaga naši demokraciji, da čim prej postane anarho-liberalistično razulso.

Nobena resnična demokracija ni nikoli posegala v intimnosti posameznikov, homoseksualcev in lezbij, ali zavirala njihovo delovanje na področju družbenih dejavnosti. Nasprotno, mnogi so se zelo uveljavili zlasti na umetniškem, znanstvenem in drugih človekoljubnih področjih, kar potrjuje zgodovina. Zgibanka Spolnost in Aids pa ni odsev niti strokovnosti niti človekoljubnosti.

Morda vidijo njeno pomembnost tisti, ki jo poimenujejo s širokimi izrazom »projekte«, ali Ministrstvo za šolstvo in šport, ki jo je finančno podprlo z denarjem do konca izmožanih davkoplačevalcev: obojujanih delavcev in garaških kmetov.

O veliki nestrokovnosti me prepričali netočnosti in nелеgarnosti besedila zgibanke od začetka do konca. Ali je znanjalci denarja za honorar lektorju in zdravniku strokovnjaku, ki ne bi smela spregledati takih zavajanj v besedilu zgibanke?

Za primer jih navajam le nekaj s prve strani. V gibanki piše: »Virus se prenaša predvsem s spolnimi odnosi, z izmenjavanjem igel pri vbrzgovanju droge« - itd. Res je, predvsem s spolnimi odnosi, toda eden od soudeležencev mora biti okužen! Res tudi z izmenjavanjem igel, toda če igle niso okužene, jih lahko uporabljamo za vse, tudi za vbrzgovanje droge. Če pa so okužene, lahko že vsak zboljajo povzročijo okužbo zdravega človeka, tudi istega, ki si ne vbrzguva drog. »Najpomembnejši način prenosa so spolni odnosi.« - trdi dalje zgibanka. Za prenos virusa niso spolni odnosi najpomembnejši, ampak najnevarnejši. Najpomembnejši so lahko za izkazovanje telesne ljubezni med dvema, ki se ljubita.

Logično bi torej bilo: Najnevarnejši (najpogostejši, najobčajnejši...) način prenosa so spolni odnosi. Toda kakšnim(imi) partnerjem? Po vsej verjetnosti sta z okuženimi, saj drugače bi vselej naš spolni odnosi izumrlo, če bi bili vsi najnevarnejši! Ali če bi bil nevaren »vsak odnos, pri katerem pride kri ali sperma ene osebe v tle druge osebe«. Ali napoveduje Roza klub že izumrje človeštvo?

Naj med mnogimi nestrokovnostmi omenim še eno, ki najbolj zavaja. Zgibanka trdi, da »ni tako pomembno, kdaj, kje in s kom imas spolni odnos, ampak predvsem kako«. Čas in kraj glede samega prenosa virusa res nista pomembna, zelo pa je pomembno, s kom imas spolni odnos! Z enim samim, z izmenjavanjem igel, tle vse življenje, dokler je možno! In v tem primeru tudi ni pomembno, kako imas spolni odnos. Njegova lepota je tudi v pestrosti, predvsem pa je spolni odnos brez kondoma dosti bolj sproščen in doživet! Kako imas spolni odnos, je pomembno le, če ne veš, s kom ga imas! Zakaj ostaja govorjenje in pisanje o spolnih odnosih še vedno tabu?

V gibanki zavaja tudi govorjenje o varnem in nevarnem seksu. Ali se ga moramo odslej bati? Ali pa moramo jemati spolnost skrajno odgovorno, da bo pripadala človeku lepoto ljubezenske spolnih odnosov in užitke?

Zgibanka je zato polomija po strokovni plati, na področju človekoljubnosti pa to, zlasti za mlade, ker s seksom straši! Morda boste kulturniki in umetniki pri SKUC-u, vsi meštrji in mestni pri Ministrstvu za šolstvo in šport in si kje, reki, da pretiravam. Toda pojditte med tiste mlade, ki jih do zdaj (še) ni okužila najhuša bolezen našega časa – spolni razvrat. Če bi vam bilo kaj od njih in če bi bili iskreni, bi zlahka spoznali, da se mnogi spolnosti bojiijo tudi zaradi vašega zavajanja. Tota ostajajo neosevešeni še naprej, ker ne vedo, kaj spolnost ni samo nevaren ali varen seks, ampak posebna oblika spolne ljubezni ali ljubčje spolnosti, ki je eros. Sele z njim postane spolnost človeška.

Spoznali bi tudi, da si večina mladih v življenju (še) želi lepe in osrečujejo ljubezenske spolne odnose z enim partnerjem. Ali mislite, da so to ti mladi nenormalni?

Vanja Kržan, Ljubljana

Delo, 5. junija

Ples z lipovim listom

Sposlovani gospod Starc, nekaj časa že sledim vašemu p(o)raznemu besedičenju ob prikazu Tonine hiše, ki jo vključujete v svoj obsežni program promocije slovenske dediščine (da se prav razumeva, kot slab zgled). Po branju prispevka novinarke Darje Verbič pa sem se odločila, da vam nekaj malega napišem.

V odstavku »Učenje na slabih izkušnjah« udatite »po Tonini hiši, dislocirani zbirki Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. Vse lepo in prav, če bi govorili resnico, tako pa ...

Pravite, da je bila obnovitev hiše investicija, ki se ne vrača. Po mnenju domaćinov (?), ki ga vi posređujete dalje, je hiša tako rekoč odveč. »Ne živi.« Obudili bi jo lahko tako, da bi pred njo prodajali različno blago. Naj bralcem pojasnim, da gre v primeru Tonine hiše za primer značilnega istrskega kmečkega stavbarstva s prikazom stare oljarne in kmečke bivalne kulture. Stavbo je konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let obnovil Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran, zbirke pa so delo Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran.

Vašo misel lahko apliciram torej na vse slovenske muzeje in dislocirane zbirke. Ker pred hišo ne prodajamo vina in sira (ob tem ste pozabili omeniti svinje nesplje, špaglje, koromac, češnje, figove hlebečke itd.), je hiša mrtva in nepomembna za obiskovalce. Po vašem prepričanju bi torej morali tudi pred Pomorskim muzejem v Piranu prodajati pražene sardelice, kajti le na ta način bi opravičili poslanstvo muzeja. Če vidite promocijo slovenske dediščine, v katero spadajo tudi muzeji, zgolj v taki obliki »živosti« le-teh, se z Vami pač ne morem strinjati. Dejstva postavljajo na laž vaše besede, da »hišo običje nekaj turistov, ki tam sitarijo«. Od petnajsetga aprila, ko smo zbirko odprli (v zimskih mesecih je bila namreč zaprta), nas resno obiskujejo šolske skupine iz vse Slovenije, redni gostje so tudi posamezniki, ki vodimo skupine turistov, ki nam jih pripeljejo agencije, TV Slovenija je o Tonini hiši posnela oddajo, ki je bila prikazana v sklopu oddaj o kulturi »8. dan«, v Tonini hiši je ista TV posnela oddajo o kibernetiki in še bi lahko naštevala. Torej vas moram popraviti: obiskovalcev imamo izredno veliko, bodisi v matičnem muzeju v Piranu kot dislociranih enotah – Tonini hiši v Sv. Petru, Muzeju solinarstva v Krajinskem parku Sečoveljske soline in Pomorski zbirki v Portoriju. Kustosi opravljamo strokovna vodstva vsak dan, nemalokrat tudi preko delovnega časa.

Kar se tiče posegov v prostor pod spomeniškim varstvom (očitno ste prepričani, da je nam vsem stvorjena neprecenljiva škoda, ker posamezna območja varujemo) pa tole: ne bom vas učila pravil igre. Za to so poklicane strokovne službe, ki se z omenjeno problematiko ukvarjajo. Povem pa vam, da je bilo v zadnjem času v slovenski Istri zgrajenih vse preveč »člčnih primerkov«, ki nikakor ne sodijo v omenjeni prostor. Žal tudi na varovanih območjih, med katerimi Sv. Peter ni nobena izjema.

In olivno olje, ki vas tako žuli. Tudi v Tonini hiši ga bomo prodajali, takoj ko bo zanj pripravljena blagovna znamka. Mi-mogrede, ta se že pripravlja in kmalu bo istrsko olivno olje mogoče kupiti. Do tedaj pa ga bodo obiskovalci kupovali pri vaščanih.

Torej, gospod Starc, vi veselo tržite in se trudite, da bo naša dediščina dobro vnove-ljiva. Jaz pa bom še naprej korektno opravljala svoje muzejsko delo.

P. S.: Menim, da gre v omenjenem prispevku predvsem za vašo promocijo, gospod Starc, in promocijo podjetja Lan, na račun drugih, seveda.

Zora Žagar, Pomorski muzej »Sergej Mašera«, Piran

Delo, 2. junija

Requiem za vedejevece

Gospa Vesna R. Marinčič je v svojem članku načela med drugim tudi nekaj problemov, ki so jih dogodki zadnjih dni osvetlili nekoliko drugače, kot pa je razvidno iz njenega članka. Do tega je prišlo verjetno tudi zaradi splošnega razpoloženja, ki v zadnjih nekaj letih Operi in baletu SNG Ljubljana ni videti preveč naklonjeno.

»Vedejevstvo« nasloph je brez dvoma nadmestek za resno reševanje kadrovskih vprašanj oziroma časna rešitev. Tako trdi tudi avtorica. Netočnost se skriva le v tem, da sedanjega v. d. direktorja Opere »tisti, ki so mu funkciji »zaupali«, ne bodo »ukinili« tisti trenutke, ko bodo naši primernega človeka, ampak bo svet Opere in baleta razpislj prosto delovno mesto direktorja v najbližji prihodnosti na podlagi črke zakona o zavodih in statutu Opere in baleta, ki bo po dolgi zamudi v kratkem sprejet. V statutu bo zelo verjetno pisalo tudi to, da ustanovitelj zavoda (ministrstvo za kulturo RS) daje soglasje k izboru kandidata, ki pa ga izbere svet zavoda. Čeprav bo tudi k tej določbi statuta potrebno soglasje ustanovitelja, to je zelo verjetno, da ministrstvo za kulturo v tej zvezi ne bo imelo nobenih zadržkov. Če drugače ne, bodo očitki novinarjev glede delovanja vodstva Opere usmerjeni na pravi naslov: na vodstvo Opere. Opera v tem primeru ne bo več povod in kulisa za »obračunavanje« z ministrstvom, saj bo sama prevzela primarno odgovornost za svoje odločitve, ministrstvo pa bo, kot se za ustanovitelja spodobi in kot določa zakonodaja, odgovarjalo za dogajanje v Opere samo posredno, kolikor bo soglasje z odločitvami, katerih posledice bodo škodovala Operi, s tem pa posredno tudi državi kulturi.

Prav je, da novinar obvesti javnost o zadevah, ki so se dogajale v preteklosti, in da skuša vplivati na prihodnje dogodke s soustvarjanjem določenega javnega mnenja. Pri tem seveda ne more biti seznanjen prav z vsemi dogodki, ki so se v zvezi s tistim, o čemer piše, zgodili. Tako gospa Marinčič ni mogla biti seznanjena s tem, da je ravnal operni ansambel v prvi polovici tega leta zelo odločno, pa čeprav »raja« ni naredila javnega škandala. Priča smo bili nenavadnemu dogajanju, ko so se problemi Opere reševali za židovi hiše in, kot vse kaže, se bodo za istimi židovi tudi rešili. Seveda ne gre za prikrivanje dejstev, gre za to, da je ansambel končno dokazal sposobnost samostojnega reševanja problemov. Če so dejstva in ugiibanja priverla na dan v tem trenutku kot potencialna afera, je to lahko dobro in slabo, vsekakor pa se je to zgodilo po tem, ko je bil ustanovljen svet Opere in baleta z nalogo, da ugotovi vse pretekle nepravilnosti in postavi temelje za prihodnje, drugačno delovanje in poslovanje zavoda. Tako bo ta zavod končno dobil svoja pravna pravila, sprejet bo program dela za naslednjo sezono, rešen bo nekajletni kadrovski problem vedejevstva in tako naprej. Svet Opere in baleta se bo seveda še kar nekaj časa ukvarjal z vrsto predvsem finančnih problemov, ki izvirajo iz preteklosti in se nanašajo na vrsto bistvenih težav ljubljanske Opere. Tu bo še kako potrebno in zaželeno sodelovanje ustanovitelja in javnosti. Raziskovanju preteklosti pa se vendarle ne bo mogoče izogniti.

Prav gotovo bodo rešeni (tako kot je rešeno gostovanje Noordinga in Antwerpnu) tudi nesporazumi in odnosih s Cankarjevim domom, o katerih govori gospa Marinčič. Iz citiranih misli gospoda direktorja CD namreč izhajata skrb in dvom o uspešnem sodelovanju z novim vršilec dolžnosti direktorja, ki morda sploh nista utemeljena, saj sta izražena še pred začetkom pogovorov. Vsekakor je treba znova povedati, da bo program Opere in baleta za naslednje leto sprejel svet zavoda, in sicer v interesu Opere oziroma v interesu državne kulture. Kakršnakoli preuranjena skrb glede pripravljenosti Opere in baleta na konstruktivno sodelovanje sta zelo verjetno odveč. To vrstne odločitve se bodo namreč odslej sprejemale drugače: gre za pravno delovanje zavoda v kulturi, ne pa več za voluntaristično odločanje »vedejevcev«, ki smo mu bili namreč žalostni priča v najbližji preteklosti ljubljanske Opere. Dejstvo, da je novi vršilec dolžnosti direktorja moral in hotel vskočiti v to funkcijo v tem trenutku, bo rešilo naslednjo sezono. Hkrati je mogoče pričakovati od sveta Opere in baleta bistven poseg v delovanje te institucije. Ustanovitelj pa kljub temu preostane njegova narava in zakonita funkcija in upajmo, da jo bo pripravljen in sposoben opravljati v konstruktivnem in učinkovitem smislu.

Matjaž Jarc, Karel Jerič, Oto Guna, notranji člani sveta Opere in baleta SNG Ljubljana

Pripis: V sobotni prilogi 5. junija je bil pod gornjim naslovom pomotoma objavljen samo zadnji del pisma. Tokrat objavljamo celotno pismo. Avtorjem in bralcem se opravičujemo.

Uredništvo

Delo, 10. aprila

Javni razpis, PZS, Gospodarska komisija

V sobotni prilogi Dela (aprila in maja letos) sta Gregor Klančnik (PD Ljubljana-matica) in Andrej Brvar (predsednik PZS) predstavila različne poglede na problematiko planinskih postojank (predvsem visokogorskih), njihovo okoljevarstveno sanacijo in lastništvo nepremičnin PZS.

Ker že več let sodelujem v Gospodarski komisiji (GK) PZS, naj povzamem strokovne usmeritve te komisije:

1. Gospodarska komisija meni, da brezplačen prenos lastništva nepremičnin PZS na posamezna planinska društva ni možen, dokler ne bodo sprejete spremembe statuta PZS. V pravnem neredu, o katerem bomo v poslušamo vsak dan, je nujno potrebno, da z novim statutom PZS preprečimo morebitno nekontrolirano razprodajo skupnega premoženja vseh slovenskih planincev. Res je, kar piše Gregor Klančnik, da nekatera društva (npr. Ljubljana-matica) že deseteletje uspešno upravljajo postojanke, ki so bile last nekdanjega SPD. Res pa je tudi, da so nekatera društva s tem premoženjem slabo gospodarila in da je bilo zaradi tega planinstvo izrinjeno z nekaterih območij.

2. O medsebojnih očitkih glede poskusa ekskluzivnega odkupa projekta za suha stranšča pri planinskih postojankah je ugotovitev predsednika PZS Andreja Brvarja samo pravilen povzetek razprave na GK PZS. Zato temu ni kaj dodati.

Skupno mnenje TNP in GK je, da je okoljevarstvena sanacija planinskih postojank le gašenje in popravljanje zgrešene dvajsetletne politike evforičnih novogradenj in širitev starih postojank.

Zagovarjamo stališče: nobene novogradnje in nobene širitve nočitvenih ali kuhinjskih zmogljivosti. Ker pa so posamezna planinska društva avtonomna pri svojih odločitvah, so nekatera to stališče sprejela, druga pa ne. Dobro je vedeti, kaj in kako se je zadnjih petnajst let gradilo po naših gorah. Da so nekateri spoznali, da je bilo narobe, in so se pripravljali vključiti v okoljevarstveno sanacijo, je samo dobrodošlo. Ne gre za to, da bi bili nekateri bolj pametni (kot so zlonamerito očitali posameznim članom GK), gre za preprosto ugotovitev, da pred tridesetimi leti nihče ni slutil posledice nepremišljenih gradenj v gorah. Zdaj so posledice tu. Razlika je le v tem, da smo nekateri ne le posledice opozarjali pred desetimi leti, drugi pa temu tedaj niso verjeli in so se tovrstnim opozorilom posmehovali.

Naj dodam še stališča komisije za varstvo gora pri UIAA: korak nazaj v skromnost in preprosta ponudbe planinskih postojank v Alpah, vrnitev k izvirnim načelom gornišva, nobene nove postojanke, nobene širitve obstoječih, zmanjšanje porabe vode v postojankah, državno subvencioniranje usmeriti le na postojanke z izdelanim programom okoljevarstvene sanacije.

Varovanje pitne vode z gorskih območij Evrope postaja strateška usmeritev vse evropskega pomena. Voda zenkrat teče navzdol in ne navzgor. Vsi, ki smo zadovoljni za upravljanje v gorskem svetu, smo zavazani varovati vodno bogastvo, skrito v gorah.

Usklajevanje priprave načrtov in programov za okoljevarstvene sanacije planinskih postojank je dolgotrajno strokovno delo. Pri TNP smo ga vzeli resno. Zato je očitke, da nismo pravočasno odgovarjali na dopise, brezpredmeten.

Prepričani smo, da nam bo le s skupnim prizadevanjem planinskih društev, PZS, TNP in drugih upravljalcev v gorah uspešno rešiti tisto, kar moramo in smo dolžni rešiti.

Janez Bizjak, Triglavski narodni park in gospodarska komisija PZS

Delo, 22. in 29. maja

Slovenska jedrska varnost na psu?

V dveh sobotnih prilogah Dela sta objavljena članka s podpisom Braco Zavrnik, ki obravnavata problematiko jedrske varnosti pri proizvodnji električne energije v nuklearni elektrarni Krško (NEK).

Že naslovi člankov so takšni, da skušajo v javnosti zbuditi dvom o urejenosti delovanja tega proizvodnega podjetja. Naslovov, ki »Inšpektorat za preiskavo mleka«, »Itevanje naraščajo« zagotavljajo, da po svoje postavljajo trditve, to svobodo ima vsak pisec. Končno pa je osnoval svoje pisanje na razgovorih, ki jih je imel z direktorjem republiške uprave za jedrsko varnost (RUJV), z republikanskim sekretarjem za jedrsko in druga tveganja (g. Taugez), in oprl se je predvsem na pismo, ki ga je objavil g. Mirko Kocuvan, bivši direktor strani pa morajo biti Kocuvan se v svoji izjavi lotiti omeje jedrske varnosti na Slovenskem v času, ko ni bil več kot inšpektor, pristojen v NEK, in ko mu je bil že potekel mandat. V svojem pisanju ostro napada zgoraj imenovane osebe in jih dela odgovorne za vrsto napak, pa se ministra za okolje vključuje med obtožene. Ne želimo se vmešavati v razpravo, ki jo vodi g. Kocuvan, ker ga opozarjamo na delovnem mestu jedrskega inšpektorja. Kotiktor mi je znano, mu ni nihče očital nesvobodnosti, saj je vestno opravljal zaupane dolžnosti. Končno pa je to opravljal že kar dve mandati dobi nad 10 let in nikjer ni zapisano, da mora biti človek na istem mestu do konca svoje poklicne dobe. Nudili so tudi ustrezno strokovno delo v drugi sorodni instituciji. Na to drugo stran je pa mogoče pisati, da po svoji dolžnosti kandidata, kot so: pripravljenost za tvorno sodelovanje, upoštevanje drugih predlogov, absolutno vztrajanje na argumentiranih odločitvah in podobno, skratka, pričakuje se ustrezna kompati bilnost in če te ni, je sodelovanje jalovo in nemogoče. Morda je v tej smeri treba iskati vzrok za neslajde. Ne je nas nevarje in ga morajo pisati g. Kocuvana, ki citira cel kraj nepravilnosti, ki so se po njegovem dogajale, odkar on ni več jedrski inšpektor, in ki se verjemo ne bi dogajale, če ga ne bi »protipravno« razrešili.

Vsi, ki smo bili od začetka prisotni pri projektu NEK (to je od leta 1974), se dobro zavedamo, kako smo rasilni ob nastajanju naših predpisov in izkušenj pri gradnji in prvem obratovanju. Razen strokovnjakov iz instituta »Jožef Stefan« in pokojnega profesorja dr. Milana Čopića smo si vsi drugi želeli ob delu ustvarjati potrebno znanje in ga pridobivati z izkušnjami. Tudi velja seveda tudi za g. Kocuvana, ki se nam je pridružil, kolikor se spominjam, šele konec leta 1980, ko smo napravo začeli preizkušati. Zato nas tembolji čudi in preseneča način pisanja g. Kocuvana, ki navaja nepravilnosti in malomarnosti v času, ko njega ni bilo zraven. Od kod mu potem informacije in kako jih je sploh lahko preveril? Kakšen je bil njegov odnos do kolegov, s katerimi je celo desetletje sodeloval, sedaj jih pa vse po vrsti predstavlja javnosti v negativni luči in se predstavlja kot nekaj iznajdljivih namišljenih nepravilnosti in zastopnik »javnega mnenja«. Grda značajska poteza in samoprecenjevanje!

Mar g. Kocuvan ne vidi, da so njegove informacije porojene iz zlobe, iz nagajivosti ali iz neumnosti? Ali res ne vidi, da postaja v svoji jezi in užaljenosti smešna figura? Kako se je le mogel kot inšpektor – strokovnjak postojank v isto vrsto z različni funkcijari zelenih političnih gibanj? Citati smo njihove »informacije«, ki so jih objavili v dnevnem časopisu. Ali g. Kocuvan ne vidi, da gre nekaterim »borcem za neomadeževano naravo« predvsem za to, da uveljavljajo svoj politični vpliv pri ljudeh, si zagotovo svoje položaje v predstavniških telesih, in da jim g. Kocuvan s takim pisanjem samo pomaga in jih podpira?

Pa pustimo to in se obrnimo nazaj na jedrsko varnost, o kateri ni dvoma, da jo je treba obranjati v največji meri in da jo je treba tudi nadzorovati. Definiramo, kaj jedrska varnost pomeni. Pod tem razumemo vse postopke z ustreznimi sistemi vred, ki ob izjemi oziroma odgovodi katelegakoli varnostnega sistema privede avtomatsko elektrarno varno v zaustavitev, v primerih hujše nezgode pa prepreči sproščanje radioaktivnosti v okolje. To je jedrska varnost in njej je vse podrejeno. Zanjeto v prvi vrsti odgovorno osebe NEK, nadzor nad njo pa opravlja od elektrarne neodvisna institucija, to je v našem primeru RUJV, ki ima poleg inšpektorje še druge strokovnjake specialiste za razna področja. RUJV je tudi ista organizacija, ki daje javnosti in oblasnim organom vsa potrebna posveta in uradna sporočila. Seveda nihče nihiče nič protu, če so nekateri javni delavci in aktivisti zaskrbljeni za jedrsko varnost, za to imajo vsa legitima pravico. Če kdorkoli sumi, da kaj ni v redu, naj vpraša, se pozanima, naj si da strokovno razloži, zbere vse potrebne informacije, in šele potem lahko dvigne alarm v javnosti. Kakršni koristi za nikogar. Alarmirati javnost z nastopom v skupščin, opozarjanje na življenjsko nevarnost pa je manipulacija brez primere, ki služi samo določenim političnim ciljem. Nekaj takega se je uprizorilo lansko leto, potem ko so bile opravljene vse revizije in cemenjano gorivo ter je od nekod pričurala vest o nekem vijaku, ki baje kroži po primurškem okrograju. Po tem vijaku so bili obrnili. Obrnili k resnejši problematiki, ki je povezana s proizvodnjo električne energije na osnovi termičnega jedrskega reaktorja v Krškem.

V prispevku sobotne priloge z dne 29. maja je narizanih nekaj tehniških niti in pobud, ki bi jih želeli na tem mestu ponovno poudariti in predložiti. Ni dvoma, da je NE Krško s svojo leno proizvodnjo 4 do 4,5 milijarde kilovatnih ur eden od stebrov za napajanje našega konzuma in da bi brez te proizvodnje zašli v velike težave zaradi pomanjkanja energije. To velja še posebno sedaj, ko so prekleto daljnovodni svetilke vohodni deli bivele Jugoslavije in ki ne moremo več računati na proizvodnjo agregatov v Bosni, kjer smo tudi Slovenci svinvestirali. V kombinaciji s slovenskimi vodnimi elektrarnami in klasičnimi termičnimi objekti zagotavlja energijo tudi v času nikihi vodnih pretokov, kar je po tej strani prednost nuklearne elektrarne. Prav gotovo je inšpektorski nadzor, kot ga opravlja RUJV (ali, kot slišimo, v bodoče ministrstvo za okolje), pomemben, vendar je najvažnejši vsakdanji nadzor nad varnostjo vseh naprav, ki ga opravlja osebe elektrarne. Zato je potrebna velika budnost in mnogo znanja, ki si ga obratovalci in vzdrževalci pridobivajo z vestnim proučevanjem in vsakolinitim ter trajnim šolanjem doma in v tujini.

Prav gotovo finančna nelikvidnost vpliva na delo v NEK. Dolžnost državnih organov je, da se nedisciplin plačevanja dobavljene energije končno ureši. Nedopustno je, da nekateri porabniki že mesece vije »na up« in ne plačujejo dolgov.

Res je tudi, da bo treba v nuklearki zamenjati določene dele zaradi dotrajanosti. Sem spadata tudi oba uparjalnika, ki sta dala povod za večjo zainteresiranost splošne in strokovne javnosti. Zaradi izredno dolge nabavne dobe in visoke cene te naprave se bo treba čimprej odločiti, kako bo z NEK v bodoče. Tako odločitev more izdati samo država. Na podlagi načrtovanega krija energijskih potreb se bo moralo slovensko ministrstvo za gospodarske dejavnosti čimprej odločiti. Sudijo o perspektivni porabi električne energije v naslednjih letih je dovolj.

Odločitev ne bo lahka, z njo so povezana občutljiva in komplicirana vprašanja. Nekaj jih bomo navedli: – Jedrska elektrarna Krško je skupna investicija slovenskega in hrvaškega elektrogospodarstva in je kot taka po letu 1991 interes dveh državnih skupnosti. V elektrarni delo okrog 400 strokovnjakov z obeh državnih področij.

– S projektom NEK žal ni bilo urejeno vprašanje odlaganja radioaktivnih odpadkov nizke in srednje aktivnosti. Odlašalske doslej ni bilo zgrajeno. Opravljeno so bile študije, ki so nak



kaže tudi pri nas, ker se sodniki izbirajo uravnoteženo glede na politično pripadnost, namesto glede na visoko strokovnost. Tudi primer, ki sem ga navedel, potrjuje takšen značaj sodišča, ki se na vse načine izmotava, samo da se ne bi zamerili politični eliti. Ustavna sodišča je sprejelo samo nekaj evropskih držav, in to tistih, ki samoumevno in brez pritiskov spoštujejo načela pravnih držav in kjer se finančno ministri ne obregujejo ob ustavne odločitve ter ne zganjajo historijo (Avstrija, Nemčija, Italija).

Med nepolitizirana sodišča štejem predvsem redna sodišča, za katera sem prepričan, da bi takoj ugotovila, da izjavljajo grobo nacionalizacijske sredstev, ki so jih delavci vlagali v strogo namenski sklad, kar ustavno sodišče brez predsodkov prezre. Zato predlagam, naj se ustavnopravne pristojnosti prenesene na vrhovno sodišče, da bomo s tem preprečili politična odločanja, ki nam ne bodo nikoli zagotovila ustavnopravne zaščite in se bosta s tem tudi razvijala na nesprejemljivo totalitarizem vladanja in samovlažja. Tudi ustavo bi bilo treba lepota popraviti, da bodo bolj precizne formulacije.

Administrativno zmanjšanje pravic upokojujencev in prenos v proračun tako pridobljenih sredstev pa bi v končni fazi lahko bila tudi davčna dajatev. V tem primeru pa ne morejo biti posebej obdavčeni samo upokojujenci, ampak tudi predsednik vlade, ministri, poslanci, svetniki, ustavni sodniki, tožilci... Gre za enakost pred zakonom in »Zidje« ne smejo biti več izjeme! Davek bi znašal enako kot za upokojujence od 4-6 plač letno, vse do upokojitve ali do smrti.

Gospod dr. Peter Glavič bo gotovo zelo zadovoljen, da bomo s skupnim odrekanjem upokojujencev in zaposlenih pomagali rešiti gospodarstvo.  
**Drago Gregorin, Celje**

## Kdo je »kriv«, da bo dobilo »certifikate« okrog 160.000 »Neslovencev«?

Gre za okrog 40 mrd SIT slovenskega premoženja. Koliko do stečaja prignanih slovenskih podjetij bodo ti »Neslovenci« kupili? Stvar se je zgodila v okviru predloga zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastniškem preoblikovanju podjetij. V četrtek, 27. maja, je bil ob 17.26 za glasovanje na vrsti »Kopšetov« amandma k 17. členu. 17. člen pravi, da certifikate dobijo tisti, ki so bili državljani Republike Slovenije 5. 12. 1992. »Kopšetov« amandma pravi, da certifikate dobijo tisti, ki so bili državljani Republike Slovenije dne 9. 5. 1990. Za »Kopšetov« amandma so glasovali: ZL (Kožuhova), SKD (Černelič, Geržina, Henigman, Kocipec, Kocuvan, Malovrh, Oman, Pucko, Rejc), SLS (Karnerjeva, Madon, Matuš, Podobnik J., Podobnik M.), SNS (Dobraževka, Kopše, Kužnik, Verzolak), SPS-SNS (Lap, Omanova, Poljšak, Stanič), DS (Bučar, Bavčar, Peršak, Rupel, Simšičeva), ZESS (Korošec, Šešerko, Topler), SDSS (Hvalica, Pušnik, Čučnik), ZESS (Predan, Šešerko, Topler).

Proti »Kopšetovemu« amandmu so glasovali: LDS (Berlič, Džuban, Jarc, Jančar, Jerič, Lavrine, Lenič, Potončnikova, Protnar, Sušek, Setine, Školč, Šturmova, Thaler, Zlobec, Zupanec), ZL (Avberšek, Horvat, Jagodnik, Kocijančič, Krefc, Pahor, Pavlica, Pečanova, Potrč, Sisinger), SKD (Primožičeva, Skukova), ZSS (Omerza).

Vzdržali so se: SKD (Čadoničeva, Mozetič), SLS (Metelko, Pregelj), DS (Peršak), ZESS (Korošec).

Amandma je torej v prvi rundi »zmagal« s 30 protij 29. V dvorani je takoj nastal šok. Kožuhovala (ZL) je protestirala, češ da ji tipka ne dela. Ne vem, ali bi kaj pomagalo, toda veliko jih je imelo malomaren odnos do resnosti »Kopšetovskega« amandmaja. Če bi bila razlika večja, ali bi protest Kužuhove uspeli?

Za bi lahko glasovali: Jelinčič (je bil v pisarni), Zagožen (je bil na hodniku), Logarjeva in Toplak (bila sta v pisarni), Metelko in Pregelj (sta se vzdržala iz neutemeljenih razlogov).

Ne vem, ali so vsi poslanci doleti, da je njihovo minimalno delo, da so disciplinirano nazvo pri glasovanju, da vsaj preko vodje skupine vedo, za kaj gre, in da glasujejo po svoji vesti in po interesih svojih volilcev.

Šok izglasovanja »nacionalističnega« amandmaja je izražal zaprepačenost in nasprotje občutkov, ko je hlapec vesel, ker se je upr gospodarstvu, in se obenem čuti kriviga, ker se je upr gospodarju (ki ga je 45 let vzgajal v pokorščini, »bratstvu in enotnosti«). »Partijski« so hitro šli v pisarne po malomarne, mi pa po naše. Vendar je odločno vplival pritisk na Kršćanske demokrate, med katerimi je marsikdo popustil.

Čez približno eno uro, ob 18.31, je bilo drugo glasovanje. Za »Kopšetov« amandma so glasovali: LDS (Zupanec), SKD (Geržina, Henigman, Oman, Primožičeva, Pucko), SLS (Karnerjeva, Logarjeva, Madon, Matuš, Metelko, Podobnik J., Podobnik M.), Pregelj, Toplak, Zagožen), SNS (Dobraževka, Kopše, Kužnik, Verzolak), SPS-SNS (Lap, Omanova, Poljšak, Stanič), DS (Bučar, SDSS (Hvalica, Pušnik, Čučnik, Šiftar), ZESS (Korošec, Šešerko, Tancig, Topler).

Proti »Kopšetovemu amandmaju so glasovali: LDS (Berlič, Černelič, Džuban, Janc, Jančar, Jerič, Lavrine, Lenič, Potončnikova, Protnar, Sušek, Setine, Školč, Šturmova, Thaler, Zlobec, Partijč), ZL (Avberšek, Horvat, Jagodnik, Kocijančič, Kožuhovala, Krefc, Pahor, Pavlica, Pečanova, Potrč), SKD (Kocipec, Malovrh, Mozetič, Polajnar, Rejc), DS (Omerza, Peršak, Rupel), ZESS (Predan).

Vzdržali so se: ZL (Sisinger), SKD (Černelič, Kocuvan, Skukova, Čadoničeva).

»Slovenska stvar« je torej propadla za dva glasova: 34 protij 36. Interesi Slovencev bi zmagali, če bi dva ali trije kršćanski demokrati glasovali v prid amandmaja. Še bolj kot za interes je šlo za prvo politično zmago narodnjakov katerekoli stranke, da se enkrat uresniči Slovenija Slovencev. Tudi če bi npr. vsi Demokrati glasovali nacionalistično, bi bila »slovenska stvar« rešena. Tako je nujnost prvega preboja »slovenske stvari« prenesena v bodočnost.

Poraz »slovenske stvari« bomo poskušali popraviti z zahtevo po referendumu o certifi-

kih. Če to ne bo uspelo, imajo slovenski volivci tu napisana imena tistih poslancev, ki so v njihovem imenu podarili certifikate Neslovencem.

Zaradi zapletov je bil drugi »Zagoženov« amandma k 17. členu na vrsti za glasovanje šele v torek, 1. junija, in drugo (zadnje) glasovanje je bilo ob 16.57. »Zagoženov« amandma je bil kompromis in je predlagal, da se dvojnimi državljani dajo certifikati na osnovi njihove delovne dobe ali dobe stalnega bivališča v Republiki Sloveniji. Tudi ta predlog je bil za večino nesprejemljiv.

Za »Zagoženov« amandma so glasovali: SKD (Geržina, Oman, Primožičeva, Rejc, Skukova), SLS (Karnerjeva, Logarjeva, Madon, Matuš, Metelko, Podobnik J., Podobnik M., Potončnik, Pregelj), SNS (Dobraževka, Jelinčič, Kužnik, Lenarčič, Verzolak), SPS-SNS (Lap, Omanova, Poljšak, Stanič), DS (Bučar, Bavčar, Peršak, Rupel, Simšičeva), ZESS (Korošec, Šešerko, Topler), SDSS (Pušnik, Šiftar), Narodnosti (Posončev),

Proti »Zagoženovemu« amandmaju so glasovali: LDS (Anderlič, Berlič, Džuban, Jančar, Jerič, Lavrine, Lenič, Moge, Partijč, Potončnikova, Protnar, Rigelnik, Sušek, Setine, Školč, Šturmova, Thaler, Zlobec, Zupanec), ZL (Avberšek, Horvat, Jagodnik, Kožuhovala, Kocijančič, Krefc, Pahor, Pavlica, Pečanova, Potrč, Sisinger), SKD (Čadoničeva, Černelič, Kocipec, Kocuvan, Malovrh, Polajnar), DS (Omerza), ZESS (Tancig), Narodnosti (Batelli).

Vzdržali so se: LDS (Černelič, Janc), ZL (Ribarič), SKD (Frim, Henigman, Mozetič, Pucko), SLS (Zagožen), SNS (Kopše), ZESS (Predan), SDSS (Hvalica, Pušnik).

Zakaj se ta poraz? Zakaj sta se vzdržala Zagožen (predlagatelj) in Kopše? Ali ne bi mogla biti »za« samo še eden od neodločenih Kršćanskih demokratov, bi »slovenska stvar« v okrnjeni obliki prvič zmaga.

Poslanci slovenskega parlamenta, upam, da boste domneli, da mora kmalu zmagati »slovenska stvar« po naši zaslugi. Nič druge za nas tega ne bo opravil!

**Marijan Poljšak,**  
poslanec v državnem zboru

## Zdravniška etika – Nobena kariera ne more odtehtati človeškega življenja

Šilihovi iz Slovenj Gradca smo bili vedno skromna in neopazna družina, med sabo smo se dobro razumeli, bili smo delovni, ker smo vedno načrtovali in planirali za bodočnost otrok. Čudna in nepojasnjena smrt našega sina Gregorja pa je žeč noč vse spremenila. Vsi pisajo o nam vsi nas želijo spoznati. Ta tragični dogodek nas je zelo prizadel, vendar ne trčimo, da ne bi našli v sebi dovolj moči, da se borimo in iščemo resnico, ker hočemo dokazati, da naš fant ni umrl po kakšnem čudnem naključju, ampak zaradi malomarnosti in brezbrižnosti zdravnika, ki ga je sprejel v dežurni ambulant.

Zdravniška zbornica in podobne institucije pa izrabljajo našo stisko in hočejo ta lokalni dogodek prenesti na celotno slovensko zdravstvo, češ da s pisanjem blatimo vse zdravnike in vso zdravstvo, kar pa imamo za grobo podtkanje. Trdimo, da samo posamezniki delajo sramoto zdravstvu, in zato bi morali tudi tukaj narediti nepotrebno selekcijo, ki pravi prim. dr. Plešivčnik v nekem pismu, namenjenem obupanim staršem, da bo morda, smrt mladega Gregorja Šilaha pripeljala k boljšemu urejanju razmer v zdravstvu.

Vsi se moramo zazreti vase in se soočiti z resnico, tudi eminentni gostje prof. dr. Kurt Kancler in prof. dr. Anton Dolenc, ki sta kot gostja oddaje Studio ob 18. ur, v ponedeljek, 7. junija, želela govoriti o etiki v zdravstvu, oddaja pa je žal zgrešila svoj namen in šla v povsem drugo smer, in sicer v oboževanje Šilihovih, da s svojimi nedokazanimi oboževanji vnašajo zmedo in nemir med paciente, ki na splošno izgubljajo zaupanje v zdravnike, zdravstvene domove in bolnišnice. Gospoda pozabljata, da to ni bila volilna kampanja ali referendum o zdravstvu, ampak da gre tukaj za konkreten primer. Življenje in smrt Gregorja Šilaha.

Prisel je v bolnišnico, ponavljam, živ, na svojih nogah, z nedolžno alergijo in velikim zaupanjem in v vero v zdravnike. Profesorji pa preko medijev sporočajo vesoljni slovenski javnosti, naj se ne »vika v zdravniške odločitve in probleme, ker jih ne razume. Res je, da mi laiki ne obvladamo zdravniške modrosti, lahko pa zase trdim, da imam zdrav kmečki razum, da dobro vidim in dobro slišim.

Prof. Dolenc kategorično trdi, da je prišel pacient v slovenjgradsko bolnišnico s posebno težko incidentno diagnozo; sprašujem se, kdo mu je lahko dal takšne podatke? Po njegovem mnenju in prepričanju osebe, ki je skrbelo za Gregorja, ne nosi nobene krivde, saj so storihi vse, kar so mogli in znali. Prof. Dolenc trdi, da če ne bi bilo sodobne tehnike, bi pacient umrl že v ambulanti, kar se je dogajalo še pred 30 leti, tako pa so ga povrnil v življenje. In kakšno je to življenje? Podobno rastlinam, brez možganov? Ali ni to dana prikrita potuha in podpora osebi, ki je za fanta storilo toliko kot nič!

Tudi prim. dr. Plešivčnik, direktor bolnišnice, v svoj govor trdi, da je vse preveril, da so vse aparature v bolnišnici brezhibno delovale in da imajo na razpolago ustrezna zdravila. Kaj pa človeški faktor? Tega pa ni omenil. Zakaj?

Če se dotaknem toliko kritiziranih novinarjev, ki po mnenju prof. Dolence izkoriščajo stisko staršev in razpihujejo stvari do skrajnosti in s tem delajo ogromno škodo celotnemu slovenskemu zdravstvu, moram vprašati tudi zdravniško zbornico, kaj so pri njih stori za zdravstvo, zakaj se to toliko let skriva za kolektivno krivdo, ali je bil mar za to kriv sistem, koliko časa bo še potrebno, da se bodo stvari urejale drugače, da bomo zdravniki lahko izbirali po njihovem znanju in da bodo za svoja dejanja tudi sami odgovarjali?

Spoštovani profesorji, zagotavljam vam, da sem vse članke pisal sam, krivda novinarjev je samo v tem, da so mi jih pomagali spraviti v javnost. Vedno je najlažje najti krivce v novinarjih, izprašajmo si svojo vest, ali je naš revolt resnično utemeljen. Bilo je postavljeno

tudi vprašanje, kako si drznem kot laik obsoditi zdravnike za malomarnost, nesposobnost in jih obsoditi, da so krivi za smrt sina Gregorja. Ker sem laik, res nimam pravice presojati ukrepov zdravnikov in pomoči, ki bi jo morali nuditi sinu Gregorju ob sprejemu v ambulanti 3. maja 1993. Vse odgovore pa sem dobil kot na dlani nekaj dni kasneje v Kliničnem centru v Ljubljani na oddelku CIIM, in to od najbolj kompetentnih zdravnikov specialistov, ki so se 15 dni borili za Gregorjevo življenje. Od takrat naprej imam nespodbitne dokaze za svojo trditve in obsodbo, da sta bili malomarnost in nesposobnost zdravnikov kriva za tragično smrt sina Gregorja.

Eden izmed številnih dokazov za to trditve je temperaturni list na kliničnem centru, kjer je bila napisana diagnoza: odmrtje možganov po reanimaciji.

Zanemarimo sedaj naključje ali človeško ušodo in se vprašamo, ali bi katerikoli možgani spoštovanih profesorjev ali navadnih smrtnikov preživel 15 minut brez kisika in prenesli še dodatnih 5 elektrošokov; bomo pošteti, nobeni, pa vendar se je mladi in močni Gregorjev organizem še 15 dni boril s smrtno. Ne bom govoril, kaj vse bi se lahko storila zdravila za sina Gregorja, preden je prišlo do tistih usodnih injekcij in kasnejše reanimacije.

Poslušalci so postavili tudi vprašanje, kakšna bo nadaljnja usoda zdravnice, ki je sina zdravila, in njena rehabilitacija po vsem tem, česar jo dolžijo starši umrlega Gregorja.

Starši menimo, če je pravilno ukrepala, njena rehabilitacija ni vprašljiva.

Ker smo na začetku omenjali zdravniško etiko, ki je bila predmet razgovora te televizijske oddaje, bi pripomnil še tole. Kdo izmed medicinskega osebja v slovenjgradski bolnišnici c premore sploh kaj zdravniške etike? Saj nas vsih 16 dni Gregorjeve agonije ni nihče poklical, vprašal, kako je z Gregorjem, ali kaj potrebujemo, da ne govorimo o sožalju, ki ga nihče ni zmogel izraziti družini Šilih, pa čeprav je žena Franja 20 let delala prav v tej bolnišnici.

Naj na koncu omenim še članek v sobotni prilogi Večera 5. junija »Tudi zdravniki delamo napake, mar ne?« Dr. Jerobova je zelo epno in objektivno opisala težave in probleme zdravniškega poklica, kjer tudi ne izključuje, da se pri tem poklicu delajo tudi napake.

**Ivan Šilih,** Slovenj Gradec

## Skrivnosti človekovih pravic ali vietnamska vojna

Dandanašnji se spet veliko govori in piše o človekovih pravicah. Večinoma v povezavi z razkrivanjem takšnih ali drugačnih državnih skrivnosti (očitno imamo Slovenci s temi skrivnostmi kar naprej obilo težav), zlasti v medijih. V bran človekovih pravic so se dvignile tudi nekaterje ugledne javne, strokovne in politične osebnosti. Nedvomno je res, da je spoštovanje proceduralnih pravil jamstvo za spoštovanje človekovih pravic, pa tudi demokratičnosti in pravnega sistema sploh. Poudarjanje pomena, ki ga ima pravilno vodenje postopka za sprejem kakršne koli odločitve oblastnega organa v demokratični družbi, je zato – načelno vzeto – pravilno in nujno. Kakpak velja isto tudi za sankcije, ki so pravi v interesu pravne postopanja organa določene za kršitve formalnih, postopkovnih pravil, t. j. zlasti, da dokazi, pridobljeni na nezakonit način, nimajo nobene pravne veljave in jih ni mogoče uporabiti pri odločanju. Res, vse lepo in pravi, takšnem pravnoteoretičnem izjavljanju ni kaj očitati, vnanje je bleščeče, položeno, če celo, če ga povežemo z ustreznimi mednarodnimi pakti in konvencijami.

V tej popolnosti takšne nedvomno pravilne argumentacije pa se vendarle odpira razpoka skepsa. Njeno živino namreč v neki predstavi nekakšno pravno logično funkcionala ali ki bi jo lahko nategnili na kopito takšnega idealno zamišljenega sistema. Grozljive razlike se nam kažejo v najbolj brutalni podobi zločinske morije v Bosni in teptanju najelamentarnejših človekovih pravic v nekaterih delih bivše Jugoslavije na eni strani in delovanju pravnih, demokratičnih in varnostnih mehanizmov t. i. civilizirane sveta na drugi strani. Delovanje organov in institucij ZN, izvajanje mednarodnih konvencij in paktov, z zlasti KEVS, so se v tej krvavi resničnosti razkrili v najbolj banalno pragmatičnem cinizmu, ki dopušča in celo varuje morijo gorokoroške prebivalstva, važno je le, da ostanje zunaj, da se jih ta morija dotakne kot zanimiva TV oddaja. Ne tako sveže spoznanje je, da v tem nerazvidno delujočem, »umazanem« (pravzaprav »izgubljenem«) svetu ni vedno mogoče dajati prednosti (absolutne veljave) formalno pravni pravilnosti – ne le možni, marveč nujni so odmiki glede na raven posameznih varovanih pravic.

Osnovno vprašanje je tedaj, katere človekove pravice hočemo v konkretnem primeru (in v konkretnih razmerah) zavarovati? Niso namreč vse pravice istega ranga. Enako tudi ne vse ustavne določbe. Prav tako tudi ni vsako zakonito, pravno pravilno postopanje nekazno, pa tudi vsa nezakonita, nekatere take izjeme so sicer vnaprej normirane (kar je praviloma dosežek zgodovinskih spoznanj) kot npr. izpolnitev zločinskega povelja – seveda pa to še zdaleč ne velja za vse take možne primere, ki jih mora v demokratični družbi nato pristojni organ (praviloma sodišče) presoditi tudi z upoštevanjem etičnih meril in opredeljevanju temeljnih človeških vrednot. Tako bi npr. na osnovi veljavnih postopkovnih pravil zelo verjetno morali soditi generalu Philipu Morillou za njegovo osebno angažiranje za prevajalce Srebrenice. Slovenski politični vrh je bil »pravno pravilno« prepričan o krivdi in s tem pravilnosti obsodbe vsaj za g. Ivana Borštnerja v času procesa »četverico«, enako pa tudi, da je treba »pravnoteoretično obsodbe« vojaškega sodišča izvršiti, kar so (v posmeh slovenski državnosti) takrat »pravno pravilno« izvedla slovenska sodišča. Isti organi so »pravno pravilno« takrat odredili g. Janezu Janši (ki mu je celo jugoslovansko vojaško sodstvo zaradi očitne absurdnosti obtožbe po pri-tožbi izrečeno kazni znižalo) enega najresnejših režimov prestajanja kazni, t. j. v KPD Dob.

Čudoviti blest »pravne pravilnosti« je v takšnih primerih očitno zlorabljen kot maneversko slepilo. V resnici je pomembna zdravstvena diagnoza družbe. Čim huši bolnike, zlasti ko pri nekem krizno stanje, tembol pouda da nujnost »pravnih pravilnega« postopanja in delovanja znotraj uradnih institucij (ki se množijo z vratlomolno potenco, saj z njimi namočeja in – če že ne izniči – pa relativizira vsako državljansko pobudo). V tej zvezi ni nepomembno spomniti na genozo t. i. »Sveta za varstvo človekovih pravic«, ki je nastal kot »uradna« institucija takratne etatistne politike ob spontano zraslem »odboru« – seveda ne brez popolnoma določenega taktičnega in strateškega političnega cilja. V takšnem bolezenskem stanju družbe je v njenem krčevitem pojmu dopustna uporaba vseh sredstev, tudi »zakonita, pravna forma« in »človekove pravice« kot operativno taktična metoda za vajejanja javnosti. V tem boju so edmo resnično veljavna pravila pravila džungle, po katerih so na vsakem koraku nastavljenе zahrbtnje pasti in izza vsakega grmovja preži nevarna zver na trenutek nepazljivosti. »Človekove pravice« tu praviloma

uporabijo za blokado resnične realizacije teh pravic. Na primer:

– Zaprti dosejaji Udbe in SDV varujejo osebno integriteto ljudi, ki so delovali v teh službah. S tem v zvezi pa je očitno nerazjasnjeno ogromno število kaznivih dejanj, javnost lahko bistveno zavedena, oškodovanci pa brez vsakih pravic. Iz slovenskem prostoru je prisel več sto tisoč priseljencev iz polpreteklosti in preteklosti: veliko število smrti, npr. samo iz zadnjega časa smrt direktorja hotela »Svoboda« v Strunjanu g. Emila Mihalčiča, smrt dr. Franca Lazzarinaja na tudi kljub končanemu sodnemu postopku smrt g. Ivana Krambergerja.

– Seveda so ob tej zaščiti človekovih pravic in pravne zakonitosti, ki njih varovanje vse številnih državnih in uradnih skrivnosti, možne tudi domneve, da so Slovenci npr. poklonili zaupanje političnemu prvak, ki ga je npr. na desnem političnem polju instalirala Udba oz. stara SDV.

– Ker ostajajo zaradi varovanja skrivnosti nezna-ne metode in mehanizmi za zbiranje in izvajanje kapitala s strani Udbe in SDV, praktično ni mogoče storiti nič, da bi takšno odtekanje kapitala ustavili in odtrgali kapital vrnil.

Pri tem so najbolj domišljene metode, ko resniški akterji po vnaprej pripravljenem scenariju le pomagajo sprožiti določeno dogajanje, »afere«, ter nato prepustijo njen nadaljnji razvoj drugim, ki nato mislijo, da jo sprejeto in razrešujejo. Možno je razmišljati, da je tudi afeta »HIT« tako lansirana, da v resnici prikrije mnogo bolj aktualne politične kanale. Končno se je možno vprašati, kaj z nekdaj privilegijanimi organizacijami (za zunanjo trgovino, turizem z mrežo brezcarinskih prodajal ob mejnih preloži, trgovanje s strateškimi surovinami itd.), pa tudi z ČZS (s katero je SDV nedvomno sodelovala, npr. pri t. i. »rnihih listah« tujih podjetij idr.). Ne kaže pretrati, da SDV od Hita očitno že lep čas ni dobila nobenih sredstev (in je zato zanj ta kanal postal nezanimiv). Mogoče se je tudi direktor g. Danilo Kovačič del primerne žrtve (ker so mu stviri očitno nekoliko usli v rok, ker je vsem in vsemu prišel na oči, potačeno, neagiral itd.), lahko seveda, da so bili vmes tudi drugi račun. Končno se lahko vprašamo, kako to, da si je ob vseh spoznanjih g. Igor Bavčar dal od Hita (kjer naj bi obstajal tudi sum pranja denarja spoznorizati za Demokratsko stranko predvolilni boj, to pa tudi povežemo z vprašanjem tako poznega odprja te afe. V tej zvezi tudi ni mogoče prezreti, da so najvidnejši člani Demokratske stranke takrat tudi podpirali t. i. »Kovačičev« predlog zakona o igrah na srečo. Vprašanja, na katera bi demokrati morali dati javen odgovor.

Možno je seveda tudi, da bi bila afera g. ministra Kozinca prav tako lansirana in bi se bilo treba v resnici vprašati, kaj naj bi se v to prikrilo. Če je res le to, kar smo lahko javno prebrali (da ga je SDV zaradi obrambe g. Levstika kot mladega odvetnika kontaktirala), interpelacija je brezpredmetna (čeprav seveda SDV za nekatere druge odvetnike ne bi niti ni pamet pristo, da bi jih kontaktirala v zvezi z njihovimi klienti). Pri tem moram reči, da očitno tudi nezadostna strokovna usposobljenost tistih, ki si v resnici prizadevajo razjasniti te »afere«, po nepotrebnem zapleta postopke v veliko zadovoljstvo druge strani (ki je očitno popolnoma skrita), saj tako lahko še naprej odvrta pozornost javnosti od bistvenih vprašanj (npr. pripustitev odvetnikov pri zaslišanju g. Kovačiča, saj je jasno, da odvetnik ne sme odgovarjati namesto priče niti ji svetovati, kako naj na posamezno vprašanje odgovori – lahko pa ji daje pravni pouk).

Vse kaže, da smo v nekem prikritem vojnem stanju, v katerem je ena stran vidna, javna, transparentna, tako rekoč na čistini, druga stran pa tako rekoč nevidna, skrita, pri čemer ostajajo skrita v največji meri tudi njena orožja in sredstva. Ta druga stran ima zato jasno prednost, saj saj lahko dogajanja načrtuje in manipulira ter s pridom uporablja skrita orožja.

Takšna situacija ustvarja v slovenski javnosti ozračje je skrajnega neznanja, dvomov o vsakomer in opozoril na primer iz ameriškega sodstva. Mediji so namreč v zvezi z ameriškim angažiranjem v Vietnam objavili hudo varovano vojaško skrivnost. Pri tem se je treba zavestiti, da so bile ZDA v vojni in da je razkritje te skrivnosti bilo v tem smislu v nasprotju z nacionalnimi varnostnimi interesi, ki naj bi bili v razmerah kar najbolj nepredvidno ogroženi. Kljub temu je takrat pristojna sodna instanca nazadnje zavrnila vse tožbe zoper medije z obrazložitvijo, da je pravilna obveščenost javnosti višja vrednota in ustavna kategorija od zagotavljanja nacionalne varnosti in da ji gre zaradi tega višja, t. j. prednostna pravna zaščita.

V času procesa zoper »četverico«, ki je bil sprožen zaradi t. i. izdaje vojske skrivnosti, smo odvetniki opozorili na primer iz ameriškega sodstva. Mediji so namreč v zvezi z ameriškim angažiranjem v Vietnam objavili hudo varovano vojaško skrivnost. Pri tem se je treba zavestiti, da so bile ZDA v vojni in da je razkritje te skrivnosti bilo v tem smislu v nasprotju z nacionalnimi varnostnimi interesi, ki naj bi bili v razmerah kar najbolj nepredvidno ogroženi. Kljub temu je takrat pristojna sodna instanca nazadnje zavrnila vse tožbe zoper medije z obrazložitvijo, da je pravilna obveščenost javnosti višja vrednota in ustavna kategorija od zagotavljanja nacionalne varnosti in da ji gre zaradi tega višja, t. j. prednostna pravna zaščita.

Napad na medije, ki skušajo v tej razmerah skrivne politične strategije po svojih močeh (ob razumljivih sprosajdhajih) razkrivati resnico slovenske preteklosti in sedanje oblasti, je pravo gotovo najslabša možnost. Edina pot je v pojasnjevanju in prelomu zaukazane molččnosti.

**Ingo Paš,** Ljubljana

## Odprto pismo

**g. Milanu Kučanu,** predsedniku države RS  
**g. Hermanu Rigelniku,** predsedniku državnega zbora RS  
**g. Janezu Drnovšku,** predsedniku vlade RS  
**g. Sergiju Pelhanu,** ministru za kulturo RS  
**g. Mirku Bandlju,** generalnemu sekretarju vlade RS  
**g. Jožetu Ostermanu,** državnemu sekretarju v ministru za kulturo RS

**g. Dimitriju Ruplu,** predsedniku odbora državnega zbora RS za kulturo, šolstvo in šport  
**g. Andreju Lenarčiču** podpredsedniku odbora državnega zbora RS za kulturo, šolstvo in šport  
**g. Mitja Rotovnik,** generalni direktor CD

članom državnega zbora RS

strokovni javnosti s področja managementa, operne umetnosti, baletne umetnosti  
Ijubiteljem operne in baletne umetnosti  
Spoštovani!

Usoda vsakega operno-baletnega gledališča v svetu je odvisna od umetniškega in poslovnega vodenja gledališča. Moj predlog se naša na imenovanje

a) direktorja Operne in baleta (vrhunski manager) – Igor Triller ali kdor koli drug s tem statusom;

b) umetniškega direktorja Operne (mednarodno priznan operni ali glasbeni umetnik) – Uroš Lajovic ali kdor koli drug s tem statusom;

c) umetniškega direktorja Baleta (mednarodno priznan baletni umetnik) – Dinko Bogdanić ali kdor koli drug s tem statusom v Slovenskem narodnem gledališču Ljubljana Opera in balet.

Prosim vas, da se vključite v javno razpravo o vodstvenem teamu v Slovenskem narodnem gledališču Ljubljana Opera in balet, Ministrstvo za kulturo RS pa, da temu primerno ukrepa.

**Milos Bajc,** baletni plesalec, Ljubljana

## Odprto pismo predsedniku odbora državnega zbora za kulturo, šolstvo in šport

V obveznem šolstvu, ki je po ustavi zagotovljeni izobražbeni standard za vse državljane, prihaja do »spontane« uvajanja pristopov, ki so lahko v škodo državljanom. Mnogi učitelji se sklicujejo na uporabo različnih, v svetu priznanih pristopov, za delo po takšnih principih pa le redki izpolnjujejo pogoje oz. imajo ustrezno kvalifikacijo. Kljub enotnemu učnemu načrtu so razlike med šolami v izkazanem znanju zelo velike, mogoče jih je pripisati množici dejavnikov, npr. razlikam v sposobnostih učiteljev, razlikam v dostopnosti učnih materialov, neučinkovitih inspekcijah, pa tudi z ČZS (s katero je SDV nedvomno sodelovala, npr. pri t. i. »rnihih listah« tujih podjetij idr.). Ne kaže pretrati, da SDV od Hita očitno že lep čas ni dobila nobenih sredstev (in je zato zanj ta kanal postal nezanimiv). Mogoče se je tudi direktor g. Danilo Kovačič del primerne žrtve (ker so mu stviri očitno nekoliko usli v rok, ker je vsem in vsemu prišel na oči, potačeno, neagiral itd.), lahko seveda, da so bili vmes tudi drugi račun. Končno se lahko vprašamo, kako to, da si je ob vseh spoznanjih g. Igor Bavčar dal od Hita (kjer naj bi obstajal tudi sum pranja denarja spoznorizati za Demokratsko stranko predvolilni boj, to pa tudi povežemo z vprašanjem tako poznega odprja te afe. V tej zvezi tudi ni mogoče prezreti, da so najvidnejši člani Demokratske stranke takrat tudi podpirali t. i. »Kovačičev« predlog zakona o igrah na srečo. Vprašanja, na katera bi demokrati morali dati javen odgovor.

Odbor za šolstvo bi moral skrbeti za dosledno uveljavljanje ustavnega principa, ki opredeljuje izobraževanje kot pravico in zahtevo od države, da vsem državljanom to pravico v enaki meri tudi zagotovi, ter predlagati ustrezne ukrepe za realizacijo obveznosti države.

Ker je postavitev šolskega sistema zadeva splošnega pomena, sem prepričan, da so spremembe, ki se v izobraževanju dogajajo in lahko pomenijo kršitev ustavne pravice, nujno predmet obravnave na matičnem odboru DZ.



BORIS JEŽ

## Kulturni imperializem po primorsko

Mussolinijevo potujčevanje Primorske je bilo sistematično in brutalno. Toda povsem neuspešno. Ko so se ob kapitulaciji italijanski vojniki, lačni, raztrgani in ponižani, vračali domov, v pravo Italijo, so imeli pestro družino: finančne stražnike z njihovimi družinami, notarje, železničarske uradnike... Italijanski državni aparat je bil vselej znan po svoji nabuhlosti in pompoznosti, zato smo bili tedaj priče pravcarstvu množičnemu odhodu tisočev ljudi, ki so prej dobri dve desetletji schiavom (sužnjem) delili pravico. V Postojni, Ajdovščini, Tolmini je ostalo praznih na desetine uglednih vil, v katerih so stanovali visoki italijanski uradniki. Zanimivo je, da sedanja Italija sploh ne omenja tega »eksdusa«. Morda se boji vprašanja, kaj je v teh krajih sploh počela, čeprav se zdi, da ima v zadnjem času za to že nove razlage.

In vendar »eksdus« tisočev občinskih, poštinskih, železniških, carinskih uradnikov in njihovih družin ni bil tako boleč, kot bi se utegnilo zdeli na prvi pogled. Nista ga spremljala ne nasilje ne kri. Primorci niso bili nikoli revnisti, čeprav so pod Mussolinijevim škornjem doživeli marsikaj hudega, in tako že dolgo

niso prav nič nenavadnega prizori, ko se pred vipavsko ali notranjsko kmetijo ustavi avtomobil z italijansko registracijo, iz njega izstopi dobro ohranjen stariček, zakaj so se Primorci v dobrih dveh desetletjih sistematično in nasilnega potiljančevanja izkazali z neverjetno trdnostjo, zdaj pa dopuščajo(?) tako silovit prodor najprej italijanske, potem pa vsega tistega, kar je povezano z novodobnim italijanskim ekspanzionizmom, v prostor, ki je nesporno prostor slovenske zgodovine in identitete? To ni razvidno samo skozi afero Hit, ki nedvomno razgalja dolgoletno vdnjanje italijanskim botrom na številnih področjih gospodarskega življenja; še bolj je razvidno skozi miselnost rižanskega oštirja, ki je svojo gostilno poimenoval Paradiso (paradiž, raj), čeprav gostom ponuja predvsem balkansko kuhinjo in se tam potemtakem zbira zelo malo Italijanov.

Čisto vsi pa le niso odšli. Skoraj v vsaki večji vasi je ostala italijanska družina, ki se je bila poslovenila pravzaprav že v času, ko je bila Italija na višku moči. V tem ni nič čudnega: ker Mussolini ni imel na voljo dovolj izobraženih ljudi, je skušal narodnostno sestavo Primorske »dopolniti« tudi s kmeti in rokodelci iz južne Italije. Ti pa so bili kajpak več kot presenečeni, ko se nenadoma niso znašli med neukimi barbari, temveč sovaščani, ki so – kot bi mi zdaj temu rekli – že živeli po »evropskih standardih«. Kaj si je, recimo, mislil prišel, da je ugotovil, da je vas, v katero so ga »nastanili«, že v preteklem stoletju imela pihalo godbo, gasilsko društvo in društvo za napredek kmetovanja, medtem ko se je ob vaškem vodnjaku šopirilo impozantno poslopje šole, ki jo je bila leta 1810 postavila Marija Terezija? Je vse to že poznal iz Kalabrije, od koder so ga bili napotili nekam na vzhod širiti omiko in kulturo »arijske rase sredozemskega tipa«, kot bi rekel Mussolini?

Vprašanje, ki ga s tem odpiramo, ima mnoge in pogosto zelo boleče razsežnosti (bolj in

manj sistematično zatiranje slovenske manjšine v Italiji, eksdus Italijanov iz Istre itd.), vendar je za našo trenutno rabo zanimiv predvsem en vidik: zakaj so se Primorci v dobrih dveh desetletjih sistematično in nasilnega potiljančevanja izkazali z neverjetno trdnostjo, zdaj pa dopuščajo(?) tako silovit prodor najprej italijanske, potem pa vsega tistega, kar je povezano z novodobnim italijanskim ekspanzionizmom, v prostor, ki je nesporno prostor slovenske zgodovine in identitete? To ni razvidno samo skozi afero Hit, ki nedvomno razgalja dolgoletno vdnjanje italijanskim botrom na številnih področjih gospodarskega življenja; še bolj je razvidno skozi miselnost rižanskega oštirja, ki je svojo gostilno poimenoval Paradiso (paradiž, raj), čeprav gostom ponuja predvsem balkansko kuhinjo in se tam potemtakem zbira zelo malo Italijanov.

Primorska se danes izredno hitro italijanizira in to na najbolj nepričakovan način. Če je bilato nekoč Italija navzoča bolj ali manj le v svojih državnih aparatih in je slovenska zavest na to »dogovarjala« predvsem z domačo pesmijo in besedo, se danes ta večerajši svet zdi čisto na glavo obrnjen: navzočnost Slovenije je čedalje bolj navzočnost države z njenimi uradniki, oficijerji, učitelji in darcji, toda prebivalstvo vse bolj kupuje italijanske izdelke, gleda in posluša RAI, žlobudra iz italijanske splošne besede in poživljava šlagerje, ki so nastali nekeje med Neapljem in Sanremo. Ne, to ni proces, ki bi ga sprožil padec berlinskega zidu; to se je začelo že pred desetletji z Radio Capodistria in prvimi nakupovalnimi izleti v Trst, danes pa je lahko govorimo o pravnici povodnji vsega italijanskega, ki se zdi nezau-

stavljava. Nekaj podobnega se dogaja na Štajerskem z Avstrijo in nemščino, vendar je pojav po svojem obsegu in globini komaj primerljiv s Primorsko.

Marsikdo bo temu razmišljanju ugovarjal, češ v tem ni nič slabega, saj gre navsezadnje za medsebojno, oplajenje kultur, ki se sikata. Dobro bi bilo, če bi bilo res tako, toda italijanski »kulturni imperializem« na Primorskem je izrazito enosmerna cesta. Ko prestopite mejo in se znajdete pri sosedih, ni praktično nobene sledi soseske s Slovenijo in slovenskim jezikovnim prostorom, da niti ne govorimo o več deset tisoč zamejskih Slovincih, ki so tako rekoč nerazpoznavni v italijanskem morju. Zanimivo bi bilo vedeti, kdaj je kakšna radijska postaja (v italijanski) onstran meje nazadnje predvajala ta ali oni song Domicija, Benča, Lačnega Franca; ali pa odkriti Italijana, ki se je v minulih desetletjih naučil kaj več kot »dobar dan« in »zelo dobro«.

V Trstu in Gorici se ni nič ne uči slovenščine, medtem ko na naši strani še prvošolčke potunkajo v italijansko, čeprav bi bili radijeji morda bolj navdušeni nad angleščino ali katerim drugim svetovnim jezikom. Tako se pravzaprav že sam »sistem« klanja kulturi, ki se vsaj v svoji tržaški različici odziva arogantno, prepoteno, nasilno. Posledica takšne »liberalne« politike je, da zdaj vsako leto že tretjina maturantov koprskih gimnazij nadaljuje študij na tržaški univerzi, torej v italijanski. Primorska se na ta način vse bolj spreminja v nekakšen mehki trehuh Slovenije, še zlasti če upoštevamo tudi hitro in nenadzorovano priseljevanje iz držav nekdanje Jugoslavije v Slovensko Istro. Dragan Marušič, pobudnik ustanovitve tretje slovenske univerze, pravilno



sklepa, da bi takšna institucija lahko ustrezen odgovor na te procese, vprašanje pa je, če ga bo razumela oblast v Ljubljani.

Italija je izgubila vojno in to je v tem sklopu vsekakor zanimivo dejstvo. Vse nekdanje poraženke so namreč sedanje zmagovalke: Japonska kot gospodarska velesila, Nemčija pa je poleg tega spet prva violina v Evropi. Le Italija se nima z bogvedi čim pohvaliti – razen z »duhovno zmago«, ki so jo ji »na svojem terenu« omogočili prav Primorci; kraje, ki jih je morala zapustiti, spet osvaja s svojimi industrijskimi izdelki in množičnimi mediji in to je, priznamo si, verjetno že ena pomembnih sestavin prihodnje Evrope, v kateri utegnejo imeti državne meje le še relativen pomen. Vprašanje pa je seveda, ali se bo Italija zadovoljila s tem dosedanjim dosežkom poraženke – zmagovalke, ki je v primerjavi z Japonsko in Nemčijo pravzaprav minoren. Ji ne bo ta lahka »kulturna« zmaga spodbudila apetitov po čem »oizplivnejšem«, torej po obvladovanju tako imenovanega jadranskega bazena in prodoru na vzhod.

Le malokdo verjame, da se bo obnovila nekdanja evropska »geopolitika«, vendar je treba v ravnarstvu italijanske diplomacije (ki je vse

prej kot prijateljska do Slovenije) sproti ugovarjaviti in razčlenjevati tudi te strateške razsežnosti. Navzlic sedanjemu povezovanju evropskih držav namreč prav nič ne plahni tehnološki duh med vodilnimi silami, ki si, če ne drugega, prizadevajo urediti vsaj svoja »naravna zaledja«. Italijansko »naravno zaledje« so očitno razprostrta vse do meje, ki je nekoč po Sloveniji ločevala Mussolinijevo Italijo od tretjega rajha. Tega, na svoj poseben način, ne razkriva le afera Hit, temveč je še kako razvidno tudi iz »geografskega načela«, po katerem si italijanski ter nemske in avstrijski kapital delita slovenski prostor.

Od koga je potemtakem odvisno, ali bo slovensko – italijanska meja ostala takšna, kakršna je, ali se bo v prihodnji Evropi (»brez meja«) vendarle spet umaknila nekam v bližino Logatca ali celo na Savo? Je to odvisno samo od Primorcev, ki jim je domnevno popustila narodna zavest in se »zdaj nekritično prepuščajo slastem vsega, s čimer jih obdarja »plastificirana« masovna kultura velike soseske? Ali pa gre tudi za odgovornost Slovenije kot take, ki je doslej – tako kot nekoč Mussolini – na Primorsko pošiljala uradnike, carinike in učitelje, toda zelo malo tudi duhovnih sporočil?

MOJCA DRČAR-MURKO

## Čudež v Milanu

lektivnem uspehu, sloni na konsenzu, vključuje solidarnost in gleda sorazmerno daleč naprej. Med njima naj bi se bila že začela vojna, podtalna, neumljena, čeprav prikrita, kot so vse vojne znotraj ene Cerkve. Albert, privrženec »porenskega« modela socialnega tržnega gospodarstva, kateremu se vsebinsko prilaga tudi socialna doktrina katoliške cerkve, dobro leto po izidu knjige meni, da je v praksi uspešnejši anglosaški model, da pa to ne pomeni, da je minil čas socialno odgovornega kapitalizma. Celotno narobe, samo ozreti se je treba naokoli in videti brezposelnost, mamila, nove reveže, ogroženo okolje, obnovljene socialne konflikte, da bi ugotovili, da zanesljivih, večnih smeri razvoja ni. V tem času v okviru kapitalizma ni mogoče niti približno odpreti razvoja »tretjemu svetu« ne omogočiti hitre in naravne »priključitve« prejšnjim vzhodnim državam, z izjemo Kitajske, katere primer kapitalistične renesanse znotraj diktature ene stranke je brez primere v zgodovini in kot ekonomski pojav deloma primerljiv le s časom kraljice Viktorije v Angliji in Rooseveltovim obdobjem v ZDA.

V najrazvitejšem jedru nastajajo družbe, ki se otapajo s kriminalom, mamili, korupcijo, se občasno zapirajo pred zunanjim svetom. Če nam ne bo uspelo zaustaviti naraščajoče nepravilnosti naših družb, se bojim, da bo nastal prostor za novega Marxa,« pravi Albert. Vedno nove študije opozarjajo, da je planet Zemlja zaključena celota in da njegova bogastva niso neskončno velika. Spet je aktualen koncept »razsvetljenega razvoja«, še vedno drži, da kapitalistični sistem deluje v norem ciklusu proizvodnje zaradi proizvodnje, brez cilja, in da ga iskanje dobička vodi po poteh nenadzorljive smrti, ob kateri nastajajo »vedno večja pričakovanja« in z nčimer omejeno porabnost. Toda realno življenje tem nesporim dejstvom dodaja vrsto pomembnih podatkov; nepredvidljivost deluje kot spodbuda, velika različenost izvedb govori o različni povezanosti med posameznikom in množico, goji se duh podjetništva, duh novatorstva, nagrajuje pogum istih, ki tvegajo, ki uporabljajo lastno pamet, ko sprejemajo izzive trga.

Ralf Dahrendorf, liberalni družboslovec nemškega rodu, ki živi v Angliji, je le tu

velikih sprememb na evropskem vzhodu pisal o dilemi med »zaprtimi« in »odprtimi« sistemi. Tržno gospodarstvo je v njegovi analizi sam eden od rekvizitov odprte družbe, čeprav med bistvenimi. Ključni vozel naj bi nastajal v obliki izvedbe razmerja med demokracijo in kapitalizmom, pri čemer Dahrendorf meni, da med obema pojema ni mogoče vnaprej napisati enačja, čeprav sta med njimi pogoji svobodnega trga tudi svoboda odločitev in odsotnost avtoritativnosti in se v tem pogledu prilagata drug drugemu. Če pa bi samo kapitalizem postal »sistem«, je pisal Dahrendorf, se bi bilo treba proti njemu bojevati prav tako odločno kot poprej proti komunizmu. Ob nespornih znamenjih nepopolnosti zmagovalnega modela razvoja se odpirajo obnovljena stara vprašanja političnega vodenja. »Mi smo središče revolucije«, je dejal v teh dneh Umberto Bossi, ki je popeljal svojo Severno ligo v največjo zmago, kar jih je kdaj na volitvah počela kakšna italijanska stranka v severni Italiji, »in naša zmaga je zmaga decentraliziranosti, osvoboditve produktivnega sistema, zavrnitve socialne države kot sistema subvencij«.

Komunistična prenova je, na drugi strani, v svojem velikem uspehu videla izraz »delavske zmage«, tako rekoč proletariatske srednjih plasti, ki se vračajo k ideali pravičnosti in egalitarnosti. Seveda ni šlo za iste ljudi, ki so dali dva večinska, med seboj tako različna odgovora na vprašanja prihodnosti, toda cilj ne plasti prebivalstva so se v obeh primerih pogosto prekrivale in to dejstvo priporoča previdnost pri opazovanju dogajanja v starem pomenu desno-levo, progresivno-konservativno, razredno. Stranka komunistične prenove je zajela strah pred prihodnostjo s temeljno dosedanjim programsko značilnostjo leve, ki vidi zadržila za popravke nesporno nepopolnega tržnega gospodarstva v močnih posegih države, v porazdeljevanju družbenega proizvoda in svojo politično vlogo postavlja na dosledno in trmasto opozicijo oblasti. Ne teži k upravljanju dežele, nima receptov za organiziranje družbe in protivrednega sveta, zadovoljuje se z opozicijo in zahteva novo prazdelitev nacionalnih virov bogastva, posebej pla plemenito težnjo k egalitarnosti.

Toda zmaga Severne lige z geslom »ekonom-

ske desnice« – Spravite nam državo izpod nog, da bomo lahko v miru delali! – je bila na drugi strani mogoča ravno zaradi vidnih in občutnih posledic razkroja sistema dogovorov o razdeljevanju virov, tudi tistega, kar ni bilo ustvarjeno, in za kar je torej plačilo preloženega preko obsežnega zadolževanja na ramedne prihodnjih generacij. V razvitih industrijskih državah je vedno bolj socialen pogled na družbeno akumulacijo ustvarjal močno socialno državo, ki je zdaj življenjska oblika realnega kapitalizma. (V Italiji jo je, ne pozabimo, zgradila krščanskodemokratska stranka, ne levica kot na Švedskem.) Posledica je dogovorna razdelitev virov, v kateri sodelujejo politične stranke in sindikati in privilegiranje korporacij na račun posameznikov. Politične težave pri upravljanju zato niso le posledica deviantnega ravnanja javnih funkcionarjev in njihove korupiranosti, ampak je strukturno dejstvo, ki obstaja tudi tam, kjer korupcije ni. Gre pač za boj za presežek družbenega proizvoda, ki ga razdeljuje država.

Od načelnih odgovorov na nastala vprašanja, ki imajo svojo vidno politično pojavno obliko v nazadovanju socialdemokratskih strank po vsej Evropi z izjemo Španije, je odvisna prihodnja identiteta leve in torej ne gre le za poljublen izbor med programi ekonomske politike. Morebiten prelom z dosedanjim programsko značilnostjo leve, z državo kot razdeljevalko virov in proizvodov, kar je eden od vzrokov sedanje krize konceptov in metod izvedbe zaradi zbirkratiziranosti in korupcije kot neposrednih posledic, bi bil enak revoluciji znotraj kapitalizma. Bi šlo za zasuk »desno« ali za kaj bistveno novega, čemur bi se bolj prilagajalo »nelevo«?

Rekli so, da smo zapustili ideološko ero, za vselej. Toda katerekoli volitve v zadnjem času so uporabljale naziv tradicionalni besednjak. Govor je o progresivnih polih, o konservativnih, o levih in desnih, manj v okviru različnih pogledov na reševanje vprašanj kot v pomenu pripadnosti. Značilnosti ideološkega obdobja – poveč, kje si, povem ti, kdo si – torej etiketiranje, ideologija pripadnosti, niso izginile. Problemi pa so taki, da zahtevajo tekoče nadaljevalne opredelitve ob vsakem od njih

– o odnosu med tržno ekonomijo in demokracijo, o pojmu pravičnosti in solidarnosti glede na sposobnost in ustvarjalno moč produktivnih sil, o stopnji sprejemanja kapitalizma kot orodja za uresničitev demokracije. Če pomeni osrednji pomen dela, ustvarjanja v sodobnih družbah samo to, da je vedno zagotovljeno, da bodo stroški nekako pokriti in da bo za to poskrbela država, bo ekonomija na trhih nogah in pravičnost bo vedno stvar diskrecijske pravice.

»Morda se bodo lepega dne tude šibki državljani zavedeli, da bodo boljše zavarovani z Bossijevim decentralističnim sistemom, ki državi omejuje pravico prelivanja virov in vrednosti v imenu pravičnosti, ki je potem lahko tudi izgovor za neučinkovitost in za zadolževanje, kot s garantističnim sindikalizmom leve,« je napisal eden od italijanskih komentatorjev o tej temi. Kratkoročno gre za politično zastopstvo vedno večjega prostora, ki ga zasledajo srednje plasti prebivalstva, problem, znan v vseh zahodnih demokracijah. V Italiji pa je pojem srednjih plasti, torej večine, mogoče še razširiti; zadeva vse tiste, ki so dolgo živele v okviru nekakšne kupoprodajne pogodbe s »političnim razredom«.

To je bil kompromis, v katerem so javne službe drage in neučinkovite, javni sektor gospodarstva monopolen in neproduktiven, vendar daje varno zatečišče in zavrača presežek delovne sile. Kompromis, ki vključuje benevolentnost davčnega sistema in sprejemanje davčnih utaj kot ceno, ki jo država plača, da dobi konsenz davkoplačevalcev na drugih področjih. Kompromis, v katerem so ljudje zadovoljni, da njihovi osebni dohodi naraščajo in kot volitvi zaprejo oči ob zadolževanju države do nerazumnih meja. Ta pak zelo širokega kroga ljudi s središčem, ki ga je posebej lahka krščanskodemokratska stranka z zaveznički, je zdaj v Italiji prelomljen in volitvi se v iskanju novega pakta selijo k tistim, ki imajo v tem trenutku vsaj načelno jasnejše in radikalnejše ideje. V tem trenutku, kajti sposobnost resnične zamenjave sistema, v katerem se zapravljata energija in bogastvo ali se vsaj ne izkoriščata v zadostni meri, zaradi česar je Italija dobila naziv najvzhodnejše države na Zahodu, bodo te sile morale šele dokazati. Preizkus bo konkreten: ali bo mogoče s sredstvi demokracije – volitvami – rešiti »levo« cilj (funkcionalno solidarnost, poštenost javnih funkcionarjev, elementarna pravičnost) z »desnimi« zadržili (zmanjšanje distributivne vloge države). Italija je postala v resnici politični laboratorij.

Finančni položaj slovenskega smučanja nekaj več kot osem mesecev pred zimskimi olimpijskimi igrami v Lillehammerju ne zrcali naključno takih razmer v najbolj drastičnih razsežnostih. Čeprav je bilo naše reprezentančno smučanje vse od srede sedemdesetih let, torej od svoje preporedo naprej do zdaj, v najmanjši meri navezano na (para) državni denar, ki ni presegal 10 odstotkov proračuna, vse bolj očiten prepad med potrebami in možnostmi že grozeče otežuje in celo onemogoča obnavljanje kakovostnih vrst z novimi mladimi upi. Takih znamenj pa ne manjka tudi v drugih naših najuspešnejših olimpijskih in neolimpijskih športnih panogah; tudi v športnih igrah, čeprav številni manjši sponzorji iz zasebnih vrst vsaj na prvi pogled blažijo posledice težkih gospodarskih časov, ki jih preživljamo.

Zatiskanje oči pred dogajanjem, ki bi utegnulo usodno spodbuditi temelje slovenskega vrhunškega športa, je zato nejevoljno početje. Če je športna zveza Slovenije prejkoča, se izgubila vso kredibilnost, ki se ne nazadnje kaže tudi v njeni zamudniški odločitvi za spojitve z olimpijskim komitejem Slovenije, potem bi pač ta moral zastaviti svojo, za zdaj še neokrnjeno avtoriteto in z državo razčistiti načelne in praktične probleme o vitalnih interesih slovenskega športa. Vsekakor bi to moral storiti prej, predno bodo vsi potencialni slovenski jancezi Virki in Branke Lovrečič, podobno kot vodo enote za šport in sekretarja MS za IRKS v Ljubljani, spodrezali korenine športa v temeljnih okoliščinah. V tem primeru namreč tudi OKS kmalu ne bo imel več za koga pripravljati nastop na olimpijskih igrah.

Oto Giacomelli

## KOLIKO SE DO ZLOMA VRHUNSKEGA ŠPORTA

## Vsemogočni športni birokrati

Slovenskim smučarjem na začetku priprav za prihodnji olimpijski sezono manjkata okoli dva milijona nemških mark, da bi lahko hkrati vsaj približno potrebno pozornost namenjali tudi selekcijam mladih nadarjenih tekmovalcev in ne le sedanjim izbrancem, ki naj bi jih mladi upi nekoč nasledili. Hkrati se bo Slovenija na bližnje 12. sredozemske igre v Franciji odpravila z domala neverjetno številnim zastopstvom 220 športnikov, trenerjev in drugih širokovnih spremljevalcev ter funkcionarjev v 17 športnih panogah.

Kot bi bile pisane na kožo prav nam, se je Slovenija dokaj množično udeležila tudi prvih evropskih zimskih olimpijskih iger mladih minulo zimo v Val d'Aostu. Še bolj množično – 85 športnikov in spremljevalcev – bo naše sodelovanje na poletnih igrah mladih, ki jih bodo v začetku julija priredili v Valkenswardu na Nizozemskem. V najodmevnejših športnih igrah, nogome-

tu, košarki, odbojki in rokometu – so po vzpostavitvi slovenske samostojnosti nastale lige s (pol)profesionalnim statusom igralcev, rekeje tudi igralci, vsaj na eni, če ne na kar na dveh ravneh. Ta proces pa nasploh ni temeljen na kakovostni rasti teh športnih panog pri nas. V določeni meri je celo nazadovanje glede na nekdanjo jugoslovansko kvaliteto in tedanji športni trg, na katerem so bile okrepitve dosegljive tudi za peščico najkakovostnejših slovenskih klubskih ekip. Posebnosti hokeja na ledu, ki je najprej na široko odprl vrata tujim igralcem, v večji ali manjši meri pa ga že posnemajo tudi v drugih panogah, sploh ne kaže omenjati.

Kjer je mogoče, tudi individualne športne zvrsti oziroma njihovi klubi skušajo slediti novim trendom. V boju za prestiž se prav tako ozirajo po tujih tekmovalcih oziroma tekmovalkah in celo atletiki ni več izjema.

Slovenska samostojnost je večino športnih panog – teh je v Sloveniji okoli 50 – čez noč postavila v položaj, ko lahko v svojih panožnih zvezah izbirajo lastne državne reprezentance, medtem ko so doslej po večini razmišljale le o kakem posamezniku, ki mu je bilo treba asistirati pri vključevanju v nekdanje jugoslovanske državne ekipe, pa naj je šlo za absolutno konkurenco ali mladincem. Izjeme v olimpijskih panogah so znane: smučanje, gimnastika in kolesarstvo, drugod se je naš delež sukal okoli četrine, s čimer smo bili vsaj v tistih olimpijskih panogah, ki so v Sloveniji razvite, lahko povsem zadovoljni.

Kvalifikacije za evropska in svetovna prvenstva so naenkrat postale poglaviti motiv in vsebina dejavnosti slovenskih (državnih) panožnih zvez, vstop v evropska pokalna tekmovanja pa primarni cilj elitnih sloven-

skih športnih klubov, še posebej v športnih igrah z žogo in hokeju na ledu.

Skratka, slovenski šport dobiva svojo novo fiziognomijo, katere zunanja znamenja so predvsem samostojni slovenski olimpijski odbor, hkrati z njim pa po pričakovanju vse bolj drugorazredna vloga in predvsem zamenljiv imidž osrednje športne zveze v javnosti. Domala zaključeno je samostojno vključevanje slovenskih (državnih) panožnih zvez v mednarodne športne federacije ter postopno osamosvajanje športnorekreativskih dejavnosti v gibanje »športa za vse« v podobni nedavno ustanovljene Športne unije Slovenije.

Ta proces osamosvajanja in hkratne transformacije slovenskega športa, ki je potekal hkrati z že prej začeto zamenjavo »samoupravnega« (so)financiranja športnih programov iz osebnih dohodov zaposlenih z dotiranjem iz javnih finan, pa je hkrati že pripeljal razvoj do tiste točke, ko se še v ostrejši luči kot kdaj doslej zastavlja tako rekoč večno vprašanje: kaj pravzaprav zmoremo oziroma bomo zmoogli vzdrževati na vrhunski ravni? Ali drugače povedano: vsaj kar zadeva javne finance, ne more biti nobenega dvoma, da denarja za vse (ne)realne ambicije športnih panog v Sloveniji preprosto ni in nikoli ne bo dovolj. Še več: tudi v kombinaciji s sponzorskimi vlaganji se razpršitev razpoložljivega denarja iz vseh virov počez in podolgem ne more končati drugače kot v začaranem krogu povprečnosti.

Seveda pa tako opredeljen problem še isti hip sproži drugo vprašanje in hkrati dvom: ali je v sedanjih razmerah sploh mogoče doseči nekakšen »nacionalen« konsenz o tem, kako in kam v športu ter pod kakšnimi pogoji kaže vlagati denar iz javnih fi-